CÜNEYT ARCAYÜREK

açıklıyor - 2

YENİ İKTİDAR YENİ DÖNEM 1951 1954

2. BASIM

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI / BİLGİ DİZİSİ: 33
CÜNEYT ARCAYÜREK AÇIKLIYOR: 2

Birinci Basım
Temmuz 1983

İkinci Basım
Ekim 1985

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Telf : 31 81 22 – 31 16 65
Yenişehir - Ankara

Babıâli Cad. 19/2
Telf : 5 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

CÜNEYT ARCAYÜREK

YENİ İKTİDAR, YENİ DÖNEM

1951 — 1954

BİLGİ YAYINEVİ

kapak : fahri karagözoğlu

Cüneyt Arcayürek açıklıyor dizisinin yayın hakkı, yapılan özel anlaşma gereğince Bilgi Yayınevi'ne aittir. Bu dizide çıkan ve çıkacak olan eserlerin hiçbiri kaynakları gösterilmeden alınamaz.

aslımlar basımevi — ankara
Telf : 31 87 52

Bu kitabı, bundan sonraki kitaplarımı eşim Esin'e adıyorum.

1 Nisan 1983

İlkinde olduğu gibi, bu kitapta da adı geçenler gerçek kişilerdir.
Olaylar da.
Aradan geçen zaman, otuz üç - otuz dört yıl öncesini anımsayıp anlatmaya çalışan bir kişiyi, kimi yanlışlara sürüklemiş olabilir.
Bu kitapta adı geçen kişilerle ilgili değerlendirmeler, onların, 1951 - 1954 yılları arasındaki davranışlarını, özellikle kişiliklerini yansıtmaktadır.
Daha sonraları görebildiğim davranış ve kişilik değişimleri ise, 1954'ten sonraki yılları içeren kitaplarda yansıtılmaya çalışılacaktır.

İÇİNDEKİLER

İkinci Kitap İçin Giriş Yerine 9
Bir Önceki Cilde Okur ve Dost Katkıları 13

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖYKÜLER SÜRER GİDER

Çevremizdeki Kimi İnsan Manzaraları 27
«Halk İçin, Halk Yararına, Halkla» 45
Çekişme 54
Elli Gün 60
Değişen 63
Değişmeyen 68

İKİNCİ BÖLÜM

SONRALARI SİYASETE ATILACAK BİR GAZETECİ «ECEVİT»

Bir «Yeni» İnsan 73
Yeni Aşamalar 86
1952'de Batıda ve Bizde Basın 98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR DÖNEM

Başını Kuma Gömenler 109
Yanlış Yargılar 124
Düşler, Gerçekler «La Prensa» 132
Eski Ağza Yeni Tatam 141
Madalyonun Öteki Yüzü 147
Paşanın «Temasları» 156
Bir Kez Daha «Kovuluş» 164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR ÇÖKÜŞÜN İÇERİĞİ

Bir Seçim, Büyük Kaynaşma ... 169
Sav ... 174
Bir Ayıp ... 176
Oy Sarhoşluğu ... 180
Kişiler, Kişilikler ... 183
Bir Dram ... 192
Tatlı, Acı Anılar ... 195
Damat ... 200
Bir Vali Yaratılıyor ... 209
Rotatife Sahip Olma Yöntemi ... 218
CHP: Devletçi mi, Sosyalist mi, Ne? ... 224
İntizar ... 229
Piyango ... 232
Erim'in Dramı ... 236
Bu Günleri Görecek miydik? ... 244
Yakınlaşmanın Öteki Kurbanları ... 252
Bir Onurlu İnsan ... 255
Tipler, Tipler ... 259
Bugüne, Dünden Kalan Masallar ... 263
Çıkıştan İnişe ... 266
İki İnsan Bir Olay ... 268
Yeni Hayat ... 270

İKİNCİ KİTAP İÇİN GİRİŞ YERİNE

Birinci kitap yayımlandıktan sonra, Cumhuriyet'ten Aydın Emeç, yanıtlanması isteğiyle sorular gönderdi bana. Emeç'in sorularına verdiğim yanıtlar, bu kitapların neden yazıldığını açıkladığı ölçüde, ikinci kitabın içeriği hakkında da bilgi veriyordu. Bu bakımdan, Cumhuriyet'te yayımlanan soru ve yanıtları «ikinci kitap için giriş yerine» buraya almayı uygun buldum :

Sizi anılarınızı yazmaya iten kişinin Bilgi Yayınevi sahibi Ahmet Küflü olduğunu kitabınızın önsözünde belirtiyorsunuz. Sizi bu işe Küflü' den başka iten olmadı mı?

Yanıt : Türkiye'nin son yıllarında izlediğimiz olayları, oluşmaları gözlerken, kimi zaman geçmiş yıllarla benzerliklerine —doğrusu— şaşırıp kalıyordum. Sözcüklerle insanlar değişiyor, cümle kuruluşları kişilere göre başkalaşıyor ama, sorunlara bakış açımızdaki içerik hemen hemen aynı kalıyordu. Hep soruyordum kendime : «Bir kısır döngünün içinde mi yaşamıştık yıllardır?»

Hele 1950'de yapılan «özgür seçimler» öncesi..

O dönemin bir «devlet partisi» ya da «önder - egemen» partisinin, İnönü CHP'sinin öyküleri... buna karşın, halka tepeden bakmayan, sorunları dar çerçeveli bir kadronun çözeceğine inanmayan.. ya da halkla birlikte nefes alıp verecek siyasal bir yapının kurulmasını isteyenlerin özlemleri, kitlelerin gereksinmeleri...

İkinci cildi yazmaya hazırlanırken notlarıma bakıyorum : Örneğin, «1954 seçimleri öncesi nispi usul gelsin mi, gelmesin mi?», «Memurlar siyaset yapsınlar mı, yapmasınlar mı?» gibi günümüzdeki tartışmalarla eşdeğerde konuşmalar... üniversite öğretim üyelerinin partilere girmesinin yasaklanması... öğrencilerin tahrik edildiği gibi savlar... Hatta bir «kurucu meclis» oluşturarak Anayasanın yeniden düzenlenmesini içeren eğilimler...

Eski iktidara, kişilerine şiddetli saldırılar... karalamalar... 1954 seçim kampanyasında, «Cahil, bunak, alnının derisi çatlamış,

sağır, memleketi satanlar» gibi sözcüklerle oluşan bir savaşım.

Dönüp dolaşıp aynı tartışmaların kısır ortamında hapsolup kalmayı önlemenin bir yolu olmalıdır diye düşünürüm hep. Ne denli kısır bir ortama hapsolup kaldığımızı belgelemenin bir yararı olur sanısı da beni bu işe iten nedenlerden biri, belki de en güçlüsü.

Gazeteciliğe başladığınız yılların basınıyla bugünün basını arasında bir karşılaştırma yapar mısınız?

Yanıt: 1950 öncesinin basını ilkel araç ve gereçlerle çalışıyordu. Teleks, telefoto, fax gibi sistemlerden, renklerden yoksunduk; Batı'ya oranla gerideydik. Ancak, 1950 öncesi basınıyla, 1950 - 60 arası basını «uygar bir toplum»u ve gereksinmelerini tüm öğeleri, ilkeleriyle savunmuştur. Karşıt direnmeleri boşa çıkarmak için uygulamada başka yöntemler kullanmıştır ama, çoğunluğu hedefte birleşmiştir.

Sonraları bir dağınıklık gözetildi basında. Birleşmemiz gereken ana ilkelere yöneleceğimiz yerde «dağıldık». Geçmiş günleri araştırırken insanın kimi sözlere aklı takılıyor. Menderes'in sürekli kullandığı ve pek beğendiği bir cümlesi vardır: «Tek elin nesi var, iki elin sesi var,» derdi.

Türkiye'nin belli başlı gazetelerinde çalıştınız. Kuşkusuz, hepsinin kendilerine özgü yanları, yöneticilerinin o gazetelere bastıkları bir özel damga var. Bunlara da kısaca değinir misiniz?

Yanıt: Bir iki gazete dışında, içerikte yavan kalıyoruz. Okuyucuya bir olayı üç beş satırla vermek, bir fotoğrafı büyüterek çarpıcı hale getirme alışkanlığımızı, okuyucuya mal etme başarısını gösterdik. Nedense —bir Babıâli deyimiyle— «afyonlu haber» üretip verme alışkanlığımızın boyutları daha da büyüdü.

Bunun koşulları ne olursa olsun, sağduyuyla doğru nitelikteki haber verebilme kuralının her zaman işleyeceğine inanıyorum.

Pek çok gazeteci ve politikacı tanıdınız meslek yaşantınız boyunca. Size çok ilginç gelen bir gazeteci ve bir politikacıdan bize söz eder misiniz?

Yanıt: Meslektaşlarımızın ilginç yanlarını, özellikle son zamanlarda «büyük ilgiyle» hep birlikte izliyoruz. Yalnızca benim değil, hepimizin ortak yargıları olmalı. Gözümüzde büyüttüğümüz kimilerinin kemikleştiğini sandığımız fikir ve düşünceleriyle eğilimlerinden

birden nasıl soyutlandığına, aykırı inanışlara yöneldiklerine, kimilerinin de hiç umulmaz biçimde olaylara, geleceği göz önüne alarak nasıl tutarlı bir çizgi içinde baktıklarına tanık oluyoruz.

Kişisel yargımı söylememe izin verirseniz; 70 yaşını aşmış, Atatürk'ten bu yana çeşitli dönemler görmüş sayın Nadir Nadi'nin tutarlılığı, canlılığı bir örnek olmalıdır hepimize.

Politikacılara gelince : Kimi siyaset adamları hakkında beğeni bildirmek zor. Karalamak ise kolay.

Geçmişteki pek çok oluşmanın bilinmeyen yönleriyle içeriğini anlatmadıkça, bunlar bilinmedikçe kesinkes övmeye yanlı olmak, ya da kesinkes karalamak!

Doğruları aramaya bir yaşam boyu çalışmış bir gazeteci için, bu ayrım noktası —inanınız ki— bir «vicdan sorunu»dur.

BİR ÖNCEKİ CİLDE OKUR VE DOST KATKILARI

«Demokrasinin ilk yılları, (1947 - 1951)», *gerek dostların, gerekse okurların o yıllara ilişkin anılarını tazeledi. Kimi dostlar mektup göndererek, kimi yayın organlarında yazarak* «Demokrasinin İlk Yılları»*na katkıda bulundular.*

1

Ustam Sabahattin Sönmez'in oğlu Ahmet Sönmez, 22 Şubat 1983 günlü mektubunda, «babamın evrakını incelerken bulduğum küçük bir yazıyı, eski günlerin anısını tazelemek amacı ile size iletiyorum» diyordu. Mektubuna ilişik olarak gönderdiği bir fotokopi ise, Sabahattin Sönmez'e «Vatan» başlıklı kâğıda yazılmış bir mektuptu. Mektup aynen şöyle :

«Bay Sabahattin Sönmez
Ankara

16/9/949 tarihli Nuri Beye hitaben gönderdiğiniz mektubu aldık.

Bugün Yapı Kredi Bankası vasıtası ile namınıza 222.32 lira havale ettik.

Bay Cüneyt'in 1.9 - 15.9 maaşı	75 Lira
Başbakanla yaptığınız seyahat masrafı	95 »
Ağustos ayı masrafınız	39 »
Nuri Beyin Pasaport masrafı	13.32 »
	222.32 »

Akba kitabevinden aldığınız 200 liraya gelince, Nuri Beyin talimatı mucibince bu paranın bilâhare hesaplaşmak üzere şimdilik zimmetinizde kalması icap ettiğini bildiririz.

Saygılarımızla
Vatan
Siyasî Sabah Gazetesi
(imza)
Nuri Türen»

Sabahattin ağabeyin oğlu Ahmet Sönmez, mektubuna bir de not düşmüştü. Şöyle diyordu : «Hazırlamakta olduğunuz kitapla ilgili olarak yararlanabileceğiniz bazı dokümanlar, arşivimde mevcuttur. Bunlar arasında 1948 - 55 VATAN ciltleri, babamın parlamento notlarının korunduğu klasörler, özel bazı notlar ve çok sayıda gazete kupürü bulunmaktadır. Yardımcı olabilirsem sevinirim.»

Ahmet Sönmez'le buluştuk. Arşivini karıştırdım. Bu kitapta yer alan karikatürler Ahmet Sönmez'in arşivinden alındı.

2

Bir öteki mektup «Mehmet Ali Sebük» imzasını taşıyordu. Sayın Sebük 8 Mart 1983 günlü mektubunda şunları yazmıştı :

«... Nâzım Hikmet'e dair bölümünde bizden de söz etmek lütfunda bulunmuşsunuz. Çok teşekkür ederim. (...) Yazdığınız gibi, özgürlük savaşımını Ahmet Emin Bey başlattı. O büyük işe başlamak, benim gücümü aşardı. O bir başmakale yayınladı. Görevi bana devretti. Nâzım da Bursa'ya davet ederek vekâlet verdi. Ahmet Emin'in yiğitçe dayanması, Vatan gazetesinin her felâketi kabullenmesi sayesinde, 10 büyük makale yazdım. Türk ve dünya kamuoyunu kazandım. Karşı çıkan tek kişi olmadı. Bu sayede Nâzım'ın mezarını açmak ve çeşitli adli hatayı kanıtlamak mümkün olabildi.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün beni huzuruna kabul ederek işlenen haksızlığı benim ağzımdan dinlemesi, kişisel ve mesleksel yaşamım üzerinde biriken şimşekleri dağıttı. Başvekil Şemsettin Günaltay, yardımcısı Nihat Erim, Adalet Bakanı Fuat Sirmen de beni boş çevirmediler. Dünya adalet tarihinde bir siyasal suçlu avukatı olarak Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmek şerefi bana nasip oldu. Bu şerefe Nâzım sayesinde eriştim. Tek parti döneminin can çekişmesi, İnönü'nün Millî Şeflikten uzaklaşmasının da bunda büyük tesiri oldu. Dreyfus'un avukatı dahi Fransız Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmemişti.

Sevgili Arcayürek, tarihin şu cilvesine bakınız : Nâzım Hikmet kurtuldu. O'nu hapishaneden alarak annesinin evine teslim ettim. Yurt ve dünya kamuoyu hizmetlerimizi bol bol değerlendirdi. Fakat aradan 35 yıl geçtikten sonra, İstanbul Barosunun konuşmacı olarak yolladığı bir toplantıda bu anılarımı anlattığım için, İstanbul Sıkıyönetim Savcısı tarafından sanık sandalyesine oturtuldum. Suçum, Nâzım Hikmet'i övmek.

Oysa, aslında bir ceza avukatının başlıca görevi, müvekkilinin kişiliğini ortaya koyarak kurtarmak ve onu övmektir. Öldükten sonra da onun anılarını genç kuşaklara aktarmaktır. İdeoloji kişisel bir dü-

şüncedir. Avukatı etkilemez. Ben, Nâzım Hikmet'i hapishanede 40 - 50 kez ziyaret ettim. Bir kez dahi onun ideolojisi üzerinde durmadım. Ben durmaya kalkışsam, O asla razı olmazdı.

Nâzım'ı savunduğum için 35 yıldan beri başıma değmedik taş kalmadı. Ben kaderimin bu bölümünden de şikâyetçi değilim. (...)

Sizi sıradan bir gazeteci olarak saymadığım için, bu satırları önünüze seriyorum. (...) Yansız fikirleriniz beni duygulandırdı. Ve gerçekleri ortaya koymama yardım etti. (...)»

3

Başbakan Bülend Ulusu, 21 Mart 1983 günlü mektubunda yüreklendirici bir anlatım kullanıyordu :

«Türk demokrasi hayatının dününden yarınına akis bırakacak kitabınız için sizi tebrik eder, bundan sonraki çalışmalarınızda da başarılar dilerim.»

4

Dostum İlhami Soysal'ın 23 Mart 1983 günlü satırları içten ve bu mesleğin, gazeteciliğin çilesini çekenlerin anlamını kavrayabileceği «buruk» bir anlatım sergiliyordu. Şöyle yazdı İlhami Soysal :

«Kardeşim Cüneyt,

«**Demokrasinin İlk Yılları**»nı ilgi ve zevkle okudum.

Eline sağlık!..

Dilerim ki, attığın bu adım en kısa sürede ikinci, üçüncü, beşinci kitaplarınla sürsün gitsin. Ve gene dilerim ki, çağına tanıklık yapmak olanağı bulmuş senin gibi gazetecilere de senin bu ilk adımın örnek olsun. Şöyle ya da böyle bildiklerimiz, yaşadıklarımız bizlerle birlikte yitip gitmesin.»

5

Genç gazeteci, Tercüman gazetesi Genel Yayın Müdürü Hakkı Öcal da oldukça duygulandırıcı satırlar içeren 11 Mart 1983 günlü mektubunda :

«Cüneyt ağabey,

«Tek Parti Rejimlerinde Kitle Haberleşmesi» konusuna geçiş döneminden ışık tutan değerli eserinizi çıkar çıkmaz aldım, alır almaz da okudum.

Sizi tanıyor olmakla her zaman övünürdüm. Ama, şimdi bu övüncün bir başka cakası oluyor.

Ellerinize sağlık,» diyordu.

6

Gazetecilik mesleğinin eskilerinden Abdullah Uraz, 29 Mart 1983 günlü «Son Havadis»te yayımlanan yazısında,

«Arkadaşım ve meslekdaşım Cüneyt Arcayürek, bu zor şartlar altında 1947 - 1948 yıllarında atıldığı meslek hayatında gördüklerini, duyduklarını, yaşadıklarını bir kitapta toplamış. Çok yönlü, objektif olarak ve akıcı bir üslupla bunları dile getirmiş.» diye görüyor ve ekliyordu

«Arcayürek, bizden iki - üç yıl evvel mesleğe girmiş ve o CHP'nin organı Ulus gazetesinde, ben ise DP'nin organı Zafer gazetesinde işe başlayarak 30 yılı devirdik. Arcayürek, bu kitabında kendisini anlatmıyor. Demokrasinin o ilk yıllarından itibaren 1950, 1960 ve sonrası olayları içine alarak demokraside katettiğimiz mesafeyi, tökezlemeleri, basın mensuplarının Ankara'da o yıllarda nasıl çalıştıklarını, akıcı bir üslupla anlatıyor. Kitabı okudukça o yıllara, o yılların içinde yaşadığımız, büyüdüğümüz olaylara kendimi kaptırıyorum.»

7

Bir mektup da Kurtuluş yayınları sahibi Baki Kurtuluş dostumdan aldım. Olduğu gibi aktarıyorum :

Sevgili Cüneyt,

Ahmet Küflü, senin, gazetecilikle ilgili anılarını kitaplar halinde yayımlayacağını söylediği zaman, sevinmiş ve ilgi duymuştum.

Milliyet gazetesinde yayımlanan anılarını izlediğimde, eski gençlik yıllarımızın yaşantısını, tatlı bir anılar zinciri içinde yaşamaya başladım. Bu duygular içinde, sana, tebrik dolu bir mektup yazmak istedim. Sonradan, bilemem neden, yazmayı ihmal ettim.

Kitabını Ahmet'ten aldığımda ve bir bütün içinde okuduğumda, sana o duygusal mektubu yazmamakla iyi ettiğimi anladım. Çünkü kitabın, duygusal yanının ötesinde, çok daha değişik özellikler taşıyan, belli anılardan kaynaklanarak, yaşam deneylerinin yanı sıra, bir görüş, bir düşünce içeren yanları da belirgin olarak ortaya çıkıyordu. Sonra o anlatım biçimin, yeni bir Arcayürek ortaya çıkarıyordu : Bir şeyi söylemesi için çırpınan, fakat söylememesi gerekliliğini kabul eden ve önde tutan «gazeteci» Arcayürek'in yerine; söyleyeceği şeyi bilen, söyleyeceği şeyleri en iyi şekilde söyleyebilen, tatlı bir anlatım içinde dile getirebilen «kitap yazarı» Arcayürek'i

Seni, bu özelliğinle, ayrıca kutlamak isterim.

Bu kitabın ve kitapların, geçmiş yılların anılarını toplayan bir anılar kitabı —kitapları— değildir. Belirli bir yaşam dönemini içeren, anıların yanı sıra, deneyimleri, görüşü, belli düşünceleri, olayların ince bir süzgeçten geçirilerek tatlı bir şekilde sunuluşunu da içermektedir. Seni, bu özelliğinle de kutlamak isterim.

Yeni kitaplarına, güzel ve sağlıklı günlere...

Gözlerinden öperim.

Ankara 7.3.1983
Baki KURTULUŞ

8

Oktay Akbal, 2 Nisan 1983 günlü Cumhuriyet'teki köşesinde «Gazeteci Gözüyle 1947 - 51 Yılları» başlığı altında, benim öne sürdüğüm gerekçelere karşılık, «bakmayın bu bir anı kitabıdır» diye diretti. Akbal'ın «Demokrasinin İlk Yılları» hakkındaki görüşleri ilginçti. Şöyle yazdı :

Türk toplumunda gazetecinin önemli bir yeri vardır. Batı ülkelerinde de 'gazete' büyük bir güçtür, 'dördüncü' güç sayılması boşuna değildir. ABD'de basın, Devlet Başkanlarını bile görevinden ayrılmak zorunda bırakır. Batı ülkelerinde de hükümetleri zamanından önce görevlerinden ayrılmaya zorlar. Ama Türk toplumunda 'basın' ve 'gazeteci'nin çok daha ayrı, çok daha başka, zaman zaman çok daha 'güçlü' bir etkisi vardır. Gazeteci, bizde her işin içindedir, her gizli olayın ortasındadır.

Demokrasi adını verdiğimiz 'çok partili' döneme 1945'ten sonra girdik. Gerçi birçok parti kurulmuştu, ama hemen hepsi belirli siyasal tutumda, düşünüşte, yönde kuruluşlardı bunlar. 1945'te iktidarda bulunan partinin daha **'ilerisinde'** değil, daha **'gerisinde'** idiler. Atatürk Devrimini daha ileri, daha çağdaş, daha bilimsel, daha **'halkçı'** yönlere değil, bunun tam tersi yanlara çekmek, bunu da yurttaşın oylarıyle yapmak amacındaydılar.

1945, benim kuşağımın gençlik döneminin ilk yıllarına rastladı. Savaşa girmemiş, dolayısıyle cephelerde kırılmamış güçlü bir gençlik vardı o günlerde. 'Tek bir dünya' ülküsünün, Birleşmiş Uluslar düşüncesinin, uygar bir toplum, eşitlik, demokrasi ilkelerine inanmış, bağlanmış bir anlayışın izleyicisi olmak istiyorduk hepimiz... Kimimiz yeni kurulan partilere bel bağlamıştık; kimimiz de bu yeni kuruluşların düşüncelerini, görüşlerini çağın gerçeklerine, ulusun çıkarlarına aykırı

buluyor; eski 'tek' partinin yenileşmesini, Atatürk ilkelerine daha sıkı biçimde sarılmasını yararlı görüyorduk.

Cüneyt Arcayürek'in **'Demokrasinin İlk Yılları : 1947 - 51'** adlı kitabını okurken o yıllara döndüm birden... 'Zor Yıllar' ve 'Değişim Yılları' diye ikiye bölmüş anılarını. 1950'den öncesi ve sonrası... Bu yılları türlü açılardan yazmak gerekir. Her türlü yorumunu, çözümlemesini gerçekleştirmek... Arcayürek, **«Bu kitaplar anı filan değil. Olayları başka açıdan, gazeteci yaşamıyle, bildikleriyle özdeşleştirmekten öteye bir şey değil. Anı yazmak daha çok 'büyük adamlara' özgü bir iş. Sade insanların harcı değil»** diyorsa da, bakmayın, bu bir anı kitabıdır. Gazeteci, 'sade' bir yurttaş olabilir mi, sayılabilir mi? Dönemin önde gelen bütün politikacılarını tanımışsın, onlarla dostluk kurmuşsun, söyleşmişsin, gizlerini, iyi - kötü yanlarını öğrenmişsin, böyle biri 'sade vatandaş' olur mu hiç? **«Bu kitapta adı geçenler gerçek kişilerdir. Olaylar da.»** diye başlayan bir kitap elbette ki önemle ele alınıp okunmaya değer.

«1947 yılıydı. Çetin Altan, 'Kalk seni Ulus Gazetesi'ne götüreyim' dedi. Gidiş o gidiş.» 1947'de Ankara Tıp Fakültesi'nde öğrenci olan Cüneyt Arcayürek, basın evrenine ayak basar. Basar ve bir daha da kopamaz o evrenden. Tam otuz beş yıl! Neler gömez ki o gözler! Kimlerle tanışmaz ki! Atay'lar, Artam'lar, Gülek'ler. 1950 öncesi ve sonrasının hemen bütün kalburüstü politikacıları; Ankara'da yaşayan şairler, yazarlar, gazeteciler.. Bu yaşamın en ilginç bir günü de 14 mayıs 1950'dir. Türkiye'de bir iktidarın halkın oylarıyle değiştiği, koskoca İsmet Paşa'nın yerini bırakıp evine çekildiği gün... Böyle bir şeyin olması beklenemezdi, akla bile getirilemezdi, ama beklenmeyen akla bile getirilmeyen şeyler de olurmuş işte!.. Bunun gibi daha neler neler görecek, kimlerin gelişine gidişine, hattâ bu dünyadan idam edilerek ayrılışına tanık olacaktı, Arcayürek ve onun kuşağı...

Cumhurbaşkanı seçildiği gün Celal Bayar'ı yakından izlemiştir. Meclis'ten çıkar, başında silindir şapka, bir an durur uzaklara bakar. Bir yandan halkın coşkun alkışlarını dinlemektedir. **«Başını dik tuttu, derin bir nefes alarak göğsünü şişirdi.»** diye yazıyor Arcayürek. Bu anda neler geçer Bayar'ın aklından? Zaferi kazanmanın esrikliği içindedir. Sonra arabasına biner, on yıl içinde yaşayacağı Köşk'e doğru yola çıkar. Arcayürek şöyle yazıyor.

«Zaferlerin sonsuza dek sürmeyeceğini, o anını yakaladığım sırada Bayar hiç düşünüyor muydu acaba? Yüreğini bilemem. Kişisel yargımsa, 'hayır' diyor, düşünmüyordu. Düşünseydi, 27 Mayıs 1960'a gelir miydik?»

9

Önder Şenyapılı, «Milliyet Sanat Dergisi»nde 15 Nisan 1983 günü yayımlanan yazısında, «Demokrasinin İlk Yılları»nı bir başka yaklaşımla değerlendirdi :

Daha ilk sayfada önemli bir vurgulama yapıyor Arcayürek :

«Gazetecilik yoluyla, gazetecilik dışı maddi kimi olanaklar aramayı, sağlamayı bir gün olsun düşünmedim. Ne kazandıysam meslekten geldi. Meslekte seçtiğim yol, siyasal habercilik. Bu nedenle, özellikle gelmiş geçmiş siyasal kişilerle ilişkilerim oldu. Bir liderle, bir başkanla, bir devlet adamıyla, bir bakanla yaptığım görüşmelerde edindiğim bilgilerin 'özel bilgi yanı' ile yazılabilecek yanlarını birbirinden ayrı tutmaya özen gösterdim. Belki de, benimsediğim bu kural, kimi kişilerin güvenini kazanmama yol açtı. Meslekte ayakta kalabilmenin özü de bu kuraldır galiba.»

İşte, belki de bu kitapla, kurduğu ilişkilerde aldığı bilgilerin o bilgiyi aldığı günlerde yazmadığı yanlarını açıklıyor. Gerçekten de 35 yıllık yakın tarihimizde «etkin» olmuş çok sayıda siyasal kişi yer alıyor Cüneyt Arcayürek'in kitabında. İşte bir tutamı : İsmet İnönü, Hilmi Uran, Faik Ahmet Barutçu, Recep Peker, Şemsettin Günaltay, Nihat Erim, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Refik Koraltan, İsmail Rüştü Aksal, Cemil Sait Barlas, Samet Ağaoğlu, Kasım Gülek, Atıf İnan... ve başkaları.

Her biri hakkında ancak bir gazetecinin anımsayacağı renk ve ayrıntıda bilgiler yer alıyor kitapta. İsmail Rüştü Aksal'ın düğününden, Recep Peker'in mezar taşına yazılmasını istediği sözlere değin :

«Mussolini'nin faşist parti tüzüğünü CHP'ye maletmek istediği için Atatürk'çe azarlanan, Türkiye'yi ancak ve ancak CHP'nin yönetebileceği gibi 'tek parti' anlayışına bağlı kalan Peker'in, mezar taşına şunların kazınmasını dilediği yazılmıştı :

'Recep Peker - CHP'li doğdu, CHP'li öldü.'» (s. 181)

Arcayürek, tıpkı Peker'i anlatırken yaptığı gibi, siyasal kişilerin «kişilikleri»ni bir satırda çiziveriyor. Ortaya eksiksiz bir portre çıkıveriyor. Bir örnek daha :

Genç gazeteci Arcayürek, «Tek Parti»nin Başbakan Yardımcısı Nihat Erim ile ilk karşılaşmasını anlatıyor :

«Birden sekreter hanımın girdiği kapı açıldı. Küçük etli dudaklar, saçları dökülmüş parlayan bir baş, altın çerçeve kenarlı gözlüğü ile Nihat Erim :

'— Ne istiyorsunuz?' diye, sekreter hanımın sorusunu yineledi. Daha önceki yanıtımı yineledim ben de.

Şöyle yana döndü, başını bana doğru çevirdi, mide bulandıran bir sinek görmüş gibi yüzüme, kazağıma, botlarıma baktı.

'— Yok bir şey kardeşim, verecek bir şey yok!' dedi, geri döndü ve odasına girdi.

Harun Reşit'in hazinelerini istemiştim sanki.» (s. 129 - 130)

Kimi zaman da, bir çırpıda iki «kişi»yi birden anlatıyor :

«İki bakana sokuldum. Partide sık sık beni görmesine, tanımasına karşın, Köprülü soruma yanıt vermez bir tavır aldı, aşağıdan yukarı süzdü beni. Terbiye sınırlarını aşmadığım gibi, dar olanaklarıma karşın giysilerim, inanınız ki, Köprülü gibi Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenen 'zevat-ı muhterem'den çok daha iyiydi. Bir şeyler geveledi. Not alıyordum.

Araya Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu girdi, notlarıma şöyle bir baktı :

'— Eski yazı bilmiyor musun?' diye sordu. Bilmediğimi söyledim. Acayip bir yaratıkla karşılaşmış gibi baktı yüzüme, sert bir sesle,

'Eski yazı bilmeyen gazeteci olamaz oğlum.' dedi.» (s. 215)

Arcayürek, birkaç satırla «kişilik»leri çizmekle kalmıyor, belki kimsenin dikkatini çekmeyen ya da bir başka biçimde gözlemleyip değerlendirdikleri olayların önemini vurgulayabiliyor. Örneğin, Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanlığına seçilen DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın TBMM'den çıkışını anlatan satırlar (s. 192 - 193), o anla sonrasını birleştirerek değerlendiren ve bu değerlendirmeyi kısaca, özlü biçimde verebilmeye bir örnek olarak gösterilebilir. Böylesine «kalem darbeleri»yle yoğun bir şeyler anlatabilme yeteneği, uzun yıllar gazetecilik yapmanın binlerce haber yazmanın kazandırdığı bir özellik mi diye düşünülebilir.

Arcayürek, siyasal habercilik dalını seçtiğini anlatan yukarıda aktarılan satırlarını yayımcısı Ahmet Küflü'ye gönderdiği mektubunda yazıyor. Bu mektubu, kitabına, «Önsöz Gibi» başlığıyla koymuş. Siyasal habercilik dalına ne zaman kaydığını ise şöyle anlatıyor :

«Siyasal haberlerle ilgili ilk dersleri, Kudret'te alıyordum.

Siyasetin çapraşık ama bana coşku veren havasını ilk kez Kudret'te içime çekiyordum.

Bu havadan kurtulamadım sonraları.» (s. 71)

«Demokrasinin İlk Yılları» bu havadan kurtulamayan gazetecinin yaşadıkları. Dolayısıyla, Türkiye'nin 35 yıllık siyasal havasını yansıtıyor. 1947 - 1951 arasında yaşanan «Zor Yıllar» ile «Değişim Yılları»nı. Ya sonraki yıllar?..

«Bitmedi.» diye noktalıyor ilk cildi Arcayürek. Sonraki yılları, sonraki ciltlerde anlatacağını bildiriyor.

10

Dostum Mehmed Kemal ise, 20 Mart 1983 günlü Cumhuriyet'teki «Politika ve Ötesi» başlıklı köşeyazısında şöyle diyordu :

Cüney Arcayürek'in kitabı : **Demokrasinin İlk Yılları (1947 - 1951)!..** Yaşına göre Cüneyt 19'unda.. Beni sekiz dokuz yıl daha geriye götürün... 1938 sonları, 39 başları... İlk gazeteciliğe 1947'de başlamış, Ulus'ta. Beni Hocam Nurettin Artam, elimden tutarak Ulus'a götürdü. Atatürk'ün ölümü için yazdıklarını gazeteden temize çekerek kitaba dönüştürüyorum. Çocuğum daha, bir masaya oturdum, habire temize çekiyorum. Sabahattin Ali'yi orda tanıdım. Asker elbisesiyle geliyor, **«İçimizdeki Şeytan»** adındaki tefrikasını yazıyor. Roman nasıl yazılır orda görüyorum, izliyorum. Memleket masasında bir görev veriyorlar. Taşra gazetelerinde çıkan haberleri toparlıyorum. Ulus'a göre dilini değiştiriyor, içeriye veriyorum. Benim için çok sıkıcı bir iş... Birkaç ay dayanıyorum, sıkılıyorum, bırakmıyorum. Gözümde şairlik var, yazarlık var... Bir şair böyle işlerle uğraşır mı?

Denizciler Caddesini anlatıyor Cüneyt... Hepimiz orda büyüdük... Ağabeyi Dündar, Şair Enver Gökçe, Basın Yayın memurlarından Hayri Hepdinç, Ağabeyi Enver... Enver de gazeteciliğe bulaştı, uzun yıllar Milliyet'in Ankara bürosunda telekscilik etti... Ondan çok önce girmişiz bu işlere... Hiç birini hatırlamıyor, kitabında bir satır bile yok... Dayısı Münir Müeyyet, eski gazeteci, Basın Yayının güvenilir adamlarından biri... Arada sırada bize öğüt veriyor, **«Siyasete bulaşmayın, etliye sütlüye karışmayın!..»** Dinliyor muyuz? Sonra kendi siyasete bulaştı, 27 Mayıs'ta Almanya'dan uzun süre dönemedi...

Anılar anılar, anılar... Posta Caddesi günleri... Ekmeğimizi, şarabımızı bölüştüğümüz yıllar... Tabarin, Yeni Bar geceleri... O günlerin gazetecileri!.. Cüneyt'in belleğinde başta Çetin Altan, sonra Nusret Baban, Fethi Giray ve birkaç kişi... Ötekiler hiç kalmamış... Nankör bir meslektir gazetecilik, kimler girip çıkmamıştır? Bir eyyam kalmışlardır, ya başka bir işe atlamışlardır, ya çekilip uzaklaşmışlardır... Yok, onların da adları yok. Not almamışsa, bir yere bir şeyler karalamamışsa, insan belleği dayanıklı değildir. Denizciler Caddesinin yetiştirdiği şair Enver Gökçe'yi anımsamaz mı? O yıllarda anımsamasa bile, sonradan üne kavuşunca gözlerinin önünde bir şeyler canlanmadı mı? Ya şair Suphi Taşhan? Kitabına Suphi'nin yeğeni, Necdet Taşhan'ın kızı İçten Taşhan'ın da emeği geçtiğine göre...

Hergele Meydanında yayımlanan ilk muhalefet gazetesi Başkent... Sonra bir partiden ötekine geçen Niyazi Çıtakoğlu çıkarırdı.

Sabahattin Sönmez'in Ulus'tan ayrıldıktan sonra (Ali Rıza Başkan ve Hamdi Arpağ ile) çıkardığı Dikkat gazetesi... Dikkat'le Başkent'in karışımından doğan Kuvvet gazetesi... Onun da çocuğu olan Kuvvet!.. Nusret Baban, Nizam Payzın, Yalçın Uraz, Sabri Süphandağlı birlikte çalışmıştık. Demek sonra Cüneyt de bu gazeteye girmiş...

Her gazetecinin usta - çırak ilişkisi içinde bir ustası vardır. Cüneyt'in ilk ustası Çetin Altan, sonra Kemal Zeki, sonra Sabahattin Sönmez oluyor. Bize ilk ustalığı Ertuğrul Şevket yaptı. O yıllarda gözde yazarımız da Naci Sadullah'tı. Şinasi Nahit Berker unutulur mu? Hepimizden ayrı, hepimize üstün bir gazeteci, üslubu olan bir yazardı. **«İnsan gazeteci olmaz, gazeteci doğar.»** der de başka bir laf etmezdi. Belki gazeteci doğuşu, onun gazeteciliğini öldürdü?

Bize durmadan, **«Babıâli'den geçmeyen gazeteci olamaz.»** derlerdi. Babıâli'den yıllarca geçemedik ama, gazeteci olduk galiba!.. Bugün bir **«Ankara Muhabiri»** geleneği varsa, Mekki Sait, Sabahattin Sönmez, Emin Karakuş'tan sonra bizlerin omuzlarında kabul edildi. Çalışmalarımıza İstanbul gazetecisi dayandıramadılar, boyuna yeni adamlar gönderdiler. Onun Ankara Ajansı, bizim Türk Haberler Ajansı dönemimizde, İstanbul'dan Necdet Baytok, Fatin Fuat, Nihat Şazi Koçyiğit, Adnan Aktan geldiler, Ecvet Güresin, Necati Zincirkıran epeyce sonradır.

Demokrasinin ilk yılları 1951'de bitiyor. Bundan sonraki anılarda bakalım kimler var? Zaten demokrasinin kendini yiyip bitirmesi 1952' den sonra **«Milli Selamet Kanunları»**nın çıkmasıyle başlamıyor mu?

Neler gördük, nelere tanıklık ettik, daha neler göreceğiz, nelere tanıklık edeceğiz, değil mi Cüneytciğim?

İthafında söylediğin gibi ardı gelsin, bekliyoruz!

11

Uğur Mumcu ise 24 Nisan 1983 tarihli Cumhuriyet'te şunları yazıyordu :

Önümüzdeki günlerde siyasal yasaklar kalkacak ve toplum yeni Anayasa ile çerçevesi çizilen bir çeşit çok partili yaşama yeniden adımını atacak.

Çok partili yaşama adımımızı attığımız 1946 yılından bu yana, biri 1961, öteki 1973 yılı olmak üzere, demokrasiye **«sil baştan»** yaparak yeniden adımımızı atmışız. 1950 - 60 döneminin sorumluları, tek partili dönemden, 1961 - 1971 dönemi yetkilileri, 50 - 60 döneminden hiç ders almadılar. 12 Eylül öncesi, tam bir kargaşa ve kördöğüşü içinde

geçti. Umarız, bütün bunlardan ilerisi için dersler çıkarılır. Ne diyelim? Umarız böyle olur!.

Cüneyt Arcayürek'in **«Demokrasinin İlk Yılları»** adlı kitabı, dünden bugüne, bugünden yarına bazı kıyaslamalar yapma olanağı veriyor. Usta gazeteci **Arcayürek,** delikanlılık çağlarında başladığı gazetecilik yaşamında, türlü dönemler geçirmiş ve tanık olduğu olayları birer anı yumağına sararak okurlarına sunmuştur.

Hiç şüphesiz, bugün geçmiş dönemlere bakıldığında bunca yanılgı ve saplantının nedenlerini anlamak ve algılamak pek kolay olmuyor. Zamanın yaşanan sıcak kavgaları, demek ki, topluma çok pahalıya malolan gerginliklerin sürüp gitmesine yolaçıyor. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlardaki **«İttihatçı - İtilafçı»** çekişmesi, çok partili yaşam içinde, başka adlarla **«demokratlık - halkçılık»** ya da **«Menderescilik — İsmet Paşacılık»** olarak da sürdürülüyor. Birer siyasal kan davasına dönüşen kinlerin, kısır tartışmaların ve kişisel çekişmelerin tortusu, bir kötü miras gibi kuşaktan kuşağa geçip, bugünlere uzanıyor.

Arcayürek, gazeteciliğinin ilk yıllarında, o katı, o dokunulmaz **«milli şef»i İsmet İnönü** ile sonradan nasıl dost olduğunu anlatırken, dünden bugüne, bugünden yarına uzanan bir zaman tüneli ile karşılaşıyorsunuz. Dünden bugüne uzanan demokrasi takviminde nice parlak yüzler, bir süre sonra soluk fotoğraflar gibi siyaset dünyasının albümlerinden, zamanın acımasız elleriyle birer birer sökülüp, sökülüp atılmadılar mı?.

Siyaset dünyasının bu kaçınılmaz yazgısını, bu tür anılarda insan daha iyi anlıyor, daha iyi değerlendiriyor. Kim derdi ki, koskoca İsmet Paşa, günün birinde, kurtardığı vatan topraklarında ağzı salyalı parti esnafı tarafından taşlanacak? Kim derdi ki, bir dönemin, o tartışılmaz, **«O hikmetinden sual olunmaz»** İsmet Paşa'sının sözleri kendi eliyle kurduğu parlamentoda tutanaklardan kazınacak? Kim derdi ki, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın **«Muzaffer Ordular Komutanı»** İsmet Paşa'nın verdiği demeçler, birer ihtilâl bildirisi gibi, elden ele dolaşacak? Yolları kesilecek! Trenleri durdurulacak! En ağza alınmaz sövgülerle karşılaşacak! Evet kim derdi?

Zamanın acımasız çarkı, demokrasi takvimini, bu acı olayların gözyaşları ile çevirmemiş miydi?

Arcayürek'in anılarında, Demokrat Parti hareketinin özlem ve sevinçle karşılandığı anlaşılıyor. Her ilerici, her demokrat yurttaş, 1950 dönüşümünden ileriye dönük umutlar besleyerek büyük beklentiler içine girmişti. **Arcayürek**'in anılarında, daha sonraki düş kırıklıklarının

acı satırlarını bulmak da olasıdır. Çok partili yaşam, yargıç bağımsızlığı, üniversite özerkliği, düşünce özgürlüğü gibi çoğunun ne anlama geldiğini toplumun çok sonraları anlayacağı kavramların, birer pinpon topu gibi, iktidar ve muhalefet sözcükleri arasında gidip, geldiğini anlamak için de birkaç dönem daha yaşamak yetecekti.

Çok partili yaşam, gerisinde, acı ve gözyaşı, ipe çekilen siyaset adamları, albayları, binbaşıları ve 12 Eylül öncesi öldürülen işçisi, köylüsü, aydını, subayı, polisi, yargıcı, savcısı, milletvekili, sendika lideri, milletvekili ve Başbakanı ile beş bin kanlı kefen ile otuz yedi yıllık tarih sayfasını yeniden çevirmiş bulunuyor.

Şimdi demokrasinin yine ilk yıllarındayız...

Geçmişin bu acı olaylarından çıkarılan dersler, kara tahtalara beyaz tebeşirlerle yazılmıyor. Bunlar, **Arcayürek**'in anılarında olduğu gibi çoğu zaman, beyaz kâğıtlar üzerine siyah satırlarla diziliyor.

Demokrasinin ilk yıllarındaki bu anılara hiç olmazsa küllenmiş bir sigaranın dumandan halkalar çizen görüntülerine bakarcasına, bakıp, dün ile bugün, bugün ile yarın arasında köprüler kuranlar çıkar mı, bilmeyiz.

Belli olmaz, geçmişin puslanmış aynalarında artık belleklerden iyice silinmeye yüz tutmuş kimi çehreleri, yarının görkemli aynalarında yine başka başka kimlikler ve yüzlerle göreceğiz; kim bilir!.

İşte, ardı geliyor!..

İlk kitapta kimi kişilerden söz etmedim ama, unuttuğumdan değil. İlk kitabı «bitmedi...» diyerek bitirmiştim. Nedeni vardı. O dönemi olaylarıyla, kişileriyle, bütün olup bitenleri, bütün tanış ve dostlarıyla bir kitaba sığdırmaya olanak bulamadım. Şuphi Taşhan ile, Cahit Sıtkı Tarancı ile, Orhan Veli, vb. ile ilgili bölümler yazılmış olduğu halde ilk kitaba almak olanağı bulunamadı. Bu cilde kaldı.

Mehmed Kemal dostum, anımsamadığımı, unuttuğumu sandığın kimi dostlarımızla ilgili satırlar bu kitapta işte.

Onları ben de unutamadım...

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖYKÜLER SÜRER GİDER

1

ÇEVREMİZDEKİ KİMİ İNSAN MANZARALARI

I

1950'den önce ve sonra, kimi zaman İstanbul'a gider, günümüzün ünlüleri ile tanışır, onlarla birlikte dostluklar yaratırdık.

İstanbul'a gidişgelişlerde Ankara ekspresinin üçüncü mevki kompartımanlarında sabaha dek konuştuğumuz günler olurdu. «İçkiciler» tren Pendik'e gelip kısa süre durduğu zaman, bir koşu büfeye gider, bir küçük şişe rakı, mevsimine göre ucuz mezelerden alır gelirlerdi.

Tahta kompartıman bir anda sıcağa boğulur, yaz ise, pencere yarıya değin indirilir, söyleşi daldan dala atlanarak sabahın erken saatlerine değin sürer giderdi. Kaslarımız yorgun, gözlerimiz çakmak çakmak, Ankara garına iner, doğru gazeteye giderdik. «Üçüncü mevki» söyleşilerinin bitmez tükenmez anıları günlerce aramızda konuşulur, ciddi kimi sorunlar tartışma ortamından çıkarılır, alaya alınan güncel konulara dönüşürdü.

Yaşar Kemal'i Babıâli'de tanıdığım zaman, gencecik bir yazardı.

Adana'dan henüz gelmiş, yüreğindeki ve kafasındaki cevheri Cumhuriyet'in sahiplerinden Doğan Nadi keşfetmişti. Yaşar Kemal'le buluştuğumuz günler, Cumhuriyet'in eski bir köşkten bozma binasından ayrılır, İstiklal Caddesine çıkar, ünlü «Çiçek Pasajı»nda

büyük fıçıların masa yerine geçtiği küçük ayaküstü meyhanelerde oturur bira içerdik.

Yaşar Kemal ile dostluğumuz, arkadaşlığımız yıllarca hiç yozlaşmadan, birbirimizi ilk tanıdığımız gün nasılsa, öylesine sürüp gitti. Yaşar Kemal siyasetle uğraştığı sıralarda kimi konularda birbirimize aykırı düşsek bile, dostluğunu esirgemez yaratılıştaydı. Kimi huylarını hiç bırakmadı. Daha ünlü olmanın ilk basamaklarında olduğu gibi, bugün de, sanırım cebinden eksik etmediği küçük bir kurşunkalemi kullanarak kargacık burgacık yazısıyla ince duyguları, insan doğasını, olayları kâğıda dökmeyi sürdürüyor. Yaşar Kemal, yazın yaşamına Cumhuriyet'teki röportajları ile birdenbire doğdu. Gazetesi, seçimlerde Yaşar Kemal'i yurdun çeşitli yerlerine gönderdi. Yaşar da, oralardan ilk kez, bir seçimdeki insan manzaralarını bütün bir anlatım gücüyle okuyucunun gözleri önüne seriverdi.

Yaşar Kemal'le gelen bu esinti, sonraları, büyük gazetelerin seçim sırasında izlediği bir yayın yöntemine dönüştü.

Daha sonraları, insanı ve doğayı büyüleyici biçimde «İnce Memed» ile anlattığı zaman, Yaşar Kemal yalnızca bir röportajcı, dahası, bir romancı olmadığını kanıtladı. Ne yazık ki, Yaşar Kemal'i de, benzerlerini de Türkiye uzun süre anlayamadı. Bugünlerde de —1983'te— anlayabildiğini sanmıyorum. Halkı, Yaşar Kemal'i benimsedi, sevdi, ona bağlandı. Ama... İşte, bir «ama»sı var Yaşar Kemaller olayının.

CHP eski önderi Bülent Ecevit'in Moskova gezisinde, Aziz Nesin ağabey ile karşılaştık. Biz Ecevit'i izliyorduk, Aziz Nesin ise Yazarlar Birliğinin çağrılısı olarak Moskova'da bulunuyordu. Usta yazar, Ecevit'i de izlemekten geri durmuyordu. Bir gece, Moskova'nın bir lokantasında bütün gazeteciler buluştuk. Aziz Nesin

bir ara döndü bana, «Anımsıyor musun?» diye sordu, «zaman zaman Babıâli'de küçük lokantalarda oturur, bir dergi çıkarmanın düşünü kurardık.»

Bir anda, o düş dolu buğulu gecelere dönüvermiştik. Aziz Nesin ağabey, İlhan Selçuk, ben ve öteki arkadaşlar sokak aralarındaki küçük lokantalarda toplanır, öyle dergiler çıkarırdık ki, binlerce satardık. Ayrılma saati gelince garson çağrılırdı. Herkes cebindekini masanın üzerine koyardı ve sokağa çıkardık.

Dergi, lokantadan sonra cebinde beş kuruş kalmayan genç insanların düşlerinden hiç silinmezdi.

Aziz Nesin'i mesleğe girmezden önce çıkardığı «Markopaşa» adlı dergiyle tanıdım. Markopaşa gençliğimin, liseden yeni çıkmış bir yeniyetmenin siyasal mizah güdülerini canlandıran bir dergiydi. Küçük, dört sayfalık bir dergiydi ama, Markopaşa çıktığı gün kapışılırdı. Hele CHP iktidarının türlü çeşitli yönlerini alaya alan mizahi üslubuna diyecek yoktu. Aziz Nesin'in Sabahattin Ali'yle birlikte çıkardığı bu dergi, zaman zaman yönetimce kapatılır ama Markopaşa, başka adlarla, Markopaşa'yı andıran adlarla yayımını sürdürürdü.

Markopaşa ile haftalık tanışıklığımın üzerinden bir süre geçmişti. Vatan'a yardımcı muhabir olarak girdiğim sıralarda, bir gün, romancı Sabahattin Ali'nin Trakya'da öldürüldüğü haberi geldi. Daha sonra yerini alacağım Afşin Oktay, gazetenin, Sabahattin Ali'nin Ankara'daki evine giderek kimi resimlerini alıp İstanbul'a göndermemizi istediğini söyledi.

Sabahattin Ali'yi, İstanbul'dan binip yola çıktığı kamyonun şoförü, arkası dönük otururken başına sert bir cisimle vurarak katletmişti. Sonraları, katil mahkemeye çıkarıldı, hüküm de giydi ama, daha sonra ne oldu nereye gitti, sanırım, hiç kimse öğrenemedi. Saba-

hattin Ali öldürüldüğü zaman, Günaltay kabinesi iş başındaydı ve başbakan yardımcısı da Nihat Erim'di.

«Parasına göz diktiği için» kamyon şoförünce öldürülen Sabahattin Ali'yi yakından tanıyıp konuşmak fırsatını bulamadım. Bir «enstantanelik» anıyla Sabahattin Ali'yi yaşatıyorum kafamda.

Lise öğrencisiyken, yazları, halamın Suadiye'deki evine giderdim. On - on beş gün kalırdım halamın yanında. Kocası, «Evrendilek Kitabevi»nin sahibiydi. Adana'dan İstanbul'a göçmüştü. Enişte, her sabah beni alır, Suadiye plajına götürürdü. Kumların üzerine yayılırdık. Enişte gözlüğünü takar, bir sabah gazetesini okurken, ben de çevreyi gözden geçirirdim. Doğrusu, sıska vücudumdan oldukça tiksinirdim. Yanımdan, önümden geçen gençlerin sağlıklı vücutlarına imrenirdim.

Bir sabah, Suadiye plajında, enişte gazetesini okurken önümüzden biri geçti. Kumlar havalandı. Enişte başını kaldırdı, «Hey Sabahattin Ali, ne yapıyorsun, gel konuşalım,» dedi. Kim diye baktım: Orta boylu, gümüşi saçlı, altın tel çerçeve gözlüklü biri duruyordu.

Yalnızca gülümsüyor, enişte'min söylediklerine tek yanıt vermiyordu. Aklımda kalan tek cümle, enişte'min karşımızdaki insana biraz da gülerek, «Ne haber komünistlikten» diye konuşmayı bağlayan cümlesi. Gümüşi saçlı, orta boylu, hayli toplu insan, gene gülümsedi, ses etmedi, çekti gitti.

Adam uzaklaştıktan sonra, enişte bana, «Bu adam, ünlü romancılardan biri. Sabahattin Ali adı. Ama komünist» dedi.

Enişte'den korktuğum için komünistliğin bir tür hastalık adı olup olmadığını soramadım. Yıllar sonra, Sabahattin Ali'nin «Kuyucaklı Yusuf», «Kürk Man-

tolu Madonna» ve benzeri öykülerini beğeni ile okuyup, her kitabını bitirdiğim zaman, Suadiye plajında karşımızda duran insanın dudaklarındaki alaycı kıvrılışı anımsardım.

Sabahattin Ali'yi bu denli tanıyabilen bir genç gazeteciye, o gün bir arkadaşıyla verilen görev, yazarın evine gitmesi, eşinden kimi resimlerini alıp İstanbul'a göndermesiydi. Daha sonraki meslek yıllarımda bana tiksinti veren bir görev türüydü bu. Düşen bir uçağın pilotunun resmini almak için evine gitmek, çoğu kez haberi olmayan eşinden resim istemek!

Sabahattin Ali ile ilgili görev de benzeriydi.

Karanlığın Ankara'ya indiği bir saatte, Karanfil Sokaktaki bir evin kapısını çalıyorduk. Kapıyı, eşi olduğunu anladığımız bir hanımefendi açtı. Olaydan haberi olmadığı yüz hatlarından, rahatlıkla sürdürdüğü konuşmasından belli oluyordu. Biz ise, gazetenin Sabahattin Ali ile ilgili bir yazı yayımlayacağını, kimi resimlerini evinden alıp göndermekle görevlendirildiğimizi söylüyorduk.

Bizi içeri aldı. Öteki odadan resimleri getirmeye gitti. Afşin Oktay ile birbirimize bakıyorduk. Ölü soyuyormuş gibi bir duyguya kapıldım. Vıcık vıcık bir iğrenmeyle doluverdim.

Sabahattin Ali'nin resimleriyle evden ayrıldık. Eşi, Sabahattin Ali'nin öldürüldüğünü duyduğunda, acaba bizim için neler düşünmüştü? Bu soru, yıllarca aklımdan çıkmadı, kimi zaman utanç duygularıyla sarsılmama yol açtı. Ne var ki, bir yaranı da dokundu. Bu olaydan sonra, bu tür bir görevi hiç üstlenmedim.

II

1950'den sonra, bir gün, Ankara Ajansında çalışırken şair Orhan Veli'nin beyin kanaması sonucu İstan-

«ORHAN VELİ'yi bir meyhanenin küçük dünyasında uzaktan gördüğüm ilk günler, üzerimde erişilmesi oldukça güç bir evrenin insanıymış gibi bir duygu bırakmıştı. Oysa yakın dostları, Orhan Veli'nin sadeliği ile insanlığını, ağzından tek sövgü çıkmadığını, şiir evrenimizde yeni bir kapı açtığını anlatırlardı.»

bul'da öldüğü haberi geldi. Uzaktan yakından her kim tanıdıysa Orhan Veli'yi «tarifsiz kederler içine» düştü.

Aynı Ajansta çalıştığımız şair Fethi Giray, ozan dostu Orhan Veli'nin ölüm haberi gelince masasında kıpırdandı ve «Bir güzel yazı yazayım Orhan için» dedi.

Çetin Altan, başını kaldırdı masasından, «Ulan Fethi, bir ıstırabı dile getireceğine, geçmiş karşımıza, 'Orhan için güzel bir yazı yazayım' diyorsun. Orhan Veli'ye güzel bir yazı yazmak için ölümünü mü bekledin?» diye çıkıştı.

Fethi bozulmasına bozuldu ama, ses çıkarmadı. Çetin ise, günler boyu her gittiği yerde, Fethi'nin Orhan Veli'nin ölümü karşısındaki tepkisini anlatıyor, yeriyor, eleştiriyordu.

Orhan Veli'yi bir meyhanenin küçük dünyasında uzaktan gördüğüm ilk günler, üzerimde erişilmesi oldukça güç bir evrenin insanıymış gibi bir duygu bırakmıştı. Oysa, yakın dostları, Orhan Veli'nin sadeliği ile insanlığını, ağzından tek sövgü sözcüğü çıkmadığını, şiir evrenimizde yeni bir kapı açtığını anlatırlardı.

Postanede memurluk ettiği söylenir, sonraları Milli Eğitim Bakanlığının tercüme bürosuna geçtiği aktarılırdı. Karikatür dergilerine geçen bir «tip»ti o sıralar. Kısa pardösüsü, uzun boyu ve omuzlarının içine çektiği uzun yüzü, mizah dergilerinin o sıralarda «bobstil» diye alaya aldıkları kişiliklere örnek bir biçim veriyordu. Lise yıllarımızda şiir diye heceli, vezinli dizeleri ezberleyen, aruz vezninin türlü kalıplarını öğrenemezsek sınavları geçemeyen bizim kuşak için, Orhan Veli ve arkadaşlarının yarattığı yeni akım, Türkiye'deki kısıtlı sanat evrenini allak bullak etmişti.

Orhan Veli ve arkadaşlarının getirdiği yeni biçimi savunan pek az kişi vardı. Bunların başında Nurullah

«FETHİ GİRAY, Orhan Veli'nin ölüm haberi gelince, masasından kıpırdandı ve 'Bir güzel yazı yazayım Orhan için' dedi. Bu söze sinirlenen Çetin Altan 'Orhan Veli'ye güzel bir yazı yazmak için ölümünü mü bekledin?' diye çıkıştı.»

Ataç gibi ünlü eleştirmenler ve dil uzmanları geliyordu. «Sanat, sanat içindir» tekerlemesi altında, Orhan Veli ile arkadaşlarının «ay»lı, «mehtap»lı, «durgun sular»a uzanan «kamış»lı şiirleri sanat evrenini sarsıyordu ama, temiz bir Türkçeyle yazdıkları «insancıl dizeler» adlarını «komünist»e çıkarmaya da yetiyordu.

Orhan Veli'nin şiirlerine bayılıyordum. Pek çoğu ezberimdeydi. Şimdilerde şarkılara güfte olan şiirlerinden kimileri hâlâ belleğimde tazeliğini koruyor. Hele «Anlatamıyorum», «Galata Köprüsü» ya da «İstanbul Türküsü» dizeleri...

«**Ağlasam sesimi duyar mısınız, / Mısralarımda; / Dokunabilir misiniz / Göz yaşlarıma ellerinizle?**» diye başlayan «**Anlatamıyorum**» şiiri, Orhan Veli'nin de belirttiği gibi «**Moro Romantico**» olduğu için midir, yoksa bende, o yaşların gereği, duygusal ürpertiler uyandırdığından mı nedir, bilemiyorum, çok etkilerdi beni.

Bütün bu dizeleriyle o sırada üne kavuşamayan Orhan Veli, «bobstil» denilen tipin belirgin örneği ol-

duğunu kanıtladı diye «**Kitabe-i Sengi Mezar**» başlıklı şiiriyle birden yükseldi, yükseldi :

«Hiç bir şeyden çekmedi dünyada / Nasırından çektiği kadar; / Hatta çirkin yaratıldığından bile / O kadar müteessir değildi; / Kundurası vurmadığı zamanlarda / Anmazdı Allahın adını, / Günahkâr da sayılmazdı / Yazık oldu Süleyman Efendi'ye.»

Üç bölümlük «**Kitabe-i Sengi Mezar**» şiirinin bu bölümü, birden karikatürlere, fıkra yazarlarına konu olup çıkmıştı.

«Ne demekmiş nasırından çekmediği kadar..» diye başlayan eleştiri furyasını, Orhan Veli gülümseyerek izlerdi. Bir ara, «üstat Yahya Kemal'le» Ankarapalas'ın bahçesinde buluşup söyleştiği yayıldı. Yahya Kemal, genç ozana ters bakmamış. Orhan Veli'nin «temiz Türkçesi»ni övmüştü. Eh, doğrusu ya, bu da bir aşama sayılırdı.

Kimi kez, Orhan Veli'yi Ulus'ta Karpiç Lokantasına yaslanmış «Şehir Bahçesinde» ayakkabılarını boyatırken görürdüm. Sakin, sessiz ve düşünceli.

Gün geldi, Orhan Veli devlet dairelerinden uzaklaştırıldı.

«**Yaprak**» adlı, küçük, tek sayfalık bir dergiyi yayımlamaya başladı. Bir sanat - edebiyat dergisi olan «**Yaprak**»ın yazı işleri müdürü, teknik sekreteri, düzeltmeni, dağıtıcısı tek kişiydi: Orhan Veli.

Dergiyi hazırlar, dağıtır, günü gelince, dağıtımcılardan parayı da bizzat kendi toplardı.

Orhan Veli, bir akımın simgesi, yalnızca kendinin değil, onun gibi düşünen birçok sanat - edebiyat adamının yıldırımsavarı oldu. Eleştiri şimşekleri Orhan Veli'nin üstüne düşüyordu. Ama, açtığı çığır gelişti. Gelişmesi engellenemedi.

Şiirlerini anlayanlar çoğalıyor, Orhan Veli de gittikçe gelişiyordu. La Fontaine'den Türkçeye aktardığı şiirler sanat yaşamında yeni ufuklar açmıştı. Artık «sanat, sanat içindir» görüşü yavaştan gücünü yitiriyordu. Yeniliğe açılış savaşımı olumlu sonuçlanıyordu.

Ölümünden önce başlayan bir aşk serüvenini ölümüne değin yaşadı Orhan Veli. Ankara Kız Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapan bir hanımla sürdürdüğü bu aşk «yaman bir sevda» olarak niteleniyordu dillerde. Annemin de görevli olduğu anılan okula kimi akşamüzerleri gittiğimde, Orhan Veli'nin bir köşede «aşkını» beklediğini, sonra buluşup yokuş aşağı birlikte indiklerini görürdüm.

III

Orhan Veli'nin dışında, o günlerde —bugün de öyle ya— çok sevdiğim ozanlar arasında Oktay Rifat ile Cahit Sıtkı Tarancı da vardı.

Tarancı'nın ayrı bir yeri, bir değeri vardı gözümde. Daha bir sessiz, içine kapanık bir insandı. Tarancı'yı ilk gördüğüm günlerde, sanırım, Toprak Mahsulleri Ofisinde memurdu. Diyarbakır'dan İstanbul'a gelmiş, Galatasaray'da okumuştu.

O dönemde Galatasaray'da okumak, «Mekteb-i Sultani»nin öğrencisi olmak yabana atılır gibi değildi. Ancak varlıklı ailelerin çocukları Galatasaray'da yatılı öğrencilik yapabilirlerdi. Osmanlı döneminden o yıllara değin Galatasaray'ın Türkiye'ye «çok değerli kişiler» yetiştirdiği kanısı öylesine yerleşmişti ki... Galatasaray'da okuyor olmak ya da bu okulu bitirmiş olmak, toplum içinde ayrı bir kimlik edinilmesine yetiyordu. Çok değerli sayılan öğretmenlerin elinde eği-

tim görmüş, hele bir de Fransızca öğrenmiş olarak liseden ayrılmak, başlıbaşına bir olaydı. Galatasaray'ın ünü, Türkiye'nin çoğu kurumlarında olduğu gibi, yozlaşa yozlaşa bir futbol takımının adına takılı kaldı. İstiklal Caddesinde de bir büyük bina hâlâ bu adı taşıyor, hepsi bu.

Tarancı, CHP'nin açtığı bir şiir yarışmasında «Otuz Beş Yaş» başlıklı dizeleriyle birinci ödüle layık görülmüştü. Ödülü alışının üzerinden de pek fazla zaman geçmemişti.

İşinden çıktıktan sonra, o küçük, ufacık, kısa boylu Cahit Sıtkı Tarancı, Posta Caddesine uğrar, Şükran Lokantasının caddeye bakan masalarından birine oturur, rakısını yudumlardı. Kolunun altında da sürekli olarak Fransızca bir edebiyat dergisi bulunurdu. Düzenli biçimde bu dergiyi masanın bir yanına koyar, dışarıyı seyretmeye koyulurdu.

Bekârdı. Saçlarını yapıştırarak arkaya tarayan Tarancı'nın küçücük gözleri, yüzüne ayrı, değişik bir anlam verirdi.

Kimi şiirlerini ünlü Fransız ozanlarının dizelerinden aldığı savıyla dergilerde Tarancı'ya saldırıya geçildiği günlerde ortalıkta bir süre görünmezdi.

Yaşamın çarkları arasında dolaşırken, bir de duyduk ki, Tarancı ağabey evlenmiş. Acı gerçek; evlendikten bir süre sonra, öldü.

Ölümünden önce, Şükran Lokantasının ardından Karpiç'in ünlü amerikanbarına gelmeye başladı. Kısa boyuyla uzun ayaklı taburelerden birine yerleşir, artık rakının sınırını aştığını anlayınca, yakınında bulunan bir genç insandan, zaman zaman benden, kendisini evine götürmesini isterdi.

Çıkardık Karpiç'ten. Bir taksiye binerdik. Tarancı

ağabeyden adresini sorardım. Söylerdi. Taksi Bahçelievler'e doğru yönelir, bu arada Tarancı ağabey anlaşılması oldukça güç cümleler sıralar, kimi dizeleri anımsardı.

Şoför verilen adresteki konutun önünde dururdu. Bahçe içindeki eve gitmemi, kapıyı çalmamı söylerdi Tarancı. Buyruğunu yerine getirirdim. Ne var ki, Tarancı ağabeyin verdiği adres, zilini çaldığım kapı başka birinin konutu çıkardı.

Geri döner. Tarancı ağabeye, «yanlış adres masalı»nı anlatırdım. Kıs kıs gülerdi. «Demek bizim ev burası değilmiş ha!» derdi. «Evet» derdim.

İçini çekerdi. Peltekleşen diliyle yeni bir adres verirdi.

O adrese giderdik. Kapıyı çalardım. Gene yanılmış, dönerdim otomobile. Tarancı, bu oyuna bayılırdı. Karpiç'ten evine götürdüğüm çoğu geceler, bu «çocuksu oyun»u yineledi durdu. Her kezinde de Tarancı ağabeyin bir gece önceki «oyunu» sahnelediğini bilmezlikten gelir, ses etmezdim.

Bir saat gelir, Tarancı, artık, gerçek adresi verirdi. Kimi hiddetli bakışlar, birkaç sözcük... Gözüme takılırdı, kulağıma erişirdi. Tarancı ağabey eve girerdi.

Birbirinin benzeri sürüp giden günlerden bir gün, Tarancı ağabeyin beyin kanamasından hastaneye yattığı haberini aldık.

O genç yaşta Tarancı'yı alıp götüren neden acaba neydi?.. Yaşamdan bıkmışlık mı? Doğasındaki güçsüzlük mü?.. Çoğu kez, Tarancı ağabeye evlilik yaramadı gibi bir duygu egemen olurdu bana. Sanki değerli bir kuşu kafese kapatmışlar, ya da yiyeceğini, içeceğini bir programa bağlamışlar, o da bu eziyete dayanamamış, ölmüş gibi gelirdi. Oysa, Tarancı ağabey, bir duy-

«Evlilik CAHİT SITKI TARANCI'ya yaramadı. Acı gerçek; evlendikten bir süre sonra öldü. Belki de akşamüstleri bir meyhanede arkadaşlarıyla buluşma alışkanlığından alıkonulduğu için sarsılmıştı.»

gu insanı olarak evliliğe değin sürdüregeldiği o sade, ancak bir ozan için belki de çok anlamlı «akşamüstleri bir küçük lokantada arkadaşlarıyla buluşmak» alışkanlığından alıkonulduğu için sarsılmıştı.

Adresini sürekli olarak yanlış verişinde, gerçek yaşamından koparılmış bir insanın evine girmek istemeyişinin ıstırabı yatıyordu belki de.

IV

Tarancı hastanede iken «eski» arkadaşı, «yeni» iktidarın Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun yakın ilgisini gördü.

Samet Ağaoğlu da, «eski ozan arkadaşları» ile Kürt Memet'in meyhanesinde buluşurdu. Parasızdı. Yazar, çizer, ozan olanlar, aralarında Ağaoğlu'nu görmekten mutluluk duyarlardı. Giderek Ağaoğlu'na meyhanede parasızlığını anımsatmayacak kadar dostluk gösterirlerdi.

Ağaoğlu, başkanlığın merdivenlerini aşıp da «devlet adamı» olduktan sonra, ozan ve yazar arkadaşlarını pek aramaz olmuştu. Bu tutumu sürekli eleştirilirdi. Fethi Giray, eski günlerden cesaret alarak, bir gün, Başbakanlığa gidip Ağaoğlu'nu bir haber konusunda görmek istemişti. Giderken Başbakanlığa, Ağaoğlu'nu göreceğinden kuşku bile duymuyordu. «Eski dostuz biz, beni derhal kabul edecektir» diyordu Fethi Giray.

Gitti. Döndüğünde, bir tokat yemiş gibiydi.

Ağaoğlu, «çok işi» olduğu gerekçesiyle «eski dostu» Giray'ı «göremeyeceği»ni özel kalemindeki memuruyla bildirmişti.

Giray, bir daha ne Ağaoğlu'na gitmeyi denedi, ne de Ağaoğlu ile ilgili bir tartışmaya katıldı.

Yüreği öylesine burulmuştu ki... Bu konuda üzerine varılırsa, bir Gelincik sigarası yakar, «Bak bana», derdi. «Sen, Mustafa Kemal'in arkadaşına söylediği sözü bilir misin?..»

«Hayır, bilmem, neymiş» diye sorardım.

«Bir gün Mustafa Kemal, yolda yürürlerken arkadaşı Fethi'ye 'Fethi, Fethi, hayat şu kavrulmuş kestanelere benzer' demiş.. Anladın mı şimdi?..»

«Hayır, hiçbir şey anlamadım.»

Fethi güler, «ben de pek anlamıyorum ama, bir anlamı olmalı ki, sokakta, meyhanenin kapısı önünde kızarmış kestane satan adamı görerek bu cümleyi söylemiş koca Mustafa Kemal...» derdi.

Ardından, Yemen çöllerinde şehit olan bir subayın öyküsüyle başlayan şiirinden bir iki bölüm okurdu içini çekerek...

V

İriyarı, etli kocaman elleriyle Suphi Taşhan'la bir-

likte Kürt Memet'in meyhanesinden çıktıktan sonra, Ulus Alanında, —şimdi yerinde yeller esen— bir muhallebici dükkânına girerdik. Gece yarısına doğru, rakının ya da şarabın kazıdığı midelerimize ceplerimizdeki paranın elverdiğince bir şeyler indirebilmek için.

Suphi Taşhan, sanat evreninin bir parçası idi. Ozandı. Şiirleri yayımlanır, okunurdu ama, hiçbir zaman kitaplaşmadı. Köklü ve zengin bir aileden geliyordu. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, Ankara önemli bir kente dönüşür ve Ulus çevresi, «siyasal odak» olurken, babasının Taşhan adlı oteli —bugün yerinde Sümerbank yükseliyor— bu merkezin içinde yerini almıştı. Suphi Taşhan, babadan kalma evleri, hanları, arsaları satıp satıp yemişti.

Komünistlikten hüküm giydikten sonra, Niğde'ye mi, yoksa Nevşehir'e mi, bu iki ilden birine «sürgün» edilmişti. Suphi Taşhan, doğrudan valiliğe gitmiş, kapısında bekleyen odacıya, valiyi görmek istediğini söylemişti.

Odacı, karşısında iriyarı, kürklere bürünmüş, uzun ve tok sesli adamı görünce, bir koşu valiye gitmiş, «Ankara'dan kimi müfettişlerin teşrif ettiklerini» ivedi haber vermişti. O zamanlar kürk palto giymek, kimin nesine ve de kimin haddine. Vali, Suphi Taşhan'ı içeri buyur etmiş, kahve ısmarlamış, nazik bir dille konuşmuştu. Suphi Taşhan valinin böylesi nazik davranmasına bir anlam verememekle birlikte, içinden, «demek ki, ülkede komünistlikten hüküm giyip sürgün edilen kişilere itibar edecek yürekte insanlar da varmış» diye düşünürken, vali «teşriflerinin nedenini» sormuştu.

«Sürgün süremi burada geçireceğim, size teslim olmaya geldim» yanıtını alan valinin gözleri yerinden uğramış, bir hiddet krizi geçirerek, Suphi Taşhan'ı odasından kovmuştu.

Suphi Taşhan «sen Nasrettin Hoca'nın ye kürküm ye öyküsünü bilir misin» diye sorar, ardından bir kahkaha atıp «sürgün olayı»nı anlatırdı.

Haşlanmış tavuğun fiyatını öğrendikten sonra Suphi ağabey ile mermer masalardan birine çökerdik. Suphi Taşhan bir tavuğu kocaman elleriyle iki bacağından tutar, parçalar ve yerdi. Eğer cebindeki ya da cebimizdeki para bir ikincisine yeterliyse, Suphi ağabey bir tavuk daha yerdi.

Bir gün Anka Ajansından çıkmış, Meclise gidiyorum. Kürt Memet'in kapısı açık, peykeye dayanmış Suphi Taşhan, yolu gözlüyor, bir elinde de telefon...

«Gel, içeri gir» dedi. İşe gecikeceğimi söylediysem de anlatamadım. Girsen meyhaneye, çıkışı yok. Girmesen, Suphi ağabey haşlayacak. Girdim, durdum yanında : «Telefonda kim var biliyor musun?» diye sordu. Daha yanıtımı almadan, «Nereden bileceksin, bilemezsin. Yengen» diye ekledi. Doğrusu, pek ilgimi çekmedi «yengem» ile konuşması. Öyle çok «yenge» tanımıştık ki... Anladı bu duygularımı. Hemen : «Öyle yengelerden değil be! Bugün evleniyorum. Gerçek yengen bu» dedi.

Şaşırıp kaldım. Suphi Taşhan evlensin! Olacak iş değildi!..

Evlendi ve bir uzun süre ortalarda gözükmedi.

Aylar sonra, bir akşamüzeri karşılaştık. Artık meyhanelere gitmeyi bıraktığı söylenen Suphi ağabey, beni bir meyhaneye soktu. Gece geç vakit evine değin götürmemi istedi. Gittik de. Sağlık Bakanlığı çevresindeki evine girdiğimizde eşinin hazırlanmış bir yemek sofrasının başında oturduğunu, buz gibi bakışlarla bizi süzdüğünü gördüm. Meğer, eşi Suphi ağabey eve gelmeden yemeğini yemezmiş. Biraz utangaç bir dille, ama hemen bir gerekçe bulan Suphi Taşhan, eşine,

«Hayatım,» dedi, «bu çocuk beni aldı götürdü ve geç kalmama yol açtı.»

O buz gibi bakışların üzerimde toplandığını sezdim. Ne diyeceğimi bilemedim, ayrıldım evden.

Bir süre sonra Suphi Taşhan'ın, o ölmesi olanaksız gibi görünen dev gövdenin, insan Suphi Taşhan'ın ölüm haberi geldi.

Bir biçime, Tarancı ağabeyinki gibi bir sondu bu. Durmaksızın özgürlüğü terennüm etmiş, kişisel yaşamında da bağlantısız bir çizgi içinde kalıplaşmış bir insanın evliliğin dar sınırları içine sıkışıp kalmasına dayanamaması yüzünden çabuklaşan bir ölümdü bu.

Kardeşleri, yeğenleri şiirlerini bir kitapta toplamayı denediler, ama başaramadılar. Suphi Taşhan, sanat evrenimizde bir döneme damgasını vuran, adı kimilerince unutulamayan ama, kitabı olmadığı için «unutulmazlar» arasına adı yazılamayan bir «insan» olarak yaşamımda derin izler bıraktı.

VI

Çetin Altan'ın yazarlığından önce, ozanlığı denediğini ve şiirlerini bir kitapta topladığını acaba günümüzün gençleri biliyorlar mı?

Çetin Altan, 1950'den hemen sonra «Üçüncü Mevki» adlı şiir kitabını bastırdı. Mavi beyaz kapaklı bir kitap. Daha çok dönem dönem tutulduğu aşkları anlatan, heceye önem veren bir kucak şiirden oluşuyordu kitabı.

Aklımda kalan bir şiiri şöyleydi sanırım :

«Aman dokunma varsın / ruhumu daha sarsın /
umudun sarmaşığı.
Ümid gönlüme gülen / talihime dökülen / bir avuç
ay ışığı

Aman dokunma varsın / ruhumu daha sarsın /
umudun sarmaşığı»

Yanlış, doğru böyle anımsıyorum bir şiirini. Bu kitabı yitirdim, Çetin'e bir gün söyledim, elinde birkaç tane kalmış, birini göndereceğine söz verdi, ama o kitap, nedense bir türlü gelmedi.

1982 ortalarında, Çetin'e bu şiirini okuyunca, hazla ürperdiğine tanık oldum. Otuz yıl sonra, otuz yıl öncesine dönen, yüzünde derinleşen çizgiler, saçlarında aklarla bir Çetin Altan, hâlâ duygu adamıydı.

«**Ruhumu daha sarsın umudun sarmaşığı**» ha!..

Hiçbir umudu kalmamış, kafasındaki dünyanın gerçekleşeceğine olan inancını da yitirmişti Çetin Altan. «Anlaşılmayan insan» olmak, Çetin'i güncel kavgalardan sıyırmış, bir düş, bir felsefe, bir yaşam yorumcusu insana dönüştürmüştü. Son telefon görüşmemizde,

«Gel, İstanbul'a gel, beni ara. Burada artık kavga edecek insan bile bulamıyorum, düşünebiliyor musun?» demişti.

Çetin Altan'a «tak yazı makinene bir kâğıt, kendinle kavga et» diyemezdim ya!

Bizim kuşak bir köprünün ortasında açtı evrene gözlerini :

Köprünün bir ayağında Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren kadro, öteki ayağında ise, demokratik özgürlükleri bize bağışladığını savunan bir başka kadro. Durmaksızın köprüyü salladılar. İki büyük gücün arasında kalan bizler, hangi yana koşsak «kurtardık sizi» diyen seslerle yorulduk, yoğrulduk.

Doğrusu «kurtarıcı» görmekten bir türlü «kurtulmaya» zaman ayıramadık gitti...

... Gider.

2

«HALK İÇİN, HALK YARARINA, HALKLA»

22 Mayıs 1950'de, Başbakan Adnan Menderes, Demokrat Parti iktidarının ilk hükümetini açıkladı.

Artık kamuoyu, yeni bir iktidarla, yeni siyaset adamları ile karşı karşıyaydı. Gazeteler, yeni hükümet üyelerinin fotoğraflarını sık sık yayımlıyor, yaşantılarıyla ilgili bilgiler veriyordu. Kamuoyu yeni «ad»lara o denli açtı ki, kişilikler üzerinde söylenen hiçbir söze, öne sürülen hiçbir sava inanmıyordu.

Menderes, ilk hükümetinde Samet Ağaoğlu'nu Başbakan Yardımcılığına getirmişti. DP'nin önde gelenlerinden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Devlet Bakanlığına, bir ara Cumhurbaşkanı olacağından bile söz edilen Halil Özyörük Adalet Bakanlığına; İçişlerine ise eski valilerden Rüknettin Nasuhioğlu atanıyordu. Maliye Bakanlığına eski maliyecilerden Halil Ayan, Milli Eğitim Bakanlığına eski «maarifçi»lerden Avni Başman, Milli Savunma Bakanlığına ise, bir dönemin önemli adlarından Refik Şevket İnce getiriliyordu. Bayındırlık Bakanlığına eski bir general, Fahri Belen... Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, Atatürk'ten sonraki dönemde oldukça yıpratılmaya çalışılmış biri, Nihat Reşat Belger, Gümrük Tekele, 1950 öncesi partilerarası uzlaşma sağlama çabaları gösterilirken İnönü ile birlikte yurt içinde DP adına geziye çıkan Nuri Özsan, Tarım Bakanlığına Nihat İyriboz, Uluştırma Ba-

kanlığına albaylığı bırakarak siyasete «birdenbire» giriveren Seyfi Kurtbek, Çalışma Bakanlığına Bursalı bir avukat —Milli Emniyetin çok tehlikeli diye nitelendirdiği— Hulusi Köymen, İşletmeler Bakanlığına bir profesör, Muhlis Ete... Elbette, Dışişlerine Fuat Köprülü «hoca»...

Nitelikleriyle nicelikleri göz önünde tutulursa, Adnan Menderes'in ilk kabinesini oluşturanlar, yadsınacak insanlar değildi. Hem siyaset evreninde tanınıyorlardı, hem de bilim alanında kişiliklerini kanıtlamış kimselerdi. Siyaset - bürokrasi - bilim alanlarından seçilen kişilerdi bu hükümeti oluşturanlar.

Menderes Hükümeti derhal çalışmaya koyuldu. Daha çok «halk yararına, halk için» sloganıyla tutarlı uygulamalara ağırlık verileceği anlaşılıyordu. Anılan slogan bile, o sıralar «önemli bir duyuru» niteliğindeydi. Çünkü, Türkiye'yi geçmişte yönetenlerin davranışlarında «halk» sözcüğü «bayramlık» bir deyişten öteye geçememişti. Oysa, yeni iktidar gücünü halktan aldığını sürekli yineliyor ve «halk için» bir çalışma düzeni ve hızlı bir çalışma temposu getireceği izlenimini veriyordu.

Bu izlenimler, esasen yeni iktidara coşkuyla bakan halk yığınlarının yeni hükümete kucak açmasını sağlamıştı. Menderes'in gücü de işte bu noktadan kaynaklanıyordu.

Yeni iktidar, bir yandan halk yararına uygulamalara, örneğin yol, su gibi sorunlar bakımından ilkel koşullarda yaşayan Türkiye'yi, bu koşullardan kurtarmaya yönelirken, öte yandan da ülkenin «tek partiyle yönetilmesi»ni sağlayan yasalarını değiştirmeye öncelik veriyordu.

Gerçekte, genç gazeteciler halka dayanan yeni ik-

tidarı, içyüzüyle izlemek olanağından yoksundu ama, yeni hükümet, basının önemini kavradığı, daha doğrusu halka DP'yi basınla kabul ettirdiğine inandığı için, eski günlere göre bakanlara, yetkililere daha yakındık.

Bugünlerde, bir talihsizlik oldu.

DP iktidarını «Vatan»da karşılayan «genç» Cüneyt Arcayürek'in Ankara'daki patronu Sabahattin Sönmez ağabey, bir türlü anlaşılmayan bir hastalığın pençesine düştü. Çalışırken birdenbire gözleri sabitleşiyor, düşüp bayılıyordu. Doktorlar işin içinden çıkamamışlar, tüm incelemeler bir sonuç vermemişti. Sinir sisteminde bir bozukluktan kuşku duyulduğu için Ankara Tıp Fakültesinde omuriliğinden su alındı. Sonuç gene olumsuzdu.

Sabahattin ağabeyin hastalığıyla birlikte «Vatan»ın bütün işleri çelimsiz omuzlarıma yüklendi. Ustam, hastalığının gazetece bilinmesini de pek istemiyordu. Çünkü, sürekli bir hastalık yargısı, işini sürdüremeyeceği anlamına gelebilir, Sabahattin Sönmez gibi mesleğe bağlılığı «maddi dayanaklardan öteye gitmiş» bir insanın yazın hayatından uzaklaşmasına yol açabilirdi.

Sabahattin ağabey, bu olguyu bana, dolaylı biçimde, anlayacağımı bildiği cümlelerle söylemişti.

Fakat, ben ne yapacaktım?.. Basının ödün vermez çalışma biçimi, genç demez, yaşlı demez, görevini tüm olanaklarıyla yapmayan kişiyi alır, dişlileri arasında ezer, eritir ve posasını dışarı atardı.

Henüz çiçeği burnunda bir yeni yönetimle genç bir gazetecinin «bir ustayla aynı düzeyde» görev yapması da olanaksızdı. Karşımda, Mekki Sait gibi, Emin Karakuş gibi, mesleğin inceliklerini bilen, istihbarat

gücü, doğallıkla, benden çok güçlü insanlar vardı, bunlarla nasıl savaşacaktım?..

Bir öğlenden sonra kalktım, Başbakanlığa gittim. Bugünkü Maliye Bakanlığında, o sıralar Adnan Menderes oturuyordu. Özel kalem müdürlüğüne de, partide sekreterlik görevini başarı ile yürütmüş olan Basri Aktaş'ı getirmişti.

Basri Aktaş'a,

«Ağabey» dedim, «Sabahattin Sönmez rahatsız, iş bana kaldı. Bu ise, Vatan gibi büyük gazeteye 'atlatma haber' verecek insan yok demektir. Yaşım da, deneyimim de yeterli değil. Şimdi ne yapacağım ben?..»

Yardım istiyordum. Basri Aktaş, «Dur biraz,» dedi. Masasının hemen yanındaki kapıyı açtı, girdi ve bir süre sonra geldi :

«Başbakan, yarın saat 17'de seni bekliyor» dedi.

Şaşırdım. Menderes'in beni beklemesi, kabul etmesi?.. Olur şey değildi ama..

«Seni bekliyor ve her gün aynı saatte de seni görecek...»

Gülüyordu. «Haber istemiyor muydun?» diye sordu. «Başbakan her gün sana dilediğin haberi verecek.»

Menderes'in çoğu kez çevresinde gördüğü, kimi toplantılardaki konuşmalarını not alırken gördüğü genç gazeteciye «sevgi» duyduğu kulağıma çalınmıştı. «O küçük, ufak tefek mavi gözlü genç insan» diyormuş, «toplantıdaki konuşmamı ne güzel yazmış...»

Ama bu sevgi, bu sözleri söyleyen insan Başbakan olduktan sonra geçerli miydi?

Geçerliydi...

Ertesi gün, Menderes beni makamında kabul etti. Bir Başbakanın çalışma odasına ilk kez giriyordum. Aktaş beni «Başbakan sizi bekliyor» deyip içeri soktuğunda edindiğim ilk izlenimlerim o gün bugün değişmedi.

Giriş kapısının hemen solunda yuvarlak, büyükçe bir masa. Çevresinde büyük koltuklar. Bir sehpada birkaç telefon aygıtı. Köşede bütün sevimliliği, gülümseyen yüzüyle Başbakan Menderes.

Oturttu beni. «Ne istiyorsun?» diye sordu. «Haber, efendim» diye yanıtladım.

Gülerek, «Seçim sonuçlarını vereyim» dedi. «Sonuçları Anadolu Ajansı veriyor efendim, işime yarayacağını pek sanmıyorum» dedim.

Baktı, gülümsemesi o kurnazlığa varan biçimiyle yüzüne yayıldı, «Peki öyleyse, yaz bakalım» diyerek ekledi :

«Bugün Genelkurmay Başkanını, Kuvvet Komutanlarını değiştirdim, yerlerine şunları atadım.»

Haberin büyüklüğünü kavradığım için yorumuna yaklaşmadım bile. Hem sonra, o sırada, o çağda bu değişikliğin yorumunu yapacak güçte değildim, niye kendimi zorlayacaktım, yorum benim işim değildi.

Not alışımı izledikten sonra, yüzüme «yeter mi» gibilerinden baktı. Kâğıtlarımı topladım, kalkıyordum, «Yarın gene aynı saatte gel» dedi.

Fırladım. Bir gün sonra Vatan'da haber, sekiz sütun manşetti ve «büyükleri» atlatıyordum.

Sonraları, Menderes'in bu değişikliği neden yaptığını öğrenecektim. Ancak öğrendiklerim belki de kesinkes bilgiler değildi. Başbakan Yardımcısı Ağaoğlu'na bir albay gelmiş, Ordudan bazı generallerin DP iktidarına karşı bir darbe düzenlediklerini söylemişti. Bu ihbar üzerine, yeni iktidar sivil kadrolarda ol-

duğu gibi, asker kadrolarda da büyük ölçüde değişiklik yapmayı kararlaştırmıştı. Bir söylentiye göre, bu generaller İnönü'ye de gitmişler, DP iktidarının ülkeyi açmaza götüreceğini, bu nedenle bir «müdahale» yaparak yeniden İnönü'yü iktidara getirmek istediklerini bildirmişlerdi. İnönü ise bu girişime asla yanlı olmamış, generalleri terslemişti.

Ne var ki, yeni iktidarın en büyük korkusu gene İnönü idi. İnönü adı, yönetimin üzerine büyük bir gölge gibi düşüyor, sağlıklı bir yapıda akıl almaz rahatsızlıklara neden oluyordu. Hele 1950'den önce İnönü'nün serbest oyla yapılan bir seçim sonrası iktidarı yine bırakmayacağı kuşkusuna dayalı DP gözlemleri, tedirginliği, kuşkuyu daha da arttırıyordu. Oysa, İnönü'nün 1950'lerin başlarında, iktidarı bir askeri müdahale ile almaya hiç niyeti yoktu. Demokrasiyi doğal akışına bırakmayı, halkı çift partili yaşamın çalkantıları içinde kazanmayı bir «ideal» olarak benimsemişti.

Kuşku mikrobu bir kez bünyeye girmişti ya, yeni iktidarı her şeyden önce, İnönü'den gelecek girişimlere, davranışlara karşı duyarlı olmak gibi —sonraları— çok sakıncalı sonuçlar verecek ters bir yola itmişti.

Birkaç gün sonra «Vatan»dan bir maaş ikramiye geldi.

Menderes beni kabul edip kimi önemli haberleri vermeyi sürdürdü. İkinci gidişimde «Adalet Bakanı Halil Beye telefon edeceğim, git gör kendisini, değiştireceğimiz 'antidemokratik yasalar' hakkında sana bilgi verecek» demişti. Halil Özyörük uzunca bir deneçle o zamanların gözde deyimlerinden olan değiş-

tirilecek ya da kaldırılacak «antidemokratik yasalar» üzerinde bilgi vermişti.

Menderes ile yakın ilişkim, Sabahattin Sönmez'in iyileşip göreve dönmesiyle kesildi. «Vatan»dan koparak, yeniden Kemal Zeki Gençosman'ın kurduğu «Anka» ajansına girerken, Basri Aktaş çağırdı beni.

«Beyefendi,» diye girdi söze, «senin muhalefet organlarından birine geçeceğini duydu. Çocuğu bulun, maddi bir sıkıntısı varsa giderin. Zafer gazetesine alsınlar, Sümerbank'ta da bir basın görevi versinler diye emretti. Muhalefet organlarına gitmeni istemiyor» dedi.

Yaklaşımı, beğenmedim. Basri Aktaş'a Başbakanın ilgisine teşekkür ettiğimi, ancak «Anka» ile anlaşmış olduğumu söyledim. Çok üzüldü.

Bir gün, eski Meclis binasının koridorunda birden karşıma Menderes çıktı. O alaylı, ancak sevecen gülüşüyle «Gene muhalefete dönmüşsünüz» dedi. Birden karşılaşmanın verdiği şaşkınlıkla, «Ne yapalım efendim, ekmek parası!» diyecek oldum.

Şöyle bir yüzüme baktı, biraz da hayretle, «Ekmek paranızı vermeyecek miydik?..» dedi, uzaklaştı. Kaderin ördüğü ağlar yavaşça içine alıyordu beni. Menderes'le bir daha yüzyüze gelmedim. Yakınında olmadım. Ancak, kimi gezilerinde muhalefet organı Ulus'un muhabiri olarak Başbakan Menderes'i izledim. Bir muhalefet gazetecisi olarak!

Birinci Menderes kabinesi, dokuz ay içinde çöktü gitti.

Menderes, hükümet başkanı olarak 8 Mart 1951'

de istifasını vermezden önce ardı ardına kabinede kimi değişiklikler oldu. Örneğin, mali konularda Başbakana ters düşen Halil Ayan istifa etti, yerine dokuz buçuk yıl bu görevi üstlenip —«hırsızdır» diye anlamsız biçimde suçlanarak 27 Mayıs sonrası asılan— Hasan Polatkan geldi. Milli Eğitim Bakanı Avni Başman aynı sonuca vardı, yerine hatipliği söz götürmez, ama bağnaz ölçüde DP'li Tevfik İleri geçti. Hükümette her zaman çeşitli görevler üstlenecek olan Tevfik İleri, bir gün gelecek, «Meclisi dikensiz gül bahçesi»ne çevireceklerini, CHP muhalefetinden «kurtulacaklarını» bildirecekti.

Prof. Nihat Reşat Belger de dayanamadı, Sağlık Bakanlığına Ekrem Hayri Üstündağ getirildi.

Birinci Menderes kabinesinin çöküşünden önceki bu değişimler, sağlam bir iktidarın ilk yılları için dikkati çekici özellikte değildi, olağan karşılanıyordu kamuoyunca.

Oysa, değişimlerin derininde yatan neden, oldukça ilginçti. Menderes, kabinedeki arkadaşlarını bir bakan gibi değil, bir müsteşar, bir yardımcı gibi görüyordu. Asıl hedefi veren kendisi olmalıydı, kendine ters de düşseler, bakanlarının direnmeksizin ya da karşı çıkmaksızın kararlarını yerine getirmesini istiyordu. «Muti adamlar» sözcükleri yavaşça su üzerine çıkıyor, Menderes'in uygulamalarına egemen oluyor, daha sonra kurduğu hükümetlere alacağı kişileri «buyruklarını karşı çıkmaksızın kabul edeceklerden» seçiyordu.

Hükümette işlerin bir uyum içinde yürümesi açısından Adnan Menderes, bir hükümetin başkanı olarak —belki de, bir ölçüde— haklıydı ama, kimi zaman hırçınlığa varan tutumu, kabinede sık değişmelerle birlikte yayılan söylentiler, Başbakanın bir «diktatör» olmaya hevesli kişiliğini sergilemeye başlamıştı.

Tarım Bakanı Nihat İyriboz, istifa edip giden kimi bakanlar gibi davranmayınca Birinci Menderes Hükümeti «toptan çekilmek» zorunda kaldı.

Başbakanla çeşitli tarım konularında aynı anlayışı paylaşmadığı için istifası istenilen Nihat İyriboz, Menderes'e «birlikte geldiklerini, ancak birlikte gidebileceklerini» söylemişti. Bu direnme, Menderes tipindeki bir Başbakanı rahatsız etmiş, belki de, artık hükümette geniş çapta bir değişiklik yapılması zorunluluğu duyulduğu için Menderes, istifasını Cumhurbaşkanı Bayar'a sunmuştu.

Kuşku yok, Bayar'la —Cumhurbaşkanını özel söyleşilerinde eleştirmesine karşın— Menderes arasında hükümetin çekilmesi konusunda bir «uzlaşma» da olmuştu. Çıkmazı açmak için, hükümetin toptan istifasını Menderes'e Bayar'ın önermiş olması da olanaklıydı.

Birinci Menderes Hükümetinden sonra gelecek olan yeni hükümetler, artık «Başbakana bağlılığı tartışılamayacak kişilerden» oluşacaktı.

«Büyük politikada» bakanların kişisel karar ve uygulamaları görülmeyecek, kimi zaman bakanlıklardaki atamalar bile Menderes'in daha önceden izni olmaksızın yapılamayacaktı.

Menderes, Bayar'dan sonra, devletin ve partinin tek egemen insanı olacaktı. Tek koşulla : Bayar'ın gölgesini sürekli olarak üzerinde görecek, Bayar da «tarafsız ve sorumluluğu olmayan» bir Cumhurbaşkanı olarak yönetimden elini hiçbir zaman çekmeyecekti.

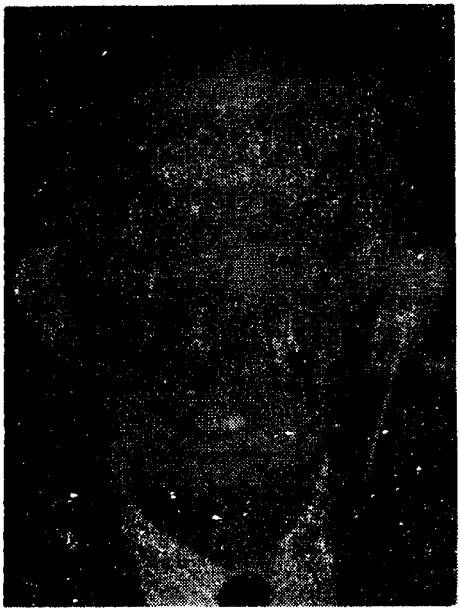
3

ÇEKİŞME

Başlamıştı.

İktidarla muhalefeti, eğer bu iki zıt kutbu adlandırırsak, Bayar - Menderes ikilisi ile İnönü arasındaki «büyük siyasal çekişme» artık başlamıştı. Görünürde iki kanadın birbiriyle teması yoktu. İktidarla muhalefetin «yanyana gelip uygarca görüşmeleri» dileği, daha o günlerde ulusal isteğe dönüşüyordu. Türkiye'de, fikir aykırılıkları tartışılarak, gidilecek yerde, kişilik kanıtlama gösterileri yüzünden inatlaşmalara yol açmaya başladığı için, demokrasinin ilk yıllarında, İnönü ile Menderes'in yanyana gelip ülke sorunlarına birlikte bir çözüm arama şansları yoktu. Menderes'e kalsa —belki— İnönü ile ülke sorunları üzerinde görüşme eğilimi gerçeklik kazanabilirdi. Ama, Menderes'i bağlayan kimi ipler —özellikle Çankaya'dan esen rüzgâr— İnönü ile yanyana gelmesini önlüyordu. Bu olgu, fikir çatışmaları adı altında kişisel hesaplaşmalara dönüşüyor, siyasal yapı daha gergin bir ortama kayıyordu.

Menderes'in —kimilerine göre duygusallığından— İnönü'nün kişiliğine büyük saygı duyduğu —aradan yıllar geçtikten sonra, 1980'lerde «sorunların içyüzünü bilen— CHP'lilerce doğrulanıyordu»... Menderes'in, «arkasından», İnönü'den saygı ile söz ettiği biliniyordu. Özel konuşmalarda böylesine yumuşak bir görüntü

Bana, «Suskun İnönü'yü mü yeğlersin, yoksa kızgın İnönü'yü mü?» diye sorsalar, «İkisini de istemem» yanıtını veririm. İnönü'nün suskun kalması da, konuşması da bir deprem yaratacak davranışlardır. DP bu ayrımı bir türlü yapamadı. Ve dönemin başbakanı Adnan Menderes ile Ana Muhalefet Lideri İnönü arasında sürüp giden çatışma, demokrasimizin bellibaşlı bunalım tohumlarından biri oldu.

veren insana, Menderes'e, Mecliste kürsüye çıktığı ya da İnönü bir demeç verdiği zaman ne oluyordu?... Bir sinir, bir gerilim insanı gibi davranıyor, alabildiğine, yer yer ağır sözcükler kullanarak İnönü'ye neden saldırıyordu?...

O sıralar, Menderes'te görülen bu «zafiyetin» bizzat Menderes'in kişisel yapısından kaynaklandığında hemen herkes birleşiyordu. Gerçekte İnönü'ye karşı «sertlik stratejisi»ni Menderes yalnız başına tezgâh-

lamıyordu. Bir yandan çevresindeki «fanatik, İnönü düşmanı DP'liler» Menderes'i İnönü'ye karşı durmaksızın «tahrik» ediyorlar, bir yandan da «Çankaya'daki adam» Başbakanın, İnönü'nün kucağına düşmemesi için Menderes'i CHP liderine karşı sürekli kışkırtıyordu.

1980'lerde iktidar ile muhalefet arasında kurulmasını özlediğimiz «diyalog» acaba neden 1950'lerden hemen sonra başlamamıştı?.. İki liderin Türkiye'nin sorunlarına bakış açılarında bir yumuşamayı, 1980'lerde ısrarla arayan bizler, bu isteği, bu uygarca anlayışı acaba neden o günlerde de savunmamıştık!..

«Günü değildi belki» diyenler çıkacak, o günün koşullarındaki Türkiye ile 1980'ler Türkiye'si arasında umulmaz ölçüde ayrılıklar olduğunu ısrarla vurgulayacaklar bulunacaktı.. Heyhat! İnönü gibi bir «dev siyasetçi» ile Menderes gibi zekâsı, kurnazlığı, insancıl duyguları canlı bir ikinci insan arasında «iktidar - muhalefet söyleşisini» bir ilke haline getiremedik. Başlangıç sayılacak girişimleri de partililer olarak, basın olarak, aydın olarak baltaladık.

1960 ihtilali olup bittikten, Menderes gibi bir insan asılıp gittikten sonra, her zaman olduğu gibi, kimi aydınlarımızda Menderes lehine duygusal yumuşamalar gözledik. Çünkü, giden gitmiş, kalan sağlarla siyaset arenasında «partisel ya da kişisel at oynatmalar» için «geniş olanaklar» doğmuştu.

1960'tan sonra, Erol Simavi ile başbaşa yemek yerken Metin Toker'in «Geçmişte olumlu bir Türkiye nasıl olabilirdi» gerçeğine değinen benzetmesini anımsadık :

Toker, «Eğer Cumhurbaşkanı İnönü olsaydı, herhalde Başbakanı Menderes gibi bir insan olmalıydı. İnönü, Başbakanın kimi hırçınlıklarına gem vurmayı başarır, Türkiye de kalkınma, sosyal yapı, ekonomik gelişmeler açısından hayli yol alırdı» demişti.

Oldukça doğru bir tanılamaydı bu.

Ne var ki, 1950'den sonra demokrasi gereği, Çankaya Köşkünde İnönü yerine, Bayar oturuyordu, Menderes ise bir «sürpriz» olarak Başbakanlığa sıçramıştı. Menderes'in niteliklerini «keşfeden» Bayar'ın, partinin genel başkanlığına da getirdiği bir insanı, İnönü gibi «kafasında yedi tilkinin dolaştığı»na inanılan bir siyaset adamının ellerine teslim etmesi beklenebilir miydi?..

«İktidara geldiğimizin hemen ertesi, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Adnan Menderes bir vesileyle bana gelmişti. Kabul ettim kendisini. Kimi parti işleri üzerinde konuştuk. Yeni başbakanın kim olacağı hakkında çeşitli söylentiler vardı (Köprülü'yü Başbakanlığa uygun görenler çoğunlukta idiler). Menderes'e 'Başbakan siz olacaksınız' dedim. Şaşırdı. Mahcup oldu, utandı. Hatta partinin genel başkanlığına da geleceğini ekledim. İşte Adnan Menderes başbakanlığa böyle geldi.»

Bu açıklamaları bana Bayar, 1960 ihtilalinden aşağı yukarı on yıla yakın süre geçtikten sonra, bir söyleşi arasında yapıyordu.

Söyleşimiz sırasındaki duruşu, duygusal gösterileri, Menderes'i bir «baba sevecenliği»yle sevdiğini gösterecek biçimdeydi Bayar'ın...

Menderes'in bir yandan İnönü ile flört etmesi, öte

yandan —eğer 1950'lerde de Bayar «sevecenliğini» esirgemediyse Menderes'ten— Başbakan olarak Cumhurbaşkanının etkisinden kurtulması beklenemezdi.

Menderes'in «yakın arkadaşlarıyla başbaşa» kaldığı zamanlar, Bayar'ın çeşitli konulara «müdahale» etmesinden yakındığı biliniyordu. Ama kısır bir döngüydü egemen olan. Menderes, Bayar'dan, dar çevresinden kurtulamıyor, İnönü ise bu dar çerçeveyi kırmak için «tarihsel ağırlığını gerekli yerde ve zamanda» koyamıyordu.

Kimi zaman duygusallığın tutsağı olan Menderes, özel söyleşilerde İnönü'ye saldırıyor, hiddetini kimi benzetmelerle dile getiriyordu. «... Çıkmış sırtıma İnönü, ne ... şey yapıyor, ne de iniyor...» diye yakınıyordu. İnönü ise, siyaset biliminde «acımasızlığın» her zaman herkese karşı değerli olduğunu bilerek yetişmiş bir insandı. Duygularla insancıl yaklaşımları, siyasetin gerçek çarklarından ayırmasını çok iyi bilirdi. Bir Atatürk okulundan, bir kurtuluş ihtilalinden geliyordu.

Siyasette kendi yeteneklerine «Atatürk okulunun inceliklerini» katmış, işlemiş, olgunlaşmıştı doğrusu. «Başöğretmen»i Atatürk idi.

Buna karşın İnönü, Atatürk'ün başbakanlığını yaptığı dönemlerde, Menderes, Aydın'da hararetli bir CHP'li, gençliğinin verdiği çoşkuyla Atatürk karşısında bile kimi doğru bulduğu görüşleri —ustalıkla— sıralamayı bilen bir «taşra politikacısı» idi. Onu Aydın'dan alıp Ankara'ya getiren, Atatürk'ün itmesiyle TBMM'de yükselmesini sağlayan görev ise, Bütçe Komisyonu Sözcülüğü idi. Menderes politikayı bu denli geriden izlerken, «yüksek siyaset»i İnönü, Çankaya'da, Atatürk'le birlikte yürütüyordu.

Bir de kamuoyundan çok, siyaseti etkileyen «çev-

reler»de kişilerin geçmişlerinden gelen ağırlıklar vardı:

İnönü, Ulusal Savaşı bir general olarak bizzat yürütenler arasındaydı; omuzlarında, apoletlerinin dışında Lozan kahramanlığı ile Atatürk'ün yıllarca Başbakanlığını yapan insan niteliğini taşıyordu.

Bayar'ın İnönü ile koşut gösterilen tek niteliği, Ulusal Savaşın «Galip Hoca»sı olması, İttihat ve Terakki Partisinin İzmir ve yöresindeki Genel Sekreterliğini yapması, Atatürk'ün son zamanlarında İnönü'den koptuğu günlerde Başbakanlık görevini üstlenmesi olgularıydı.

Nitelik ve güçlülük dengesi sürekli olarak İnönü'den yana kayıyordu.

Menderes ise, kimi zaman bu iki güçlü denge arasında kararsız kalıyor, gizliden gizliye sürüp giden «ikili savaş»ı izleyebiliyor, bu savaşıma karşı çıkmak ya da durdurmak —elbette— elinden gelmiyordu.

Hele öyle günler geldi ki, İnönü ile Menderes'in sanıldığından daha çok olan «gizli görüşmeleri» bile durumda bir değişiklik yaratamıyordu. Zincirleme sürüp giden karşılıklı siyasal çekişme olgusu, herkesi kapıldığı sert rüzgârların önünde sağa sola savurup duruyordu.

İnönü, CHP'ye çekidüzen vermek için uğraşıyor, iktidarla boğuşuyor, ailesi ve çocuklarıyla «Atatürk dönemine değin uzanan saldırılar»a karşı duruyor, savaşım veriyordu.

4
ELLİ GÜN

«Siz İnönü'yü bana bırakınız. Elli günde onu çıldırtırım.»

1954'ten sonra CHP Genel Sekreterliği görevine getirilen Kars Milletvekili Turgut Göle'ye göre Menderes, 1950 seçimlerinden hemen sonra işte böyle konuşmuştu.

İnönü'yü elli günde çıldırtmak olanaksızdı. Çünkü eski «Milli Şef»in göz ardı edilmez bir inadı, bir savaşım gücü vardı. DP milletvekillerinin İnönü ailesine karşı kimi söylentileri «gerçekmiş gibi» piyasaya sürmeleri, yalnızca söylentiye meraklı olan çevrelerin hırsını kamçılıyordu. İnönü'nün büyük oğlu Ömer İnönü'nün, CHP önderi daha «Milli Şef» iken İstanbul'da arabasıyla birini çiğnediğinin, bu olayın gizlenip örtüldüğünün ortaya atılması coşku yarattı.

İnönü, oğlu Ömer'i çağırmış, bu olayın gerçek olup olmadığını «çok sıkı biçimde» sorup araştırmıştı. Eğer olayın doğruluğuna inanırsa, oğlunu adalete teslim edecek, yok, bu olay bir «tertip eseri» ise, o zaman sonuna değin savaşacaktı. Ömer İnönü, babasına olayla uzaktan yakından ilgili olmadığını «kesin bir dille» bildirmişti. O noktadan sonra, İnönü'nün «tertibe karşı» savaşımı başlamıştı. Sürekli olarak «siyasal güvence» istemini savunmasının bir başka yönü de bu «tertiplere karşı güvence» aramasından kaynaklanıyordu.

Geçmişe dönük «yolsuzluk söylentileri»ni DP milletvekillerinin ortaya atması karşısında sıkı bir savunu saldırı stratejisi uyguluyordu :

«... **Cumhuriyetin ilanından beri bu memlekette yapılmış ne iş varsa, hatta karşımızdakilerin yaptıklarının bile hesabını vermek istiyoruz. Müruru zaman tanımaksızın kimin ne isnadı ve iftirası varsa hemen tahkikat açılmasını umumiefkâr önünde talep ettik. İktidar, taraftarlarının Mecliste ve gazetelerde namuslu vatandaşları ittiham altında tutmaları rejimine ya nihayet verecek, yahut elinde olan vasıtalarla hakikatleri meydana çıkarmaya teşebbüs edecektir. Her türlü iftiraya karşı 27 senelik Cumhuriyette alnımız açık ve yüreğimiz temiz olduğunu her Halk Partili bilecek ve söyleyecektir. Suçlu kim varsa suç nefsine aittir...»**

İnönü, Haziran 1950'de, iktidarı devrettiğinin bir ay sonrası böyle konuşuyordu.

Kişiliğini, ailesini ve partisini koruyacak konuşmalarının dışında, yeni iktidara karşı kuşkulu gözlemlerini de yeri geldiğinde —Haziran 1950'de— söylemeye başlamıştı :

«... **İktidarın gizli toplantılarından kendi vasıtalarından sızan haberler ve anlayışlar seçim ve demokrasi mefhumlarını karanlık istikametlere götürecek mahiyettedir...»**

Menderes'i asıl çıldırtan da İnönü'nün genel siyaset üzerine söyledikleriydi.

«...**Tarihin sayfaları arasına gömülmesi gereken saçı ak pak olmuş bir faninin, bugün burada ortaya çıkıp, geçmişindeki 'milli şef'liğin teressübatını unutur görünmesi, milletin büyük ekseriyetiyle iktidara gelmiş bir partiyi ve iktidarı, demokrasiyi yozlaştırmaya yönelik gibi göstermesi...**» diye başlıyordu Menderes. Meclis kürsüsünde sinir bunalımı geçiren biri varmış

gibi izliyorduk kimi kez Menderes'i. O kendine özgü konuşma biçimiyle kollarını zaman zaman sağa sola uzatarak, yüksek gömlek yakasına yapışan boynunu sağa sola, elleriyle aynı uyum içinde çevirerek konuşması, sözlerindeki akıcılık, 1950'nin bir türlü yitirilip gitmeyen coşkulu ortamında alkışlanıyor, alkışlanıyordu. DP iktidarına göre, İnönü artık elini ayağını çekmeliydi siyasetten. Ülkeyi yeni kuşaklara —yaşları birbiriyle eşdeğerde olan insanlara— Bayarlara, Mendereslere bırakmalıydı. Yoksa, İnönü ile İnönü'nün **«ülkeyi kendinden başka hiç kimsenin yönetemeyeceği»**ni simgeleyen bu mantığı ile demokrasiyi yürütmenin olanağı yoktu.

Temmuz 1950'lerde İnönü'nün, **«DP iktidarının memleket ve millete yararlı hizmetlerini daima takdir ve elimizden geldiği kadar ona yardım edeceğiz»** diyen konuşmasını Menderes, İnönü muhalefetinin **«memlekette yapılan her olumlu işe karşı çıkmayı itiyat haline getirdiğini»** söyleyerek yanıtlayacaktı.

Bir süre sonra, DP iktidarına, **«milletin çoğunluk oylarından başka»** bir yeni silah daha güç verecekti. Menderes, **«Memleket bir baştan öte başa bir şantiye haline geldi»** diyordu.

İnönü ise, **«Bir baştan öte başa şantiye haline gelen ülkede insan haklarıyla, demokratik ilkelerin zedelenmekte»** olduğu karşılığını veriyordu.

DP derhal saldırıyor, milletin yararına yapılan çalışmalara karşı takındığı bu davranışla İnönü'nün Türkiye'nin kalkınmasını istemediğini haykırıyordu. Menderes'in elindeki ikinci silah, 1950 - 54 yılları arasında Türkiye'de görülen ateşli «kalkınma hareketlerinin» başlatılmış olması idi.

Doğrusu, ilk dört yılda bu açıdan DP iktidarının yurt düzeyinde başarılı olmadığı söylenemezdi.

5

DEĞİŞEN

Türkiye'de bir dönemi şu ya da bu biçimde aşıp geçtikten sonra, o dönemi «kötüleme» huyundan bir türlü vazgeçemiyoruz.

1950'de, 1960'ta, 1971'de ve 1980'de de böyle oldu.

Her geçen on yıllık dönemin Türkiye'ye «bir şeyler katan olumlu yanlarını» bir yana atıp, elimizden geldiğince o dönemi karalamayı —insanın dili varmıyor ama— ulusal alışkanlığa dönüştürdük.

1960'tan sonra, geçen on yıllık dönemi karalamak için elimizden ne geldiyse yaptık. Amaç, yönetici kişileri kötülemek, halkın gözünden düşürmekti kökende, siyasetti. Bu yöntemi benimsemekte o denli beceri kazandık ki, 1950 - 60 döneminin «siyasi kimi yanlış tutumları» sağduyuya, âdeta, egemen oldu.

Kimi yanlış siyasal saplantıların yanı sıra, 1950 - 60 döneminin ülkeye verdiği «ekonomik hareketlenmeyi» ve bunun sonuçlarını unutmak için elden geldiğince uğraştık. 1960 ihtilalinin önderi Orgeneral Cemal Gürsel'in Ankara yakınlarındaki bir çimento fabrikasını ziyareti sırasında, on yıllık geçmiş dönem üzerinde yapılan olumsuz propagandanın ne denli etkisinde kaldığı görülmüştü.

Gürsel'e göre, geçmiş iktidar, o günün deyimiyle «düşük iktidar» ülkeyi o denli bozuk idare etmiş, har vurup harman savurmuştu ki, bu fabrikalara gerek

yoktu, «partizanlık» güdüsüyle yaptırılmıştı her biri. Bu fabrikaların her birini söküp dağıtmaktan başka çare yoktu.

Oysa, 1960'tan sonra gelen sivil iktidarlar, geçen on yılda yapılan çimento fabrikalarının «yetersiz» olduğunu, geçmişte yapılanlara bir kat daha eklemekle ancak altyapıya gereken önemin verilebileceğini saptamış, bu anlayışa göre davranmışlardı.

Bu kitabın amacı geçmiş iktidarların ekonomik, mali ve toplumsal yaşama getirdikleri canlılığın dökümünü vermek değildir. Ancak, otuz yıl öncesine dönük siyasal hareketlenmeleri sıralar, bildiklerimizi anlatırken, bir iki çizgiyle ekonomik ve toplumsal gelişmelerin sonuçlarını vermenin de yararına inanıyoruz.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Batının, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin gözü Türkiye'ye çevrildi. Amerika'nın «20. yüzyıl fonu» adlı kuruluşunca desteklenen, fakat Amerikan hükümetiyle ilişkisi açık olan Mr. Thornburg başkanlığındaki araştırma grubu, «Türkiye'de tarım ve endüstrinin geliştirilmesi, yahut sağlık, eğitim ile diğer sosyal ve siyasi alanda hizmetlerin iyileştirilmesi olsun, mümkün görülebilecek her türlü ilerleme, ulaştırmaya bağlıdır,» diye rapor vermişti.

1947'de verilen bu rapor, o zamanın iktidarı CHP'ce de benimsendi. Genç Nihat Erim'in Bayındırlık Bakanlığına getirilmesiyle Karayolları Genel Müdürlüğü kuruldu, canlandırıldı ve makineleştirildi. ABD'nin bu kuruluşa yaptığı teknik yardım uzun süre aralıksız sürdü.

Karayolları, yozlaşmayan ender kurumlardan biri olarak günümüzde de görevini sürdürüyor.

Thornburg'dan sonra gelen James Barker heyeti de benzeri bir rapor vermişti.

Savaş döneminde Türkiye'de karayolları kimi ağır araçların işlemesine uygun duruma getirilmişti ama, 1947 yılında harita üzerinde 43 bin 977 km olarak görünen karayollarının yalnızca 932 km'si sert yüzeyli, asfalt ve benzeri nitelikteydi.

1950'de, yeni iktidar geldi. Bu köklü siyasal değişiklik, yüzyıllardır özellikle ulaştırma olanakları açısından büyük yoksunluklara, güçlüklere göğüs germek zorunda kalmış olan Türk halkını, bu alanda sınırsız isteklerle hükümet üzerinde şiddetli ve sürekli baskı yapmaya itti. DP dört yıllık muhalefeti sırasında bu isteklerin çoğunun yerine getirileceğini vaat etmişti. DP iktidarı, başlarda, Aşağı Fırat üzerindeki ünlü Birecik Köprüsünün yapımıyla dikkati çekti. «Bu olay ve benzerleri, yatırım kararlarında halkın asırlarca birikmiş arzu ve ihtiyaçlarının olduğu kadar, serbest seçime dayalı siyasi rejimlerde daha büyük önem taşıyan ülke ve millet bütünlüğünü pekiştirme lüzumunun tesirini de göstermektedir.»

Menderes'e 1960 ihtilalinden önce, bir süre «müşavir» olan Prof. Memduh Yaşa'nın değerlendirmesi, işte böyleydi.

Resmi bilgilere göre, 1950 yılında 47 bin 480 km olan toplam yol uzunluğu, 1960'ta —ihtilalin gerçekleştiği yılda— 61 bin 542 km'ye ulaşmıştı.

Bu toplam içinde, yol sistemindeki nitelik yükselmeleri vardı. Örneğin, asfalt yollar 6 bin 880 km'ye ulaşmıştı. Beton köprülerin yapımına da hız verilmiş, dönem içinde beton köprü sayısı 606'dan 1542'ye çıkmıştı.

1950'de 32 bin 564 olan motorlu kara nakil araçları sayısı, 1960'ta 114 bin 208'e yükselmişti. Bu sayılara askeri araçlarla, asıl etkenliği taşımacılık olmayan traktör sayısını katmıyoruz. On yıl içinde kara taşımacılığında ortalama yüzde 3.4 artış olmuştu. Karayollarında 1950'den itibaren sağlanan ilerlemenin, tarım sektörünün piyasa ekonomisine girmesinde, tarım, ticaret ve sanayinin gelişmesinde olumlu rol oynadığı açık seçikti.

Karayollarına verilen bu önemin yanı sıra, demiryollarında beklenen gelişme geride kalmıştı. Bu, sonraları, kalkınma olayının eleştirilen yanı oldu. Gerçekten, 1950 yılında 7 bin 671 km olan demiryolları uzunluğu, 1960 yılında ancak 7 bin 895 km'ye yükseldi. Böylece, on yıl içinde inşa edilen hat uzunluğu 224 km' de kaldı. Ancak, daha ucuz bir araç olan demiryolu hizmetinde bu dönemde «cihazlanma ve hizmet» oranına, daha büyük önem verilmişti. Bu arada, Sıvas ve Eskişehir fabrikalarının genişletilmesi ve modernize edilmesi sağlandı, bununla, her türlü onarım işleriyle çelik konstrüksüyonların, demiryolu makas ve vagon yapımının geniş çapta ülke içinde gerçekleştirilmesi sağlandı.

Denizyollarında —1952 yılında çıkarılan yasayla— Denizcilik Bankası kuruldu. 1950'de 2 bin 197 adette 534 bin 876 gros ton olan toplam gemi tonajı, 1960'ta 2 bin 722 adette 827 bin gros tona çıktı. Bu arada 1950 - 60 döneminde, denizcilik sektörü açısından sağlanan büyük gelişme liman ve barınak inşaatıyla bunların çağdaş araçlarla donatılması oldu. Türkiye'de şu sıralarda varolan limanlarla liman kolaylıklarının —antrepo, yükleme ve boşaltma gibi— çok büyük bölümü bu dönemde bitirildi. Geri kalanlar ise, aynı dönemde ya başlamış, ya da planlanmıştı. 1950'de Türki-

ye'nin toplam yükleme ve boşaltma kapasitesi bir milyon ton iken, bu miktar 1960'larda 10 milyon tonu geçmişti.

Denizyollarıyla yük taşımacılığında büyük ilerleme görülürken, yolcu sayısında «oransal» yükselme oldu.

1950 - 60 döneminde havayollarına da yeni bir düzenleme getirildi, modern ve uzun mesafeli uçakların sefere konulması sağlandı.

6

DEĞİŞMEYEN

Otuz yılı aşkın bir süredir, Türkiye'nin siyasal gündeminden eksik olmayan kimi konular, 1951 yılı başlarında filiz vermeye başlamıştı.

Gençlik, artık bir güç olarak kendini duyuruyor...

İktidar değişimiyle memurların durmaksızın başka yerlere atanmaları «siyasal bir ilke»ye dönüşüyor...

Partiler arasında «diyalog» daha o günlerin akla takılan sorusu ve genel isteği...

Anayasa değişikliğinin bir «kurucu meclis»çe yapılmasına yönelik öneriler, tartışmalar...

Dış politikada, Türk - Amerikan yakınlaşması, NATO'ya girmeye yönelik çalışmaların genişlemesi, gelişmesi, tartışmalar ...

1951'lerde duyulan, tartışılan bu konular boyutlarını genişletecek, yıllarca her biri değişik biçimlerde, öteki amaçları içeren «maskeler»le Türk siyasal yaşamından hiç eksik olmayacaktı.

Bir iki yıl sonrasına doğru gerçekleşen bir öteki sorun, «CHP'nin malları» sorunu, 1951'de DP iktidarını kimi araştırmalarla bir başka yola iten yeni bir siyasal aşamanın başlangıcı olacaktı.

Bu konulardaki görüşleriyle İnönü, basının önündeydi.

Şikâyetçiydi, CHP'yi borçlu çıkarmaya yönelik kı-

pırdanmaları «...muhalefeti adalet garantisinden yoksun etmek...» biçiminde yorumlamaktaydı.

İki parti arasında «diyalog» konusuna gelindiği zaman, İnönü'nün o günlerdeki duruşuyla, 1980'lerde «yakınıp durduğumuz» partilerarası «uygarca ilişkinin» gerçekleşmemesi arasında hemen hiç ayrım yoktu. 1951'de bir soru üzerine İnönü, **«Demokratik rejimin tesis ve tekâmülü meselesi muhalefetin meselesi değil, iktidarın zihniyeti ve hareketi meselesidir..»** diyordu.

1980'lerde de benzeri davranışları görmüştük. Son yıllarda 1951'in İnönü'sü gibi duran parti önderleri, «demokratik işbirliği, diyalog» konusunda girişime geçmeyi «ilk davranışı birbirlerinden bekleyerek» geçiştirmişlerdi.

1951'de aşırı sağ ve sol akımlar, ülkeyi bölmeye yönelik girişimler o denli güçlü olmadığı, hele İnönü gibi tarihsel kişiliği olan bir insandan «demokrasi öğrenmeye» çalıştığımız için, eski «Milli Şef»in olumlu yaklaşımların iktidardan gelmesini beklemesine karşı çıkamamıştık. Böylece, partiler arasındaki yakınlaşmanın yozlaşmaya yönelişinin ilk tohumları daha 1951'de atılıyordu.

Buna karşın, DP'nin de İnönü'yü «siyasal alandan» dışlamayı düşleyen tutumu, iki parti arasındaki uçurumu giderek güçlendiriyordu.

1980'deki «kabahatler»le 1951'deki görünüm arasında pek büyük ayrım yoktu kökende.

Tek eksiği ile : Koşullar ayrımlıydı.

1980'in değişik koşulları, 1951'de de geçerli olsaydı, belki daha o sıralarda on yıllık askeri müdahaleleri görmeye başlayacaktık.

Örneğin 1951'den sonra gelen yıllarda, birdenbire «bahar havası»nın basına, siyasal ortama egemen olduğu yansırdı. «Bahar havası»nın geldiğini müjdelemek, kış ortasında da olsak, iki parti arasındaki gerilimli tartışmalara bir «yumuşaklığın» egemen olacağını varsaymaktı.

Gelip birden geçen «bahar havaları» on yıl süren iki parti arasındaki kavgayı bastıramadı. Suçlu mu arıyorduk?.. Vardı, ama «tek» değildi. İktidar ne ölçüde üzerine düşeni yapmıyorsa, muhalefet de yeri geldiğinde «kışkırtıcı rolü»nü siyasal olayların üzerinden eksik etmiyordu.

Bu kitabın öteki bir amacı, otuz yıl önce ve sonrası olaylardaki kimi benzerlikleri gözler önüne sermektir...

İKİNCİ BÖLÜM

SONRALARI SİYASETE ATILACAK BİR GAZETECİ «ECEVİT»

1

BİR «YENİ» İNSAN

Ulus'un başyazarlığına oturan, taze iktidar karşısında CHP politikasının tek yürütücüsü Nihat Erim' in odasının yanındaki kapıyı açıp baktım.

Arka avluya bakan pencerenin önündeki masada genç bir adam oturuyordu. İlk kez görüyordum. Ulus' ta öyle sık değişiklik olmazdı, kadroda oynamalar yapılmazdı.

Esmer, ince, Osmanlı burnu, arkaya taradığı hafif dalgalı siyah saçları ile ilk kez gördüğüm «yeni adam» gülümsedi :

«Bir şey mi istediniz?» diye sordu.

«Yeni adam»ı inceleme fırsatını bulamadım, «hayır» diye yanıtladım, «Nihat Erim Bey odasında yok da, acaba burada mı, diye baktım.»

Gazete bünyelerinde pek gözetilmeyen, ama içtenliğinden kuşku duyulmayacak nezaketle «Gelmedi buraya» diye konuştu.

1950'li yılların başlarında, Bülent Ecevit'i işte böylesine bir rastlantı sonucu, Ulus'un bir odasında görüp tanıdım.

Ecevit, başyazar Erim'e bağlıydı. Bu karşılaşmadan sonra istihbarat odasına gidip de, arkadaşlara «Yahu, bir 'yeni' var aramızda. Nihat Beyin yanındaki odada oturuyor, kim ola?» diye sorduğum zaman, doyurucu bir yanıt aldığımı anımsamıyorum. Nihat Erim

üzerinde çeşitli yargılara varabiliriz, kimine göre Erim'in siyasete başladığı gün ile vurularak öldürüldüğü gün arasında geçen sürede çizdiği portre, olumsuz çizgilerle dolu olabilir. Bu genel görüntünün karşısında olanlar, savunanlar da çıkabilir. Ne var ki, Erim'in okuyan, genel kültürü zengin, yazın yaşamında başarıya aday «genç insanlara» —açıktan pek fazla göstermediği— bir düşkünlüğü, «himayeci» bir yanı vardı.

Ecevit'i bu yanlarıyla benimsemiş olabilir. Ecevit'in babası —Fahri Ecevit— bir CHP milletvekiliydi. Özellikle, 1960'lardan sonra üne kavuşan Ecevit'i, Erim'e salık veren babasıydı belki de. Ancak, Erim'in, Ecevit'i —o sıralarda bizim bilemediğimiz— kimi yanlarıyla yetiştirilecek, yararlanılacak bir genç insan olarak kabul etmesi doğaldı.

Ecevit, sakin, sessiz bir insan izlenimi verirdi. Sabahları belirli saatlerde—aksatmaksızın—görevine geliyor, Erim'in kimi görevlerini yapıyor, işi bittiği zaman da çekip gidiyordu. Doğrusu, bir gazete bünyesinde «bunca uslu, yumuşak başlı bir eleman»ı yadırgıyorduk. Gazetelerin, gazetecilerin kendine özgü evrenlerindeki kimi zaman o patırtılı, renkli, şakasıyla, esprisiyle canlı yaşamının dışında kalıyordu.

Sanata düşkünlüğü, daha o sıralarda, anlaşılmıştı. Özellikle resimlere karşı aşırı duyarlılığını, eğilimini Ulus'ta yazılarıyla göstermek istiyordu. 1950'lerin başlarında gazetelerin, Türkiye'nin kısıtlı sanat evrenini dile getirecek ne ayrı sütunları vardı, ne de günümüzde olduğu gibi büyük gazetelerin sanat dergileri çıkarmaya hevesli oldukları bir çağdı o dönem.

Bülent Ecevit'in Ulus'ta arada sırada imzalı yazıları çıkıyordu.

Bu imzalı yazılar, ne o günlerin siyasal oluşmalarına, ne de evrendeki gelişmelere yönelikti. Sanat üzerine yazıyordu. Bir resim sergisini, günü geldiğinde bir konseri yazıyor, eleştiriyordu Bülent Ecevit.

Ulus gazetesi de sütunlarını siyasal olaylardan boşaltamadığı için, sanat üstüne kaleme alınan bu yazılar, konu edindiği resim sergisi kimi kez kapandıktan sonra yayımlanabiliyordu.

Bu sonuç, elbette, genç Ecevit'i rahatsız ediyordu etmesine de, Ulus'un doğasına karşı çıkamadığı için, konuyu bu yönüyle açanlara gülümseyerek bakıyor, bu bakışları gazeteyi, belki de Türkiye'nin yaşantısını alaya alan yüz çizgileriyle tamamlıyordu.

Ecevit orta öğrenimini Türkiye'de tamamladıktan sonra, üniversite için Londra'ya gönderildi. Yaşantısını güçlendirmesi için Londra'daki basın ataşeliğinde «mahalli kâtip» olarak görev aldı.

Bir «mahalli kâtip»in aldığı ücret, o denli azdı ki, üstlendiği görevin ağırlığıyla kıyaslanamazdı.

Yeni evliydi. Kolejde —yazar, basın ataşesi, sonradan ortaelçi Altemur Kılıç'ın aracılığıyla— tanıştığı Rahşan Ecevit'le evlenmişti. Karı koca, iki genç insan, birbirini seviyor, daha o zamandan yaşamın önlerine getirip yığacağı güçlükleri birlikte yenmeyi bir «aile ilkesi» olarak uyguluyorlardı.

1946 yıllarında Türkiye, henüz uykudaydı. Dış ülkelerde memleketi tanıtmak, ya da devlet görevlileri eliyle özellikle büyük devletlerin siyasasını izlemek, giderek bu siyasete katkıda bulunmak gibi bir yolu seçmemişti. Daha doğrusu, Türkiye, kendi kabuğunu kırıp Batıya açılmış değildi. Hemen hiçbir yerde —Lon-

dra dışında— basın ataşeliği gibi, bir ülkeye son derece yararlı hizmetler verecek resmi kuruluşlara sahip değildi.

Nasıl olduysa olmuş, savaşın son yıllarında ya da savaş sona erdikten sonra, Türkiye, İngiltere'nin başkentinde bir basın ataşeliği açmaya karar vermişti. Başına da, daha sonraları Birleşik Amerika'da basın ataşeliği, emekliliğine yakın günlerde de Çin Halk Cumhuriyeti'nde büyükelçilik yapan Nuri Eren'i getirmişlerdi.

Ecevit'e göre «yetenekli ve beceri sahibi» bir insan olan Nuri Eren'in Londra, Mayfair Street'teki küçük bürosunda «her işe koşan» tek yardımcısı vardı : Bülent Ecevit.

Bülent Ecevit, 1946'da bir «mahalli kâtip»ti, memur kadrosunda değildi. Yalnızca devletin basın ataşeliğinin bulunduğu o ülkede, bir çeşit «sekreterlik» yapacak yabancı elemanlara vereceği «kısıtlı» ücreti alıyordu.

Nuri Eren'le başladığı çalışma Ecevit'i o denli sardı ki, bir de baktı kaptırmış kendini gidiyor. Büroyu sabahları Ecevit açıyor, gazeteleri bir bir okuyor, kimi zaman çeviriler yapıyor, daktilo ediyor, resmi yazışmaların hepsi elinden geçiyordu. Kimi gün ve saat geliyordu ki, çok sevdiği çayını, konukların kahvesini de bizzat kendisi yapıyordu.

Mayfair Caddesinde oturanlar, sabahın erken saatlerinde bacakları üzerinde yaylanarak, büyük adımlarla, hızlı yürüyüş temposuyla Türk basın ataşeliğinin bürosunu açan esmer, bıyıklı, ceketinin dirseklerine —eskimesini önlemek için— deriden yamalar yapılmış insanı artık yadırgamıyorlardı. Kimine göre aşırı ölçülere varan nezaketi, ilişki kurduğu hemen her çevrede «sempati» ile anılmasına yol açmıştı.

Ecevit'in Londra'daki bu «yoksulluk günleri» siyasette «bir numara»ya geldiği ve anılıp söylendiği zaman, pek çok çevrede gülümsemelerle hatta inanılmazlıkla dolu anlatımlarla karşılanacaktı. Oysa, doğruydu. Para açısından zor günler geçirmişti. Bütün bu maddi güçlüklere sesini çıkarmamış, eşi Rahşan Ecevit'le Londra'daki mutluluklarını «parasızlık» gölgelememişti.

Para açısından yokluğu yaşayan Ecevitlerin karşılaştıkları büyük üzüntü, Rahşan Ecevit'in akciğerlerinden rahatsızlanıp Türkiye'ye dönmesiydi. Yeterince besin alamaması, belki de Londra'nın iklimi Rahşan Ecevit'in ciğerlerinden rahatsızlanmasına yol açmış, daha özenli yaşam isteyen hastalığın tedavisi için Türkiye'ye dönmesini gerektirmişti.

Rahşan Ecevit'le gelen üzüntüyü, Bülent Ecevit'in —daha geniş maddi olanaklar sağlayan— «devlet memuru kadrosu»na alınmadığı haberi örtememişti. Eşini Türkiye'ye yolcu ettikten kısa süre sonra Bülent Ecevit de ülkesine dönmüştü.

Zaman, İkinci Dünya Savaşından yeni çıkıldığı, Türkiye'de de «demokrasiye doğru adımların atıldığı» zamandı.

Londra'dan Ankara'ya doğru yola çıktığı zaman, belki de, parlak geleceğine ilk adımı attığının bilincinde değildi.

O genç adam Türkiye'de günü gelecek, toplumsal yaşamın, ekonomik göstergelerin, mali bunalımların, siyasal gelişmelerin içeriğinde birden değişip yeniden biçimlenecek ve Ecevit, bu yeni evrenin ortasında parlayıp yıldızlaşacaktı. 1946 yılının Ecevit'i, eşinin hastalığı nedeniyle Londra'dan üzgün Türkiye'ye dönerken

1964'lerden başlayarak Türk siyasal yaşamında parlayacağını acaba —çok sevdiği sözcükle— «umut» ediyor muydu?..

1950'lerin başlarında tanıdığım Bülent Ecevit'te —doğrusu— geleceğin «bir numara»sı olacağını gösteren bir belirti yoktu. Ecevit'te politikacılara özgü doğal nitelikler de göze çarpmıyordu. Daha çok «içine kapanık» bir insan izlenimi veriyor, sanat evreninde yaşadığını kanıtlayan konuşmalarıyla, sözleriyle basın yaşamında yerini almaya çaba gösteriyordu. Yırtıcı, birden atılım yapacak, on binlerce insana karşı coşku içinde bir kürsüden konuşarak yığınları coşturacak, yeri geldiğinde partisinin yanlış bir tutumunun kamuoyunda yol açtığı tepkileri tersine çevirecek, bir mantık dizisi kuracak görünüşte değildi Ecevit.

Gazete içinde kümeleşen benim gibi gençlerin aralarındaki «gırgır»lı söyleşilerin hiçbirine katılmazdı. Sanat yazıları dışında, Ulus'ta bir «atılım» olarak ele alınan bir çizgi roman dizisinin «balonları»nı, yani kutu içindeki yazılarını Türkçeye çevirmeye başlamıştı. «Silvia» adlı bu dizi, o sıralarda çok tutmuştu. Türk okuyucusu, sütunların kara kara yazıları arasında ilk kez Silvia ve benzeri çizgi romanlarla tanışıyordu o sıralar.

Daha sonraları, AP Ajansının bir teleksi getirilip, kondu Ulus'a. Bir ara —şimdi Amerikan Haberler bürosunda çalışan— Doğan Poyraz, teleksten İngilizce gelen haberleri Türkçeye aktarırdı. Sonraları —sanırım— Ecevit de bu görevde Ulus'a yardımcı oldu. Ecevit'in yazı kaderinde oldukça uzun süre birlikte olduğu Nihat Subaşı ağabeyimiz, gazetenin gece sekreteriydi ve Ecevit, o günlerde ve daha sonraları Subaşı ile birlikte çalıştı.

Bizler, gündüz çalışmalarından sonra birlikte oldu-

ğumuz bir meyhaneden ya da Karpiç'ten çıkıp gece yarısına doğru Subaşı ağabeyimizi ziyarete giderdik. Ecevit de, o saatlerde büyük bir dikkat ve titizlikle Subaşı'na yardımcı olmaya çaba gösterirdi.

Bizim «yoksul topluluğumuz»a Hürriyet'in sahibi Sedat Simavi ustanın küçük oğlu Erol Simavi de katıldı. Ankara'da Genelkurmay'da askerliğini yapıyordu. Babasının büyük bir gazete sahibi olması Erol Simavi'yi insanlara yaklaşmaktan, hele maddi olanakları yönünden onlardan daha güçlü de olsa, bu «yoksul topluluk» ile birlikte olmaktan alıkoyamıyordu.

Kimi geceleri Erol Simavi ile Kürt Memet'in meyhanesinde başlatır, Karpiç'in amerikanbarında sürdürür, bir kahve içimi Ulus'a, Nihat Subaşı'ya uğrardık. Gün boyu içimize çektiğimiz mürekkep kokusu yetmezmiş gibi, bir de geceleri gazetenin anlatılması olanak dışı —ancak bizim için anlaşılır— o gizemli havasını almaya giderdik.

Subaşı, gazeteyi makineye vermeden önce çıkıp gidemezdi Ulus'tan. Ecevit'in geceleri gazeteden ayrılışı ise, bu denli sert kurallara bağlı değildi.

Bir süre sonra, gazeteden ayrılıp, hemen köşe başındaki Tabarin Bar'a giderken, Subaşı'ya da gelmesini önerirdik. Reddederdi. Sonra, Ecevit'e| söylerdik, bizimle gelmesini önerirdik, bir kadeh içki, bir iki saatlik «şamata» için.

Gülümser, yadırgadığımız nezaketiyle «bağışlanmasını» ister, yapacağı işler olduğunu öne sürerdi.

Bir kez olsun bizlere uymadı. Ecevit'i bir kez olsun bir gece yarısı Ulus'tan koparıp Tabarin Bar'a sokamadık, bizimle oturmasını sağlamayı başaramadık.

Yıllar aktı, geçti. Ecevit, milletvekili oldu. Olabilirdi. Basın evreni için bir gazetecinin milletvekili olması pek o denli zor iş değildir. 1960'tan sonra İnönü hü-

kümetlerinde Çalışma Bakanlığına getirildi. Ehh, bu da olabilirdi.

Çünkü, İnönü'nün Ecevit'i yakından tanıdığını biliyorduk. Ulus'ta göreve başladıktan sonra —Erim'in eliyle— Ecevit, İnönü'ye tanıştırılmıştı. Kusursuz İngilizcesi vardı. Paşa, özellikle önem verdiği kimi konuşmalarında, yabancılarla arasındaki söyleşiyi —İngilizce bilmesine karşın— Ecevit'e çevirtir, onun aracılığıyla kurardı bu ilişkileri.

Bir zaman geldi, Ecevit adı birden CHP için bir «kurtuluş», bir gün geldi, Ecevit ismi yığınlar için bir «kurtuluş» gibi dalgalandı Türkiye'de. Ecevit alabildiğine hızla yükseliyordu siyaset alanında. Ün barometresini, 1965'lerden sonra tutmak, daha aşağılara çekmek artık olanaksızdı. Bir de baktık ki, yılların yorucu çabasından sonra Ecevit'in önder olduğu parti, CHP iktidarda, Ecevit de Başbakan.

Bülent Ecevit'in başbakan olduğu günlerde, yirmi yıl çalıştığım Hürriyet'te görevliydim. Erol Simavi, Ankara'ya gelmişti, üç beş kişi konuşuyorduk. Herkes Ecevit'ten, Ecevit'i nasıl tanıdığından söz açıp, övüyordu.

Erol Simavi bir ara, kulağıma eğildi :

«Baksana» dedi, «hani geceler boyu uğraşıp da bir türlü Tabarin Bar'a götüremediğimiz Ecevit, bu Ecevit değil mi?..»

Onayladım.

«Başbakan olacak insanı keşfedip anlayamamışız, durmadan bara götürmeye çalışıyorduk, amma da adamlarız ha!» demişti.

Eğer Bülent Ecevit'e sorarsanız, Ulus'ta geçen üç yılını «sokağa atılmış bir dönem» olarak niteleyecektir.

Gençtir, hırslıdır, benliğinde zaman zaman patlayan ihtiras yanardağını, çevresine duyurmayı beceremeyecek ölçüde içine kapanık bir izlenim veren ozan, sanat yazarıdır. 1946'dan sonraki Londra günlerinin kişiliğine pek çok şey kazandırdığından kuşkusu yoktur.

Savaştan yeni çıkmış bir Avrupa'da, hele İngiltere'de genç bir insanın evren siyasası ile ilgili öğreneceği pek çok gerçek yaşamaktadır. Her gününü bu evreni yansıtan İngiliz gazeteleriyle başbaşa geçirmenin, yaşamına uygun olarak kimi konferansları izlemenin Ecevit'in olgunluğa yönelmesinde büyük katkısı yadsınmamalıdır.

Türkiye'nin kabuğundaki dışa açılan tek pencere, Londra basın ataşeliği olduğu gibi, kimi batı kentlerine gidecek yazılar, broşürler, bilgi torbacıkları da hep Londra'da, o küçük büroda, Nuri Eren'le Ecevit'çe hazırlanmaktadır.

Bu yoğun çalışma Ecevit'i siyaset, diploması evrenine doğru açacaktır, açmıştır. Evrensel sorunların içeriğini öğrenmek, çeşitli bakış açıları saptamak —gelecek için— Ecevit'e bir üniversite öğreniminden çok daha yararlı olacaktır.

Ardından sakin, sessiz ve içine kapanık görüntü veren evrenine, bir de İnönü gibi dış siyaset sorunlarını günü gününe izleyen bir insan girmektedir. İnönü, bütün Batı basınını izlediği gibi, hemen her gün AP Ajansının İngilizce bültenlerini de okumaktadır. İnönü bilmektedir ki, dış evrendeki oluşmaları iyi bilmemek, Türkiye'nin «coğrafi kaderinde» onulmaz yaralar açabilir. Hatta Türkiye'nin iç siyasetiyle dış gelişmeler koşuttur biribirine.

Böyle bir insan vardır şimdi Ecevit'in önünde. O insan, kendisine konukluğa gelen yabancı önemli kişilerle Ecevit aracılığıyla görüşmektedir. Bu görüşmeler

yalnızca dış sorunları kapsamaz elbette. Kimi yerde dıştan içe doğru açılışlar görülür, görüşler söylenir. Yabancı kişi, daha çok Batıyı anlatmaya değil, «içeriyi öğrenmeye» meraklıdır. Hele, tarihsel kişiliğinin bütün ağırlığıyla Türk siyaset yaşamında muhalefet görevi yapan bir insanın eğilimleriyle görüşleri, o yabancının bağlı olduğu ülke hesabına «sayısız ölçüde» yararlıdır, gereklidir.

Ecevit bu konuşmaları İnönü ile «yabancı kişi» arasında aktarırken, bir yandan dışımızdaki evrene bakmakta, öte yandan da Türkiye'nin geçirdiği gelişmelerin içeriğine gözlerini çevirmektedir.

Sonraları bana, Londra'da dış sorunları öğrendiğini, öğrenmeye çalıştığını, ancak İnönü'nün yanında dış konuları âdeta «meşk ettiğini» söyleyecektir.

Bu benzetme doğrudur. Yerindedir, geçerlidir. Ancak İnönü'den dış sorunları «meşk etmek» kadar, iç politika oyunlarındaki «tilki kurnazlığını», yöntemleri de —bir ölçüde kapması gerektiğini— vurgulayanlar da çıkabilir.

Ecevit'in, uzun süre önderliğini yapan İnönü'den iç siyaset üzerinde dersler aldığı bir gerçektir. Fakat, bu derslerin önüne getirdiği uygulamalar biçim değiştirebilir. Algılanan kimi önemli izlenimlerin kişilere, kişilerin öz dokularına göre ayrımlı sonuçlar vermesi doğaldır.

Doğaldır, çünkü iç politika, kitaplardan, ünlü kişilerden pek çok kural, yargı, sonuçlar alınarak yürütülen bir sanattır ama, bir insanın doğasıyla da ilişkilidir. «Her yiğidin bir yoğurt yiyişi» olduğu gibi, her kişi iç politikada kendi kişiliğine özgü, başka başka uygulamalar benimseyebilir.

İnönü ile Ecevit ne denli yakın ve birlikte çalış-

mış olsalar da, sonuçta iki ayrı doğaya sahip, iki değişik insandırlar.

İnönü kendi yolunu izleyip gitmiş, aramızdan hatalarıyla sevaplarıyla —ün içinde— ayrılmıştır. Ecevit bir başka yolda, bir başka kaderin çizdiği yönde doğmuş, gelişmiş, büyümüştür.

Koşulların değişik mevsimler gibi art ardına görüldüğü bir ülkede, Ecevit'in ipi nasıl göğüsleyeceğini hiç kimse bilemez.

Oysa İnönü için sonuç, yıllar öncesinden biliniyordu : Atatürk'ün arkadaşı, İnönü kahramanı, Lozan fatihi!

Böyle ölecekti.

Bu üç köşeli gölgeyi üzerimizden hiç kimse sıyırıp atamazdı.

Atamadı da. Basın, yazarlar, çizerler, Menderesler, Bayarlar uğraştığı halde!

İnönü böyle öldü, bu gölgenin ağırlığıyla götürülüp Anıtkabir'de, bir özel bölümde toprağa verildi.

Oysa, Anıtkabir'de, Atatürk'ün yanında, O'nun dışında hiç kimseye ver verilmemişti. Mozeleyle, Anıt' la ilgili mimari planlarda başkasına yer yoktu.

Örneğin, 1960 ihtilalinin önderi, rahmetli —babacan— Cemal Gürsel öldüğü zaman, nereye kaldırılacağı —pek az kimsenin bildiği gibi— neredeyse bir «devlet sorunu» olacaktı.

Bir kesime göre, Cemal Paşa da bir askerdi. O da 1960 ihtilaliyle «ülkeyi bir uçurumun eşiğinden çekip çıkaran» harekete öncülük etmişti. Tanzimat'tan bu yana pek çok kişiye yakıştırdığımız gibi, bir «kurtarıcı» idi.

Öyleyse, Cemal Paşa da ölümünden sonra Atatürk'ün yanında yer almalı, hiç değilse, mozeleyi çeviren sütunlu kesimlerde bir yere yatırılmalıydı. Mantık buydu!

Konuyu abartanlar arasında öylesine önde gidenler oldu ki, Cemal Paşayı Atatürk'ün yattığı yerin hemen yanında toprağa vermek gerektiğini savundular.

O dönemin iktidarı —Adalet Partisi— bir yanıyla Atatürk'ün büyük anıtını, Atatürk'ü bu etkilerden korumak, öte yanıyla kabarmış duyguların başka kanallara akmasını önlemek için, iki gün geceli gündüzlü uğraştı.

Sonunda Cemal Paşa, 1960 ihtilalinin önderi, babacan asker, duygulu insan, Anıtkabir'in sınırları dışında, ama, Anıtkabir'e «çok yakın» bir yerde, toprağa verildi.

Bu tartışmalar, İnönü öldüğü gün yapılmadı, yapılamazdı. Kısa sürede cenaze programı hazırlandı ve İnönü, eski silah arkadaşı Atatürk'ün tam karşısında, Anıtkabir'in sınırları içinde toprağa verildi. Hiç kimsenin aykırı yönde bir sav öne sürdüğü ne duyuldu, ne de yazıldı.

İnönü, tarihsel ağırlığı olan «gölgeleri»yle daha ölmezden önce, Anıtkabir'de yerini ayırtmıştı.

Program aynen uygulandı.

Sonunda devlet, devlet büyüklerinin gömülmesi için bir yerin ayrılmasını öngören bir yasa hazırlığına girişti. Bu yasa TBMM'den çıkmadı, 12 Eylülden sonra MGK'ce ele alındı ve yürürlüğe konuldu.

100 yaşına vararak «dalya» diyen Celâl Bayar da Atatürk'ün arkadaşı, başbakanı, bir ölçüde Ulusal Sa-

vaşta görev yapan bir «devlet büyüğü» değil miydi? 12 Eylülden çok önce «emrihak» gelirse, o zamanın iktidarı Bayar'ı, Anıtkabr'e gömemezdi herhalde.

«Devlet büyükleri»nin kaldırılacağı toprağın genişliği belli. Bu sınırları içinde henüz tek bir «devlet adamının yatmadığı», çevresine duvarlar çekilmeyen bir «devlet mezarlığımız» var şimdilerde.

2

YENİ AŞAMALAR

Ecevit'in kişisel yaşantısı —dışardan bakılınca— tekdüzedir. Siyasal yaşama girmesinden sonra, 1946' dan 1957'lere değin olgunlaşmasını sağlayan birikimler, 1957'den 1970'lerin sonlarına doğru durmaksızın incelemek, aramak, yerine doğru kaymak gibi uğraşılarla pekişti.

Ecevit'i daha çok, CHP Genel Sekreterliği ve ardından gelen Genel Başkanlık göreviyle birlikte tanıyanlara özündeki çarpışmalarla, toplumsal konulardaki savaşımlarını—bugün, Mart 1983'te—anlatmanın olanağı yoktur. «Eski» olarak nitelenen parti ve önderlerini övmek, bir biçimde eleştirmek de —1983'te— yasaklandı.

Bu kitap dizisi, yılları peşpeşine kovalayarak, günü geldiğinde, 1960'ları, 1970'leri anlatacak olanaklara kavuşursa, Ecevit'in gençlik yıllarıyla, siyasal yaşamda tırmanan göstergesini yazabilmek, çevresindeki kimi insanlara yönelik yorumlarını, bakış açılarını sergilemek olanağı bulunacaktır.

Ecevit, «boşa geçen üç yılı»nı, 1953 ile 1954 yıllarındaki olağanüstü siyasal olayları kafasına işlediği sıralarda, önüne bir fırsat çıktı. Bir bursla Amerika Birle-

şik Devletleri'ne gidecek, Amerika'nın toplumsal yaşamıyla gazeteciliğini inceleyebilecekti.

1954'te Winston - Salem adlı Amerikan kentinin küçük, yerel gazetesinde çalışıyordu. Gerçekte, Amerikan yaşamında bellibaşlı büyük gazetelerin yanı sıra, «yerel» diye nitelendirdiğimiz basın organlarının da büyük yeri vardı. Etki alanları —belki— bütün ülkeyi kapsamıyordu ama, bulunduğu ilin, çeşitli sorunlarıyla toplumsal, ekonomik gelişmesini araştırmaları, kimi yerde eleştiriyi esirgemeden yayın yapmaları, «yerel basın»ın bölgelerinde gözde yayın organları olarak tanımlanmasına yol açıyordu.

Winston - Salem'de, 1954'te siyahlarla beyazlar arasında korkunç bir savaş sürüyordu. Kente egemen olanlar, beyazlardı. Ancak, siyahların nüfusu da beyazlara —neredeyse— eşitti. İki ırk arasındaki kutuplaşma, nüfus oranlarının dengeli olması nedeniyle, öteki kentlerdeki bu çok yönlü savaşımdan daha da ileri aşamalarda sürüp gidiyordu.

Otuz yaşına henüz gelmiş bir genç Türk, siyah - beyaz kavgasında alacağı yeri daha ilk günlerden saptadı.

Çalıştığı gazete beyazların elindeydi.

Ama, Amerikan toplumunda beyazların egemen olduğu bir yayın organında, siyahları tutacak bir kalemin yazdıkları yayımlanmaz değildi. Ecevit'in de kabul ettiği gibi, «Amerikan basınının her konuda karşıt fikirlere de yer vermeye» açık olması, Amerikan toplumunun önemli bir özelliğiydi.

Ecevit, bir «**konuk - yazar**»dı. Amerika'daki zencilere karşı başlayan, büyüyen, genişleyen harekete karşı durum alıyordu. Yazıları, siyahların bu denli hor görülmelerindeki sakıncaları sıralamakla başlıyor, ada-

let kavramlarına ters düşen bu tutumu şiddetle eleştirmeye değin uzanıyordu.

«... **Gazete, karşıt fikirleri içeren bu yazıları, aynen koymaktan bir an olsun çekinmiyordu...**» diye konuşacaktı Ecevit, daha sonraları. Yaşamının kalın çizgilerini soranlara böyle anlatacaktı ABD'deki gazetecilik günlerini.

Bir yandan da, şiirle uğraşmaktan geri durmuyordu. Henüz Türkiye'de zenci - beyaz ayrımı ve savaşımının kökeninde yatan öğelerle gelişmeler tartışılamıyordu. Kökende bu savaşım Türkiye'ye, 1960 ihtilalinden sonra benimsenen anayasayla girecek, Türk kamuoyu, okuru ve düşünürü ile, zenci - beyaz savaşımında görüşlerini söylemeye başlayacaktı

Ecevit'in, Winston - Salem'den yazıp gönderdiği şiir, 1954'te yayımlandı:

«UZAKTAN»

dertler özledim dertlerden uzakta / yanık topraklar özledim / yanık insanlar
türkülerin çağırdılar uzaktan beni / başımda kağnıların ağrıdılar / kavruldu kuraklığın içimde
toprağın su istedi | benden / yaylaların ekin dediler / ışık dediler insanların
kök salasım geldi ağaç gibi toprağına / gökten yağmur alıp güneşten ışık / sana veresim geldi
yaşlar dökülesi gözlerimden Türkiye / çorak topraklarına senin / açılmamış gözlerine gözlerim verilesi

Bu şiirinde Ecevit, bir zenci - beyaz savaşımını mı anlatıyordu, yoksa uzaktan, çoook uzaktan, Türkiye'sinin çorak topraklarına düşmeyen yağmurları, başın-

da ağrılar yaratan, kuraklığın kavurduğu Anadolu bozkırlarını mı dile getiriyordu. Kuşku yok, ABD'nin o görkemli kargaşasında, Winston - Salem'deki zencilerin öyküleri, geri kalmış Anadolu insanını anımsatıyordu Ecevit'e. Zencilerin savaşımından kaynaklanan duygularıyla Anadolu insanı için duydukları arasındaki ilişkiler, bir şiirde yumak olup sergileniyordu.

Gazeteciliğe, yazarlığa soyunmak üzere olan Ecevit için, ABD'deki bu öğretici dönemin ilginç bir yeri olacaktı. Mesleğe hazırlanışını, bu gezi tamamlayacak, bir süre sonra, Ecevit, Nihat Erim'in çıkardığı «Yeni Ulus» ve «Halkçı» gazetelerinde «köşe yazarlığı»na başlayacaktı.

Yazarlığı sürdürdüğü günlerde, ikinci kez Birleşik Amerika'ya çağrıldı. Bu kez, dört aylık bir geziydi. 1958'de yapılması beklenen, ancak DP iktidarının **«ekonomik bunalımın yığınları ezmeye başlamasıyla»** öne aldığı 1957 seçimlerinden önce bu geziyi tamamladı.

Şiir tutkusunun yanı sıra, artık bir yazardı. Siyasal, ekonomik, toplumsal görüşlerini «köşesinde» dile getiriyordu. Birleşik Amerika'dan yazılarını göndermeyi sürdürdü. Türkiye'nin, Amerika'dan nasıl göründüğünü anlatıyordu bu yazıları.

Turhan Feyzioğlu, aşırı nazik, terbiyeli, ince, esmer genç adama, **«Ankara'dan CHP milletvekili adayı olur musunuz?»** diye sorduğu zaman, Ecevit, önce direndi.

Yazarlığa, siyasal yazarlığa «evet» diyordu içinden. Ama, parlamentoya girmeyi, siyasetin karmaşık

yollarında yürüyüp kimi kez anlamsız, sonuç getirmeyen savaşımlara katılmayı düşlemiyordu. Belki de doğasıyla siyasetin ters düşeceği inancından kaynaklanıyordu bu yargısı.

Sonraları «düşman ikiz kardeşler» örneğine benzeyecek biçimde siyasal yaşamda biribirine ters düşmeye başlayacak olan Feyzioğlu ile Ecevit arasında «CHP milletvekilliği» sorunu günlerce sürdü gitti.

Feyzioğlu, parti yönetiminin Ecevit'i milletvekili yapmak istediğini söylüyor ve direniyordu. İnönü'nün de bu kararda etkili olduğu yadsınamazdı. Hele, partiyi gençleştirmeyi amaçlayan İnönü'nün, «yakından tanıdığı bu genç adamı» parlamentoya sokmayı istemesinde —elbette— bundan başka nedenler de sayılabilirdi. Parlamentodaki gücünde «gençleşme» ile birlikte daha büyük bir birikim elde edecek, «merkezde kendini sıkıştıran, partiye daha bir genç kadronun egemen olmasını isteyenlerin» baskılarını bir ölçüde hafifletecekti.

Eşi ile uzun konuşmalarından sonra Ecevit, Feyzioğlu'nun önerisini kabul etmeye karar verdi. Bahçelievler'de kayınpederi Namık Zeki Aral'ın iki katlı evinin zemin katında yaşayan Ecevit'in bu kararına, aile bünyesinde karşı çıkan —herhalde— Namık Zeki Aral' dı.

Namık Zeki Aral, bir maliyeci, daha ötesi, «namus simgesi» bir insandı. Merkez Bankasında önemli bir görevi vardı. Ancak kamuoyu Aral'ı, haftada bir Ulus'a yazdığı mali, ekonomik yazılarından tanıyordu.

Bir kezinde, genç olduğum için gazete beni, Aral'a yazdığı yazıların «telif ücreti»ni vermekle görevlendirdi. Merkez Bankasına gittim.

Bir elimde gazetenin ödeyeceği para, ötekinde paranın dökümünü gösteren bir kâğıt vardı. Namık Zeki

Aral parayı almadı hemen. Önce, «kâğıtta yazılanları» inceledi. «Yanlış hesaplamışlar, beş lira şu kadar kuruş fazla» dedi bana. Aldı parayı, beş lira şu kadar kuruşu ayırdı, bana verdi, kâğıttaki dökümü de düzeltti. «Götür şimdi bu kâğıdı yavrum, yanlışı da işaret ettim» dedi.

Hani bulsalar «deveyi hamudu ile yutacak» olanları, ya da yutanları izleyen, gören ve haklarındaki söylentileri dinleyen bir genç insanda Namık Zeki Aral'ın bu davranışı şaşkınlık yaratmaz mıydı?

«Kayınpeder»in karşı çıkışında önemli bir neden olmalıydı.

Sonradan Aral'la kimi nedenlerle konuşma olanağı bulmuştum. Bu konuyu bir kezinde ortaya getirdim. Açık seçik yanıt vermedi. Bu soruyu sorduğum günlerde ise, Ecevit'in yıldızı giderek parlıyordu.

«Siyaset kötüdür, bilirim, taa İttihat ve Terakki'den beri. O sıralar biraz meşgul olmuştum ama, anladım ki, yapılacak işlerden değildir» demekle yetinmişti.

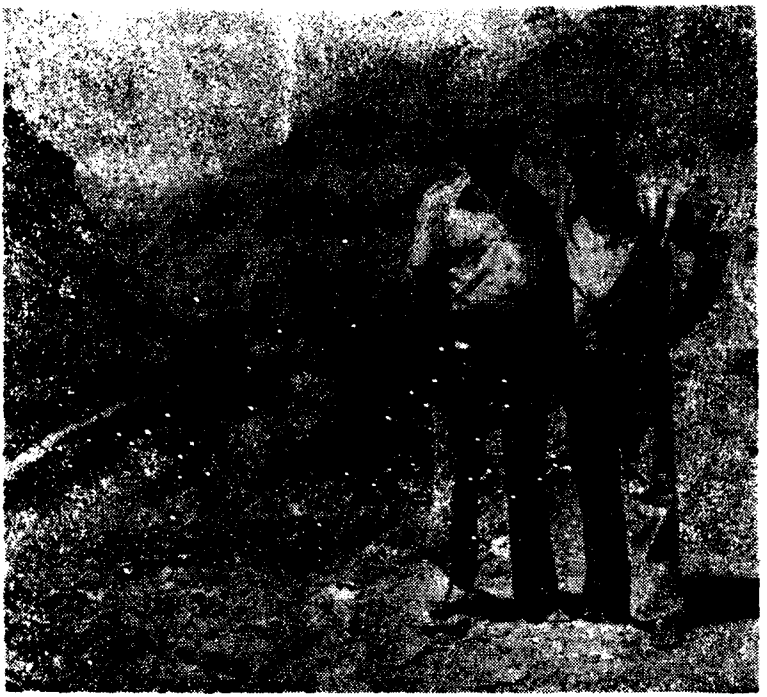
Aral, kuşkusuz, Ecevit'in yazar olarak kalmasını, bu yönüyle ilerlemesini yeğliyordu.

Bir gün Ecevit'e, «CHP'den 1957'de milletvekili olmanızı 'ben sağladım' diye yazdı Metin Toker, doğru mu bu?» diye sormuştum. Birden yanıtladı :

«Hiç ilgisi yok!» dedi.

Doğrusu, Toker bir yazısında sanırım, CHP'nin 1957'de kendisine milletvekilliği önerdiğini, ancak «Paşanın damadı olarak siyasete girmeyi istemediğini», yerine Ecevit gibi genç ve yetenekli bir insanı salık verdiğini belirtmişti.

«Metin Toker, bu tür olaylarda neden yalan yazsın, bir doğru yanı olmalı» diye konunun üstüne gittim.

METİN TOKER ile arkadaşlığımız 1954'lerde başladı, dostluğumuz aralıksız sürdü gitti. Akis'te patronumdu, sonraları Hürriyet'te birlikteydik. O yazar, ben muhabir olarak içte ve dışta pek çok olayı «ikili bir grup» oluşturarak izledik. İşte Hakkâri dağlarında gene birlikteyiz.

Ecevit, «Kesinlikle hayır! Turhan Feyzioğlu (adı söyledikten sonra hafifçe güldü) ısrar etti. Önce kabul etmedim. Sonradan, 'evet' dedim. Ama, benim bilgim dışında Toker de adımı verdiyse Paşaya, ya da milletvekili olmamı istediyse, onu bilemem» dedi.

Turhan Feyzioğlu'nun adını verirken neden hafifçe gülmüştü acaba Ecevit?..

Çok açıktı : Bu iki genç insan, 1957'de çok yakın

olmuşlar, on yıl sonra, 1967'de ise bir partide, CHP yapısı içinde «iki zıt kutbun» temsilcileri olarak biribirilerine karşı çıkmışlardı. Giderek birinin diğerini —görüşleri bir türlü bağdaşmadığı için— partiden «tasfiye» ettirmeye değin uzanan savaşımı sürmüştü. Ecevit'in milletvekili seçilmesine önayak olan Turhan Feyzioğlu' ndan (kaderin acımasızlığını anımsayarak) yıllar sonra, gülümseyerek bahsetmesi doğaldı.

1957'den sonra, CHP'nin DP iktidarına karşı giriştiği kavgada, Ecevit gibi genç milletvekilleri ön sırada yer alıyordu. Yurt içinde durmaksızın geziyorlar —Ecevit daha çok batı illerine gidiyordu— Mecliste de Menderes iktidarını yıpratacak, kamuoyunda gözden düşürüp ilk seçimde yenik düşürecek hiçbir eylemden geri kalmıyorlardı.

1960 ihtilali öncesi CHP - DP kavgası doruğa çıkmıştı. Bu kavgaya, iki parti kavgasından çok, İnönü-Bayar, Menderes kavgası gözüyle bakmak da bir açıdan doğruydu.

İnönü, ulus oylarıyla «tek başına hiçbir seçimde» iktidar olamamış bir önderdi ama, yitip gitmeyen o «kudretli ismiyle» bir iktidar çoğunluğunu «köşeye sıkıştırmanın» kıvancını yaşıyordu.

İnönü'nün, DP iktidarından «mutlaka kurtulmak» özetinde görülecek kendine özgü savaş düzeni, basınla birlikte iktidarın üzerine giden sert muhalefeti, Paşayı kamuoyunda giderek daha da güçlendiriyordu. Ne çare, iktidar da İnönü'nün bu savaşını kolaylaştıracak «her türlü olanağı» kendi eliyle hazırlayıp İnönü Paşanın önüne uzatıyordu. Bu kitap dizisi sürer giderse, 1960 ihtilali öncesiyle sonrasını, «değişik ayrıntılarıyla» yazmaya çalışacağız.

Genç; yapısına bakılırsa, giderek çelimsiz denebilecek insan, Ecevit, bir gün, bir sokak ortasında devleşiyordu.

DP iktidarı, sonradan bardağı taşıracak son damla olan «tahkikat komisyonu»nu kurmuştu. CHP'nin ihtilal hazırlıkları içinde olduğundan kuşkulanan DP, bütün ağırlığıyla hem muhalefetin hem de basının üzerine yüklenmiş, «tahkikat komisyonunda bütün bu girişimleri açığa çıkarmak» yolunu seçmişti. Komisyon, yargı organının bütün yetkilerine sahipmiş gibi davranıyordu.

Ulus gazetesi ise, Rüzgârlı Sokakta derme çatma bir binada hazırlanıyor, eski rotatifi olan bir basımevinde kirayla basılıyordu.

İktidar, günü geldi, Ulus'un dağıtımını engellemeye kalkıştı. Sokak polislerle kuşatıldı, Ulus'un dağıtımcılara verilmesi önlenmek istendi.

«... **Çıktım sokağa. Polisler çevirmişti. Emniyet arabaları yolu tıkamıştı. Yürüdüm polislerin üzerine. Sert bir nutuk çektim. Yaptıklarının yasalara uygun olmadığını bağıra bağıra söyledim. Her şey olabilirdi, ama hiçbir şey olmadı. Bir tek eksiği ile: Polisler yol verdi, gazete dağıtıma çıktı...**»

Bu olgu, sesiz, kendi halinde, etliye sütlüye karışmaktan çekinen bir insanın, içinde yatan ateşi dışa vuruyordu. Yeri ve zamanı geldiğinde yürekliliğini göstermeyi bileceğini kanıtlaması açısından da oldukça ilginç bir tutumdu. Bir olaydı.

Siyasal tutkularının getirdiği ıstırapları 1960 ihtilalinden sonra duymaya başladı.

1960 ihtilali kadrosunun bir bölümü —sonradan

«14'ler» diye adlandırıldı— 1961 seçimine geçilmezden çok önce, askeri yönetimin sivil sürece geçtikten sonra «dolaylı biçimde sürmesi» için bir yasa taslağı hazırlamışlardı. «Ülke birliği» adı altında Türkiye'de açık rejim görüntüsü veren, ancak kapalı rejim özellikleri taşıyan bir siyasal sistem oluşturmak istiyorlardı. İçlerinde kimi yüzbaşılar da yer alıyordu. Örneğin, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Ülkü Birliğinin ateşli yandaşlarındandı. «Yakında Babıâli'den de geçeceğiz» diyerek, gazeteleri de «tasfiye» edeceklerini söylemeye değin gitmişti.

Bu tasarıyı gören yazar Ecevit —artık milletvekili değildi, ihtilal sonrası Ulus'ta yazarlığa dönmüştü— Ülkü Birliğine karşı çıkan yazılar yazmaya başladı.

Bu yazılar 14'leri huzursuz ediyordu. Ecevit yazıyordu ama, Ulus'ta yazıyordu. Ulus ise CHP'nin organı idi, CHP'yi ise «ihtilalden sonra önderliğini koruyan» İnönü ve etkenliği yönetiyordu.

1950 öncesi ««genç ad» olarak üne kavuşan CHP'li Tahsin Banguoğlu'nu Milli Birlik Komitesine çağırdılar.

Ülkü Birliğinin kökenini açıklıyorlardı Banguoğlu'na. Ülkeye yarar sağlayacak bu girişimin Ulus'ta kötülenmesini istemediklerini söylüyorlardı.

Banguoğlu'na Ülkü Birliğinin Ziya Gökalp'tan esinlendiğini açıklıyorlardı. Oysa, Ecevit'e göre, Ülkü Birliği «bütünüyle faşist» bir eğilim ve eylemdi.

Ecevit bu konunun üzerine gitmeyi sürdürdü.

Konuya son kez değindiği yazıyı gazeteye götürdüğü gün Milli Birlik Komitesine çağırdılar.

Gitti. Ecevit'le Komite Üyesi Dündar Taşer ve Komiteye yakınlığı bilinen bir öteki subay, Baha Vefa

Karatay görüştü. Yanlarında —Ecevit'in yüzünü hiç görmediği, bir daha da görmeyeceği— bir adam vardı, sürekli susuyordu. Üç insan arasındaki tartışma olumlu düzeyde yürümediği sırada, sürekli susan o insan konuşmaya başladı. Adının «Muhterem Sarol» olduğunu söyleyen, ağır ağır konuşan, ama kim olduğunu, nereden geldiğini açıklamayan bu insan da, Ülkü Birliğine ülkenin gereksindiğini anlatıyordu, anlatıyordu.

Ecevit, bugün de Muhterem Sarol'un nerede olduğunu bilecek durumda değil.

Ecevit, direnmeyi sürdürünce, «tehditler» başladı.

Anlaşamadılar.

Ayrıldılar. Ecevit yapılan tehditlerin nereye varacağını o gece düşünürken —14 Kasım gecesi— Cemal Gürsel Paşa, 14'leri evlerinden toplatıyor, her birine yurt dışında bir görev veriyor, uçaklarla «derhal» ülke dışına gönderilmelerini sağlıyordu.

Ülkü Birliği karşısındaki son yazısının çıktığı, tehditlerin nereye varacağını düşündüğü gecenin sabahı, Ecevit, bir de bakıyordu ki, Türkiye'nin evreninde, 14'ler gitmiş, ne tehditleri kalmış, ne de Ülkü Birlikleri.

Rahatladı.

Sıkıntılı günlerin bir armağanı oldu Ecevit'e :

Onikiparmak bağırsağında ülser başladı.

O günden bu yana Ecevit'le ülseri «kardeşçe» yaşayıp gidiyorlar.

Bir arkadaşım, «Ecevit'in 1960 öncesi ve sonrası kimi önemli yaşam çizgilerini yazacak mısın?» diye sordu.

«Yazacağım» diye yanıtladım.

Ecevit'i olduğu gibi yazmanın büyük yararını nasıl olur da gözden uzak tutabilirdim ki... Kim ne derse desin, Ecevit, Türk siyasal yaşantısında bir dönemin, bir aşamanın insanıydı. Siyasal yaşantısını —gerçeğe yakın biçimde vermenin— gelecek kuşaklar için önemini yadsımak olanaklı mı?

Olduğu gibi, gerçeğe en yakını yazabilmek!

(Yazmayı düşlediğim) kitapların beni koştuğu zorlu sınav, işte buydu.

3

1952'DE BATIDA VE BİZDE BASIN

1952 yılının Temmuz ayında evinde pansiyoner olarak kaldığımız Finli kadın, önümüze bir gazete bıraktı. Yazıyı sökemiyorduk. Başlıklarda «Faruk» adı geçiyordu :

«Mısır kralını devirmişler» dedi. Bir ihtilalin sarsıcı sonucunu ilk kez görüyorduk. Türkiye için böylesine olaylar, o denli uzaktaydı ki.

Faruk Fenik —değerli bir röportaj yazarıydı, Cumhuriyet'te çalıştı, sonra Amerika'ya gidip yerleşti, yitti— Mısır'daki olayı öğrenmek için sağa sola başvurdu. Evsahibesinin verdiği bilgiye göre, askerler Kral Faruk'u tahtından indirmişler, bir komite kurulmuş, başına da Necip adında bir general geçmişti. Faruk'un ülkeyi terke zorlandığı gelen bilgiler arasındaydı.

Helsinki'de bir siyaset muhabiri değildim. Almanya'da annemin zoruyla gittiğim fakülteyi kör topal, sürdürürken, Ulus'un Yazı İşleri Müdürü Münir Berik'ten bir telgraf gelmişti. Helsinki'deki olimpiyatları izlemem isteniyor, yeterli paranın gönderildiği ekleniyordu.

Trenle Stockholm'e gidebildim. İsveç başkentinde öteki Türk gazetecilere rastladım. Bir gün sonra Helsinki'ye geçecektik.

Ben gidemedim. Çünkü öteki arkadaşlar uçakta

kendilerine yer ayırtmışlar, Ulus muhabirini akıllarına bile getirmemişlerdi. Bir tür meslek cilvesi.

Stockholm'de kalıyordum. Çünkü, feribotlarda, uçaklarda tek yer yoktu. Oysa, bir gün sonra Türk güreşçileri Helsinki'ye geleceklerdi. 1948 Olimpiyatlarındaki üstün başarılarından sonra Yaşar Doğu'nun, Celâl Atik'in, Gazanfer'le Nasuh Akar gibi ünlü güreşçilerin 1952'de altın madalya alacakları kesindi. Bir tek ayrımla: Türk güreşçileri şampiyonaya katılabilirlerse.

Nitekim, katılamadılar. Türk Olimpiyat Komitesi —rahmetli hocamız Burhan Felek'in başkanlığında toplanırdı— bu güreşçilerimizin adını Olimpiyat Komitesi Sekreterliğine «geç» bildirmişti.

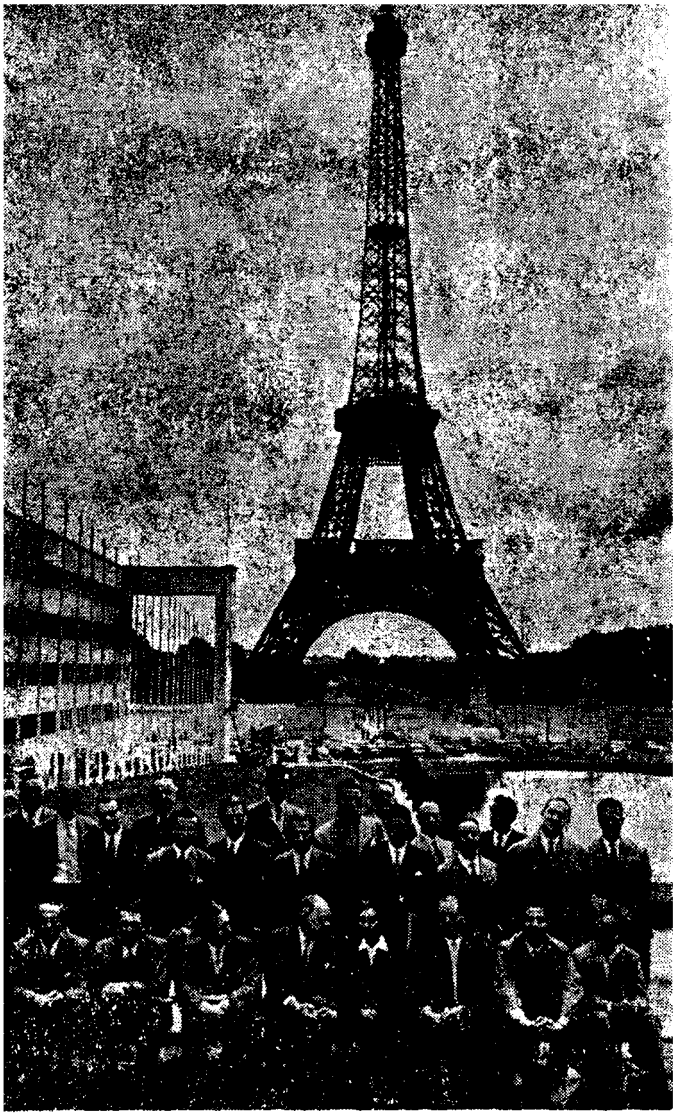
Buna karşın hükümet ünlü Türk güreşçilerini Helsinki'ye göndermeyi kararlaştırmış, yerlerine de «ikinci sırada» yer alan öteki güreşçileri yollamıştı.

Stockholm'de başıma gelen bu olayla kahrolup giderken, birden aklıma İsveç gazetelerinden yardım istemek geldi. Bunlardan birine gittim, spor servisiyle konuşmak istediğimi söyledim. Kapıdaki adam bana acayip bir istekte bulunmuşum gibi «sporun hangi servisi ile» diye sordu. «Sporun hangi servisi?...»

«Spor servisi» dedim, «spooor!...»

Başından atmak için birkaç kat yukarı gönderdi beni. Bir odaya aldılar, orta yaşlı bir adam geldi yanıma, ne istediğimi sordu. Dilimin döndüğünce Yaşar'ın, Celâl'in fotoğraflarına gereksindiğimi söyledim. Aldı yanına beni, uzun bir salona götürdü, bir göz çekti, «istediğini seç» dedi. Yaşar Doğu'nun Türk gazetelerinin arşivlerinde onca resmi olamazdı. Celâl'in de...

Orta yaşlı adama derdimi bir kez daha anlattım,

1951'de NATO gezisine Ulus'tayken katıldım. Fatin Rüştü Zorlu o sırada Paris Büyükelçimizdi. Muhalif bir gazeteciye pek katlanmadığı için, çağrılı olduğum yemeğine gitmedim. Zorlu'nun bu davranışıyla çok sinirlendiğini arkadaşlardan öğrendim. NATO adına geziye katılanlar böyle anı resimleri çektirirlerdi. Bu, ilk dış gezimdi.

başıma gelen ulaşım sorununu sıraladım. Eğer o gün Helsinki'ye gelen güreşçilerimizin havaalanında çekilen birkaç fotoğrafını İstanbul'a gönderemezsem «kovulmuş» sayabilirdim kendimi. Bir İsveçlinin gülebileceği ölçüde güldü gazeteci, akşamüzeri uğramamı söyledi, bir de bizim güreşçilerin Helsinki'ye ineceği saati sordu, bilemedim. Başını salladı, «pekâlâ» dedi, «akşamüzeri uğra!»

Olimpiyatlar başladıktan bir gün sonra Helsinki'ye rahatça uçabiliyordum. Eğer resim bulabilirsem o gece PAA vardı, doğrudan İstanbul'a gidiyordu. Ulus, muhalefete geçtikten sonra gazete olduğunu anımsamıştı, gazetecilik yarışına katılmıştı. İstanbul'a giden resimleri havaalanında bekleyen bir otomobil alıyor, hemen Ankara'ya hareket ediyordu. Bu resimler, olanağı varsa geldiği saatte, eğer özelse bir gün sonra Ulus' ta yayımlanıyordu.

Biz bu yöntemlerle gazeteler arası savaşıma girerken, 1948 Olimpiyatlarının kaymağını yiyen «Hürriyet» teleradyo aracılığıyla resimleri Roma üzerinden günü gününe İstanbul'a geçiyordu.

Akşamüzeri gazeteye giderek orta yaşlı adamı aradım. Çağırdı yanına önüme üç adet fotoğraf bıraktı. Bizim güreşçiler Helsinki havaalanında poz vermişlerdi topluca. Hepsi görünüyordu resimlerde.

«Demek Helsinki'den buraya uçak vardı, resimler gelmiş, çok teşekkür ederim» dedim.

«Hangi uçak?» diye sordu.

«Resimleri getiren uçak!» Yoksa, resimler nasıl gelmişti ya?!.

Şaşkınlığımı anlayınca «gel» dedi. Bir başka salona gittik. Bir makine çalışıyor, merdanesi sürekli dö-

nüyor, öte yandan bir başka araçtan da kimi sesler geliyordu. «Telefoto ile aldık, senin için» dedi.

«Telefoto?!»

Uzay ne denli uzak. Sözcüğü bile bilmiyorum. «İşte» dedi ve gösterdi öteki kimi resimleri.

Savaştan altı yıl sonra Batıda her konuda olduğu gibi, gazetecilikte de «makineleşme» yeni bir çağa ulaşırken, biz, uçakla resim gönderiyorduk İstanbul'a, oradan da Ankara'ya arabayla. Hey gidi basın hey!

Bilgisizliğimi yüzüme vurmayacak ölçüde uygardı orta yaşlı İsveçli. Odasına götürdü, kahve ısmarladı, önüme o acayip makineden çıkmış bir resim daha koydu :

«Sana ilginç gelebilir. Ruslar, Helsinki'deki olimpiyat kampına yerleşmediler. Her sabah bütün Sovyet sporcular Leningrad'tan uçakla Helsinki'ye geliyor, antrenmanlarını yapıp öğleden sonra dönüyorlar. İşte bu olayın resimleri bunlar» dedi.

Biz uçakta biribirimize yer ayırtmayarak «basın atlatması» yaptığımız günlerde, İsveçli bir gazeteci, bir yabancıya altından bir top uzatıyordu.

Resimleri de verdiği bilgileri de aldım, yazısını yazarak o geceki PAA'ya yetiştirdim.

Helsinki'yle ilgili Ulus'ta çıkan resimler, Sovyet sporcularının tutumlarıyla ilgili yazı Türk gazetecileri arasında oldukça coşkulu tepkilere yol açtı. Kimileri «Helsinki'de değildin, resimleri nasıl uydurdun» dedi, kimileri de «Sovyet sporcuları olayının baştan sona yalan» olduğunu vurguladı.

Baktım olacak gibi değil, «Yahu,» dedim, «siz hiç

telefoto denilen, resimleri bir kentten ötekine aktaran yeni araçları görmediniz mi?»

Bu çalımlı davranışıma karşın benim de daha görmediğim, bilmediğim şeyler vardı basın evreninde.

Bir gün, Helsinki'nin büyük otellerinden birinde kapısı açık bir odaya gözüm takıldı. Bir adam, önünde kocaman bir daktilo, durmaksızın yazıyor. Bizler de portatif daktilo makinelerine kavuşmuş iken, bir yabancının önündeki bu büyük daktilo makinesine gereksinme duyması?.. Acayip!

Girdim odaya, baktım yazıyor hâlâ. «Müthiş bir daktilonuz var» dedim adama. Tanrı korumuş, sesime alaylı bir ton vermemişim.

«Daktilo makinesi değil bu, teleks» dedi başını kaldırmaksızın.

«Teleks?...»

«Evet, teleks» dedi sakin bir sesle. «Ben buradan yazarım, New - York aynı anda alır yazdıklarımı» diye açıklamada bulunmak nezaketini gösterdi. Bir cahil, teleks görmemiş Türk gazetecisine.

«Yaaa!» dedim ve ayrıldım.

Oysa biz, her gün haberlerimizi daktilo ile yazıyor, doğru PTT'ye koşuyorduk. Koşuda kim ötekini geçmiş ise, onun telgrafı Türkiye'ye gidişte öncelik alıyordu. Helsinki'den çekilen telgraf, önce Belgrad'a, oradan Sofya'ya, sonra İstanbul'a, ben garibin gazetesi Ulus, Ankara'da olduğu için de daha sonra başkente çekiliyordu.

Ne ölçüde sağlıklı çekildiği de kuşkulu...

Helsinki'de gece bir türlü inmiyor. Hele temmuz aylarında gece yarısına doğru hafifçe kararıyordu hava, sonra gene aydınlık, gündüz.

Bir gün, Eşref Şefik ağabeyimiz, «Bırak bu martavalları, gidelim Macar lokantasına gulaş yiyelim» dedi. Gittik. Lafa, çigan müziğine, gulaşa ve de şaraba öylesine vurmuşuz ki kendimizi, cebimde yatan telgrafı çekmeyi unutmuşum. Suçlu ben değildim, kararmayan havaydı.

Bir koşu gidip verdim telgrafı. Ertesi günü Yazı İşleri Müdürümüzden «sade» bir uyarı aldım, «Oradaki havaya kendinizi kaptırıp telgraflarınızı geciktirmeyin» diyordu.

Bir süre basın piyasasına, basının merkezi Babıâli'ye —Cağaloğlu'na— egemen olacak, genç adların kimileri Helsinki'ye gelmişti.

Rahmetli Abdi İpekçi ile Helsinki'de tanıştım. Ekspres gazetesinde çalışıyor, spor servisini yönetiyordu. Zayıf, ince, esmer bir insan. Blucine benzer bir pantolon, başında bir kep. Muvakkar Ekrem Talular, Eşref Şefikler, Adnan Akınlar arasında gezinip duruyordu.

Değişik kentlerde oynanan maçları yerinde izlemek olanağı yoktu. Yalnızca Türk - Macar futbol takımlarının maçını izleyebildim. Türkiye, amatörlüğe o denli önem vermiş, o denli kuralları gözetmişti ki, futbol milli takımımızda bir «Beton» Mustafa ile Galatasaray'dan «Sarı» Muzaffer vardı sanırım. Geri kalanlar tam «amatör...»

Öteki ülkeler de «amatörlüğün kuralları»na bağlı kalmışlardı ama, ufak tefek yazım olaylarıyla ülkelerinin güçlü futbolcularını olimpiyat takımına almışlardı.

Macar takımının en güçlü yıllarıydı. Puskaş'lar,

Koçis'ler oynuyor. Maç başladı, iki pas, bir koşu, top bizim kalede. İkinci devrenin ortalarında 8 - 0.

Saha kıyısına oturmuş, «amatörlüğümüzü» ve «amatör kurallarına saygımızı» izliyorum. İleride de bir şişman adam. Meğer Macarların menaceri mi, antrenörü mü neymiş... Gittim yanına, «Sizinkiler bıraktı maçı, artık gol atmıyorlar» dedim. Ekledim ardından herkesin söylediğini, «Herr doktor».

Gülümseyerek baktı yüzüme : «Türkler, kardeş ulus, yeter bu kadarı» dedi.

Macar kardeşlerimizin attığı gollerle doygun, döndük PTT'ye.

Güreşçilerimizden de Cemil Sarıbacak'la Bayram Şit'ten başkası derece alamadı. Yaşar Doğu'nun en çok bozulduğu, kilosunda bir Amerikalının şampiyon olmasıydı.

«Bacanak» dedi, —böyle çağırırdı beni, anlamsızdı ama «bacanak» diye çağırırdı— «Ben bu Amerikalıyı bir dakikada yenerim.»

Amerikalı ile «özel» bir yerde «özel» tutuştu. Boynundan yakaladığı gibi adamı, bağırta çağırta aşağı çekti, pes ettirdi. Rahatladı sonra. «Benim yerimi nasıl alacak bu adam» deyip duruyordu.

Teleksler, telefonlar basında öncülüğü bırakmayan «Hürriyet» eliyle Türkiye'ye geldi.

Makineleşmede hızımızı alamadık, o denli ileri gittik ki, bugün Batıda kimi gazeteler yalnızca haftalık eklerini ofset baskılara yatırırken, biz gazetelerin tümünü oldukça pahalı olan bu sisteme verdik.

Bir de olanağını bulup «adam» ithal edebilseydik!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YENİ BİR DÖNEM

1

BAŞINI KUMA GÖMENLER

14 Aralık 1953 gecesi, Ulus'ta çalışanlar için «muhalefet gazeteciliği»nin bir perdesi kapanıyor, o geceden başlayarak bir başka perdeyle, kimi sahneleri açılıyordu.

Üç yıllık bir didinme iktidarı yıpratmak için bütün gücümüzle çalıştığımız Ulus gazetesinin bütün tesislerine, rotatif baskı makinelerinden masalarına değin her şeyine, DP iktidarının çıkardığı bir yasayla el konuluyordu.

Partinin yurt düzeyindeki tüm «binaları da» elden gidiyordu. Gazeteci olarak «binaları» umursamıyorduk. Bizi asıl etkileyen, kafamızda, gönlümüzde fırtınaların esmesine yol açan eylem Ulus'un «devlet hazinesine aktarılması» idi.

DP iktidarı, «bu taşınmaz bütün malları 'tek parti' döneminde CHP'nin haksız biçimde elde ettiğine» dayalı bir gerekçeyle, yasayı TBMM'den —kendi çoğunluğuna dayanarak— geçirdi.

CHP insan etmeni dışındaki «bütün malları»ndan yoksun kalıyordu.

14 Mayıs 1950'den başlayarak,
Aralıksız, hiç dinlemeksizin,
Her konuda karşısına çıkarak,

Ezmeye, göçürmeye, en azından yıpratmaya çalıştığımız DP iktidarına karşı «insafsız saldırı» politikasının baş mimarı, başyazarımız Nihat Erim'di.

Daha önce de belirtilmeye çalışıldığı gibi, Nihat Erim sırtını dayadığı İnönü'den aldığı büyük güçle, «milletin DP tarafından 1950'ye kadar geçen zaman içinde aldatıldığını, 14 Mayısta milletin aldanma duygusuna kapılarak DP'yi iktidara getirdiğini» CHP'nin ana politikası yapmıştı. Oysa, «14 Mayısta aldatıldığı» söylenen millet, bir yıl sonra, yapılan milletvekili ara seçimlerinde, yerel seçimlerde DP iktidarından oylarını esirgememişti.

Ulus koridorları, Nihat Erim'in çizdiği politikada direneceğini gösteren konuşmalara tanık oluyor, CHP Merkez Yönetim Kurulu partide toplanacağı yerde, çoğu kez Ulus başyazarının odasında bir araya geliyordu.

Partiye ve örgütüne verilen yönlendirmelerin dozu, biçimi, uygulamadaki yeri, Ulus'ta saptanıyor, sonradan partide yapılan toplantılarda «resmileşiyordu.»

İnönü'nün desteği kuşku götürmez biçimde Erim'in yanındaydı. Erim, mantığı, bilgisi, hele artık öğrenegeldiği «demogoji» sanatıyla İnönü'yü etkiliyordu. Konuya bir başka gözle bakılırsa gerçekte İnönü böyle düşünüyordu da, Erim'den duygularına tercüman olan sözleri, gelecekteki davranışlara yönelik önerileri «olduğu gibi» onaylıyordu. Tam bir, kısırdöngü içindeydiler. İnönü, Erim'e «telkin» ediyor, politikayı Erim bulmuşçasına İnönü'ye ve parti önde gidenlerine söylüyordu. Konu İnönü'nün önüne gelince onayını bildiriyordu. Sonuçta politikayı Erim çizmiş oluyordu.

Açıktan söylenmeyen kişisel yargılar, İnönü'nün «milletin aldatıldığı» yargısında olduğunu gösteriyordu.

KİM KİMİN ELİNDEN TUTARDI? Nihat Erim siyaset alanında yıldız olduğu 1947 yılından 1957 yılına değin, İsmet İnönü'nün «himayesinde» yaşadı. İnönü, politik hareketlerinde Erim'i «bir numaralı adam» olarak kullanırdı. Bir gün geldi ki, yolları ayrılıverdi (Foto Hüseyin Ezer koleksiyonundan).

«Yurt düzeyinde oy alınır, bir parti iktidar olur, ancak politika Ankara'da kotarılıp yapılır» cümlesinde özetlenen ana yöntem, 1950'den sonra, değişmez bir kural olarak beliriyordu.

DP'nin yurt düzeyinde aldığı büyük oyları izleyen bir iki ay, siyaset alanlarına «geçici bir sükûnet» geliyor, ardından «fırtına» eşmeye başlıyordu. Çoğunluk oyları bir yana, Ankara'da kotarılan, «milletin aldatıldığı» saplantısına uygun olarak sürdürülen politika kısa sürede sahneye giriyordu.

Kimi olaylar gözümüzün önünde olup bitmesine karşın, bizler de Erim'in sözlerinde «büyük bir gerçek» görüyor, Ulus'ta bu etki altında yazıyorduk.

Ulus'ta çalışanlar yalnızdı. Ufak tefek eleştiriler dışında basının tümü —Cumhuriyet gazetesi de içindeydi— DP iktidarını savunuyor, Menderes'in «görülmemiş kalkınma hareketine» yanlı çıkıyordu.

Hele, Menderes'in yurt içindeki gezilerinde Ulus muhabiri olarak tanık olduğum görüntüyle yüreğimin derinliklerinde duyduğum «yalnızlık» duygusu, kimi kez, doğrularla eğrileri biribirinden ayırıp ayırmadığımı kendime sormama neden oluyordu.

Ulus, Başbakan Menderes'i adım adım izlemek kararını almıştı.

Karar, elbette ki Nihat Erim'indi. Başbakan, bir barajın temelini mi atmaya gidecek, Ulus muhabiri de Ankara'dan oraya gönderiliyordu. DP önderi, bir başka il'e gidip nutuk mu söyleyecek, Ulus muhabiri bir gün önce Menderes'in gideceği kente varıyor, bir ön haber veriyor, sonra... Menderes'e ve DP'ye alabildiğine saldırıyorduk. Haberdeki bu tutumu, başyazı,

yan yazılar, imzasız yorumlar izliyordu. Ulus hemen her gün yeni bir rüzgâr estiriyordu.

«Kapılmış gidiyorduk bu rüzgâra», anaforu biz yaratıyor, anaforun içinde perişan gene biz oluyorduk. CHP örgütünün halka inmişliğinden eser olmadığı için yurt düzeyinde kitlelerin ne düşündüğünü saptayan bir araç, bir ölçek yoktu elimizde. CHP'liler, kendi aralarında toplanıyor, konuşuyor, sonra da «halkın Menderes iktidarından soğuduğuna karar verip» dağılıyorlardı. İşin kötü yanı, bu yargıya Ankara'daki merkez örgütünün, önder kadrosunun da inanmış olmasıydı.

Menderes, balkondan aşağı bakıyor, önündeki mikrofonun soluna doğru hafif yan dönüyor, sağ eliyle beni işaret ederek, «İşte, bunlar...» diye konuşmasını sürdürüyordu.

Adana'da idik. Seyhan Barajının temel atma töreni için oradaydık sanırım. Menderes C-47 tipinde çift motorlu bir uçakla —o tarihte modern uçağımız, bu uçaklardı— Adana'ya gelmiş, havaalanından kentin merkezine doğru büyük coşkuyla karşılanmıştı.

Kadillakların ardı ardına kuyruğa girdiği, Menderes'in beyaz renkli üstü açık spor bir Kadillak ile güçlükle kente gelebildiği bir ortamda, gazeteciler arasında «muhalefet adası»nda tek başıma ben bulunuyordum.

Ezilenlerin, bayılanların, sayısız olduğu, değeri büyük arabaların biribirine vurup hasar gördüğü bir karşılama töreni. Koyunlar, develer, danalar kurban ediliyor, kan dere gibi akıyordu.

Menderes üstü açık arabada çevreye, coşkuyla gülümseyerek, halkı selamlayarak geliyordu.

Halk da Menderes'i büyük coşku, içten bağlılık duygularıyla selamlıyordu.

Çok sonraları kimi önderlerin kimi yerlerde «yapay kalabalıklar» ile karşılandığını gördüğümüz zaman, Menderes'e karşı halkın bu büyük ilgisini, içtenlikle selamlayıp kucaklayışını anımsayacaktım.

Menderes geldi kente, belediye binasının balkonuna yerleştirilen mikrofonun önünde durdu. Beraberinde getirdiği «yüksek zevat» balkona çıkmadılar, içerideki salonda bekleşiyorlardı. Biz gazeteciler de, Menderes'in sağında solunda not tutmak için yer almıştık.

Menderes'in hızlı zamanı idi. Halk, ilk kez «insanlara» yakın duran, halkın gereksinmeleriyle uğraşan, halka, yoldan çeşmeye, giderek camiye değin pek çok «düş benzeri» yaptırımlarla hizmet götüren DP önderini sürekli alkışlıyordu.

Menderes ise, İnönü ile CHP'nin «yurt bir şantiye haline geldiği halde» durmaksızın kötüleme edebiyatı yapmasını bir türlü sindiremiyor, her konuşmasında İnönü ile kadrosuna —elbette, kendi konuşma üslubu içinde— saldırıyordu. «Hep karalamak, hep karalamak!..» diyordu. «Bu memlekette yapılan olumlu hiçbir şey yok mu ki, bu saçları ağarmış, tarihin sayfalarına gömülmesi gereken insan tarafından beğenilmez, aşağılanır. Bu sözler, partimize değil, size karşı, size» diye haykırıyordu.

Halk, yanıtlıyordu : «Doğru, doğru!»

İnönü ve kadrosu sesleniyordu : «Aldatıldın halk!»

Baktım, Menderes sola hafif dönmüş, sağ eliyle durmaksızın beni göstererek, «bunlar... İşte, bunlar...» diye başlayan cümleler sıralıyor, aşağıya, topluluğa bir göz attım. Ön sıralarda, ikinci üçüncü sıralarda

duran, Menderes'i bir «mabut» gibi alkışlayan insanların karanlık bakışları keskin bir bıçağın ucu gibi yüreğime değmeye başladı.

Menderes'in «CHP'nin kötüleme yarışını» eleştirirken «bunlar» dediği elbette ben değildim, temsil ettiğim gazete ile Ulus'un bağlı olduğu parti idi.

Erim idi ve sonuçta İnönü.

Yığınların duygusallığı, Menderes'in yanında duran muhalif gazeteci simgesine değil, asıl arkada, perde gerisinde duranlara karşı hiddetlendiğini acaba anlayacak mıydı?... İçime dolan duygular, ya da bir önsezi, balkonun hemen altında Menderes'i dinleyenlerin Ulus muhabirine pek iyi gözlerle bakmadığını gösteriyordu. İnönü'yü, Erim'i, Ulus'u dövemeyenlerin «simge»yi alaşağı etmekten kaçınmayacakları bir an gelebilirdi.

Son bir kez Menderes'ten «işte, bunlar...» sözcüklerini dinledim, sağ kolu benden yana döndü, bir de aşağı baktım, gözler kıvılcımlanmış. Not defterini cebime koydum, içeriye kaçtım.

Basri Aktaş, «Nereye gidiyorsun, beyefendi daha bitirmedi ki?..» diye sordu.

Kısaca duygularımı, izlenimleri anlattım, belki de çocuksuydu ama, bir kez paniğe kapılmıştım!

Aktaş güldü, «Yok canım,» dedi, «Adana halkı konukseverdir.»

Kendi ülkemin bir yöresinde «konuk» isem en doğru iş, kimseye görünmeden oradan kaçıp gitmekti.

İnsanı şaşkına çeviren siyasal ikilemler ile —yurdun her köşesinde olduğu gibi— Adana'da gördüğümüz bu coşkuyu bir araya getirip bütünleştirmek çok zordu. 1950'den sonra başlayan Kore savaşı sırasında, dünya piyasasındaki üretim azlığı nedeniyle «aranan mal» haline gelen pamuğun çok yüksek değerden sa-

tılması, özellikle Adana ve yöresindeki toprak sahiplerini bir yaz içerisinde milyoner etmeye yetmişti.

Sokaklarda gördüğümüz Kadillaklar, zenginleşen toprak ağalarının yaşantı biçimlerindeki büyük değişiklik ve bir başka «insan manzarası» ile çelişiyordu. Zenginler, elbette, çoğunluk değillerdi ama, ayağı çıplak, üstü başı perişan «ırgatlar» Menderes'i bağırlarına basıyorlardı. Tarlada kaldırılacak daha çok pamuk bulunduğu ya da Kayseri'den Adana'ya gelen yoksulların biraz daha fazla ücret alabildiği bir dönemdi bu. Daha ötesi psikolojikti, halk «kendine yakın insanla» karşılaşmıştı. Yöneten kabuğu kırmış, aralarına karışmıştı. Ya da böyle sanıyordu.

PTT'ye koştum, Ulus'a haberi yazdırdım : «Başbakan Menderes, bugün Adana'da gene ağzına geleni söyleyerek İnönü'yle CHP'ye ağır saldırılarda bulundu.»

Muhalefet üslubumuz buydu. Kalabalığın karşısında, Menderes'in yanındaki, «simge»nin duygularından hiç söz açmadım.

Gece, Adana'nın tüccar kulübü müdür, yoksa, başka bir yer midir, akılda kalmıyor, yemeğe çağrılıydık. Gidecek değildim. Sabahki görüntüden sonra, kendimi güçlükle kurtardığımı sanırken, bu kez bir yemek salonunda «kodamanlardan dayak yemeği» hiç mi hiç istemiyordum.

Direndiler, Basri Aktaş da ayıp olacağını söyledi, gittik.

Basına verilen önemi, DP Adana örgütü olanca görkemiyle kanıtlamıştı : Gazetecilere salonun tuvalete açılan kapısı önünde bir masa hazırlanmıştı.

Sinirlenen arkadaşlarımız oldu. Teselli ettim. Halk

içinden doğan bir partinin halka yakın gazetecilere «ayakyolunda» saygın bir yer göstermesini, niçin yadırgıyorduk?.. Bir çeşit «ayaktakımı» değil miydik?.

«Kalkalım mı oturalım mı» tartışması yapıyordu bizimkiler. Yemeğe başlama saati gelip geçmişti, Menderes gelmediği için hiç kimse elini çatala kaşığa uzatmıyor, bekliyordu.

Her zaman (pek çok konuda) olduğu gibi, gazeteciler gitmekle kalmak konusunda hâlâ anlaşmış değildi. Bir de baktık, Menderes güleç yüzüyle kapıdan giriyor. Alkışları karşılarken gözü gazetecilere takıldı. Yanındakilere bir şeyler söyledi. Gitti masasına oturdu. Birden ayaklarımızın yerden kesildiğini sandık. Bir grup partili gelmiş, iskemleleri ve de bizleri alıp hızla Menderes'in yakınındaki bir başka masaya oturtmuştu.

Menderes de gülerek manzarayı izliyordu.

Oturduk, rakılar sunuldu, yemek başladı. Menderes çevresiyle konuşuyor, arada sırada gazetecilerin masasına da bir göz atıyordu. Ne var ki, bana bakıyor, bakışlarıyla beni iğneliyor gibi geliyordu.

İçimizden kimileri de «yağ çekme sanatı»nın demokratik ilk örneklerini —arada sırada— Menderes'e sunuyorlardı. Kahkahaların yükseldiği bir ortamda dayak yerine yemek yemeye çalışırken, «Genç ama, aleyhimize yazıyor işte» gibilerinden bir söz çalındı kulağıma. Menderes kahkaha atıyor, alayla kıvrılmış dudaklarından dökülen gülücüklerini bizden esirgemiyordu.

Görmezliğe anlamazlığa geldim.

Yemek sonrası Basri Aktaş'la karşılaştık. «Ağabey, Başbakan yarın uçakla dönüyormuş, gazetecileri de alıyormuş yanına, acaba ben de gelebilir miyim?» diye sordum.

İyiyürekli Aktaş, «Neden olmasın, sen de gazeteci değil misin, gel alana, seni götürürüz» dedi.

Sevindim doğrusu. Karadan vursam Ankara'ya bir gün, trene atlasam iki. Uçaksa üç saat, iki saat, her neyse!

Gazeteciler toplu olarak alana geldiler. Başbakan da arkamızdan. Uçağa bindi Menderes, sonra basını buyur ettiler. Bendeniz de uçağa doğru bir hamle yapacakken, yanıma adını bilmediğim, cismini ilk kez gördüğüm birisi yaklaştı : «Siz» dedi, «binmeyeceksiniz!»

«Basri Aktaş» dedim, «özel kalem müdürü söyledi» diye direndim.

Nafile!

Uçak gözümün önünde kuş oldu gitti. Düşlerimle. Oysa, Ankara'ya uçabilseydim, o gece?.. Hey!

Sonradan öğrendim arkadaşlardan : Menderes uçakta «muhalefetten kimse olmamasını» buyurmuştu.

Ankara'ya iki gün sonra dönebildim.

«Aldatılmış halk»ı uyarmak ve uyandırmak için giriştiğimiz muhalefet atılımında «büyük yazarların» makaleleri bir yana, bizler de elimizden geldiğince, karınca kaderince kervana katılıyorduk.

«Ulus muhabiri, Başbakanın bulunacağı her ilde, her yörede olacak» ilkesinin sonucu olarak, Balıkesir'e gittim.

İktidar basınına göre, Menderes İstanbul'dan DP'nin «kalelerinden sayılan Balıkesir'e gelecek, Sıtkı Yırcalı'nın doğduğu ilde bir alan konuşması yapacaktı. 1950 - 53 arası Balıkesiriyle günümüzün kenti arasında ayrımlar saymakla bitmez. Küçük kentte dola-

şıyordum, iki gün sonra Başbakan gelecekti. Gelmesinden önce bir şeyler vermek gerekiyordu gazeteye. Ulus, önem veriyordu bu geziye. Çünkü, İnönü de Menderes'in ardından Balıkesir'e uğrayacak, o ünlü «çift parti, çift meclis, muhalefete emniyet sağlanmasını istiyoruz» yollu konuşmalarından birini yaparak, halkımızı «demokrasi yolunda» uyaracak, uyandıracaktı!

Peki ama, ne yazacaktık?.. Kent sakin sessiz, işinde gücünde.

Çarşıda gezerken İnönü'den pek iyi sözcüklerle söz etmeyen insanlara rastladım, bir ara CHP'ye uğradım, il merkezinde beklediğim canlılık yoktu. Birisi «... İnönü, Balıkesir'e geldiği zaman, çevreden toplanan arı kovanlarına bir çomak sokacaklarmış ki, bütün haşerat İnönü'yü soksun istiyorlarmış..» diye anlatıyordu.

«Doğru mu bu?..» diye sordum. Yanıt olumluydu.

Olasılığı haberleştirip Ulus'a aktardım. Kızılca kıyamet işte bundan sonra koptu, birden gelişti. İnönü'ye arılar saldırmadı ya, başka tür davranışlar oldu, kamuoyunda —özellikle aydın kesimde— tepkilerin doğmasına yol açtı.

Ulus'un benimsediği bu muhalefet türü, yıllar akıp gittikçe, DP'nin basına karşı tutumunda olumsuz davranışlar yoğunlaştıkça giderek bütün gazetelere, daha doğrusu gazetecilere sinmeye başladı. Basın, olayları akışından çıkarıp kimi yerde böylesine abartarak, olayın içine kimi ayrıntılarda yanlış bilgiler koyarak iktidarı çılgına çevirecek bir yöntem uyguluyordu. Öz varlığına girişilen davranışlara karşı, savunusu bu yöntemdi.

Resmi yalanlamaların değerini yitirmesi dönemi-

ne geçiş, 1954 seçimleri öncesi başlamıştı. Basın üzerinde sert yasal önlemlere gidilmemişti ama, iktidar basından, hele gazetecilerden —kimi başyazarlar dışında— yakınmacı idi. Yüzümüze söyleniyordu bunlar, CHP'ye karşı girişilen salvo atışlarının günü gelip bize karşı döneceğinden kuşkulanıyorduk.

Menderes, doğası gereği her yaptığının, her söylediğinin doğruluğuna yan tutmamızı istermiş gibi konuşuyor, basının «İnönü'nün yalanla dolu, 'şer' akıtan sözleriyle zehirlendiğini» ileri sürüyordu. 1954'teki seçimlerde DP, halktan 1950'de aldığı gücü daha da pekiştirince, muhalefete, hele İnönü'ye, basına karşın büyük bir zafer kazanınca, bu gücün karşısında hiç kimsenin durmaması gerektiğine dayalı bir mantığa sarılıyordu. Halkın büyük çoğunlukla desteklediği bir partiye, bir yönetime karşı gösterilen bu davranış, sürdürülen tutumun bizzat halka karşı gelmek gibi bir sonuç verdiğini sanıyordu.

Oysa, çoğunluk «yeniliğe, kalkınma girişimlerine, sınıflar arasında ayrımın giderek azalacağına, daha ötesi yıllar yılı ülkeyi yöneten CHP'nin jandarma sopasıyla simgelenen bünyesine» karşı çıktığı için, DP'yi, bu yeni siyasal yapıyı destekliyordu.

İktidarsa, bu desteğin —hiçbir zaman— kalkmayacağını, yıllar yılı süregideceğini sanıyordu.

Halkın desteği sürse bile, ülkede kimi güçlerin «tek şefliğe yöneldiği izlenimini veren kadroya karşı» hesapta olmayan «öteki davranışlara» geçmesi de olasıydı. 14 Mayıs 1950'den başlayarak, Menderes'lerin, Bayarların ve DP kadrosunun en büyük korkusu «İnönü'nün, bir askeri darbeye önayak» olması değil miydi?

Genel açıdan bakılırsa, basında DP iktidarına

yönelen eleştiri, 1954 seçimleri öncesi o denli ya da sanıldığı gibi, büyük ölçüde değildi.

Yer yer eleştiriler oluyordu, olacaktı da. Menderes, bunları, alevlenip çevreyi yakmazdan önce kişisel çabalarıyla söndürebiliyordu.

Asıl sorun Ulus gazetesiydi. Menderes ve DP kadrosu, «böylesine amansız muhalefetin» Ulus gazetesinden kaynaklandığını biliyor, gücünü İnönü'den alan Erim'in, peşine taktığı CHP kadrolarıyla DP'yi her gün karaladığına inanıyordu.

Yanılmıyordu da.

DP iktidarı, karikatüründen haberine, haberinden başyazısına, fıkra köşelerine değin «muhalefet kesilen» Ulus gazetesinden kurtulmanın yolunu arıyordu. Falih Rıfkı Atay'ı mahkemeye vermeleri boşa çıkmıştı. Bir ağır ceza hâkimi, Dazıroğlu adında bir yargıç, Falih Rıfkı Atay'ı beraat ettirmiş, Menderes de küplere binmişti.

Daha kestirme yoldan asıl hedefe varmanın çarelerini arıyordu.

DP iktidarı bir başka konuda da hesap yapıyordu. CHP'nin elinde yalnızca Ulus gibi bir saldırı silahı değil, ek olarak bütün yurda yayılmış «her türlü olanağa» sahip parti binaları da vardı. DP milletvekilleri bu konuda, Menderes resmen sahneye girmezden çok önce «CHP'nin bu malları 'milli şeflik zamanında' halkı soyarak yaptığını, her birinin hazineye devredilmesi gerektiğini, böylece halktan alınanların halka döneceğini» savunuyorlardı.

Nihat Erim'in odasına girdiğimde, konu iktidarın CHP'ye karşı «yeni hazırlıkları» hakkında gelen bilgilerin değerlendirilmesiydi. CHP'nin ve Ulus'un elin-

de, «devleti yöneten yüksek memurlar arasında» saklı kalmış yüzlerce insanın getirdiği bilgiler vardı. İster dış sorunlarda, isterse iç bünyede iktidarın atacağı her adım, bir gün öncesi ya CHP'ye, ya da Ulus'a geliyordu.

Ulus'a aktarılan bilgilerin başında DP'nin «CHP mallarını hazineye devretmek»le ilgili hazırlıkları içerenler geliyordu.

Böyle bir sonuç kesinlikle ortaya çıkarsa, DP iktidarı bir yasayla ve Meclisteki çoğunluğuna dayanarak CHP'nin mallarını elinden alırsa, hele Ulus gazetesini hazineye devrederse hangi tutum izlenecekti?..

Erim, **«CHP'nin mallarını gaspedebilir, ama Ulus'a dokunamazlar. Çünkü Ulus gazetesi, Atatürk tarafından, O'nun verdiği sermaye ile kurulmuş, vasiyetinde de yer almış bir tesistir, yapamazlar, buna davranırlarsa hukuka aykırı olur»** diyordu.

İçimden, «İktidar göze alırsa bu girişimi, hukuku ne dinler ya!» diyordum.

Odada, Şemsettin Günaltay, Faik Ahmet Barutçu ve öteki yöneticiler vardı, ateşli tartışmalar yapılıyordu.

Bir öteki kanıysa, iktidarın milletin desteğini yitirdiği için sinirlenmeye, bu yüzden de hata üstüne hata yapmaya başladığını vurguluyordu.

Erim'in görüş açısından muhalefet kesimine —elbette Ulus'a— akan bu yargıya göre, DP iktidarı, hele «sinirlerine egemen olamayan» bir insan olarak Menderes, şimdi haksız, hukuk dayanağından yoksun saldırıya geçiyordu. Bu iktidarın kendini boşlukta duymasının bir öteki kanıtı değil miydi?

Bütün bunlar kuramsal olandı, masa başında, geceleri iktidar düşleriyle dolu bir evren içinde yaşa-

yanların biribirilerini inandırarak vardıkları sonuçlar olmasındı sakın!

Hayır, hayır!... Politika da bir bilimdi, verileri vardı, göstergelerini usta kafalar görür anlardı. Erim böyle diyordu, bu yargılar, kanılar bir öteki açıdan ele alınırsa, bir bakıma İnönü'yü de yansıtıyordu.

İktidarın halk desteğini yitirdiğini düşünenler, 1953 yılının Aralık ayı başlarında geride kalan üç yılın CHP'yle ilgili birikimlerini hiç gözden geçiriyorlar mıydı?.. Kuşkusuz, hayır! Vurup kaçmanın insan belleğinde zayıf izler bıraktığına inanılıyordu. İktidarın halka yatkın uygulamalarından olumlu kimi sonuçların halkı etkileyip etkilemediği araştırılmıyordu.

Erim, o denli mağrur, o denli kişiliğine güven duyan bir insandı ki, eğer İnönü herhangi bir konuda konuşursa, bunun halkın belleğinden hiç çıkmayacağını, İnönü hataya düşerse halkın bunları unutup gideceğini varsayıyordu. «İlahlara karşı çıkılamazdı.»

«Çıkılırsa, çarpardı!»

CHP mallarına karşı iktidarın tutacağı yol, bu yolun sonunda varacağı hedef aşağı yukarı belli olunca, CHP sözcüleriyle Ulus, Menderes'in «hukuk dışı eyleme» giriştiğini halka anlatmaya başladılar.

Bu arada üç yıl gerisinden işe başlamalarında «sayısız yararlar» olacağı, CHP içinde «küçük bir grup» olan kimi milletvekilleriyle yöneticilerce Erim'e söyleniyor, İnönü'ye duyuruluyordu.

Nafile!

2

YANLIŞ YARGILAR

1950'den sonra gelen DP iktidarı, 1953'te köylünün ürettiği mala yüksek değer biçiyor, toplumun çeşitli kesimlerinin gereksindiği, beklediği oluşmaları gerçekleştirme yolunda görünüyor, yol, su, köprü yapımlarını alabildiğine hızlandırıyordu.

Hemen her kesimde DP'nin alışmadık, beklenilmedik bir hızla «kalkınma hareketine» yöneldiğini kanıtlayan somut örnekler gözler önündeydi. Buna karşın, CHP yurt çapındaki bu hareketlenmeyi kötülüyor, pahalılığın artmasıyla kentlerde biriken hoşnutsuzluğun taze bir iktidarı devireceğini sanıyorlardı. Pahalılığın bir iktidarı düşürmesi olasılığı elbette büyük bir kozdu, ne var ki, Türkiye'de kamuoyu henüz ekonomik yaşamın sıkıntılarıyla geniş kitlelerin gereksinmeleri arasında bir ayrım yapacak çağda değildi. Halk henüz, «kendi iktidarını» sindirmeye çalışıyordu. Yanı sıra, köylünün kentle ilişkisi 1980'lerdeki düzeye erişmiş değildi.

Ürettiğinden beklediğinin ötesinde para kazanan, kredi musluklarının lehinde işlediğine tanık olan, yiyeceğini «mütevazi ocağında» kendi tarlasından, olanaklarından sağlayan yığınlar için enflasyon büyük çapta etken olacak düzeye erişmemişti.

Hesaplarında bu yanlışlık da vardı CHP'nin. Gezi-

lere çıkan gazetecilerin, Ulus'ta çalışsak da bizlerin bu izlenimlerine «değer verilmesi bahse konu» olamazdı. İnce dudaklarını sımsıkı kenetleyerek, uzun boyuyla dimdik Ulus'un koridorlarından rüzgâr gibi gelip geçen, tek kudret sahibi izlenimi veren, İnönü desteğini aldığı için parti içinde «korku salan» Erim'in hesaplarında bu sayılanların hiçbiri yoktu.

Orneğin CHP, iktidarın bir atılımda Genelkurmay Başkanını Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisine çevirmesiyle, Cumhurbaşkanına Reisicumhur denileceğini ilan eylemesiyle DP'nin büyük oy yitirmelerine uğradığını sanıyordu.

Hikmet Bayur'un ayrılmasından sonra —dini duyguları sömürdüğü savıyla— Millet Partisinin kapatılmasından doğan kırgınlığın, CHP'ye oy kazandıracağı hesap ediliyordu .

Bunların dışında, Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın «dini görünümlü bir suikastçı» tarafından Malatya'da vurulması, Sait Bilgiç'in «Milliyetçiler Derneğinin» aynı nedenle kapatılması, laikliği savunagelen CHP'nin, bu iktidarın ülkeyi yönetemeyeceğine dayalı görüşüne haklılık sağladığı gibi inançlara dört elle sarılıyordu.

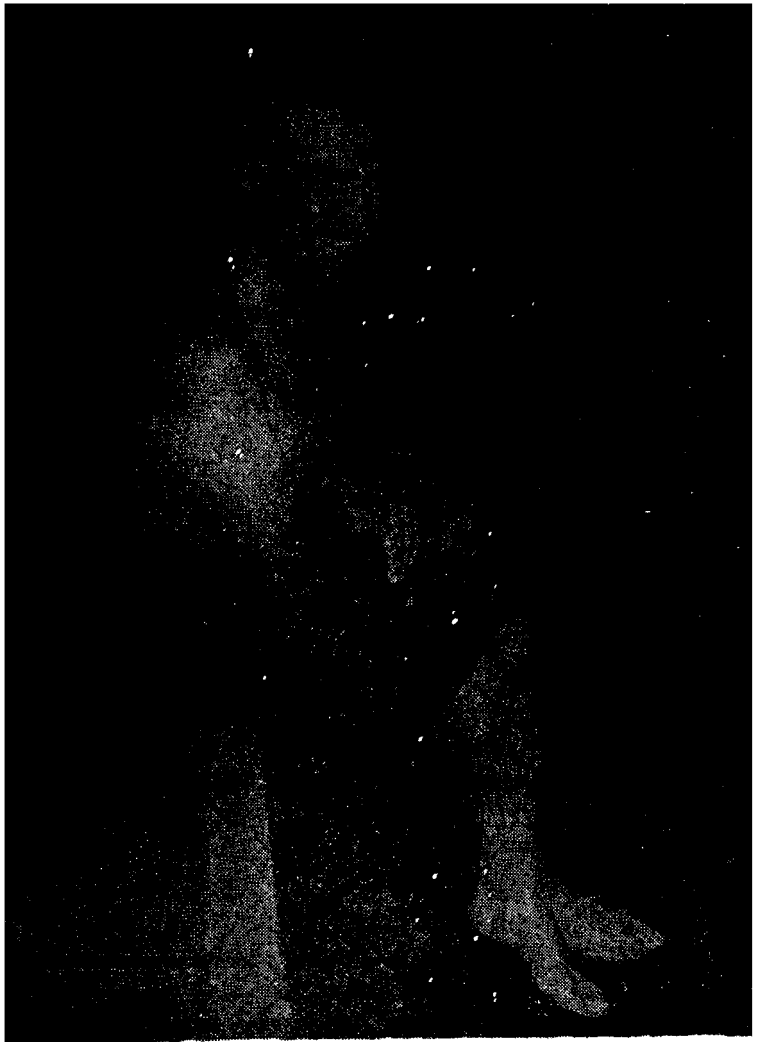
Saidi el Nursi'nin mahkemeye veriliş tarihi ise, CHP mallarına el konulmasından sonraki bir tarihe, 23 Aralık 1953'e rastlıyordu. DP iktidarı, Bayar'la gelişen Atatürk'e sahip çıkma yarışında «Vicdan hürriyetini koruma yasası» adlı bir yasa da çıkarmıştı (23 Temmuz 1953).

Köy enstitülerinin 27 Ocak 1954'te kapatılması olayında CHP sessiz ve etkisiz kalmıştı.

CHP'nin bir toparlanma dönemine girmesi bekleniyordu. İnönü bir yanıyla merkez politikası yürütüyor, öteki yanıyla CHP örgütünün gençlikle, köylüyle,

KASIM GÜLEK AYRI BİR OLAYDI : 1950'lerde İnönü'ye karşın genel sekreterliğe seçilen Kasım Gülek, parti içinde ayrı bir olay ayrı bir tipti. Örgütün beğenisini kazanır, ne çare ki merkezdeki politikacıların sürekli eleştirisine uğrardı. Gülek, örgüte dayandığı için uzun yıllar genel sekreterlik görevinden ayrılmadı. Bir gün gelecek, İnönü bir «mektup olayı»nı bahane ederek Kasım Gülek'i örgüt tahtından aşağıya indirecekti. Gülek, içki içmez, kışın palto giymezdi. Durmaksızın yürüyerek sağlığını koruyan bir politikacıydı. Hamamda bile elinde süt bardağı (Foto : H. Ezer arşivi).

SORUN ÖNEMLİ AMA... İnönü bir yanıyla merkez politikasını, öteki yanıyla da CHP örgütünün gençlikle, köylüyle yakınlaşmasını sağlamaya uğraşıyordu. Ama partide, gündemin sonunda yer almaktan bir türlü kurtulamayan 'HALKA YAKLAŞMAK' sorunuyla İnönü ve Erim'den çok, Kasım Gülek uğraşıyordu. Çarık ve heybe ile köyleri dolaşmak, hamamda bile basınla ilişki kurmak, giderek bu yoldan sempati toplamak Gülek'in ünlü yöntemleriydi.

kent insanlarıyla yakınlaşmasını sağlamaya uğraşıyordu. Ama, partide son sıraya giren başlı başına önemli sorunla —halka yaklaşmak sorunuyla— İnönü'den, Erim'den çok, âdeta tek başına Kasım Gülek uğraşıyordu.

CHP'nin tutarlı olmayan bu yanı, DP iktidarını rahatlatıyordu.

Kalkınma hareketlerinin yanı sıra, örneğin, DP iktidarı 1 Ağustos 1951'de «petrol yasası» çıkarıyordu. Yasa, yabancı şirketlerin Türkiye'de, ayrılmış yedi bölgede petrol aramasını — kimi koşullarla— serbest bırakıyordu.

Petrol yasası, TBMM'de görüşülürken CHP muhalefetinin resmî ağızlarının söyledikleriyle, 1954 seçimlerinde başta İnönü olmak üzere, Kasım Güleklerin, Nihat Erim'lerin demeçleri, halka karşı yaptıkları konuşmaların içeriği biribirini tutmuyordu.

Petrol yasasının Mecliste görüşülmesi sırasında, bu yasaya özde karşı olmadıklarını söyleyen CHP sözcüleri, seçim kampanyasında bu yasayla DP iktidarının «ülkeyi yabancılara sattıklarını, bir çeşit kapitülasyon getirdiklerini» hem miting alanlarında hem de radyo konuşmalarında haykırıyorlardı.

Kitle mantığında bir şaşkınlık uyanıyordu : Halk bir yıl önce yasaya 'evet' diyen bir partinin, bir buçuk yıl sonra aynı yasayı 'hainee' bulmasındaki ikilemi bir türlü anlayamıyordu. CHP'nin her dönemde yanında bulunacak aydın kesimse, bu terslikler nedeniyle ne yapacağını şaşırmış, çıkış yolu arıyordu.

Çeşitli uygulamalarda sağ görüşlere kaçtığı kuşkusuz DP, yalnızca yurt içinde önemli ölçüde güçlenmiyor, Bayar'lı Menderes'li kadro «irticai davranışlara» karşı çıkarken, bir yandan da «demokrasiyi koruma yasası» adı altında aşırı solcu eylemlere, girişimlere de

vaziyet alıyordu. Örneğin «Çekoslovakya'da işsizlik yok» demek bile, suç sayılıyordu.

Gencecik gazeteci, Ulus'ta mesleğe başladığı ilk günlerde usta - büyük - süper diye nitelenen Gazanfer Kunt ve foto Hilmi Şahenk'in kimi zamanlarda Diyarbakır'a gittiklerine, oradan da Batman'a geçtiklerine tanık olmuştu.

Diyarbakır ve Batman adları «sihirli birer sözcük» idi Ulus'ta. «Milli Şef» kimi gün atlar trene, Batman'a uzanır, orada Türkiye'de üretilen akaryakıtın durumuyla ilgilenir, arıtım kuruluşlarının gelişmesini gözler, çevresine «kara elmas»ın ülkeyi kurtaracağı inancını aşılardı.

Batman'daki ilkel kuruluşların günden güne kabaran tüketimi karşılaması, 1950'den sonra olanaksızlaştı.

Türkiye, Batman'da bulduğu petrol üretimini çoğaltamıyor, ülkenin öteki yörelerinde bulunduğu varsayılan ham petrolü çıkarıp değerlendirmekten uzak kalıyordu. Sorun yalnızca petrol bulmak değildi. Bu arada, gereksinilen bellibaşlı teknik araçlarla bunları sağlayacak «döviz» gerekiyordu.

«Türkiye'deki kalkınmaya yabancı sermayeyi» de katmayı düşleyen DP iktidarı, petrol sorununa —bir ölçüde— kalıcı çözüm bulabilmek amacıyla «petrol yasası»nı çıkarmıştı.

İnönü'den böylesine tepki beklemiyordu.

Yabancı sermaye yasasında yapılan kimi düzeltmeleri ele alıp İnönü'nün birden değişmesi yadırganırken, iktidar çevreleri, yabancı sermayeye «imtiyaz ve inhisar» tanınmadığını öne sürüyorlardı. Yabancı şirketler yalnızca Türkiye'de elde ettikleri kârın belirli bir yüzdesini yurt dışına çıkarabileceklerdi.

Türkiye'ye giren ilk yabancı sermayenin ürettikle-

rinden halkın, özellikle büyük kentte yaşayanların hoşnut olduğu da gözleniyordu. Hollandalı «Sana»¡ ve «Vita» adlı bitkisel yağ üreten şirketlerin ürettiklerini halk beğenmiş ve benimsemiştir. Örneğin, İstanbul, «Sana ve Vita» kokuyordu.

1954 seçimlerine gidilirken, iki siyasal güç arasındaki savaşımda dört ana konu tartışılıyordu: Köylünün borçlanmasını CHP sömürüyor, yabancı sermayeye karşı çıkıyor, petrol yasasını benimsemiyor, hayat pahalılığının —en güçlü silahı bu olmalıydı CHP'nin— toplumsal bünyeyi kemirip halkı yoksullaştırdığını söylüyordu.

Yanlı ve karşı tezleriyle bu dört konu, Türkiye'nin seçim öncesi tartışma gündeminin bellibaşlı öğeleriydi.

Sözleri değişse de bestesinde büyük ayrımlar görülmeyecek bir şarkı siyasal yaşantımıza yavaşça siniyordu.

CHP, «ülkeyi sattılar» diye bağırıyor, DP ise yarının «müreffeh Türkiye'sini kurma yolunda» olduklarını savunuyordu.

Her on yıl dinleyeceğimiz şarkıydı bu!

Kısaca, muhalefet sürekli karalıyor. iktidar durmaksızın ortama pembe gözlüklerle bakmamızı istiyordu.

Geride kalan üç yılın bilançosu, bu ana çizgilerle özetlenebilirdi.

İktidar «karalama edebiyatı»nın başlıca organı olan Ulus'a —içinde bulunduğu ve inandığı bu koşullar altında— «el» uzatacaktı.

«Maddi gücünden yoksun bırakmak için» CHP'nin mallarını elinden almaya kararlıydı.

Kararı uyguladı, mallara da, Ulus'a da el uzattı.

Ve, aldı.

«BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ»

Ratip Tahir'in, CHP'nin mallarına el konulmasını eleştiren karikatürü. (Soldan sağa Menderes, Samet Ağaoğlu, F. Lütfi Karaosmanoğlu, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan) Ulus/31 Temmuz 1951.

3

DÜŞLER, GERÇEKLER, «LA PRENSA»

«Beyfendi» dedim Nihat Erim'e, «Yasanın birinci maddesi okundu, görüşmeleri tamamlandı, oya sunuldu. DP çoğunluğunca kabul edildi.»

«Ya!.» diye yanıtladı, verdiğim bilgileri dinledikten sonra Erim, «Bekle, gelecek. Bir ek fıkra koyacaklar bir maddeye, Ulus'u ayıracaklar, CHP mallarını alıp gazeteyi partiye bırakacaklar.»

«Peki» dedim, «Peki, bekleriz.»

Telefonu kapadım. Genel kurul salonunun balkonunda, basına ayrılan dar, küçük bölüme geldim, yerime oturdum.

TBMM'de olağanüstü bir görüntü vardı. Tarihsel bina, tarih kokan genel kurul salonu... Burada, Atatürk konuşmuştu, her yıl kasım başlarında iç ve dış sorunlar üzerinde kendi anlatımıyla «Kamutay»a, yani Millet Meclisine görüşlerini iletmişti.

Bu salonda CHP'nin «tek parti» döneminde büyük yeri olan Kurultay'lar toplanmıştı. Ülkeye nasıl bir yön verileceği, iç ve dış sorunlar karşısında «tek parti»nin hangi davranışı benimseyeceği hep bu salonda tartışılmıştı. Atatürk'ün partisi CHP'nin mallarını alacak yasa, şimdi bu tarihsel salonda görüşülüyor, CHP'liler, küçük bir «grup» olarak DP sıralarının sol yanında oturuyorlardı.

İnönü, CHP'li milletvekillerinin arasındaydı. Gö-

rüşmeleri izliyor, CHP milletvekillerinin karşı çıkışlarını, konuşmalarını dinliyordu.

DP sıralarında başlarda olağanın dışında bir sükûnet vardı. Hükümet, genel kurul salonunda —bize karşı olan— kapılardan sağ tarafta kalanının hemen biraz ötesinde oturuyordu. Menderes, durmaksızın gülüyor, yanına gelen ya da hükümet sıralarına yakın oturan DP milletvekilleriyle söyleşiyordu.

Nihat Erim ise, Ulus gazetesindeki odasında «CHP'nin mallarıyla, binalarıyla birlikte Ulus gazetesini de partinin elinden alıp hazineye aktaracak yasaya birdenbire bir fıkra eklenmesini» bekliyordu.

Çünkü, Erim'e göre Atatürk'ün partiye verdiği bir binaya, gazeteye, rotatiflerine dokunulamazdı. Kimse dokunamazdı! Hele Atatürkçü sayılan Bayar'ın bu girişimi desteklemesi olanaksızdı.

Menderes, Mecliste hükümet sıralarında oturmuş, söyleşiyor ve gülüyordu.

Erim, Ulus'taki odasında kimi parti yöneticileriyle oturmuş konuşuyor, gülmüyor ama, umutla «fıkra» eklenmesini bekliyordu.

Geç vakit, iktidar ve muhalefet cephesinde «durum» işte buydu.

«Beyfendi, iş hızlandı. Maddeler hızla geçiyor. Güvencelerimizden biri, Fethi Çelikbaş bile yasanın yanında, savunuyor, 'fıkra'dan ses yok.»

«Bekle!» dedi Nihat Erim soğuk bir sesle. «Gelecek, yerini zamanını bekliyorlar. Herhangi bir maddeye bir fıkra, Ulus gazetesi bu yasanın dışındadır gibi bir şey. Tamam.»

Cehaletimi kafama vuruyordu.

«Peki» dedim gene, gittim basına ayrılan bölüm-

deki yerime, beklemeye başladım.

DP milletvekilleri babadan mirasa konmuş kişiler gibi genel kurul salonundaki sıralar arasında neşeyle geziyorlardı. CHP mallarıyla Ulus gitti gitmek üzere. Yanımda oturan öteki gazetecilerin alaylı iğnelemeleri. «İş ara kardeşim sen, bak Ulus da 'uçtu uçtu, kuş uçtu' örneği elden gidiyor.»

«Offf» dedim içimden, çıktım gittim telefona, Erim' in özel numarasını çevirdim.

«Beyfendi, hani neredeyse son maddelerdeler. 'Bu yasayı Bakanlar Kurulu yürütür' biçimindeki maddeye geldiler, fıkra ile ilgili bir önerge de yok. Ulus elden gider..»

Durdu. Bir kez daha yineletti. Sonra «Gel derhal gazeteye» buyruğunu verdi. Dost düşman iğnelemelerini aşarak Meclis bahçesine daldım, anayoldan bir koşu Ulus'a vardım içeri girdim.

«Takım» halinde bekliyordu herkes. Altan Öymen, Çetin Altan, Gençosman, Bülent Ecevit, Nihat Subaşı, Münir Berik, Cemal Sağlam, Ratip Tahir, Hakkı Hoca... Hepsi.

«Gitti!» dedim.

Gerçeği herkesin bilmesine karşın derin bir sessizlik, acı, buruk, tek gözlü evi elinden alınmış gecekondu sahibi gibi bir boyun büküş.

Nihat Erim odasında. Ses yok! Birden kimden geldi bilemiyorum, «Yani bu binayı Menderes'e böyle mi bırakacağız?» dedi.

Ne yapabilirdik ki?..

Hepimiz sese döndük. «Hayır, bırakamayız» dedi ses. «Alın elinize birer fırça, aşağıda müessese müdürümüz Naşit Hakkı'nın badana boyaları, yağlıboyaları var, gösterin sanatınızı iktidara.»

Koştuk. Kaptık birer fırça, elimizde kutu kutu yağ-

lıboya, badana boyası. Çıktık ikinci kata. Duvarlar bizimdi artık. Sonraki saatlerde, ertesi günü Menderes'in olacaktı.

Boydan boya «Diktatör Menderes» yazdı içimizden biri. Altan Öymen'le ben daha iri harflerle «La Prensa ve faşist Peron eşittir Menderes» yazdık duvara. Hızımızı alamadık, başka yerlere de, başka duvarlara da. «La Prensa'yı kapattı Peron, sonra ne oldu» benzeri yazılar. Menderes'in diktatörlüğünü belirleyen sloganlar.

Rengârenk oldu duvarları Ulus'un. Kırmızı, siyah, kahverengi.

İçimizi boşaltmıştık ya Menderes'e karşı. İstihbarat odasına gidip serildik, kahvelerle buz gibi sular.

Ulusal Savaşın simgesi Ulus, böylece elden çıkıyor. bir tarih, yetişmemizde «okul görevi»ni üstlenmiş, bir eğitim ocağı sönüyordu.

CHP, hele Erim «müthiş bir silah»tan yoksun kalıyordu.

Yıllarca aklımı kurcalayan soruya sonradan yanıt bulabildim.

Meclisten —buyruğu üzerine— sürekli aradığım Nihat Erim durmaksızın «bekle» demişti. «Bekle!»

Bir şeyden umutluydu. bir «yüksek» yerle konuşmalar, görüşmeler olmuştu anlaşılan. Nihat Erim son dakikada yasaya bir fıkra eklenip Ulus'un hazineye devrinin önüne geçileceğini sanıyordu. Giderek buna inanmıştı da. Ama, nasıl bir görüşme, kimler arasında?

İktidarla CHP'nin «ılımlı kanadı» arasında, Ulus üzerine kimi görüşmeler olmuştu. Faik Ahmet Barutçu —ılımlıların önde gelenlerindendi— iktidara karşı

sert muhalefet yapılmamasını, olumlu olan davranışlarının onaylanmasını, olumsuz yönlerin ise tutarlı bir kararlılıkla eleştirilmesine yanlıydı. Barutçu, DP iktidarıyla, kuşkusuz, dostluk kurduğu Menderes'le ilişki içindeydi.

Barutçu, konuya, başta hukuk açışından yanaşmış olmalıydı. Sonra duygusal yönden. Belki de, Atatürk'ün mirasını DP'nin reddetmeyeceğine inandığını söylemişti. Menderes yumuşamış, CHP'nin mallarını partinin elinden alacak yasaya bir fıkra koyarak, Ulus gazetesinin hazineye devrinin önlenebileceğini söylemişti.

Beklentinin nedeni buydu.

Partinin, bütün yönetici kadronun..

Menderes söz vermiş olabilirdi, ancak onun da bağlı olduğu siyaset kurulları, bunların da ötesinde «Çankaya'da sonucu izleyen» bir öteki «önemli kişi», Bayar vardı. DP iktidarı konuyu —kendi iç bünyesinde tartışmış— CHP'nin elinde Ulus gibi bir güçlü sesin kalmasını politikasına uygun bulmamıştı. Yasaya fıkra eklenmedi, başka bir girişim de yapılmadı.

Biz bu ayrıntılardan habersizdik ama, bildiğimiz bir öteki gerçeği dile getiriyorduk. Arjantin'de Peron adlı biri ülkeyi faşist zorbalığa sürüklemiş, devleti ele geçirmişti.. Peron'a muhalefet eden tek yayın organı «La Prensa» adlı bir gazete idi. Peron, bu gazeteyi kapatmış, tesislerine de el koymuştu.

Arjantin'de La Prensa ile Türkiye'de Ulus, aynı akıbeti yaşıyordu.

Birini Peron, ötekini Menderes kapatıyordu. Duvarlara yazdığımız sloganlarda bu duygular sergileniyordu.

Bir süre geçti. Aramızda «ne olacağımızı» konuşu-

«BU GİDİŞLE»

Ratip Tahir'in, Başbakan Adnan Menderes ile ünlü diktatörler arasında paralellik kuran karikatürü (Ulus/22 Nisan 1952).

yorduk. İş arayan yoktu içimizde. Hoş, CHP muhalefetinden gelen insana, iş verecek gazete de yoktu ortada. Bir «birlik» seziliyordu. Duygusal nedenlerle oluşmuş, bir kadroyu bütünüyle kavramış bir bütünlük. Ölenin ardından ilk günü akrabalarıyla tüm yakınları arasında görülen kaynaşmaya benzer bir oluşma, bir geçici olgu.

Sonra gazetenin «idare» servisinden ses geldi :

«Arkadaşlara Ulus'un kapanması nedeniyle birer maaş ikramiye dağıtılacak. Boşta kalacakları günlerde gereksinmelerini karşılamaları için.»

Sevindik. Parti ve gazete belki de yıllardır ilk kez «çalışanları» düşünüyordu. Ardından bir başka buyruk geldi: «Arkadaşlara birer daktilo makinesi almıştık. Müessese bu daktiloların parasını peşin ödedi, arkadaşlardan da her ay bir ölçüde kesinti yapılıyordu. Şimdi iktidar gazeteye el koyuyor, hesapları da Maliye müfettişleri inceleyecek. Bir 'boşluk' bulmamaları için verilecek ikramiyeden daktiloların geriye kalan borçlarının tamamı kesilecek.»

İçimizden biri, «Kaşıkla veriyor, sapıyla çıkarıyor be!» diye bağırdı. Gülüyorduk. Şaşkınlığa uğramış, ne yapacağını bilemez insanların, ani bir şoktan sonraki davranışları egemendi hepimize.

Nihat Erim'den bir buyruk daha geldi :

«İktidar, yasanın çıkmasıyla birlikte gazetenin çevresini polis ile çevirdi. Sakın ola ki, bir arkadaşımız matbaadan herhangi bir şey alıp gitmesin. Bir kitap, bir küçük eşya. Alınmasın! Polis çıkanı bu eşyayla, kitapla yakalarsa hazinenin malını çalıyorlar diye başımıza iş çıkarabilir.»

İşte bunca ince hesapların partisiydi CHP, o partinin önde giden adamı Nihat Erim.

Kemal Zeki Gençosman küçük odasında her birimizin yüzüne baktı, sonra,

«Ne diyorsunuz?» diye sordu hepimize.

Diyecek bir söz yoktu. Gençosman sorunu öyle koymuştu ki ortaya, Ulus'tan sonra partinin sözcülüğünü yapmak için çıkarılacak bir gazetede çalışmamak cepheden kaçmak gibi ihanetti, namussuzluğun dik âlâsıydı.

Gençtik, partiye hizmet vermeliydik. bir ülkü çevresinde toplanmalı, ülkeyi «zorbaların elinden kurtarmalı», gerekirse bu ülkü için, savaşıp ölmeliydik. Nitelendirme yanlış sayılmazdı, ayda 80 lira brüt maaşla bütün gün çalışmak bir biçime iktidarla savaşırken ölmekle eşdeğerdi.

Kabul ediyorduk. Partinin yeni organında çalışacaktık. Hiç değilse, en küçük haberle Menderes'e karşı içimizde biriken intikam duygusunu yatıştırabilirdik.

Ulus gazetesinden ayrıldık, gecenin karanlığına çıktık. Dikkatli, kuşkulu bakışlarımız polisleri aradı, belki bir köşede saklı duruyorlar, gözümüze çarpmıyorlardı.

Yasa ertesi günü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Ulus'a ve parti merkezine Maliye müfettişleri geldi. Belgeleri incelediler, hesapları denetlediler. İçlerinden biri gazetenin muhasebesinden Ali Rıza ağabeye «Yahu» demiş, «ne enayi gazete be! Kasasında şu kadar bin lira bırakmış, çekmiş gitmiş. Alsaydı, bunun hesabını mı soracaktık sanki?»

Kasada bırakılan paralar daktilolarımızın toptan ödediğimiz taksitleriydi. Bizden kesilen. Hazineye bırakılan.

CHP, bir öteki yanlışlık daha yapıyordu. İktidar. rotatifini, binasını alıyordu Ulus'un. Ama gazetenin

«imtiyazını» bırakıyordu partiye. «Atatürk'ün vasiyeti gereği» imtiyaza dokunmadığını, partinin aynı adla bir gazete yayımlayabileceğini söylüyordu.

Mademki binalar gitmişti, makineler gitmişti. İmtiyazı almak, iktidarın istediğini, dediğini yapmak olacaktı.

Parti, o günlerde «Ulus» adını bağışlayan imtiyazı da kabul etmedi. Bir süre için —aklı başına gelinceye değin— hazineye armağan etti.

Bizler için bu yöntemler, bu acayip manevralar pek anlamlı değildi. Mantığımıza sığmıyordu. Boşuna direnmeler, ayak sürmeler, kin derecesine varan karşı çıkmalar, eleştirileri sorunların içeriğinden çıkarıp kişisel yararlar, yargılar uğruna kullanma çabaları...

«Demokrasiye geçtikten sonra» ilk üç yılda önümüze çıkan tabloda, işte bu oluşmalarla gelişmeler ve... tarafları acımasızca savaşa sürükleyen «belirli» insanlar vardı.

4

ESKİ AĞZA YENİ TAAM

1953 yılının Aralık ayında 80 lira «brüt» ücretin neti 67 lira tutuyordu.

Nihat Erim'in —kendi adına— çıkarmaya başladığı «Yeni Ulus» gazetesinde bordrodan bana ve hemen tüm arkadaşlara ödenen aylık maaşın tutarı buydu.

Enflasyon giderek artıyordu ama, 1979'daki gibi yüzde yüzü aşacak hızda da değildi. Çoğu kez Meclisten geç vakit ayrılıp gazeteye geldiğimde İbrahim Cüceoğlu ile yarım ekmek, biraz zeytin ya da ekmek ve beyaz peynirle midemizi bastırıyor, idare ediyorduk.

Ulus'un kapanmasından sonra CHP'nin gereksindiği bir yayın organı yaratma sorunu, parti içinde önemli kimi gelişmelere yol açmıştı. Bizlerin bu tür çekişmelerden —elbette— haberi olamazdı. Ne var ki, Türk kamuoyu gelişmelere karşı o denli açtı ki, öteki yayın organları olayların içeriğini anlatırken, bilinmeyen içyüzlerini de vermeye başlamışlardı.

«Ulus»u çıkarmak olanaksızdı. Sorun, çıkarılacak gazeteye parti mi sahip olacak, yoksa «kişisel bir girişim»i uygun mu görecekti. Bir gazete çıkarmak için para bulmak gerekiyordu. Oysa partiye bağlı varlıklı kişilerden para toplamak olanaksızdı. Örneğin CHP Genel Sekreteri, zenginliği ile ünlü —Adana'da portakal bahçeleri vardı— Kasım Gülek'in bir gazeteye para yatırıp yatırmayacağı kuşkuluydu. Ayrıca Gülek «elinin sıkılığı» ile tanınmış, ayağına çarık giyip yurtta

gezmesine değin, bu özelliğiyle de büyük ün yapmıştı.

Gülek ve öteki «parası olanlardan» ses gelmeyince, gazete çıkarılmasının görüşüldüğü toplantıda İnönü, sorunu olumlu —ve istediği— biçimde çözmüştü: «Sevgili» Nihat Erim'i —kişisel girişim olarak— bir gazete çıkaracak, adı da «Yeni Ulus» olacaktı. İnönü gülümseyerek «Mesele bitmiştir» demiş, konuyu kapatmıştı.

CHP içindeki bölünmeler, Erim'in İnönü'den aldığı güce ek olarak bir de gazeteye sahip olmasına, hele bu gazetenin partinin resmi sözcüsü gibi yayımlanmasından yana değildi. Erim'e karşı olanlar —o sırada pek sesleri çıkmıyordu. 1954 seçimleri ufuktaydı— kendi aralarında mırıldanıyorlardı. Fakat partiyi bir yayın organına kavuşturmak için herhangi bir davranış da göstermiyorlardı. Bu çalkantı içindeyken parti, İnönü «boşluğu yakalamış», kimsenin elini cebine sokmadığını gördüğü için Nihat Erim'in «hazır» olduğunu, hızla gazeteye gereksindikleri için Yeni Ulus'un parti organı olarak çıkmasını sağlamıştı.

Her açıdan Erim'e büyük güç veriyordu bu sonuç. Erim'in parti içinde —merkezde ve örgütte— etkinliğini pekiştireceği gibi, partililere dönük yayımıyla satış sorununu da —bir anlamda— çözüyordu.

Ayrıca, 1954 seçimleri yaklaşıyordu. CHP'nin kaldırdığı propaganda tozunun yoğunluğu içinde herkes birbirini göremez, seçim sonucunu kestiremez olmuştu ama, Ulusal Savaşı yaşamış, ya da babadan miras CHP'ye yanlı kalmış «para sahibi» kimseler Yeni Ulus'a ilan yağdırabilirlerdi.

Seçim arifesinde böyle de oldu. Yeni Ulus, Ulus'un kötü baskılı bir modeli idi. Ancak başyazarından dümendeki muhabirine, odacısına değin Ulus kadrosu, Yeni Ulus'ta toplanmıştı.

Biz, bir «ülkü»nün gerçekleşmesinde ucuza beslenen piyade erleri olduğumuzu biliyorduk. Gözlerimizin önünden geçen kimi gerçekleri, Ulus'un sert muhalefet yapan bünyesinde göremiyorduk. Ya da bu propagandanın gücünden etkilenmiş, ülkenin sorunlarına yansız bir gözle bakma yeteneğimizi yitirmiştik.

CHP ülküsünün «piyade erleri» Yeni Ulus'ta bir odada toplandık. Nihat Erim, CHP'li Hıfzı Oğuz Bekata ile anlaşmış, Bekata'nın Denizciler Caddesindeki matbaasını kiralamıştı.

Bir iki dizgi makinesinden başka, matbaada «Frankenteil» marka düz bir baskı makinesi vardı. Önce bir yüzünü basıyordu gazetenin, döndürüyor ikinci yüzünü basıyordu. Ulus'un rotatifli lüksünden sonra, tavanı alçak küçük iki odaya yerleşmiştik. Küçükçe bir odada Erim —başyazar, gazete sahibi— ile yazı işleri müdürleri oturuyordu. Hemen yanındaki daha büyükçe odada bütün muhabirler, yazarlar yerleşmişti. Bu odayı sonraları böldüler. Bu bölümü yazı işleri müdürleriyle geceleri çalışan Nihat Subaşı ve Bülent Ecevit paylaştı.

İlk günler oturacak iskemle, yazı yazacak masa yoktu. Hepimiz daktilo makinelerimizi —eh, artık bizimdi daktilolar, anamızın ak sütü gibi helal— kucaklarımıza koyup yazıyorduk. CHP'lileri, insaf sahibi vatandaşları iktidarın acımasızlığına, haksız tutumuna karşı uyarmak için «halü pür melâlimizi resmeden» fotoğrafları Hüseyin Ezer çekti. Yeni Ulus da yayımladı.

Bir akşamüzeri Yeni Ulus'ta bir telaştır başladı. İnönü, o gece Yeni Ulus'a gelecek, kadronun çalışmasıyla baskı makinelerini görecekti.

Hazırlandık. İnönü geldi. Nihat Erim karşıladı. Makine dairesine gittik. Bana İnönü'nün ağzından ne çıkarsa not edip haberleştirmek görevi verilmişti. Yanındaydım Paltosunu bile çıkarmadı. Düz baskı makinesi Frankenteil'in oflayarak puflayarak Yeni Ulus'u basmasını bir süre izledi, bir iki soru sordu, içinde bulunduğumuz ilkel koşullara karşın eski Ulus mensuplarının gösterdiği «metaneti» övdü.

Başka bir olay bekliyordum. CHP çevrelerinden sızan haberlere göre, İnönü —bir ölçüde— Erim'e yardım edecekti. Para verecekti kısacası. Aksi halde Erim'in evini satması gerekiyormuş.

Paşa bir ara paltosunun cebine elini attı. Dikdörtgen şeklinde bir paket çıkardı, Erim'e uzattı, «Kuvvet olur, al bunları» dedi.

Gözlerim parladı. Dikdörtgen biçiminde bir paket? Hem de tam tamına binlikler boyunda bir dikdörtgen?..

Paşa otomobiline yürüdü, ben istihbarat odasına koştum. «Çocuklar» dedim. «Para geldi. Paşa, Erim'e verdi, gözlerimle gördüm, kurtulduk!»

Bir sevinç dalgası dolaştı. Bir süre, üç beş dakika bekleyecektik. Erim, Paşayı geçirip yukarı çıkacak, paketi açacak ve...

...Ve, Erim odasına döndü. Yandaki odadan hiç ses çıkmadı. Nihat Erim profesör de olsa, başyazarlık da yapsa, eninde sonunda «ideal arkadaş»ımızdı. Ulus'ta olduğu gibi odasına korkuyla, kuşkuyla girmemiz gerekmezdi. Açtık kapıyı, Erim'in yanına girdik. Baktı bizlere. «Ne oluyor?» dedi. «Hiç» dedik topluca. Ama ardından, «Hani, Paşa bir paket verdi de size» diyecek oldum...

Erim unutmuş göründü, «Ha, şu paket?» dedi. Elini cebine attı. Paşanın verdiği dikdörtgen paketi çı-

kardı, koydu masanın üzerine, sonra açmaya başladı. Herkeste merak ve coşkuyla karışık bir sabırsızlık seziliyordu.

Açtı paketi Erim. İçinden şarküterilerde satılan üstü mumlanmış «balık yumurtaları» çıkmaz mı?.. Erim döndü, «İşte Paşanın verdiği» dedi, biraz alaylı, buruk bir sesle.

Paşa yalan söylememişti: «Kuvvet olur, al bunları» demişti. İnsana balık yumurtasından daha çok «kuvvet verecek» hangi besin kaynağı vardı ki!. Hele CHP piyasasında! Paşanın davranışına, bizlerin bütün düşlerinin havada kalışına, Erim'in yüzündeki ıstıraba... Hepsine, ama hepsine bir «yuf» çekerek yandaki odamıza çekildik. Tek telefonumuz vardı. Sırayla açtık. Arkadaş aradık. Bizi yemeğe, içkiye götürecek. Yeni Ulus'ta çalışmayan, öteki gazetelerde görevli, cebinde parası olan arkadaşlar aradık.

O gece buluştuğumuz meslektaşlara İnönü'nün incisini anlattık, içini çekenler oldu, «İşte, Paşa budur, zaten cimrinin tekidir» diyenler çıktı. İş siyasete döküldü. DP'ye yanlı olan çoğunluk bize karşı bütün acımasızlıklarıyla saldırdılar. «Ulan» dediler. «Bakın, Menderes kendine yakın olanları nasıl koruyor, adam o, adam!» diye bağırdılar.

«Hadi be» diye tersledik her birini. «Biz bir idealin adamlarıyız. O ideal için savaşan erleriz. Satılık mal da değiliz!»

Burnumuza güldüler. Sonra ellerini ceplerine atıp meyhane sonrası bir eğlence yerine götürdüler bizi. Sabaha değin «ideal bir eğlence gecesi» geçirdik.

Ertesi günü Erim'in dükkânına yöneleceğimizi, sekiz sayfalık gazetenin dörtte üçünün ilan olduğunu

bilerek, satıştan da ilandan da kârda olduğu bilinciyle Yeni Ulus'ta gene çalışacaktık. Kâr, satış bizim nemize?

Çünkü biz, bir «idealin insanları» idik.

Kemal Zeki Gençosman ağabeyim böyle konuşmuştu ya, o bize doğruyu söylerdi.

5

MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ

1950 öncesine oranla, 1953'te, gecelerimizin rengi de, tadı da değişmişti artık. Mesleğe ısındıkça, gazetecilikte «kendi çapında» bir yer yapmaya başladıkça, yaşamın sınırları genişliyor, yavaşça «önemli kişilerle» birlikte olma, konuşma olanağımız artıyordu.

Ulus gibi muhalefetin uç noktasında çalışan bir gazeteci olmama karşın, DP önde gelenlerine eklenen «yeni simalar»la daha sıkı ilişki kurmayı başarıyordum. Doğrusu, DP iktidarıyla birlikte siyaset alanına giren yeni «simalar»ın muhalefet gazetesinde çalışan bir gazeteciye karşı davranışlarında iten, hor gören ya da konuşulmasında sakıncalı bir insan gözeten yönleri yoktu.

Hele, 1952'de DP içinde kıpırdanan bir muhalefet havası başlayıp kimi zaman gelişmeler gösterince, iktidarın bu kesimi ile ilişkilerimizde daha bir canlılık başlamıştı.

Menderes'in hükümet üyelerini «kendine bağlılığı derecesinde» beğenir ve seçer olması, muhalefetin DP önderini «dikta heveslisi» gören tutumu ölçüsünde abartılmasa bile, kendi partisinde de yer yer hoşnutsuzluklara yol açıyordu. DP'ye egemen «dörtler» Menderes, Bayar, Koraltan ve Köprülü'nün ağırlıkları giderek pekişiyordu. Bayar ile Menderes, «dört egemen insan» arasında sivriliyor, kişilikleri tartışılmaz hale geliyor, buna karşın Koraltan ile Köprülü sürekli kan kaybıyla parti içinde zayıflıyorlardı.

«Kurucu KORALTAN'ın Ankara Orduevi Pavyonunda nutuk çektiğinin resmidir» (Ratip Tahir/Ulus/3 Mayıs 1952).

TBMM başkanı olan Koraltan'ın sürekli ve anlamsız konuşmalar yapması, kişiliğine olan eski güveni yitiriyordu. Fuat Köprülü ise, bilgili ve görgülü insan kimliğini —Dışişleri Bakanı olarak— çeşitli sorunlarda başarılı görünmemesi sonucu eskitiyordu.

Menderes ve Bayar dışında kalan bu iki «kurucu» nun hataları partiye de, hükümete de oldukça önemli zararlar veriyordu. Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes'in «öteki iki kurucu»dan kurtulmayı düşledikleri biliniyordu. Fakat «ahde vefa» unsuru, —CHP'nin aksine— DP içinde egemen bir kavramdı. CHP'deki gibi «birdenbire harcanan insanlar» görülmezdi bu partide.

Birlikte yola çıkmışlar, beş yıl «Milli Şef»e karşı siyasal savaşım vermişler, 1950 başarısına omuz omza erişmişlerdi.

Siyasal açıdan da, Koraltan ile Köprülü'nün «birden harcanır» olması olgusu geçersizdi. Partinin kopmalara yöneldiği, parçalanmanın eşiğine geldiği yaygınlaşabilirdi.

Menderes'in Koraltan'dan, Köprülü ölçüsünde sıkıntı duymadığı biliniyordu. Refik Koraltan'ı «siyasal alanda fazla ciddiye alan» olmadığını biliyor, Meclis Başkanlığı görevini —o sırada— «tarafsız ve yürütmede büyük rolü» olmaması nedeniyle, genel siyasette yıpratıcı bir öğe olarak kabul etmiyordu. Haksız da değildi.

Ne çare ki, Köprülü için aynı sonuca varmak olanaksızdı. Köprülü, hem partinin «dörtlerinden biri» idi, hem de dışişleri bakanlığı gibi önemli bir yeri tutuyordu. Dış konularda kendi başına egemen bir davranış içinde olan insanla, Menderes gibi bütün sorunları avucunun içinde görüp, son kararı vermeye düşkün bir insan arasında günü gelecek bir çekişme mutlaka başlayacaktı.

DP milletvekillerinin «okumuşlar bölümü» partiye egemen «dörtlerden» yakınıyorlardı. Partinin bu «dört insanın hegamonyasında» olduğunu, parti içi demokrasinin giderek yozlaştığını, önemli görevlere sürekli olarak «dört»lerin getirilmesinin «bir değişikliği arzulayan kitle ve çevrelerce» kınandığını yayıyorlardı.

Bu tür konuşmalar, Ankarapalas'ın salonlarında, amerikanbarında, kimi geceler de pavyonunda duyuluyordu.

DP içinde muhalefet kanadını oluşturanlardan ikisi, yeni iktidarın ilk yıllarında Fethi Çelikbaş ile Emin Kalafat'tı. Her ikisi de değerli insanlardı. Onların ana eleştirileri, önderin çevrilmesi, gruba önem verilmemesi, partinin «dörtlerce» istenildiği gibi yönetilmesiydi.

Çelikbaş, kimi günler akşamüzeri ya da öğleyin TBMM'den çıkar, Ankarapalas'a gelirdi. Eğer Meclis o gece çalışıyorsa, akşam yemeğini Ankarapalas'ta yer, bizlerle söyleşir, muhalif ya da muvafık gazeteci ayrımı yapmaksızın görüşlerini açıkça söylerdi. Bir gün geldi ki, Kalafat ile Çelikbaş, biribirinden ayrılmaz «tek parça» oldular.

Hele bütçe görüşmelerinin başladığı günlerin geceleri Kalafat ve Çelikbaş'la Ankarapalas'ta herkesin önünde «kafayı» bulurduk.

DP içindeki «liberal fikirler»in partinin üst yönetimini rahatsız etmemesi olanaksızdı.

DP'nin gizli Meclis grubu toplantılarının yapıldığı gün Ankarapalas bir ayrı güzellikteydi. Lobinin önünde küçük holde toplanırdık. Meclisten çıkıp Ankarapalas'a gelen DP milletvekillerinden bilgi koparmak

için girişimler yapardık. Heyhat hepsi göstermelikti. Hiçbir milletvekili, basından çıkıp siyasete girmiş Bahadır Dülger, Cihat Baban gibi ağabeylerimiz bile «gizli grup toplantısını sökme davamızı» anlamaz görünürlerdi.

Haklıydılar. Gizli grup toplantılarını basına sızdırmak, parti disiplinine aykırı davranışla eşdeğerdeydi. Üstelik Menderes, grup toplantılarının basına sızdırılmasına «fena» bozuluyordu. Çünkü, iktidarın getireceği önemli yasalar, muhalefete karşı parti yönetiminin öngördüğü taktikler... Bunların hepsi gizli grup toplantısında konuşuluyor, Menderes, kimi zaman, dışarıdaki nutuklarından da daha sert konuşmaları gizli grup toplantılarında yapıyordu.

Basın için grup toplantılarının bir öteki özelliği vardı: Ülke çapında büyük gürültü koparacak bir yasa tasarısı, Meclisten önce DP grubuna sunuluyor, Menderes ya da ilgili bakanlar gizli toplantıda açıklamalar yapıyor, iktidar çoğunluğu bu yasa tasarısını onaylarsa, artık TBMM görüşmeleri bir «formalite» haline geliyordu. Meclisteki çoğunluğu elinde tutan DP, «peşin bir kararlılıkla» TBMM'ye geliyor, muhalefetin karşı çıkışlarını bir oyunun değişik sahnesi gibi kabul edip, tasarıyı bütün uyarılara karşın yasalaştırıyordu. DP siyasal edebiyatında bu tutumun adı «istim arkadan gelsin» biçiminde özetleniyordu.

Bir öteki açıdan bakarsak DP grubu, âdeta TBMM'nin yerini alıyordu. Her şey gizli grupta kotarılıp, çoğunluk da DP'nin elinde olunca TBMM'deki görüşmeler bir operanın giysili son büyük provasından sonraki gala gecesi görüntüsüne dönüşüyordu.

Bütün bunlar, basını DP grup toplantılarını dik-

katle izlemeye sürüklüyor, toplantıları eksiksiz alma güdüsü giderek güçleniyordu.

Grup toplantılarının —salı günleri— kimi önemli konuları içerecek yönde olduğu anlaşılınca, hepimiz, Ankarapalas'a toplanıyorduk. Bu tarihsel otelde öğleüzeri buluşuyor, gece yarılarına kadar oturuyorduk. Kimimiz içiyor, kimimiz de sağda solda söyleşiler yapıyordu.

Menderes, grup toplantılarının basına sızmasından yakınmaya başlamıştı. Nasıl bozulmasındı? Kamuoyuna yansımasını istemediği sözleri açıklanıyor, bunun ötesinde iktidarın geleceğe dönük bütün eğilimleri bir bir, uygulamaya girmezden önce yayılıyordu. «Basın, aydın kesimi, muhalefet» üçgeninde iktidarın eğilimleri hemen eleştiriye açılıyordu. İktidar, güçlü yıllarında bu eleştirilerden pek etkilenmezdi.

Ama, bir ya da iki «çatlak ses» çıkabilirdi iktidar çevrelerinden. Bu çatlak seslerin gerçek sahibi Menderes'e göre, basındı, aydın çevrelerdi, İnönü muhalefeti idi. «Kandırılıyordu» bu insanlar, etkileniyorlardı «öteki» dünyadan.

Menderes'in bir iki özeleştiriden bile rahatsız olduğu açıktı.

O nedenle, grup toplantılarının basına yansımasını istemiyordu.

Oysa, hepimizin birer «grupçu milletvekilimiz» vardı. Çalışmalarımız gece yarısına doğru başlardı. Her gazeteci, kendisine «gizli DP grubunu» verecek olan DP milletvekilini ya telefonla arar, ya da evine kadar giderdi. «Grupçu milletvekili» o günkü oturumun bütün ayrıntılarını verir, hatta Menderes'in elbise renginden ayakkabısının biçimine, kravatının markasına, desenlerine değin «gizli toplantıyı» anlatırdı.

Yemin ettirmeler, grubu verenlerin partiden «ih-

raç» edileceği tehditleri... Hiçbir işe yaramaz, çok gizlilik içinde yapıldığı sanılan bir grup toplantısı, ertesi günü çarşaf çarşaf gazetelerde yer alırdı.

Menderes —elbette— bu durum karşısında sinirlenecekti. O sinirlenince, gazetecilik kurallarını işleten bizler, kıs kıs gülerdik. Her dönemde olduğu gibi, o sırada da iktidarla basın arasındaki «sinsi savaşım» sürüp giderdi.

«Demokratik düzende fikirlerin karşı da olsa söylenmesine yanlı» olduğuna inanan Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller, basının dost bildiği birkaç DP'liden biriydi.

Anlayamadığı tek olgu, **«demokratik düzende her fikrin karşı da olsa söyleneceği»**ne DP yöneticilerinin, belirli ölçüde bütün Türk siyasetçilerinin yanlı olmamasıydı. Mecliste, ya da gizli grup toplantılarında «yönetimin getirdiğine karşı çıkışları»nı demokrasinin bir gereği sayan Boyacıgiller, bir süre sonra parti yönetimince **«DP'li olduğu halde DP'ye karşı milletvekillerinden biri»** damgasını yiyecekti.

Boyacıgiller'in yapmak istediği demokrasilerde görülen fikir özgürlüğünü işletmekti. «Partiye karşı» damgasını yedikten sonra, DP'ye, hele yöneticilere körü körüne bağlı olanların dışladığı bir insan oluverdi.

Aynı tutum, bir başka ölçekte CHP'de de yaşıyordu. Samet Ağaoğlu'nun kızkardeşi Tezer Taşkıran, CHP Kars milletvekili idi.

İki kardeş ayrı partilerden TBMM'ye gelmişlerdi. Olabilirdi, olması da yadırganmamalıydı. En azından bizler böyle düşünüyorduk. Ama ne çare: Samet Ağaoğlu, Başbakan Yardımcısı görevini üstlenmişti, Tezer Taşkıran ise, CHP'nin gizli toplantılarına değin her

yerde bulunuyordu. CHP önde gidenleri, bir süre sonra, Tezer Taşkıran'a kuşkulu gözlerle bakmaya başlamışlardı. Sanki Tezer Taşkıran, CHP içinde olup bitenleri ağabeyine, Samet Ağaoğlu'na iletiyormuş gibi bir tutumu benimsemişlerdi. Taşkıran'a «içimizdeki casus» gözüyle bakıyorlardı.

Bu tutum ve davranıştan en çok Tezer Hanım rahatsızdı. CHP gibi bir partideki bu ilkel yaklaşımı sindiremiyordu içine. Grup toplantılarında söz önemli bir noktaya gelince, konuşanın sustuğunu, arkadaşlarının kendisini süzmeye başladıklarını, gözleri karşılaşınca başların öteye çevrildiğini görüyordu.

Birkaç kez bu ıstırabını grup toplantılarında dile getirdi.

Hakkındaki «gizli yargı» değişmiyordu. O derece rahatsızlık duydu ki, dayanamadı, CHP'den istifa ediverdi. Herkes bu istifayı danışıklı dövüş olarak nitelemiş, Tezer Taşkıran'ın DP'ye geçmesini beklemişti. Tezer Taşkıran «bağımsız» kalmayı yeğledi, söylenenleri boşa çıkardı.

Bizde partiler sistemi, iki örnekte görüldüğü gibi, içeriğinde gelenekleşen bu tür yozlaşmalarla gelişiyordu. Rejimin kabuğunda çift partili parlamenter yaşama geçildiği sanısı güçlenirken, iç bünyelerinde partiler «demokratik bellibaşlı unsurları, söz, fikir, yazı özgürlüğünü» kendi milletvekillerinden bile esirgiyorlardı.

Bu başlangıç, daha sonraki yıllarda kemikleşecekti.

Demokratik kimi kuralları henüz içimize sindiremediğimiz için, 1950'den sonra «gerçek demokrasiye» bir türlü erişemediğimizi sananlar, hatta bu görüntü-

yü, olguyu iktidarlarına bir gerekçe yapanlar çıkacaktı. Parlamento kötülenecek, milletvekilleri, siyasetçiler horlanacaktı. Ama, özellikle 1960'tan sonra Türkiye'deki siyaset adamları, büyük bir aşama göstererek «fikir, düşün, yazım özgürlükleri»ne Türkiye tarihinde —hiçbir dönemde— rastlanmadık biçimde büyük önem vereceklerdi.

Türkiye'deki fikir birikimi, 1960'tan sonra büyük aşama gösterecekti. Okuma grafiği alabildiğine yükselecekti. İnsan haklarına saygılı bir rejimin kurulmasından yana olanlar giderek güçlenecekti.

DP'nin doğuşu, gelişmesi ve milletin oylarıyla iktidar olmasında bu etkenler birinci derecede rol oynamamış mıydı?

Sonraki yıllarda gelen yozlaşmadan Türk siyasetçileri gereken dersleri çıkarmaya uğraşmışlardı. Düşünce özgürlüğünü bir fikir kargaşası sayan ya da bu yoldan dilediği hedefe varmayı düşleyenlerin yarattığı ortam, bütün siyaset adamlarına, parlamentoya karşı bir silah olarak kullanılacaktı.

6

PAŞANIN «TEMASLARI»

67 lira net maaşla Yeni Ulus'ta, partiler arası savaşıma katılan gazeteci, TBMM'deki müzakereleri izler, gece vakti Denizciler Caddesindeki «ilkel gazete bürosu»na gelirdi.

Mecliste CHP milletvekillerinin yaptıkları konuşmaları tutanaklardan «aynen vermek» gene geçerli kuraldı. Erim, parti içi dengeleri gözetiyor, hiçbir milletvekilini içinde bulunduğu duyarlı noktada karşısına almak istemiyordu. Yeni Ulus'u partinin malı yapmayışı, üzerine yönelen eleştirilerin dozunu artırmıştı.

Tek bir oda, bu odadan ayrılmış gece sekreterleri bölümünde Nihat Subaşı ile Bülent Ecevit çalışırlardı. Subaşı sigarasını yakar, Denizciler Caddesini aydınlatan küçük lambaların saçtığı sarı ışıklara dalar giderdi. Maaşına ek gelir sağlamak amacıyla Fransızcadan tercüme edeceği ya da ettiği kitabı, öykü çalışmalarını düşünürdü. Meclisten kısa bir rapor verirdim. Nihat Subaşı da «yer yok, ilan var» der, yazacağım ölçüyü söylerdi.

Ecevit, akşamüzeri belirli bir saatte gazeteye gelirdi.

Nihat Subaşı'nın karşısında oturur, geç vakitlere değin çalışırdı. Eski bir çantadan sefertasını çıkarır, yemek soğumasın diye kaloriferin üzerine koyardı. Ecevit'in aldığı para da bizler kadardı. İşlerin norma-

le dönüştüğü saatlerde Subaşı giderdi gazeteden. Sorumluluk Ecevit'e kalırdı.

Gece yarısından sonra gazeteden ayrılan Ecevit, Denizciler Caddesinden evinin olduğu Bahçelievler'e değin yürürdü. Cebinde para yoktu, taksiye binemezdi. Gazete, ekonomi yaptığını öne sürerek gece çalışanlara bir araba kiralamazdı.

Bu gece yürüyüşlerinde —belki de— bir gün sonra yazacağı yazının ana ilkelerini saptıyordu, kim bilir, belki de CHP'nin içinde bulunduğu koşullarla, Türkiye'nin insanlarını düşünüyordu. Ama, o gecelerin, o uzun yürüyüşle geçen gecelerin Ecevit'in kaderinde önemli etkenliği olabilirdi. Eve yorgun argın vardığını çok sonraları anımsadığı zaman genç bir insanın çektiği ıstırabı buruk bir dille anlatacaktı.

Seçime yaklaşıldığı günler Yeni Ulus'un ilan gelirleri de hayli artmıştı. Gazetenin «çalışan kesimi» partiye ve eski Ulus'a gereken hizmeti yaptıklarını, Yeni Ulus'un gelirlerinde de yükselmeyi gözlediklerini söylüyorlardı. Gazetenin maaşlarda yeni bir düzenleme yapması gerektiğini vurguluyorlardı. Bu homurdanmanın Erim'in kulağına gitmemesi olanaksızdı. Erim ise duymuyordu, duymazlıktan geliyordu bu sözleri.

Erim başka kavgaların içine düşmüştü. Kimi kez, İnönü ile arasının açıldığı fısıldanırdı. Bu fısıltı yaygın söylentiye dönüşünce birdenbire İnönü gene ortaya çıkardı. Hiç beklemediğimiz bir anda kalkar Yeni Ulus'a gelirdi. Eğer foto Hüseyin Ezer gazetede yoksa, bulunur, İnönü ile Erim'in Denizciler Caddesinde kolkola yürürken bir resmi çekilir, bu fotoğraf büyük boyda yayımlanırdı.

Söylentileri yalanlamanın tek yolu buydu. Erim de bu olanağı başarı ile kullanırdı. CHP'nin benimsediği politikaya karşı gruplaşmalar seçim öncesi su üzerine çıkmadı. Herkes bekliyordu. İnönü'nün onayladığı, Erim'in yürüttüğü «sertlik politikası»nın seçimlerde hangi sonucu vereceğini gözlüyorlardı. Eğer politika başarıya ulaşır, CHP ya iktidara gelir ya da milletvekili sayısını arttırmayı becerirse söyleyecekleri hiçbir şey olamazdı. Fakat aykırı yönde bir gelişme oluşursa, işte o zaman İnönü'ye karşı çıkamayanların boy hedefi Nihat Erim olacaktı.

İnönü'yü harcayacak, önderlikten çekilmesini sağlayacak hiçbir güç düşünülemezdi, düşlenemezdi. İnönü hâlâ, CHP için bir «Tanrı vergisi» insandı. Genç yaşlı, okumuş ya da okumamış tüm CHP'liler, önlerine İnönü çıktığı ya da bir konuşmasıyla düşüncelerinin tersine yol gösterdiği zaman, «önderin buyruğunu» hemen benimserlerdi.

Aklı başında kesim için CHP'nin halkın yanında bir parti olmasının tek koşulu «İnönü'nün parti başkanlığından çekilmesi ya da partiye verilecek yeni biçimle bir kadronun siyaseti yürütmesi» idi. Bu inançlarını ima ederler, kulaklara fısıldarlar, sonra... İnönü önlerine çıkınca düşüncelerini açıktan söyleyemezlerdi. Önderin bakışları her birini yakardı.

Bir pazardı. Yine Ulus'ta nöbetçi muhabirdim. Birden kapı açıldı, İnönü içeri girdi. Kimseler yoktu matbaada. Yerimden fırladım, uzattığı eli öpüp başıma koydum. İnönü elini öyle uzatırdı ki insana, kızsanız da, sevmeseniz de öpmemezlik edemezdiniz.

«Namık Zeki'nin evini biliyor musun?» diye sordu.

«Evet» dedim.

Malatya'ya birlikte gittiğim, Meclis muhabirliği yaptığım için tanıyordu beni. «Hadi, beni oraya götür» dedi.

Aşağı indik. Kapının önünde külüstür Skoda marka bir taksi duruyordu. İnönü bindi, şoförün yanına oturdum, adresi verdim.

Namık Zeki Aral'ın Bahçelievler'deki evine vardık. İnönü indi, içeri girdi. Bir süre sonra alt katta oturan Bülent Ecevit de yukarı kata çıktı.

Şoförle yarenliğe başladık. Bir süre geçti, İnönü çıktı, arabaya bindi.

«Beni eve bırakın» dedi. Buyruğu buyruk, yerine getirdik. Köhne Skoda Çankaya yokuşunu zor zoruna çıktı, Pembe Köşke girdik. İnönü indi, sağ cebinden para çıkardı, şoföre verdi.

Beni Denizciler Caddesine, gazeteye bırakmasını söyledim, şoför duralayınca «Kaç para verdi Paşa?» diye sordum: Bir onluk!

Yüzüme ateş bastı. Çankaya'dan Denizciler'e, oradan Bahçelievler'e, Namık Zeki Aral'ın evinde uzunca bekleyişten sonra, yeniden, Çankaya'ya, sonra Denizciler'e. O dönemde bile bunca yol ve bekleyiş için on lira azdı. Cepleri karıştırdım, bir iki buçukluk çıktı, şoföre verdim, «Benden bu kadar yeğenim, ister götür ister götürme, canına sağlık!» dedim.

Şoför güldü. «Paraya gerek yok» dedi. «İsmet Paşanın verdiği onluğu çerçeveletip asacağım, anısı bana yeter!»

Hangi anlamda söylemişti bu sözleri, bilemiyordum. İsmet Paşanın parayı kullanma konusundaki cahilliğini mi anlatmak istemişti, ya da halk arasında «eli sıkılığı» ile yaptığı ünü mü dile getirmişti, bilemiyordum.

İnönü gibi 1920'lerden başlayarak sürekli devlet

yaşamında rol almış, «dorukta görev» üstlenmiş bir insanın uzun yıllar «elini cebine sokmaması doğaldı» ve bu olgu, eleştirilemezdi. Evden çıkmış, resmi arabasına binmiş, görevi bitirmiş eve gelmişti. Yemek hazırdı, kira yoktu, konuklarını ise görevli olduğu dönemin koşullarına göre karşılıyordu.

İnönü, «sade bir insan» gibi yaşamamıştı... Ne bilsindi taksi ücretini, lokantada yemek yendikten sonra kaç para bahşiş verileceğini?.. Bir kezinde Gar Gazinosunda yemek yedirmişti bizlere. Hesabı istemişti, ödemiş, sıra bahşişe gelince küçük bir miktar bırakmıştı tabağa. Sıkıntılı bir hava estiğini sezince Erim'e, «Az mı olur?» diye sormuştu. Erim de özenle, «Bir miktar daha versek, Paşam!» demekle yetinmişti.

Elli yıla yakındır İnönü, Mesrure ve İzzet'ten doğma «vatandaş» Cüneyt gibi yaşamış değildi...

O pazar günü, İnönü'nün Namık Zeki Aral'ın evine gitmesinin önemli bir nedeni olmalıydı. İnönü tipindeki bir insanın, pazarını bir başkasına konukluk etmek için sokağa sürdüğünü sanmak, en azından saflık olurdu.

Ecevit'e, İnönü'nün ne istediğini soramadım. Sorsam da söylemezdi.

Ama, öğrenmeliydim. Kesinlikle doğruya yaklaşamadım elbette. Çevreden gelen sözlerle, oluşmaları yanyana getirince bir ışık yandı.

Metin Toker'le tanışıyorduk. Sınırlı bir dostluktu başlarda. Toker, Paris'te öğrenimini bitirdikten sonra —hiç bırakmadığı— gazeteciliğe dönmüştü. DP yayın organı Zafer'in Meclis muhabiriydi. Meclisteki görüşmeleri yanyana izlerdik. Arada sırada konuşurduk. Kimi günler Meclisin odacılarından biri gelir, Toker'

in kulağına bir şeyler fısıldar, o da kalkar giderdi. Kimi zaman CHP grubunun odacısı Abdullah Efendi de gelir, beni çağırırdı.

Yadırganacak yanı yoktu bu işleyişin. Toker'in Zafer'de çalışması, benim Yeni Ulus'ta görevli olmam, aramızdaki arkadaşlığı etkilemezdi. Çünkü o zamanlar, gazeteciler aralarında sağcı - solcu diye ayrımlar yaratmamışlar, basında siyasal inanışlar nedeniyle kavgalar, küskünlükler başlamamıştı. Herkes biribirine yalnızca gazeteci gözüyle bakardı.

Çevreden gelen bilgiyle karanlığı açan ışık önümüze bir başka görüntüyü serdi: Toker'in, İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evleneceği söylentileri basın dünyasında bir süredir söyleniyordu.

İnönü'nün nasıl davranacağı merakla bekleniyordu. Eski Cumhurbaşkanı, Lozan kahramanı, İnönü savaşçısı, günümüzün etkili muhalefet lideri kızını Toker'e verecek miydi, vermeyecek miydi?

İnönü, her baba gibi kızını evlendireceği insanla ilgili bilgi toplamaya başlamıştı. İnandığı çeşitli kişilere Toker'in nasıl bir insan olduğunu soruyormuş. Kulise göre, Erim, Toker'e yanlı çıkmamış, «Menderes'in adamıdır. Zafer'de yazıyor» demiş. Sonradan —bu konulara girmekten çekinerek— doğruladığına göre Ecevit, bu soruyu «İyidir, gazetecidir» diye yanıtlamış.

Erim'in Toker'e karşı olumsuz bir davranışa geçmesinin nedeni açıktı. Toker, Zafer'de yazmıştı yazmasına ama, daha sonra küçük bir ortaklığın çıkardığı «Akis» dergisinin başına geçmişti.

«Akis», okumaya, hele siyasal olayların içyüzlerini öğrenmeye meraklı Türk kamuoyunda birdenbire bir yıldız gibi parlamıştı. Anlatımı, sorunları çok açık biçimde ayrıntılarıyla dile getirişi, iktidarla muhale-

fetin hatalarını ayrım gözetmeksizin olduğu gibi yansıtması kısa sürede derginin büyük ün kazanmasına yol açmıştı. Metin Toker gibi çok yetenekli bir gazetecinin, bilgi dağarcığı kuvvetli bir yazı adamının Akis'i Batılı yöntemlere koşut biçimde yoğurması 1953'lerle 54'ler arasında Türk basın piyasasında ve kamuoyunda yankılar uyandırmıştı.

Bir dergiden, yansızlığını korumaya çalışan bir haftalık yayın organından Menderes'le iktidar çevrelerini eleştirirken, CHP'de bir numaraya oynayan insanı, Nihat Erim'i eleştirmemesi beklenemezdi.

Akis, CHP politikasındaki ılımlılarla sertler arasındaki kavgayı —ayrıntılarıyla— veriyor, yeri geldiğinde «sertlik peşinde» olan Nihat Erim'i —ince üslubuyla— eleştiriyordu.

Erim'in bu saldırılardan etkilendiği açıktı. Politikasına ve kendisine karşı durum almış bir gazetecinin, hele zekâsı, bilgisiyle, üstelik güçlenen bir derginin sahibi Metin Toker'in, İnönü'nün yanında, daha ötesi İnönü'nün —harem-i ismetinde— bulunmasını engellemek isteyebilirdi.

Basındaki bu söylentilerle oluşan yargıya karşın, daha sonra Metin Toker, evlenmesinden önce İnönü'nün soruşturması sırasında, Erim'in «hakkında olumlu not verdiğini» söyleyip yazacaktı.

Bir ara Toker'e «pazar konukluğu» hakkında bildiklerimi söyledim. Dikkatle dinledi. Kimi sorularla bildiklerimi deşmeye de çalıştı. Ama, söylentileri doğrulayacak tek sözcük çıkmadı ağzından. Özden İnönü ile evlenecek miydi gerçekten, yoksa hepsi yakıştırma mıydı, öğrenemedim Toker'den.

Olayları görüş açısından Toker - Erim çekişmesi yıllar boyu sürüp gidecekti. Talihin acımasızlığı To-

ker'i, İnönü'nün yanında yüceltecek, güçlendirecek, Toker'i Menderes'in adamı olarak niteleyen Erim ise, Menderes'le bir süre sonra kolkola girip İnönü'nün gazabını çekecekti.

Metin Toker de, Erim'in bu olgusunu dergisinde alabildiğince işleyecekti.

Hakkıydı da...

7

BİR KEZ DAHA «KOVULUŞ»

Tümüyle bu gelişmeler olgunlaşmazdan önce, 67 lira ile geçinmeye çalışan benim gibi bir genç insanın önüne, Metin Toker bir fırsat uzattı:

Akis'e her hafta bir olayın gelişmesini, içyüzünü yazacaktım. Bana her yazı karşılığı net 25 lira verecekti Ayda 100 lira. Yeni Ulus'tan bir ay gün boyu çalışarak aldığımın nerdeyse iki katı.

67 lirayla, anacığımın maaşına dayanmıştık gene. Sigara içen, az buçuk kişisel bir yaşantısı olan bir insan için ayda 67 lira neydi ki?..

Toker'in önerisini kabul ettim, beni Dil Kurultayı'na gönderdi, izledim, yazdım, verdim. O haftaki Akis'te yazı önemli ölçüde yer alıyordu.

Akis'in birinci sayfasında bir sütun vardı, «bu hafta yazı yazanlar» başlığını taşıyor, her kimden yazı alınmışsa adları burada açıklanıyordu. Akis'in o haftaki sayısında bu sütunda adım yazılıydı.

Derginin yayımlandığı gün, sabah evden çıkıp Meclise gittim. Akşamüzeri Yeni Ulus'a geldim. «Baş efendi» diye çağırdığımız, iriyarı, saçları üç numarayla kesilmiş, gazetenin daha çok ayak işlerine koşan biri vardı, kapıdan girmiş bir köşeye oturmuştum ki, geldi önüme, bir zarf bıraktı.

Yanımda da Faruk Taşkıran oturuyordu: «Kovulduk galiba?» dedim. Taşkıran ses etmedi. O, Yazı İşleri

Müdürü Münir Berik'e yakın olduğu, onunla birlikte çalıştığı için durumu bilebilirdi.

Açtım zarfı, Nihat Erim imzalı kısa bir metindi. «Bugüne kadarki çalışmalarınıza teşekkür ediyor, ancak kadroda zorluklar nedeniyle görevinize son veriyoruz» özetinde bir şey.

«Eh, oldu!» dedim.

Şapkamı aldım, dışarı çıktım.

Nihat Erim «ideal arkadaşlarından biri»ni kovuvermişti.

Metin Toker'i aradım, yazması için durumu anlattım. «Boş ver, gel yarın bizde başla» dedi.

Oysa, Akis'in olanaklarını az çok bildiğim için Toker'i, dergisine yazdığımdan ötürü kovulduğumu söylemek için değil, bir kutuplaşmanın Nihat Erim gibi bir insanı nerelere değin getirdiğini yazması için aramıştım. Bu niyetime karşın, önüme çıkan bu yeni olanağı geri çevirecek de değildim.

Yeni Ulus'tan kovuluşumun etkisi başkaydı üzerimde. Tepelerde dolaşan, doruklarda siyasal oyunlara giren insanların bunca uğraşıları arasında, bu denli küçük oyunlara girmeleri şaşırtıyordu beni.

Oysa, mayamızda, belki de yapımızda vardı bu karakter çizgisi.

«Büyük adamların küçük uğraşıları.»

Hep sürüp gidecekti. Otuz altı yıllık gazetecilik yaşantımda bu olayların örnekleri ile karşılaşacaktım. Nihat Erim'in beni kovma nedenlerini bildiğim, genç yaşımda bu oluşmaların içinde yaşadığım için sonradan gözlediğim örnekler bende hiçbir iz bırakmayacaktı.

Çünkü, doğamızda vardı bu tür girişimler, oluşmalar. Kurtulamıyorduk!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR ÇÖKÜŞÜN İÇERİĞİ

1

BİR SEÇİM, BÜYÜK KAYNAŞMA

Nihat Erim, Yeni Ulus'taki küçük odasından dışarıyı seyrediyordu.

2 Mayıs 1954 seçimleri yapılmış, CHP umduğundan da kötü bir sonuç almış, DP de beklendiğinden de büyük bir başarı sağlamıştı.

2 Mayıs 1954 seçimleri DP'yi büyük bir zafere ulaştırmıştı ama, bu seçimden sonra oluşan koşullar, iktidar partisiyle Menderes'in yazgısında ilk aşama olacaktı. Zaferin hiçe dönüşümünü, bütün Türkiye adım adım izleyecekti.

Erim, geleceğini nasıl görüyordu o sırada?.. Bilmiyorum elbette. Dört yıllık savaşım sonucu elde ettiği sonuç, inanılmaz ölçüde yaşamını, siyasal geleceğini etkileyecekti. Belki bunları seziyordu. Yalnızca iktidarın şimşeklerini göğüslememişti. Seçime kadar parti içinde aleyhine gelişen hava, 2 Mayıs 1954 seçimlerindeki büyük bozgundan sonra giderek artacaktı.

Tam bir ikilemin ortasındaydı. İktidara karşı «sert politika» izlemenin şampiyonu olan Erim'e karşı parti içindeki, Barutçu, Cemal Reşit Eyüboğlu, Server Somuncuoğlu gibi «ılımlılar»ın artık harekete geçeceklerinden —herhalde— kuşkusu yoktu. Yanı sıra örgütten tepkiler gelmesi olasıydı. İktidar ise, büyük zaferin sarhoşluğuyla —basın yasasında yaptığı iki değişiklikle— gazeteler üzerindeki denetimini arttırmıştı.

Erim gibi «Yeni Ulus»ta iktidarın en ufak davranışını büyüten, eleştirmek için konu arayan ve bulan, her birini olağanın üzerinde bir tutumla halkın önüne seren bir insanı, zaferin sarhoşluğu içinde rahat bırakacak değildi. Zekâsıyla bu geleceği görmemesi olanaksızdı Erim'in.

Yanına girdiğim sırada dalgındı. Elleri arkasında, uzun boyuyla dışarıyı seyrediyordu. «Beyfendi» diye başlayıp konuyu söyledim. Döndü, acı gülümseyişle, «Demek böyle Cüneyt Bey...» dedi. Hiçbir zaman Cüneyt dememişti bana. «Bey»liğimi her konuşmaya başlarken vurgulardı.

Haber, gazete, bunların hiçbiri yoktu kafasında. Öyle sanıyordum. Tekrar pencereye döndü, yanına gittim, insanları izliyordu, yoldan gelip geçen. «O kadar uğraştık, anlattık, ama nafile.» dedi. «Neredeyse padişahın, 'halk değil bunlar koyun' sözüne hak vereceğim.»

Şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Ancak Erim'in bu sözlerini seçim şokuna bağlıyordum. Umduğunu bulamamış da değildi, sonuçlarla pek çok şeyini yitiriyordu, belki de politika yaşamını.

Kulaklarımıza Erim'in yönetimden, İnönü'den uzaklaştırılacağı söylentileri geliyordu. Parti kaynıyordu. Her arzu yüzeye vurmuştu, herkes, her grup bir şeyler söylüyordu ve elbette, her partide olduğu gibi seçimi yitiren bir «kelle» aranıyordu. Bıçağa en yakın baş ise, Nihat Erim'in başıydı.

Erim çapında bir politikacının bu gerçeği bilmemesi olanaksızdı. İnönü'nün desteği ise?.. İsmet Paşa gibi yılların deneyinden geçmiş bir önderin, alttan üstten gelecek baskılara direnmesinin bir sınırı olabilirdi. Geçmişte de görülmüştü : İnönü, bir yerden sonra çok

yakınında olan politikacıyı eşsiz manevralarından biriyle bir süre için «buzdolabına» kaldırabilirdi.

Oysa, ülkede DP'nin hangi mantık düzeni içinde yürümeyi sürdürdüğü kimi somut örnekleriyle ortadaydı. Basın yasasındaki aleyhteki değişiklikler bir yana, üniversite öğretim üyelerinin partilere üye olmasını yasaklamış, memurlar üzerindeki baskısını artırmış, yargıçlarla savcıları dilediğince kullanmak gibi aykırı uygulamaları fütursuzca sahnelemişti. Bütün bunların yanı sıra «kendi dışında hiçbir partiye oy verilmemesi»ni âdeta emreden kimi uygulamaları da yok değildi.

Abana «ilçe»si ara ve yerel seçimlerde CHP'ye oy verdiği için «bucak»laştırılmıştı.

Bunlar önemli belirtilerdi. «Görülmemiş kalkınmanın ana öğeleri, köylünün malını değerlendirme, krediler ve benzeri hareketlenmeler» elbette yararlıydı ama, devlet yönetimine DP'nin bakış açısı artık çok değişmişti.

Yığınlardaki oluşmaları, eğilimleri pek özenle değerlendirmeyen, halkın henüz 1954 seçimi öncesi genel siyasetteki algılayışları CHP'nin anlattıklarına koşut çizelge göstermeyen bir ortamda, para, vaat, CHP'nin de büyük politika yürütmeye meraklı çabaları yeterli olmamıştı.

2 Mayıs 1954 gecesi, 14 Mayıs 1950'de iktidarı alan DP, dördüncü yılını tamamlamasına on iki gün kala, Türkiye'yi sandık başına götürüyordu.

O gece, Başbakanlığın önüne plakasında numara yazılı olmayan bir araba yanaştı. Arabadan Cumhurbaşkanı Bayar indi, DP Genel Başkanı ve Başbakan Menderes'i «hararetle» kutladı.

O gece, binası elden giden CHP'nin Yenişehir'de ki-

raladığı parti merkezi binasına İsmet İnönü geliyor, DP'nin yeni bir dört yıl için tekrar seçimi kazandığını öğreniyor, fakat DP'nin aldığı oylarda 1950'ye oranla büyük artış olduğunu öğrenince ağzı açık, gözleri büyümüş bir yüzle şaşkınlığını gizleyemiyordu. İnönü'nün bu «yüz tepkisi» sanki seçimlerin bütün ayrıntılarını gösterircesine bir foto muhabirince yakalanıyordu. Ertesi günü bu resim Hürriyet'te büyük boyda yer alınca, İnönü'nün «son derece sinirlendiği» haberi basın piyasasında dalgalanıyordu.

«Şaşkınlık» yalın bir sözcüktü. Gerçekten «şaşkınlık» yaratacak değerde sonuçlar alınmıştı. Seçimlere katılma payı yüzde 88,63'e yükselmiş, oyların yüzde 52,42'sini DP, yüzde 35'ini CHP, yüzde 5,28'ini CKMP toplamıştı.

DP'nin oy miktarı 5 milyon 313 bin 649'du, CHP'ninki ise 3 milyon 193 bin 471.

DP oyları gelecek seçimlerde inecek yükselecekti, fakat CHP oyları üç buçuk milyon dolaylarından yukarıya çıkamayacaktı. CHP oylarının klasik miktarından yükselmesi mucizesini bir kez, genel başkan olduktan sonra Ecevit gösterecekti.

Daha seçimin kokusu tazeyken, iki parti arasında seçim sonuçlarını değerlendirme açısından atışlar başlamıştı bile.

Muhalefete göre, DP'nin aldığı oylar «kandırılmış, iğfal edilmiş, içinde yaşadıkları koşullardan habersiz olanların» oylarıydı. İktidar ise muhalefetin aldığı oyları «tezvir ve iftiraya kapılmış» olanların verdiği oylar diye kabul ediyordu.

Nedense, İnönü gibi, Bayar ve Menderes gibi artık olumlu çağlarını yaşayan, hatta bu çağı da aşan kişiler «partilerin aldıkları oylar, milletin takdir ettiği oylardır» diyemiyorlardı. DP onca büyük oya karşın CHP'

nin aldığı oyları küçümsemekte, CHP de DP'nin milletçe onaylandığını kabul etmemekteydi. Bu savların getireceği ıstırapları kimi yerde kitleler, daha çok basın ve aydın kesimi çekecekti gelecekte.

Ama, ne seçimdi! Kampanya sırasında karşılıklı kullanılan hakaret sözcüklerine bir bakınız:

«... Cahil, bunak, alnının derisi sertleşmiş, jurnalci, sağır, memleketi satanlar...»

Seçimin bir öteki ilginç yanı, irticai davranışlarından ötürü kapatılan MP'li, bir ara hapse tıkılan eski DP'li Osman Bölükbaşı'nın yeniden milletvekili seçilmesiydi. Bu kez, TBMM'de grup kuracak oranda milletvekili de getirmişti: Üç!

Yeni bir dönem başlıyordu: DP'nin inişe başladığı, CHP'nin de güçlenip sesini daha gür duyurmaya olanak bulacağı bir dönem.

Partilerin yaşamına olduğu kadar, benim yazgıma da bir pay verecek oranda değişik, renkli, alıştıklarımız dışında hareketli yeni bir dört yıl.

2

SAV

CHP Meclis grup odasına girdiğim zaman, İnönü bir köşede satranç oynuyordu, kimi milletvekilleri aralarında konuşuyorlardı. Seçimlere az bir zaman kalmıştı. «Ilımlı politika yanlısı» milletvekillerinin dışında kalanlar, Erim'in yürüttüğü politikayı —İnönü'nün kesin desteğini bildikleri için— kesinkes destekliyorlardı ve bu eğilimlerini açık-kapalı her toplantıda, söyleşide İnönü'ye duyuracak biçimde dile getiriyorlardı.

Bunlardan biri Mardin Milletvekili Dr. Aziz Uras'tı.

O gün, CHP grup odasına girdiğim zaman, İnönü'yü gözlerinin ucuyla izleyip ilgisini çekmeye meraklı olanların sürekli davrandıkları gibi, Aziz Uras da beni çevirdi: «Söyle bakalım genç gazeteci. Kim kazanacak?»

Gözümün ucuyla İnönü'ye baktım, benim denetim gücümün altında, CHP liderinin ilgisini çekmek yoktu. Tersine, kimi yerde uluorta söylediklerimin başımı derde soktuğunu bilmemden, bir ön önlem olarak Paşanın kulağına yakın yerde bulunmadan dilediğim gibi konuşabilmek arzumdandı.

«Seçimi yitireceksiniz» dedim Uras'a.

Bu kez daha yüksek sesle, «Nereden çıkarıyorsun bu sonucu?» diye üsteledi Aziz Uras. «Biliyorsun ki, millet aldatıldığını her gün gördü ve başında tekrar Paşayı istiyor, bu kadar açık.»

«Olabilir ama, bana göre seçimleri yitirecek CHP» diye direndim. O sırada, «Henüz millet, 1950 öncesini

unutmuş değil, yaralar taze, DP de geçmişteki gereksinme duygularını iyice kamçılayan ekonomik, toplumsal girişimlerini alabildiğine sürdürüyor» diyecek durumda değildim.

«Peki», dedi Uras, «bahse girer misin benimle?.»

«Ne üzerine?» diye sordum.

«Eğer senin dediğin çıkarsa ben sana İngiliz kumaşından bir kostüm yaptırayım, sen yitirirsen istediğini al, bahsi kazanmak yeter bana» dedi Uras.

«Peki ama, kazanırsam vaadinizi yerine getireceğinizi nereden bileyim.»

«Demek kendinden bu kadar eminsin ha! İşte bak, arkadaşlar burada, tanık oldular bahse. Diyeceğin var mı buna da?» dedi.

«Yok» dedim, «tamam.»

Kesinkes sonuç, CHP'nin 1950'den de beter durama geldiğiydi. Hiç değilse 1950'de 69 milletvekilliği almıştı, 1954'te bu rakam 31'e iniyordu.

Aziz Uras, sözünü —seçimden sonra kısa aralarla anımsattığım halde— tutmadı. Milletvekilliğini de yitirmişti. Sonraları «nezleye karşı tek ilaç» reklamıyla bir toz ilaç icat ettiğini öne sürdü. Küçük kutularda, Batılıların bir türlü beceri gösterip mikrobunu bulamadıkları nezleye karşı müthiş ilacını piyasaya çıkardı.

Kullananı bol bol hapşırtmaktan öteye bir işe yaramıyordu ilaç.

İnönü, partisi içinde oluşmaları izlemek, dağılan kadroyu yeni baştan bir araya getirip, önündeki yeni dört yıl için politik bir strateji çizmek için «Pembe Köşk»e çekilmişti.

İktidar Menderes'in yeni kabineyi kurmasına hazırlanıyordu.

Ve... Celal Bayar, ikinci kez Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına DP'lilerin oybirliğiyle seçiliyordu.

3

BİR AYIP

Bayar, 1950 yılındaki kadar değişik duyguların içinde değildi. Kendine güvenen bir havası vardı.

Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına seçildiği gün, TBMM gerçekten görülecek manzaradaydı. CHP'liler daha azalan milletvekilleriyle genel kurul salonunun sol duvarlarına çekilmiş, DP'li milletvekillerinin görkemli gösterilerini izliyorlardı. DP grubuna yeni gelenlerle bir önceki dönemden deneyimli olanlar arasında söyleşiler sürüp gidiyordu.

Menderes gülüyor, bütün hükümet üyeleriyle DP milletvekilleri gülüyordu. İnönü, yanında kimi CHP milletvekilleriyle hiç konuşmaksızın Cumhurbaşkanı seçimini izliyordu.

Bayar, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra frakıyla kürsüye gelip bir kez daha yemin etti. DP'liler gene oturarak Bayar'ı şiddetle alkışlıyorlardı. CHP'liler susuyor, alkışlamıyor, ancak artık gelenekleşen tutumlarıyla Cumhurbaşkanı içeri girince de, giderken de ayağa kalkıyorlardı.

«Mutat üzre» Cumhurbaşkanı yemin töreninden sonra, TBMM binasının üst katında tebrikleri kabul ediyordu.

Kutlamaya gelenleri izlemek için bir köşede duruyordum. Herkes geçti, giderek DP'ye ve önde gelenlerine, tümüyle kadrosuna seçimlerde CHP'den aday olup

kampanyada ağızlarına geleni söyleyen «yüksek dereceli memurlar» da geçti.

Bir kişi Bayar'ı kutlamaya gelmedi: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü.

CHP'liler İnönü'nün bu davranışını bir nedene bağlayıp açıklayamıyorlardı. CHP grup odasında tuhaf bir sessizlik vardı. İnönü ise, yoktu. Cumhurbaşkanı seçiminden sonra hemen Meclisi terk etmişti.

CHP milletvekilleri, «neyi tebrik edecek» diyorlardı ama, genel başkanlarının davranışını da içlerinden onaylamıyorlardı. Burası belliydi. Yürek meselesiydi İnönü'nün bu tutumunu eleştirmek. «Ilımlı CHP milletvekilleri» İnönü'nün Bayar'ı kutlamamasını yalnızca «kişisel ilişkiler» açısından ele almıyorlardı. Bu tutumun, iki parti arasında —belirli zamanlarda bir yanıp bir sönen yakınlaşmaları da— ortadan kaldıracağı kuşkusunu öne sürüyorlardı. Bu eleştiriler bile «mırıltı halinde» idi, açıktan söylenemiyordu. Benim gibi sevdikleri eski Ulus muhabirleriyle dertleşme ortamında eleştirileri dile getiriyorlar, «aramızda kalsın» uyarısında bulunuyorlardı.

Kimine göre, İnönü'nün uğramayışını Refik Koraltan sezinlemiş, «Malatya —İnönü'nün seçim bölgesi— geçmedi galiba» demekle yetinmişti.

Menderes'in çevresinden aldığımız bilgiler ise, DP önderinin «Yahu, yüreği kaldırmamıştır. Bu seçimde Çankaya'da oturacağını sanıyordu, bütün hayalleri yıkıldı, nasıl gelebilir, Bayar'ın elini hangi yüzle sıkabilirdi» diyordu. Ardından da kendine özgü gülüşüyle çevresindekileri İnönü ile alaya kışkırtıyordu.

İnönü, herkesin, «CHP önderi, Bayar'la Menderes'in elini sıkmamak için tebrike gitmemiştir» yargısında

birleştiği sırada, bu «görevini» başka bir yoldan yapıyordu.

Yeni Ulus'a partiden ulaşan ve yayımı istenen bilgiye göre, İnönü, Bayar'a bir «kutlama telgrafı» göndermişti. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Fikret Belbez imzasıyla şu yanıtı almıştı:

«...Tebrik telgrafınıza reisicumhurumuzun teşekkürlerini arz ederim...»

Yeni Ulus'ta çalışan hepimizin birleştiği nokta, İnönü'nün davranışına bu tür bir yanıtın gelmesinin doğal olduğu idi. İnönü, bir önder gibi değil, milyonlardan biri gibi davranmış, telgraf göndermiş, Köşkten de milyonlardan birine gönderilen soğuk, Bayar imzasını bile taşımayan yanıtı almıştı.

«Demokrasinin babaları» bu yolda bir tutum sergilerse, yirmi, yirmi beş yıl sonraları garibimize giden kimi bu tür olaylara ne demeliydi?

Daha doğrusu ne denilebilirdi?

Kamuoyu, İnönü'nün kutlamaya gitmemesini yadırgadı, eleştirdi ve sonuçta «sokaktaki adam» yargıya vardı: «İnönü, DP'nin bir kez daha kazanmasını, Bayar'ın bir kez daha cumhurbaşkanı seçilmesini bir türlü içine sindirememişti.»

Parti içindeki seçim sonuçlarıyla başlayan bütün kargaşaya karşın İnönü'nün yakın çevresi, «Paşanın ilk önce partiyi toparlayacağını, ondan sonra, DP önde gelenleriyle demokrasi olamayacağı yargısına vardığından iktidar partisini parçalamak için elinden geleni yapacağını» söylüyorlardı.

1950-54 arasında —onlara göre— «İnönü, kızmamıştı.»

Ama, artık?.. «İnönü, DP'nin ülkeyi satmasına, demokrasiyi yozlaştırmasına izin vermeyecekti.»

O günlerin havası içinde bu yargı, ağırdı. Bize de pek tutarlı gelmiyordu. İnönü, milletin yüzde 53'ünün oy verdiği bir partiye karşı ne yapabilirdi, DP'yi iktidardan uzaklaştırmak için hangi silahını kullanabilirdi?

Bizim görebildiğimiz «bir silah» yoktu.

Bu, bize göreydi. İnönü açısından sorunları çözmenin «yedi tilkiye bağlı yedi yolu» bulunabilirdi.

4

OY SARHOŞLUĞU

Milletin büyük çoğunluğunun oy verdiği bir partinin, o iktidarın önde gelenlerinin, bu oylara bakarak ne duruma geldiğini görebiliyorduk.

Çeşitli etkenlerle ulusun yüzde 53'ünden çoğunun bir partiye oy vermesini yanlış değerlendiriyordu DP önde gelenleri.

Yüzde 53 oyun ülkede istedikleri gibi at oynatmaları için milletin «bilinçle» verdiği oylar olduğu sanısına kapılmışlardı.

Ulus, Ismet İnönü'yü bir kez daha «tasfiye» etmiş, oylarıyla yolu aydınlatmış, DP'nin karşısına çıkacak her kim olursa olsun, basın, yönetim, yargı, giderek kimi siyasal kuruluşlar, hepsini «tasfiye» etmesini buyurmuştu.

Bayar ve Menderes ikilisiyle DP önde gelenlerinin büyük çoğunluğuna bu «oy sarhoşluğu» egemendi.

«Yaptığım yaptık, astığım astık» mantığından yola çıkanları, içtenlikle yapılan uyarılar bile «girdikleri sakim yoldan» çeviremiyordu. Basın için hapishane kapılarının açıldığı ilk döneme giriyorduk.

«Yurdu kalkındırma» girişimlerinin bütün bir hızla süreceğini, seçimden hemen sonra kurulan yeni Menderes kabinesi, programında açıklamıştı.

Yüzde 53 oranında DP'ye oy veren yığınların, seçim öncesi sezdikleri, ancak pek kavrayamadıkları pahalılık, savurgan ekonomiyle giderek büyüyecekti. Dışsatımı az, kalkınmayı sağlayabilmek için dışalımı git-

tikçe çoğalan, böylece ticaret dengesi yıllardır düzelmemiş Türkiye'nin daha da büyük açıklar vermeye başlamasını bir «hastalık» olarak görmüyorlardı.

Doğru ya da yanlış, konuştuğumuz DP milletvekilleri özellikle Bayar'ın bu gidişi kışkırttığını, **«bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler»** gibi artık eskimiş bir ekonomik modele bağlı kaldığını söylüyorlardı.

Gene Bayar'ın, dış ülkelere gittikçe daha çok borçlandığımız anımsatıldığında **«borç yiğidin kamçısıdır»** diye karşı çıktığını ekliyorlardı.

Bir küçük grup dışında, DP'lilerin hemen hepsi, bu yaklaşımı onaylıyor, «Atatürk zamanında ekonomi bakanlığı yapan, İş Bankası gibi bir kuruluşu kuran, sonra Başbakanlığında da izlediği politikayı Atatürk'ün de onayladığı bir insanın» yanılgıya düşmesine olanak bulunmadığını savunuyorlardı.

Henüz «Tek Adam» yapıtı yayımlanmamış olan Şevket Süreyya Aydemir'i, Fethi Giray'la iki arkadaşının çıkardığı Ankara Telgraf gazetesinde, işte bu sıralarda tanıdım.

Atatürk döneminde başlayan ünlü «Kadro» hareketinin önde gelen adlarından biri olan Şevket Süreyya Aydemir'in «marksist» olduğu —elbette— bilinirdi. Ama, söyleşilerinden yararlanmayı önleyemezdi bu yargı.

Şevket Süreyya Aydemir'i sis perdesinden aydınlığa çıkaran etken, galiba, birkaç kez Menderes'in kendisini çağırıp çeşitli konular üzerinde söyleşide bulunmasıydı. Giyinişine özen göstermeyen, saçları dökük ya da kesili, yuvarlak bir yüz anımsıyorum, o kadar. Ama konuşmalarını beğeniyle dinlediğimizi biliyorum.

İnönü'nün başbakanlık dönemlerini ele alan konuşmalarında, hele 1930'larda İnönü'nün hiç ekonomi bilmemesi yüzünden Türkiye'nin «altın fırsatlar» kaçırdığını anlatırdı.

O yıllarda Birleşik Amerika'da büyük ekonomik bunalım yaşanıyordu

Birçok fabrika, tesis, çok ucuza pazar aramıştı. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, Birleşik Amerika'dan çok ucuza pek çok fabrika, tesis Türkiye'ye önerilmişti. İnönü, dünyanın içine düşmekte olduğu ağır ekonomik bunalım sırasında kısıtlı olanaklarımızı bu tür alımlarla «zafiyete uğratmamak için» önerileri geri çevirmişti.

«Püfff..» derdi Şevket Süreyya. «Ne akıl!»

Devletçiliği ön plana alan bir partinin, o sırada önüne çıkan bu «altın değerindeki fırsatları heba etmemesi» gerekiyordu. Eğer bu fırsatlar değerlendirilmiş olsaydı, belki de Türkiye şimdi, pek çok Batı ülkesine yaklaşacak bir ilerleme gösterebilecekti.

«Paşa, ekonomi bilmez, bilmediği içindir ki, devlet hazinesini sürekli olarak aynen saklı tutmaya özen gösterir. Onun için altınlarımızın Merkez Bankası kasalarında durması, küçük dışsatımlarla edindiğimiz dövizin saklanması birinci derecede önemlidir,» derdi Şevket Süreyya.

«Ne çare ki, zaman çok değişti. Şimdi iktidarda olanlar, 1950'de İnönü'nün gözü gibi sakladığı altınları, dövizleri kullanıyor ve seçim kazanıyorlar. Nereye kadar, işte bunu göreceğiz,» diye eklerdi.

Gerçekten İnönü, DP önderi Menderes'le ekonomik gidiş üzerinde her çarpışmaya girişinde, iktidarı devrederken hazinede bıraktığı altınlarla dövizlerin miktarıyla önemini anlatırdı. Menderes ise, **«Bir hırka, bir lokma dönemi artık kapandı. Paşa, işte bunu anlamıyor»** diye yanıt verirdi.

«Bir hırka, bir lokma» edebiyatını o sıralarda, hele 1954 seçimleri sırasında anlatmak o denli zor işlerden değildi. Çünkü, çoğunluk yıllarca bir yamalı hırkayla, bir lokma bulamamanın acısını tadarak dolaşmıştı.

5

KİŞİLER, KİŞİLİKLER

«Yüzde 53 oy» DP iktidarını daha cesur olmaya itmişti ama, yavaşça CHP dışında da bir muhalefetin uç verdiği gözleniyordu.

Yaşımı başımı almış sayılırdım.

Yirmi altıncı yaşımı sürüyordum. Mesleğe on dokuz yaşında başlamış bir insan, Türkiye'nin yedi yılını onulmaz ölçüde büyük olaylarla, parlak öykülerle geçirmişti.

Önümüzde geniş bir alan vardı. Ankarapalas'a, Karpiç'e ve giderek Süreyya Pavyonuna gidebiliyorduk.

Süreyya Pavyonunu, 1951'lerde ilk kez, Erol Simavi'nin konuğu olarak gördüm. Kızılay'da —şimdi Yapı ve Kredi Bankası yükseliyor— eski Soysal Hanın bodrum katına iniyorduk.

Daha önceden üç kişiyle geleceğini bildiren Erol Simavi'ye, pavyonun sahibi Süreyya Beyin yağdırdığı iltifatlar arasında yuvarlak, küçük bir masaya oturduk. Ben, Erol Simavi ve Hürriyet'in Ankara muhabiri Nizam Payzın.

Süreyya Pavyonu, yarı karanlıktı. Dört bir yanında kırmızı kadife perdeler sarkıyordu. Örtüler kırmızıydı. Küçük pavyonun bir köşesine yerleştirilmiş orkestra, yemek müziği çalıyordu. Bizim masada tabakların yanına çeşitli bıçak, kaşık ve çatallar dizilmişti. Her birinin bir görevi olduğunu anlıyordum da, hangisinin neyi yemek için kullanılacağı hakkında —doğrusu— bilgim yoktu, deneyimim de.

EROL SİMAVİ İLE BİRLİKTE: 1951'lerde tanıdığım Erol Simavi ile, gazetesinde çalıştığım zamanlar seyrek olarak yanyana gelirdik. Siyasete hiç meraklı yoktu. Ama güncel olayları —herkesin tahmininin aksine— yakından izlerdi. Resimde, 1973 seçimlerinde AP'nin Balıkesir mitingini izliyoruz. Ön planda rahmetli foto muhabiri Hüseyin Ezer. Simavi, İzmir'e giderken Balıkesir'de bir gece kalmış, o sırada yapılan mitingi izleyip gitmişti.

İçimi bir sıkıntı bastı. Söyleyemedim de Simavi'ye.

Yarı karanlık yerden metrelerce aşağıda bir salon, temiz giysili, konuşmayan, konuştuklarını dudak hareketlerinden anlayabildiğim garsonlar, yardımcıları... Giden gelen mezeler, yemekler... Yavaşça masaların dolması... Hiç kimsenin öteki masalarla ilgilenmediği izlenimini veren bir başka evren... Ne Kürt Memet'in

Meyhanesine, ne Şükran Lokantasına, giderek Karpiç'e ne de Palabıyığın Ayaküstü Meyhanesine benzemeyen bir yaşantı...

Çatalları, kaşıkları kullanırken Simavi'yi izleyerek, sıkıldıkça bir sigara yakarak, daha bir sıkılınca «efkârımı dağıtsın» diye fazladan da bir kadeh içkiyi yudumlayarak geç vakitlere gelindi.

Ankara'da ve İstanbul'un bellibaşlı «yüksek düzeyde insanlarının gittiği gece kulüplerinde» konukları coşturan müzik, İspanyol ya da İtalyan orkestralarınca yapılıyordu. Kulağımda daha çok İspanyol ezgiler kalmış o gecelerden.

Bizim gibi «üç yiğidin oturduğu masa», kadınsız tek masaydı. Biraz yadırganır gibiydik ama, başta Süreyya Beyin, arkadan da kimin nesiyle birlikte oturduğumuzu öğrenenlerin kınayıcı bakışlarından bağışıktık. Erol Simavi olmasaydı o gece, bizi davet eden Hürriyet'in sahibinin küçük oğlu olmasaydı, sanırım, giriş kapısından geçemezdik.

O gece, pisti dolduran «yüksek düzeydeki insanlardan» kimler vardı, anımsayamıyorum. Yalnız CHP iktidarının Tarım Bakanlarından, Adanalı toprak ağası Cavit Oral'ın yarım ay şeklindeki bir köşede ilk önceleri yalnız başına oturduğunu, daha sonra masasını paylaştığı kimi konuklarıyla söyleştiğini, kahkahalar attığını unutmuyorum. Daha sonra, kimi arkadaşlarla, özellikle Çetin Altan'la gittiğimiz Süreyya Pavyonunda, Cavit Oral'ı, hep o masada oturur gördüm. Meğer, başkası oturamazmış o masaya. Her gece için «abonman».

Niceleri, niceleri...

Otuz yıl geçmişti aradan. Bir gece...

Otuz yıl kadar önce, Erol Simavi'nin konuğu olarak ilk kez yakından görüp tanımaya çalıştığım Süreyya Bey, baktım ki hemen yanımdaydı. Yaşlanmıştı, «Sizin

burada olduğunuzu işittim, dayanamadım geldim» dedi.

«Çok iyi görünüyorsunuz Süreyya Bey» dedim, ayağa kalkarak. «Yok» dedi. «İyiyim, iyi olmasına da, bacağım çok kötü, yürümemi engelliyor.»

Erol Simavi'ye olanca içtenliğiyle iltifatlar yağdıran yılların Süreyya Beyi otuz yıl sonra, Simavi ile aynı sıfatı taşıyan masamızdaki ikinci kişiye hiç bakmıyor, bir fikir işçisine layık gördüğü «iltifatkâr cümlelerini» âdeta ondan esirgiyordu.

İlk görüşümden sonra davranışlarını yakından izleyip saptadığım Süreyya Beyin önemli nitelikleri vardı. O, bir Beyaz Rus'tu ama, kimin «adam» olduğunu, kimin «sonradan görme» büyük ve önemli insan olmaya soyunduğunu çok iyi bilirdi. Bir karakter müzesiydi çünkü. Yıllar ve yıllar, önünden kimler ve neler gelip geçmişti, kimleri görmemişti. Hiç kimseye karşı «terbiye sınırlarını aşan» davranışta bulunmazdı ama, sevmediklerini, davranışlarında içtenlikten yoksunluk sezdiği insanları, ister para babası olsun, ister ünlü bir yazar, ya da politika adamı kibarca selamlardı, ama o kadar işte. İçine sindiremediği o insanı görmemezlikten gelir, döner, masadaki öteki «sade» insanla konuşmaya başlardı.

1950 başlarında Simavi'nin masasında otururken, bana ve Nizam Payzın'a karşı «bigâne» duran Süreyya Beyin, otuz yıl sonra 1982'de, masada oturan iki insandan birine (rahatsız olduğu halde) yanıma değin gelerek bana «iltifat» etmesinin bir nedeni vardı.

Görmemişliğe, bencilliğe, insanlara yukardan bakana, demokrasi yanlısı görünüp de —salt kendi rahatı uğruna, para, ikbal uğruna— günün iktidar sahiplerine olmadık «yağ çeken» bir insanı, Süreyya Bey tipindekiler, ancak bu yöntemlerle eleştiriyorlardı.

Beni «eski bir dostun sıcaklığıyla» karşılayan Süreyya Bey, yüzyıla yaklaşan ömrünün sararmış bir yaprak gibi olmasını alaya alan, sonradan «görenleri» işte böyle zarifçe kınıyordu.

Süreyya Bey, insancıl bir insan. O, bir «adam»dı. Türkiye'nin pek çok kişisinin özelliklerini bilmesine karşın, bir ihtilalde başlarını da verseler, hiçbiri hakkında olumsuz söz söylemeyecek denli ince bir insandı. Hürriyet'te çalıştığım yıllar, Süreyya Beyin anılarını almayı düşünmüştük. Erol Simavi öncülük etmişti bu düşünceye.

Süreyya Beye gittim ve anılarını basmayı arzuladığımızı söyledim.

«Hiçbir anım yok ki...» dedi gülerek. Sonra durgunlaştı: «Hepsi tarih oldu, gitti. Unuttum...»

Anılarını yayımlayarak Süreyya Pavyonuna gelen —göçüp gitmiş ya da yaşayan— hiç kimseyi tedirgin etmek istemiyordu. Bu görüşü saygıyla karşılamıştık.

Erol Simavi'nin konuğu olarak Süreyya Pavyonuna neden ve nasıl gitmiştik?.. Bu öykü, bir yerde, bir insanın doğuştan efendiliğini kanıtlaması açısından önemli bir anıdır bende.

Erol Simavi'yle neredeyse her gece buluşurduk. Askerliğini yapıyordu Ankara'da. «Doğduğu günden» demek belki bir abartma sayılır ama, Erol Simavi küçük yaşlardan gözlerini «matbaada açmış»; ergenlik çağını, gençliğini, olgunluk evresini ve şimdileri hep «matbaada ve gazetede» geçirmiştir.

Askerdi ama, basın evreninden ayrılamıyordu. Hürriyet'in muhabirliğini yapan Nizam Payzın ise, er ya da geç eline geçecek gazetenin muhabiri olmanın ötesinde, onun arkadaşıydı.

Millet Meclisinden, Ulus'a gelir, haberleri yazardım. Bu sıralarda Simavi, «sivillerini» giymiş ya gelir, ya da Payzın aracılığıyla ararda. Bir patron çocuğu idi. Ama hiçbir gün, hiçbir saat, hiçbir yerde «patron oğlu» olduğunu dokunduracak ne bir davranışta bulunur, ne de tek sözcük söylerdi.

Bizim evrenimizi, bizimle paylaşan bir «gazeteci» idi Erol Simavi. Bize oranla, elbette maddi olanaklar açısından daha güçlüydü. Bu gerçeği yüzeye çıkaracak hiçbir davranışta bulunmazdı. Bizim dar olanaklı yaşantımıza uyardı. Kürt Memet'in meyhanesine gelir, leblebiyle rakı içer, sonra Karpiç'e birlikte giderdik.

Çoğu kez, Erol Simavi aramıza katılmazdan önce uyguladığımız yönteme uyardı. Meyhanenin kapanma saatinde «herkes elini cebine atıp hesapta hissesine düşeni» verirdi ya, Simavi de, bu yöntemin dışına çıkmazdı. Bizden fazla parası olduğunu kanıtlamak ister gibi sonradan görmüşlerle görmemişlerin davranışına hiç girişmezdi.

Hesabı o öderse bunu kimseye «çaktırmadan» yapardı.

İstese Ankara'nın bütün güzellikleri, yüksek düzeydeki zevk âlemleri önüne serilebilirdi. Bir ölçüde «utangaç doğası»ndan, ama daha çok, arkadaş canlısı olmasından, bizlerle birlikte bulunmanın onu mutlu etmesinden kaynaklanan bu tutumunu yıllarca bırakmadı.

Meyhaneden, Karpiç'in amerikanbarından çıktığımız çoğu geceler, ya Ankarapalas'ın pavyonuna gider, oranın amerikanbarında yüksek ayaklı iskemlelere tünerdik, ya da daha çok halk kokan barlara gider, orada bir iki kadeh içer, görüşürdük. Özel yaşantısında patron-işçi ayrımı yapmayan Erol Simavi ile böyle geceler, günler aktı, geçti.

Bana gösterdiği dostluğu, anlayışı hiç unutamadığım günlerdi, o günler.

Babasının ölümünden sonra, ağabeyi Haldun Simavi'nin ardından yüklendiği sorumluluklarla gelen daha geniş maddi olanaklar değiştirmedi Erol Simavi'yi. 1960 ihtilalinden bir yıl önce işsiz kaldığım zaman, İstanbul'a gidip Erol Simavi'yi gördüm. İş arıyordum. İkinci kattaki odasında içtenlikle karşıladı beni. Kucaklaştık. Durumumu anlattım, param yoktu, artık annemin maaşı ile geçinme olanağından da yoksunduk. Borçlarım vardı. İş de bulamıyordum, bir görev istedim.

Zaman öyle bir zamandı ki, rahmetli Emin Karakuş'un bir iki satırlık yazıları bile DP iktidarının, özellikle Menderes'in «hışmını» çekiyordu. «Görüyorsun durumu, sen de Akis'ten, Ulus'tan, hep muhalefetten..» dedi gülerek. «Anla» demeye getiriyordu. Haklıydı. Büyük sorumluluğun içinde bir damla için çılgın okyanusları kabartmanın gereği yoktu.

Sonra, yandaki odada oturan —o günlerde— Hürriyet'in müessese müdürlüğü görevini yapan Feridun Eryılmaz'ı çağırdı. «Hemen iki bin lira getir» dedi. «Al, bu parayı. Borçlarını öde, sıkışınca da gene gel.»

Parayı aldım. Çıktım Hürriyet'ten. Borçlarımı da ödedim. Bu, bir huzur verdi.

Erol'un parasını geri vermedim.

Ama, Erol, bu olaydan yıllar geçtikten sonra bile —güçlü belleğine karşın— verdiği paradan ne söz etti, ne geri ister bir dokundurmada bulundu.

Bir kez ben değindim olaya. «Öyle mi, hiç anımsamıyorum» dedi.

Oysa anımsamaması olanaksızdı biliyordum. Gerçeği söylüyorum çünkü, çok yıllar öncesinin olaylarını

tüm ayrıntılarıyla anımsayabilen güçlü bir belleği vardı.

Bu da bir «adam»dı... Bizim alıştığımız, arkadaşlık kurduğumuz, patronumuz da olsalar, bu üstünlüklerini ancak görev yerinde işleten, çalışma evreninden çıktıktan sonra dostluk, arkadaşlık duygularıyla yanyana olmaya alıştığımız «insanlar»dı bunlar.

Süreyya Beyin ilk karşılaşmamızdan otuz yıl geçtikten sonra, Boğaz'daki ünlü lokantasında o geceki tutumundaki inceliği karşımda oturan kişi, acaba algılamış mıydı?

Sanmam, sanmıyorum. Toplumsal yapının bir kesiminde yer yer beliren «insan yozlaşması» kimi kişilerin kokuşmuş nefeslerini «para» tutkusu ile birleştiriyor, her birini çekilir olmaktan çıkarıyordu. Para tutkusuyla gelişen doğalarındaki bencilliğin, onları insanına göre konuşmayı, yalan söyleyip doğrucu olduklarını kanıtlamaya zorlar duruma getirdiğine —yakın günlerde— gördük, tanık olduk.

Erol Simavi gibi «anadan doğarken patron» olmakla, sonradan patronluğa, zenginliğe, para doyumsuzluğuyla ulaşanların, ihtirasla paraya düşenlerin arasındaki derin ayrım, bir uçurumla anlatılabilir türden değildi.

Yemeklerini ıstakoz, Rus havyarı, sarı votka ile açıp tatil yörelerinde içki kadehlerini uşaklarına bir adım gerisinden taşıtanlarla, benim tanıdığım patronlar arasındaki dağlar ölçüsünde büyük ayrım hiçbir zaman kapanmayacak.

Süreyya Bey gibi gün görmüş, insanları yakından tanıma olanağını bulmuş olan kimi deneyimli insanlar,

«biri ile öteki» arasındaki çelişkiyi, kibarlık akan davranışlarıyla her zaman ortaya koyacaklar.

«Biri»ni her zaman, gerçek anlamda «adam»,

«Öteki»ni her zaman, «adamlığa özenen sıradan biri» olarak görecekler.

Günü gelecek, «adam»lar da değişecek, zamanın akışı içinde yeni yeni kimliklere bürüneceklerdi. Şaşırıp kalacaktık!

6

BİR DRAM

Bir dönemin Ankara'sında Süreyya Pavyonunun önemli yeri yadsınamaz. Gece, belirli bir saatten sonra, yemeği Süreyya Pavyonunda yemek isteyenler gelir, saat 24'ten sonra bir davetten, bir büyükelçilikteki resmi kabulden çıkanlarla dolardı.

Oraya sık sık gelenlerin çoğu birbirini tanırdı. Bu tanışıklık, gecenin bir saatinden sonra pavyonun İspanyol melodileriyle çınlayan duvarları arasında neşeli şakalaşmalara yol açardı. Kimi zaman alkolün, kıskançlığın ya da değişik nedenlerin etkisiyle «yüksek düzeyde yaşayanların» kimileri arasında sert, hatta yumruklu gösterilere değin uzanan olaylar da görülür, işitilirdi.

Bu olaylar, hiçbir zaman gazete sütunlarına geçmez, Süreyya Pavyonunun duvarları arasında kalır giderdi. Hele söylentiye dayalı yayım yapan dergilerin, gazetelerin bulunmadığı o günlerde, insanların ne kadar güçlü, zengin ve görkemli sıfatlara da sahip olsalar, yarattıkları olaylar günlerce anlatılır, anlatılırdı.

Süreyya Pavyonu, 1960 ihtilalinden sonra da yaşamını sürdürdü, ne var ki, ne pavyonun geceleri, ne de Süreyya Beyin o güzelim havası artık yoktu.

Süreyya Bey, geçmişe âşık, o günlerin evreni içinde yaşayan bir «garip insan» gibi, pavyonuyla birlikte sönüp gidiyordu. Çeşitli nedenleri öne sürerek, daha çok pavyonun bulunduğu binanın satıldığını, yerine

daha büyük binanın yapılacağını, insanın kulağına hoş gelen Türkçesiyle anlata anlata, İstanbul'a göçtü.

Ceplerimizde içkiyi karşılayacak para olduğunda kimi geceler Çetin'le bu ünlü gece kulübüne giderdik. İki genç erkeğin, kadınları, eşleri, sevgilileriyle oturanlar arasında ön masalara yerleşmesini yadırgayan Süreyya Bey, tatlı, kırılmaz sözlerle daha gerilerdeki bir masada oturmamızı sağlamayı başarırdı. Bizi geriye iten, ünlülere yer açmayı yeğleyen bu davranışını görmemezlikten gelirdik, nedeni de açıktı.

«Buyrun, gidin» demesinden korkardık. Oysa, o geceyi orada, Süreyya Pavyonunda geçirmeyi kafamıza koymuştuk ya, bir iki masa geriden «yüksek düzeyin kişilerini» yanlamasına, dar bir görüş açısından da olsa izlemenin sakıncalı olmayacağı sonucuna varırdık.

Karpiç'te, ne bileyim, başka ünlü bir lokantada, örneğin Gar Gazinosunda, kimi geceler, paramız çıkışmadığı için «hesap bırakırdık» ama, Süreyya Pavyonu için bu yöntem asla geçerli değildi.

Bir bariton Vedat vardı, Ermeni kökenli derlerdi, çok gür sesliydi. O sıralarda çeşitli operalarda oynayarak büyük ün yapmıştı. Bir kıyı masada, Çetin, Vedat ve ben oturup dertleştiğimiz bir gece, bir dramın —isteksiz— tanığı olmuştuk.

Vedat, sık sık Süreyya Pavyonuna gelirmiş. Kısıtlı maaşı, her gece Süreyya Pavyonunda yemeğe, daha sonra uzun saatler boyu sürecek içkiye dayanamaz, hesap bırakırmış. Hangi nedenle olduğunu bilemiyorduk, bir ara, Süreyya Bey geldi masamızın başına «Vedat Bey» dedi. «Şurada oturanlar —eliyle devrin iktidar sahiplerinin oturduğu masayı gösterdi— sizden bir arya söylemenizi rica ediyorlar.»

Vedat, şişman gövdesini güçlükle taşıyan kısa ayaklarının üzerinde kalktı, «Bana bak, Süreyya! Ben

sirk palyaçosu değilim. Devlet Operası sanatçısıyım, söyle onlara başkasını bulsunlar!» diye bağırdı.

Süreyya Bey, hiç bozmadı, «Vedat Bey, bu aryayı söylerseniz, bize olan borcunuzu tamamen kapatırız» diye yanıt verdi.

Vedat'ın çöktüğünü gördük. Ağlamadı. Ne var ki, o şişman cüsse bir anda gözlerimizin önünde eridi sanki. Gecenin serinliğine zor attık kendimizi Çetin'le. Sarsılmıştık.

Vedat, daha sonra bir otelin odasında, kimsesizliği simgeleyerek yapayalnız, borç içinde öldü.

Sanatçının kaderi miydi, yoksa zamanın acımasızlığı mı?

Bilemiyorum.

7

TATLI, ACI ANILAR

1954 seçimlerinden sonra, 1950'den işe başlayıp giderek oturan yeni bir kadroda yer alan kişilerin özellikleri 1960 öncesi kamuoyunca biliniyordu.

«Değişmez bakanlar» ya da «parti yöneticileri», bunların ardından DP iktidarının yüksek bürokratları, bir öteki halkada da «iktidarı, nimetleri kolay yoldan edinmek için kullanmayı» amaçlayan işadamları, iş çevirenler, yardakçıları... Hepsi, yazıla yazıla kamuoyuna belletilen, kamuoyunun tanıdığı kişiler olarak Ankara'nın dilindeydiler. Bir gün bir gruba, öteki gün başkasına eleştiri ışıkları düşüyor, her birine ilişkin —doğru ya da yanlış— birçok öykü yaygınlaşıyordu.

DP'nin önemli talihsizliği, bir açıdan da buydu. «Seçim yurt düzeyinde kazanılır ama, Ankara'da politika yapılır» biçimindeki o günden bugüne işleyen değişmez bir kural durmaksızın çalışıyordu. Bu kuralın işlettiği çark, pek çoğunu öğütüyordu. Bir yönetim, bir iktidar yurt düzeyinde istediğince olumlu dalgalanmalar yaratırsa yaratsın, Ankara'da sahnelenen, sergilenen, kamuoyunun her zaman tepkisine yol açacak olayların basında işlenmesiyle manevi gücünü gittikçe yitiriyordu.

Dar merdivenlerden, Süreyya Pavyonunun daha sonra içki, yemek kokularına karışarak özelliğini yitirecek bir çeşit tütsü kokan salonuna yavaşça iniyorduk.

Dar merdivenin basamaklarında —Menderes kabinesinin en kısa boylu bakanıyla, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur— oturmuşlar, yüksek ve alkollü sesle dertleşiyorlardı. Söyleşilerinin konusu, pahalılık değildi. Muhalefetin sabırsız, acımasız saldırıları hiç değil! Güzelliği ile ün yapan bir kadından bahsediyorlar, o kadına «sahip» olan bir öteki siyaset adamına sövüyorlardı.

Geçmemize izin vermediler, çünkü uyarıları duymuyorlardı. Sonunda, aşağıdan gelen, pavyondan ayrılan bir grup göründü, zorunlu yol verdiler, biz de aşağıya inebildik.

Bu görüntüler ne ilkti, ne de son. Adı ünlenmiş bir çok bakanın «metres tuttukları»na değgin söylentilerin çoğunda gerçek payı vardı. Dillere destan öyküler anlatılıyordu. Hele aylarca dillerden düşmeyen bir öykü?

Bakan, metresine Meşrutiyet Caddesinde bir daire tutmuş, odaların duvarlarını siyaha boyatmıştı. Yastıklar, yatak örtüleri siyahtı. Kadının gözleri, saçları siyahtı. Siyah rengin kimine aykırı gelecek uyumu içinde kimi günler, akşamüzerleri bakan metresiyle bu dairede buluşuyordu.

Günlerden bir gün, siyah saçlı, siyah gözlü kadın duydu ki, bakanın eşi çevresine kocasının kendinden başka hiçbir kadınla ilişki kurmadığını, kuramayacağını söylemiş.

Charlie Chaplin'in sessiz komedilerine taş çıkaracak kısa öykünün senaryosunu hazırladı ve sahneye koydu.

Bir akşamüzeri, duvarları, yatak örtüleri, yastıkları, kadının saçları ve gözleri siyah bir buluşmanın karanlığında, kadın, bakana eşinin söylediklerini aktardı. Bakan her kadının kocası hakkında böyle konuşabileceğini söyledi, önem vermemesi dileğinde bulun-

du. Bu yatıştırıcı sözler kadını doyurmuyordu, yapması gerekeni yapmalıydı ve yaptı.

Sevgilisi yanından ayrıldıktan sonra, bakanın eşine telefon etti, «Şimdi kocan eve geliyor, başka kadınlarla asla yatmadığını sağda solda savunup duruyorsun. Soyunduğu zaman bak, donunu ters giydirip sana gönderdim» dedi.

Adını da verdi, telefonu kapattı.

Yorgun —ama görevin verdiği yorgunluk değil bu yorgunluk— eve gelen bakanı karşılayan eşi kocasına kendisine edilen telefondan hiç söz etmedi.

Kocası soyunurken gözledi. Donunu ters giymişti.

Bir iç çekmesi, acı sözler, gözyaşları... Bir siyaset adamının «istikbalini körletmemek» için yüreğe basılan taşlar.

Olay, bütün ayrıntılarıyla Ankarapalas'ta, Süreyya Pavyonunda anlatılırken bakanın eşi, ıstırabını kimsenin duymadığına inanıyordu. Resmi yemeklerde, resmi kabullerde eşinin yanında mutluluk ışıkları saçıyordu. Bakan ise, söylentileri en küçük ayrıntısına değin duymuştu. Yapacağı tek şey, duymamazlıktan gelmek. Başbakan sorduğu zaman —sorması olanaksızdı, Başbakan da çapkınlıklarıyla kamuoyunda ün salmıştı— vereceği yanıtı kafasında hazırlamıştı bile.

(Yayımcım, olaya karışan bakanın adını vermenin yasal sorunlar çıkaracağını söyledi.)

Nusret Baban'la Maltepe'de bir evdeyiz. Baban, bekâr, yalnız. Yalnızlığını giderecek «bağlantılar» yapmakla da ünlü. Bir ara Diclehan Baban'la «tanımı olanaksız» bir aşk yaşıyordu. Diclehan Baban'la aynı soyadını taşıyordu, söylendiğine göre uzaktan akrabalığı da vardı.

Diclehan Baban çok kıskanç, çok güzel, iri yeşil gözleriyle çevresini çeken bir kadındı. Bir gün, Nusret'in eve gelmesi gecikince, yüreğinde sürekli yanan kıskançlık ateşiyle aldatıldığı sonucuna vardı.

O gün, Nusret'le ben, Ankarapalas'taki bir davete gidecektik. Nusret aradı sevgilisini, evde bulamadı. Başının derde girebileceği hesabını da yapmıyor değildi ama, davetten kaçamazdı, Ankarapalas'a gitmek zorundaydı.

Gittik, büyük salon kalabalıktı. Bir köşede bütün bakanlar bir halka oluşturmuşlar, aralarına aldıkları bir kadınla konuşuyor, onun güzelliğini övüyorlardı. Kadının arkası dönüktü bize, uzun boylu, güzel vücutlu, saçlarını yukarıya doğru toplamış sarışın bir kadın.

Yaklaştık, kadın döndü ve Diclehan Baban, gülümsedi. Çevresinde, DP kabinesinin bütün gözdeleri çepçevre duruyordu. Bir iki bakan bizi selamladı, yanlarına gitmemize izin verdiler.

Diclehan Baban tanıştırılmayı beklemeksizin, «Gazeteci bu beyler, galiba» dedi. «Aaaa» sesleri yükseldi, Nusret ile beni tanıyıp tanımadığı soruldu. Biz susuyorduk. Kadın saldırgan, küçümseyen alaylı bir sesle, «Tanımamak olanaksız. Yüzleri ve kıyafetleri mesleklerini bilmeye yeterli» dedi, arkasını döndü yeniden. Kahkaha sesleri yükseldi. İktidarın basına bakış açısı dikkate alınırsa, siyaset adamlarının yüzümüze söyleyemediklerini bir kadının «açıkça» suratımıza çarpmasının doğal uzantısıydı bu kahkahalar...

Biz eve gittik Nusret'le. Galiba yeşil gözlü, endamlı, işveli Diclehan'ı bir bakan arabasıyla getirip bırakmıştı.

O gece Nusret'le sevgilisi arasında tabak çanak kırma yarışından sonra başlayan aşk türküleri sabaha değin sürdü.

Nusret'in sevgilisi ertesi sabah, «Yahu, iktidar dediğiniz çevremde pervane olan, dün gece konuştuklarımdı galiba. Elimi uzatsam milyonları alıverirdim» diyordu.

Beş kuruş almaksızın, aşk kadını, insancıl kadın olarak parasız pulsuz sahnede kazandığını yiyerek yaşayan, bir iki kez intihara kalkışan Diclehan yoksulluk içinde öldü.

Ünlü siyaset adamları üzerindeki söylentiler kimi davranışların abartılarak yaygınlaşmasıyla pek çok gücü etkileyen çevrelerde giderilmesi olanaksız gölgeler düşürüyordu.

8

DAMAT

«Kız güzel, değil mi?» diye sordu.

«Valla ağabey», dedim, «güzel, ne kelime. Ender rastlanır. Kim bu?»

«Tanışmak ister miydin?»

«Ayıp olacak, büyüğümüzsünüz, ama aksini söylemem de olanaksız» diye yanıtladım sorusunu.

«Eh, bir gün o da olur!» dedi kısaca.

Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, Yüksel Caddesinin Atatürk Bulvarına açıldığı sokağın başında bahçe içinde, küçük bir binaya yerleşmişti.

Kimi zaman haber bulabilmek ya da genel müdür «ağabeyimizi» ziyaret etmek için Toprak ve İskân'a giderdim. Birkaç kez, genel müdürün odasına girerken, bir genç kızın çıktığını görmüştüm. Çekici, güzel, anlamlı bir yüz... Koyu kestane renginde omuzlara dökülen saçlar. «Aman Yarabbi» derdim içimden.

Genç kızın kimin nesi, neyin fesi olduğunu —elbette— bilemezdim. Orta yaşa gelmiş bir insanın çalışma odasından neşe saçarak her çıkışında genel müdür «ağabeyimize» genç kızı sorsam mı, sormasam mı bir duraksama geçirirdim. Sakin görünüşünün altında haşin bir doğası olduğunu —tapu vermek üzere Eskişehir'in birkaç köyüne birlikte gittiğimiz zaman— gördüğüm için, doğrusu bir türlü cesaret edemezdim.

O gün nasıl olduysa oldu, belki de bir bakışımı yakaladı, ya da sezinledi. Genç kız çıkarken içeri girip

de oturduğum zaman, «Kız güzel, değil mi?» diye konuyu kendisi açmıştı!.

Genç kızla tanışma hevesi dürttü, bu konuşmadan birkaç gün sonra, Toprak ve İskân Genel Müdürlüğüne gittim.

Genel müdürün odasına girdim. Aaaaa, genç güzel kız orada değil mi? Yüzümü ateş bastı. Genel Müdür içtenlikle elimi sıktı. sonra, «Kızım, sana gazeteci Cüneyt Beyi tanıştırayım,» dedi.

El sıkıştık. Duygularım yatışmadığı için kısa bir sessizlik oldu. Mahcubiyetten!. Tam bir iki cümle söyleyeceğim sırada o güzel, saçları kestane renginde genç kız, yeşil ela arası gözleriyle gülümseyerek izin istedi ve gitti..

Önüme uzatılan fırsatı kaçırmış olmanın huzursuzluğuyla genel müdürün masasının yanındaki iskemleye çöktüm. Hava sıcaktı ama, her yerimin ter içinde kalışı doğanın zorlamasıyla değildi, bu gerçeği pekâlâ biliyordum.

«Yahu, ağabey, kim bu genç kız?» diye sordum. Gösterdiği «ağabeyliğe» teşekkür ederek.

«Ha, şu kız mı?» dedi, önündeki kimi kâğıtları karıştırarak. Ve ekledi:

«Kızım!»

Başımdan aşağı kaynar sular mı dökülüyordu, yoksa cehennemin kapısı açılmış da kızgın alevler yüzümü, vücudumu mu yalıyordu, Yarabbim ne oluyordu bana?!. Hiç bilmiyorum. Yutkunarak,

«Kızınız?!» demişim.

Gözleriyle her davranışımı inceliyor, izliyordu. «Evet» dedi. «Kızım, beğenmedin mi yani?»

Artık alay ediyordu. «Şey,» diyesi oldum, «bir işim var, ivedi, sonra uğrarım ağabey.»

Sokağa dar attım kendimi.

Biçimine getirerek benimle bir süredir alay ettiği anlaşılan insan, CHP iktidarı döneminde Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü yapan, DP iktidara geldikten bir süre sonra da Başbakanlık Müsteşarlığına getirilen Ahmet Salih Korur'du.

Ahmet Salih Korur ilginç adamdı. Uzun boylu, üçgen yüzlü, efe görüntüsü veren, kendinden küçüklerle yaşıtıymış gibi ilişki kuran, dostluk eden bir insandı. CHP'nin bir türlü kıvamına getirip beceremediği, her eline alışında —tam deyimiyle— «ağzına gözüne bulaştırdığı» toprak reformunun ilk aşaması olan «topraksız çiftçiye, köylüye toprak dağıtılması» ile ilgili yasanın uygulayıcısıydı.

Ulus muhabiriydik ya, CHP iktidarının yılda dağıttığı küçük miktardaki devlet topraklarının tapularını köylüye veren Korur ile kimi yakın illerin köylerine giderdik. Bir cibe biner, köye varır, Korur'un CHP iktidarının köylünün yanında olduğunu belirten kısa söylevini dinlerdik. Bu söylevden sonra Korur, beraberinde getirdiği tapu senetlerini adlarını bir bir okuyarak yanına çağırdığı köylülere verirdi.

Bu kaplumbağa yürüyüşüyle Türkiye'deki 40 bini aşkın köyde topraksız yaşayan köylülerin tümünün hangi yüzyılda toprak sahibi olacağı hiç hesaplanmazdı. Ulus gazetesi, toprak dağıtımı ile ilgili haberleri özenle verirdi.

Biz ise, bu göstermelik toprak dağıtımıyla pek ilgilenmezdik. Bizi bu gezilere çeken, Ahmet Salih Korur'un yakın dostluğunun, söyleşilerinin çekiciliği yanı sıra, çevre illeri görmek, köylere gitmek güdüsüydü. Bir de köylünün, az buçuk toprak dağıtımından sonra konukseverliğini göstererek ikram ettiği kızarmış kuzuydu.

Olanak bulunursa bir iki kadeh de atılırdı.

Günübirlik bu gezilerin tadına doyum olmazdı.

Başbakanlık Müsteşarı olduktan sonra Korur'la uzun süre karşılaşmadık. Karşılaşmamız için bir neden de yoktu. O, yaklaşılması olanaksız bir yerde duruyordu, «Başbakanlık»tı bu yerin adı ve Menderes'in en yakın çalışma arkadaşlarından biriydi.

Akis, haklı olarak kazandığı ünün ardından büyük tiraja kavuşmuştu. Devletin Akis'e ayırdığı kâğıt, basım sayısına yetişemiyordu. Bir ara kırk bine yaklaşan, daha sonraları bu sayıyı da aşan Akis'i istenilen miktarda basabilmek için karaborsadan kâğıt alıyorduk.

Akis'in eti budu neydi ki... Karaborsa kâğıtla çıkmayı sürdürmek, kazanması olası, gücü her gün artan bir dergi için olanaksızdı.

Menderes dönemlerinde basına yapılan baskının bir yüzünde yasalarda yapılan değişikliklerle gazeteciler için hapis, ağır cezaları varsa, öteki yüzünde kâğıt tahsisini kaldırmak, ya da kâğıdı tirajı oranına aykırı düşecek düzeye indirmek, Türkiye'de yapılamayan mürekkep gibi ana maddelerin dışalımına muhalefetten yana basına yasaklamak da vardı.

Akis ise, iktidar ile amansız bir savaşımın içindeydi.

Hele, Dr. Mükerrem Sarol'un «devlet radyoları ve basın sorunları» ile görevli olduğu sırada, kâğıt tahsisimizin dilediğimiz düzeyde olmaması temelde çok doğaldı. Menderes'i doğru bulduğumuz davranışından ötürü övsek, buna karşı, çevresini eleştirsek, Başbakanın kulağına, «Efendim, istedikleri bizim kellemiz değil, sizinki» diye fısıldanıyordu. Ardından Menderes'in «Tüm husumeti» şimşekleşip üzerimize yağıyordu.

İktidar, İnönü'nün kızıyla evlendikten sonra, CHP önderini «kışkırtan insan» olarak Akis'in sahibi Toker'i görüyordu. Derginin her yazısı savcılıklarda satır satır okunuyor, her cümlenin altı kırmızı kalemle çiziliyordu. Gönderilen bir yalanlamayı o zamanın basın yasası gereği «aynı yerde, aynı sütunda» yayımlamaya ne kadar özen gösterirsek gösterelim, savcılara beğendiremiyorduk kendimizi. İktidar emrindeki savcılar ellerinde cetvel, aynı sütunda yayımladığımız yalanlamayı birkaç santim aşağıda ya da yukarıda koyduğumuz için «aynı yer» deyimine uymadığımızı öne sürüyorlar, hakkımızda dava açabiliyorlardı. Yalanlamayı istenildiği biçimde yayımlamamış olmanın cezası üç aydı. Ama birike birike göl oluyordu bu cezalar, kimi arkadaşlar için toplam üç yıla, beş yıla varıyordu.

Bir gün, derginin tek odasında —başka odamız yoktu— oturmuş Toker'le kâğıt sorunumuza nasıl bir çözüm bulacağımızı konuşuyorduk. «Demokrasinin ilk yılında» kâğıt tahsisleri Dr. Sarol'un yetkisindeydi. Bir ara konuyla Ahmet Salih Korur'un da ilgilenmesi istenilmişti. Toker'e, «Ben Korur'dan görüşme isteminde bulunayım, bir girişim yapayım, belki bize verilen kâğıdın tonunu arttırabiliriz» dedim.

Metin, yüzüme şaşkınlıkla baktı, gözlerini kırpıştırdı, «Bana bak, sen benimle dalga mı geçiyorsun. Adam Menderes'in müsteşarı. Bize kâğıt verir mi?» dedi.

Üzerinden yıllar geçmiş olmasına karşın Korur'la aramızdaki «olayı» Metin Toker'e anlatamadım. Tuhaf bir eziklik duyuyordum o olayı anımsadıkça. Biraz da gururum incinmişti galiba. «Bir deneyeyim» dedim. İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü.»

«Pekâlâ» dedi, ama, umudu yoktu. Haksız da değildi. İnönü'nün damadının dergisine daha çok basıp —Menderes'in deyimiyle— «**milleti fitneye sürüklesin**» diye fazla kâğıt vermek! Bir düştü.

Metin Toker'in tepkisine katılmakla birlikte, bir deneyim yapmaktan kendimi alıkoyamayacaktım.

Başbakanlık Müsteşarlığına telefon ettim, Korur ile görüşme isteğinde bulundum. Bir süre sonra yanıt geldi: Korur beni bekliyordu.

«Laci»leri çektim. Başbakanlığa gittim ve Korur, beni hemen içeri aldı. Odası biraz karanlıktı. Çalışma masasının karşısında şömine benzetmesi elektrikli bir soba yanıyordu. Ciddi bir hava içindeydi. O eski günlerin neşeli, cana yakın, daha küçük yaştaki bizlere dost elini uzatan Korur yoktu karşımda. Ama, gelmiştim bir kez, söyleyecektim sorunu.

Daha ben davranmadan, «Söyle bakalım çapkın çocuk» dedi, gülerek. «Derdin ne, istediğin ne?»

Gergin hava dağılıverdi. «Efendim, biliyorsunuz Akis'i çıkarıyoruz. Yazı İşleri Müdürü benim. Derginin tirajı şu noktaya geldi, inanmazsanız inceletebilirsiniz. Bize tahsis edilen kâğıtla basımımız arasında büyük bir ayrım var» diye başladım.

Sıkıntıyla yerinde kıpırdandı. Sürdürdüm:

«Karaborsa kâğıt almaktan da perişan haldeyiz. Baskı miktarımıza göre kâğıt almamızı sağlamanızı ricaya geldim.»

Hiç tepki göstermedi, önüne küçük bir kâğıt çekti, «Kaç ton?» diye sordu. Söyledim. «Bugün emir vereceğim İzmit fabrikasına. Parayı yatırın ve kâğıdı alın» dedi.

Dergide görüşmeyi Toker'e anlattığım zaman, benim gibi o da sonuca inanamadı. «Rahat atladık, galiba» diyorduk. İçine düştüğümüz açmaz o denli güçlüy-

dü ki, denemeye değerdi. Korur'a söylediğimiz kâğıt miktarı karşılığı parayı İzmit'e gönderdik ve bizi hayretlere düşüren sonuçla karşılaştık:

İzmit kâğıt fabrikası gereken tahsis emrinin geldiğini, istediğimiz tondaki kâğıdı almamızı bildiriyordu!.

Muhalefetle iplerin tamamen koptuğu siyasal ortamda, iktidarın kimi kişileriyle ilişkilerimizde değişiklik olmadı. Örneğin Korur'la artık kimi geceler Ankarapalas'ta ya da Süreyya Pavyonunda karşılaşıyor, konuşuyorduk.

Çevresinde toplanan dalkavukların yanında «gel bakalım, damat» diye beni çağırır, elini omzuma atardı. «Damat» sözcüğünden pek bir şey çıkaramamış olanlara döner, «Biliyor musunuz, eğer bu çapkına kızımı verseydim, şimdi damadım olacaktı» diye gülerdi. Ardından da, «Gözümün önünde kızıma sulandı bu çocuk» cümlesi gelirdi.

Sıkılır bozarırdım. Korur anlardı duygularımı, üstüme üstüme gelirdi. Kimi zaman Ankarapalas pavyonunun amerikanbarında karşılaşırdık, içki ısmarlar, etrafa bir göz attıktan sonra, «Bana bak, genç adamsın, yaşamana bak, çevrene bak, güzel kadınlara bak» derdi. Sonra içini çeker, çevremizde başkaları yoksa, «İmkân eline geçtiği zaman bunların hiçbirini kullanamayacak durumda bulunabilirsin,» diye eklerdi.

Peki iyi bilemiyorum ama, galiba şeker hastalığından mustaripti.

1960 ihtilali sonrasında Korur'u görmedim. Yassıada'daydı. DP örgütünün, Savunma Bakanı Ethem Menderes gibi «defterden sildiği» insanlardan biriydi.

Suçu basitti. Müsteşarlığı sırasında Menderes'in emriyle örtülü ödenekten sağa sola verilen paraları bir küçük deftere yazmış, bu defter de ihtilalin eline geçmiş, Menderes aleyhine «kışkırtıcı bir kanıt» olmuştu. Satırlar arasında kimi büyük tutarlarla Menderes'in oğullarına gönderildiği söylenen paralardan başka, örneğin, «Başbakanın emriyle alınan bir cımbız» gibi cümleler hayli gürültü koparmıştı.

Devletin olanaklarını —kişisel gereksinmeleri için— kullandığı savlarıyla on yıl başbakanlık yapmış bir insan yersiz hırpalanmak istenilmişti. Oysa Menderes'in siyaset yapmaktan öteye iktidarını kendisi ve yakınları için kötüye kullandığını gösteren doğru dürüst tek kanıt ortaya çıkmamıştı. Ama «Korur'un defteri» bir kişinin onurunu ne ölçüde zedeleyeceği hiç hesaba katılmaksızın, öylesine kötüye kullanılmıştı ki, Menderes'in ve hapiste bulunan bütün DP milletvekillerinin vicdanlarında derin izler bırakan öfkeyi duymamak olanaksızdı.

Menderes'i bu yoldan, cımbız edebiyatıyla ya da kimi gönül maceralarını Yassıada Mahkemesine değin getirerek halkın gözünden düşürmeyi düşleyenler, onu astıktan sonra «oylarla ortaya çıkacak tepkiyi» bir, bir buçuk yıl sonra göreceklerdi.

Halkın çoğunluğu, 1960 ihtilalinin simgesi ve yaratıcısı olarak gördüğü CHP'ye oy vermeyecekti!

CHP, uzun süre bu unutulmaz şamardan gereken dersi çıkaramayacaktı. 1960 ihtilali öncesi olduğu gibi, sonrası da halktan iktidar olabilmek için yeterince oy alamamasına karşın, «tehlikeli ilişkileri»ni sürdürecekti.

«CHP + Ordu = İktidar» damgasından uzun yıllar kurtulamayacaktı.

Erol Simavi'nin dost çağrısıyla 1960 ihtilaliyle beraber, «Hürriyet»te görev aldım.

Bir gün Erol Simavi ansızın Ankara'ya geldi. Gazetenin o sırada belirli bir işi yoktu başkentte. Ziyaretin nedenini bilmiyordum, bu nedenle yadırgamıştım. Sonradan durum aydınlığa kavuştu:

Simavi, bir gün kaldı Ankara'da ve... Korur'u otomobiline alarak İstanbul'a döndü.

Başkente gelişinin tek nedeni, eski bir dostluğun anısına Korur'u rahat edeceği düzenleme içinde İstanbul'a götürmekti.

9

BIR VALİ YARATILIYOR

1954 seçimlerine girerken, Demokrat Partinin kitlelere dönük çeşitli silahları karşısında, CHP'nin maddi olanaksızlıklar nedeniyle dilediğince çarpışma umudu yoktu. CHP merkezi, 1950'de «ülke idaresine, valiliklerden başlayarak» değişik tipte insanları getirmeyi amaçlamış, daha özgürlükçü kişiliği olanların görev almasını amaçlamıştı.

Fahrettin Kerim Gökay, 1950 seçimleri öncesi, Taksim Alanında «toplanan», ne var ki çevre illerden ya da İstanbul'un içinden kimi zoraki kimi başka yollarla toplanan kalabalığı göstererek İnönü'ye, «**İşte Paşam İstanbul**» demiş ve bu sözüyle daha bir ünlenmişti.

1950'den önce, İstanbul'a kimin vali yapılacağı basının bellibaşlı sorunlarından biriydi. Uzun süre de sürdü gitti bu sorun. Bir gazetenin İstanbul'a atanacak valinin adını vermemesi, bu haberi atlaması, neredeyse, bir hükümetin düştüğünden muhabirlerinin haberli olmaması ile eşdeğerdi.

CHP iktidarının «boş» olan İstanbul valiliğine kimi getireceğinin tartışıldığı günlerdi. Sabahattin Sönmez'in de en önemli sorunu buydu. Hemen her gün, her gece valiyi öğrenmeye çalışıyordu.

Şükrü Sökmensüer gibi, 1947'den önceki adı «sert, baskı yapan kişiliğe sahip olan insan»a çıkmış bir İçişleri Bakanından sonra, iktidar partisi CHP, demok-

FAHRETTİN KERİM GÖKAY — 1950'den önce CHP hükümeti «Deli Doktor» diye tanınan bilim adamı Fahrettin Kerim Gökay'ı İstanbul'a vali tayin etti. İdareci dışında birinin valiliğe getirilmesi çok yadırgandı. Gökay çalışkanlığı, zekâsıyla kısa zamanda hem sevildi, hem de kısacık boyu nedeniyle de «Küçük Vali» diye ünlendi. 1950'den sonra gelen DP hükümetleri Gökay'ı görevinden almadı. 1960 ihtilalinden sonra YTP'ye girdi, İnönü'nün koalisyon hükümetlerinde görev aldı.

rasinin doğasında yatan «uzlaşmaya» yanlı olduğunu kanıtlamak için, bu bakanlığa Emin Erişirgil'i getirmişti.

Uzun boylu, etli dudaklı, saçı ortadan geriye dökülmüş, eğitimci nitelikleriyle Emin Erişirgil'e karşı büyük tepki olmamıştı.

«Munis» davranışlarıyla muhalefet partisi DP'de de fazla yadırganmayan, kökende ölçülü davranışlarını İçişleri Bakanlığı gibi önemli bir görevde de elden bırakmayan Erişirgil'in, seçimler öncesi büyük sorunu İstanbul valiliğine getireceği kişiyi seçebilmekti.

Sabahattin Sönmez bir gece, Erişirgil'i evinden arayıp yeni İstanbul valisinin kim olduğunu sordu. İçişleri Bakanı partisine muhalefet eden gazetecilerle iyi geçinmesini bilen ender CHP'lilerden biri olduğu için, Sönmez, belki de valinin adını alabileceğini, bir «atlama haber»le Vatan'da çıkmasını sağlayabileceğini hesaplıyordu.

Emin Erişirgil, Vatan muhabirinin sıkıştırmalarını ustalıkla savdıktan sonra,

«Sabahattin Beyciğim, öyle bir vali buldum ki, açıklandığı zaman, siz de çok beğenecek, kültürüyle, şöhretiyle İstanbul'a işte böyle bir vali yakışır diyeceksiniz...» demişti.

«Kültürüyle, ünüyle... İstanbul'a yaraşacak tek insan...» kimdi?... Sönmez, daha sonra evine konukluğa gelen arkadaşlarıyla da bütün bir gece bu nitelikleri bir arada toplayan «bir yönetici, bir vali adayı» aradı, durdu.

Gecenin bir saatinde pes etti, işin ucunu bıraktı.

Vatan'a kısa bir haber yazdırmadan da edemedi. Haberde, Bakan Erişirgil'in sıraladığı bütün nitelikleri sıraladı, ancak bu «nitelikleri toplayan kişi»nin bütün

çabalara karşın «kim olduğunu saptamanın olanaksız olduğunu» ekledi.

Vatan'daki bu haberden sonra basın piyasası canlandı. Hemen bütün gazeteler, kültürüyle, ünüyle İstanbul'a yaraşır valinin kim olacağını araştırmaya, kimi olası adları yayımlamaya başladılar.

İnatçı, haberi izlemekteki kararlılığıyla ün yapan Sabahattin Sönmez, bu karmaşanın ortasında olduğumuz bir gece Erişirgil'i gene aradı:

«Beyfendi, artık sırası geldi. Kültürlü, şöhretli şu ismi verin de, İstanbullular yeni valilerini öğrensinler» dedi.

Dinledi:

«Anlamadım?» diye şaşkınlığını belirten bir konuşmaya açıldı.

Dinledi. Birden bir kahkaha attı, «Beyfendi, çok şakacısınız» diye konuştu.

Ben de yanında oturmuş, Sabahattin Sönmez'i izliyordum.

«Ya, demek kesinleşti. Hayırlı olsun efendim» dedi, telefonu kapadı.

Bana döndü. Yüzünde muzip çocuklara özgü çizgilerle, «İstanbul valisinin kim olduğunu öğrendim» dedi. «Ama, sen hem gençsin, hem de bu adı duyunca ben denli hayret içinde kalmayabilirsin» diye ekledi.

«İstanbul valiliğine iktidar, deli profesörü Fahrettin Kerim Gökay'ı getiriyor.»

Tekrar gülmeye başladı, «haydi, haberi yazayım da geçelim» dedi. Vatan'a yazdırdığımız habere kimse inanmıyordu. «Olamaz» diyorlardı. «CHP, İstanbul halkı ile bu denli alay edemez. Bir deli doktoru... İstan-

bul gibi bir kent ve sorunları... Hem de belediye başkanlığı görevi ile birlikte...»

Arşiv karıştırılıyor, Gökay'ın fotoğrafı aranıyordu.

Ertesi günü, basında ve her kesimde bir yandan kahkahalar atılıyor, öte yandan CHP'nin İstanbul iline Gökay'ı vali atamasındaki nedenler araştırılıyordu. Karşı çıkmaların odak noktası, Gökay'ın yöneticilikten, valilikten gelmediğiydi. Batıda isim yapmış bir bilim adamıydı Gökay ama, herhalde «İstanbul kenti bir tımarhane değildi.»

Her gün bir sorunun ortaya çıktığı İstanbul gibi bir kentte, çöp konusundan, fiyatların bir türlü denetlenemediğine değin her bir yakınmaların artarak süregittiği bir bölgede Gökay ne yapacaktı da, seçim öncesinde CHP'ye sempati sağlayacaktı?...

Henüz kulislere, CHP yüksek kademesinde, ülkede demokratik bir yönetim olduğunu Batıya kanıtlamak için «oy almaması olası» DP'ye birkaç milletvekilinin İstanbul'dan bağışlanması eğilimi yaygınlaşmamıştı.

CHP o denli inançlıydı ki, seçimleri yurtta alacak, DP'ye de bir «miktar» milletvekili çıkarması için olanak sağlayacaktı.

Bu eğilimler genellik kazanınca, İstanbul'a Gökay ya da öteki bir kişi vali yapılsa seçimlerde ne yazardı?!.

Gökay bütün saldırıları, basının eleştirilerini umursamazlıkla karşıladı, görevine başladı ve İstanbul ile Türk basını o dakikadan itibaren hemen her gün, kimi olayla gülecekleri, kimiyle eleştirecekleri ya da beğenecekleri bir ortam yaratan Gökay'la uğraşmaya başladılar.

Doğan Nadi, Gökay'ın boyuna bosuna bakarak İstanbul valisinden «küçük vali» diye söz ediyor, karikatüristler durmadan Gökay'ı çiziyorlardı. Gökay ise

«beni kimse kızdıramaz, sinirlerim çok sağlamdır» diyor, her gün yeni bir yönetim yöntemi getiriyordu. Bir bakıyorsunuz Gökay, balıkçıları ziyaret edip sorunları hakkında görüşmüş. Bir bakıyorsunuz Gökay, çarşı pazar gezip etiket denetimi yapıyor, halkı kazıklayanlara karşı savaş açıyor.

Tepkiyle karşılanan Gökay, kısa süre sonra İstanbul halkının da, Türk basınının da vazgeçemeyeceği insan oldu. Kaldı.

Gökay'ın kişiliğinde çekicilik olduğu, DP'nin iktidara gelmesinden sonra da, yeni iktidarın, «CHP valisi»ni yerinden etmemesiyle ortaya çıktı. Gökay, İstanbul valisi olarak kaldı, Menderes'in ünlü «imar hareketlerinde» yanında çalıştı, uğraştı. Bir kezinde bana «Devletin memuruydum, bir iktidar gelmiş öteki gitmiş. Beni ilgilendirmezdi, kal dedikleri sürece bu görevi sürdürürüm» demişti.

Konunun içeriğine eğildiği zaman, Gökay'ın «devletin memuru» olarak görevini sürdürmesi, elbette, doğruydu. Türkiye, sonraları da bir türlü kurtulamadığı hastalığa, işte, demokrasinin ilk yıllarında yakalanmıştı. Kişinin değerli olması, iktidar değiştiği zaman görevinden alınmaması için yeterli değildi.

Çünkü, her iktidar, gidenle birlikte bürokratik çarkta da büyük değişmeler olmasını ve yapılmasını bir kural haline getirmişti.

Gökay'ın serüvenleri DP'nin 1960 darbesiyle uzaklaştırılmasından sonra da sürdü. Yassıada'da bulundu. 1961 seçimleriyle, DP oylarının mirasçısı olduğunu ilan eden YTP'den milletvekili seçildi.

Deneyimleri, sağduyusu pek çok siyasal önderden ötedeydi. İçinde bulunduğu İnönü koalisyonlarında, örneğin Ekrem Alican'ın «burnunun dikine giden» tutumuyla İnönü'nün sabrı arasında, kimi zaman, bir denge öğesi olabiliyordu.

Menderes'ten sevgiyle söz ederdi ama, İnönü'ye gelince «siyasetteki ustalığını» hayranlıkla anımsayan, kimi yerde eleştiren cümleler kurardı.

1965'ten sonra, Adalet Partisi bütün gücüyle iktidarı koruduğu sıralarda, Hürriyet'in Yazı İşleri Müdürü Necati Zincirkıran beni İstanbul'a çağırdı.

İstanbul belediye başkanlığı seçimi yaklaşıyordu.

Hürriyet'e göre, İstanbul belediyesini alıp götürecek kişi, Haşim İşcan'dı. Öğle yemeğini gazetede yiyecektik. Haşim Bey de geldi. Söz, Zincirkıran'ın yönlendirmesiyle İstanbul belediye başkanlığı seçimine geldi.

Haşim İşcan'ın yargısına göre, AP İstanbul'da o denli güçlüydü ki, seçimi CHP adayının kazanması olanaksızdı. Ama «İstanbul'daki hizmetlerini sürdürmek, kentte başladığı işleri bitirmek» istiyordu Haşim Bey. Belediye başkanlığını sürdürmeyi «çok» istiyordu.

«Hem CHP kazanamaz diyorsunuz, hem de bu görevi sürdürmenizin gereklerini söylüyorsunuz. Nasıl olacak, bu iki kutup yanyana nasıl gelecek?» diye sordum.

Çocukluğumuzda izlediğimiz «Dr. Siklops» filmlerini anımsadım o sırada. Dr. Siklops o denli miyoptu ki, kalın gözlük camları ardındaki gözleri görünmezdi, saçları «sıfır numara» ile kesilmişti.

Dr. Siklops'a oranla daha şişman bir gövdesi olan Haşim Beyin gözlükleriyle başı, ünlü film kahramanına benziyordu.

Haşim Bey, «iki kutbu bir araya getirmek kolay» demişti:

«Ben CHP'liyim ama, AP beni İstanbul belediye başkan adayı yapar seçimlerde.»

Demek, formül buydu. Doğrusu, bunca yıl devlete hizmet vermiş, Bursa, Antalya gibi kentlere önemli hizmetler yapmış bir insandan «böyle bir formül» beklemiyordum.

«Nasıl olacak bu iş?» diye sordum. O zaman Zincirkıran devreye girdi, «Diyoruz ki, AP lideri Demirel'den rica etsek. İstanbul'a hizmet edeceği kesin olan Haşim Beyi AP adayı olarak ilan etse ve kazandırsa, hem partisi, hem İstanbul kazançlı çıkmayacak mı?»

İkinci kez şaşkınlıkla irkildim.

Bir yanda Haşim Bey oturmuş, sonucu bekliyor, öte yanımda ise yazı işleri müdürü olumsuz bir yaklaşım göstermemi istiyor. «Ankara'ya gidince, bir bakayım, konuşalım» gibi yuvarlak bir cümle ile geçiştirmeye çalıştım. Yemekte bulunanların —Haşim Bey dahil— hepsi, sorunu bir noktaya kadar getirip çözdüklerini sanıyorlardı.

Oysa, particiliğin, bir parti bünyesinin ne olduğunu hiç kimse bilmiyordu.

Yemek sonrası ayrılırken, Haşim Bey, «Şaştınız değil mi?» diye sordu. «Yıllardır CHP'li olan Haşim Beyin AP adayı olmaya hevesli olmasına?»

«Doğrusu yadırgadım!» dedim.

«Olabilir, kınamam. Ne var ki, benim için parti yoktur, başladığım işleri bitirme ihtirası vardır» dedi.

Başkente dönüp de Demirel'e konuşmanın içeriğini, dileği anlattığım zaman, başlarda sabırla dinledi, sonra şaşırdığını gösteren yüz hatlarıyla baktı, «Çok iyi olur ama, bir partiye, hele seçimi alacağı kesin olan bir partiye, karşı partinin adayını kabul ettirmek, hele

bizde adam yok, o nedenle öteki partiden alıyoruz anlamına gelen bir girişimi önlerine getirmek —takdir edersiniz ki— olanaksız» dedi.

Bu iki ad, içlerinde yaşadıkları duygusal ve maddi evren birbirinden ayrımlı da olsa, amaçlarına varma konusunda bir noktada buluşan geçmiş dönemlere özgü insanlardı.

Fahrettin Kerim Beyle Haşim Bey, yakın geçmişin hareketli yaşamına damgasını vuran kişilikleriyle geldiler ve geçtiler.

10

ROTATİFE SAHİP OLMA YÖNTEMİ

Nihat Erim, Yeni Ulus'taki küçük odasına beni çağırdı.

1954 seçimlerinden hemen sonraydı. CHP seçimi yitirmişti. Bu yitirişe sonraları —her seçim sonrası, her partide olduğu gibi— bir «sorumlu» aranıyordu. Örgütten, giderek seçim sloganlarından doğan olumsuzlukla, ülkede genel eğilimin yörüngesi araştırılmaksızın, bütün bu olguları göz önünde tutmadan «iktidara karşı sürekli salvo» ile saldırmanın şampiyonluğunu yapan kişiyi, ağır yenilginin sorumlusu görenler çokluktaydı.

İnönü'den güç alarak bu siyasayı yürüten Erim için tehlike çanlarının çaldığı bir gerçekti. Böyle bir tepkinin seçim sonrası ortaya çıkacağı daha CHP aday listelerinin ilan edilmesinden önce belliydi.

Erim, Kocaeli'ni bırakmış, CHP Ankara listesine İnönü ile birlikte girmişti. «Hiç değilse» diyordu CHP kurmayları, «iktidarın kötüye gidişini Ankaralı seçmenler anlamışlardır, muhalefeti güçlendireceklerdir.»

Tam tersi sonuç çıkmıştı. Ankaralı seçmenler de İnönü muhalefetini güçlendirecekleri yerde, DP iktidarını pekiştirmeyi yeğlemişlerdi.

Hıfzı Oğuz Bekatalar, Ankara'nın «eşrafından» Fuat Börekçiler, Erim'in başkent adaylığına şiddetle karşı çıkmışlardı. O kadar ki, Erim'le politikasına karşı CHP il merkezinde «basına kapalı» toplantılar yapılıyordu. Her nedense, «basına kapalı» bu toplantılar,

DP organı «Zafer» gazetesinde tüm ayrıntılarıyla yayımlanıyordu. Bilgilerin «bizzat» CHP'lilerce iktidar organına verildiği söyleniyordu.

Nihat Erim, seçim sonrası yalnız kalmıştı. CHP genel merkezindeki önde giden isimlerin çoğu Erim'e sokulmuyor, yakın arkadaşları dışında hiç kimse «Yeni Ulus»un sahibiyle konuşmuyordu.

İşte, böyle bir ortam içindeydik.

Nihat Erim, «Yeni Ulus»taki küçük odasına beni çağırdı :

«İstanbul'da, Fahrettin Kerim Gökay'ın kardeşine ait satılık bir rotatif varmış, gidip bu makineyi göreceksiniz, gelip bana işlerliği hakkında bilgi vereceksiniz,» dedi.

Görevi, biraz da şaşırarak kabul ettim. Bir gazeteciydim, burası doğruydu. Ancak, her gazeteci rotatif makinesinin içini dışını, kullanılır olup olmadığını bilmezdi. Uzmanı değildim.

Görevi kabul ettim. Çünkü sık sık gidemediğim İstanbul'da geçireceğim birkaç gün dostlarla görüşmeme yarayabilirdi. Gökay'ın rotatifi hakkında da «basın çevresi»nden bilgi alabilirdim.

Erim, partide yalnız kalınca, «Yeni Ulus»a dört elle sarılmıştı. Haklıydı da. Siyasal oyunların üstesinden gelebilmek, karşısındaki «birleşik cephe»yi kırabilmek için gazete gibi güçlü bir araca, silaha kesinkes gereksiniyordu.

Parti, Erim'den kurtulmanın yolunu başka olasılıklarda arıyordu. Birdenbire «Ulus» gazetesinin yeniden yayımı gündeme girmişti. Bir kişiye ait gazetenin partinin sözcüsü durumunda olmasının sakıncaları —sanki daha önce yokmuş gibi— birden ortaya atılmıştı. Parti önde gidenleri ne yapıp yaparak Ulus'u yeniden çıkarmayı istiyorlardı. «Yeni Ulus» adı, Ulus'un elden

1954 SEÇİMİNDE İNÖNÜ'DEN SONRA CHP'NİN AĞIR TOPU GÜLEK : 1954 seçimlerine CHP büyük umutlarla giriyordu. İnönü ve çevresine göre, halk 1950'de DP'ye oy verirken kesinlikle aldatılmıştı. Şimdi gerçekleri görüyordu. DP'nin yurt düzeyinde oy toplayan her girişimine karşın, 1954 gecesi yeni iktidarları doğacaktı. Genel Sekreter Kasım Gülek de bu inançtaydı. İşte, bir topun başında hedefi gösteriyor : İktidar! Geçmiş yıllardan kalan bu top, gücünü gösteremedi. DP'nin top barajı CHP'yi bu kez sildi süpürdü. Milletvekili adedi 69'dan 31'e iniyordu. (Foto : H. Ezer'in arşivi).

gitmesinden sonra alınmış, Ulus'la bir koşutluk kurmak amacıyla uygun görülmüştü.

Parti önde gidenleri —Kasım Gülek başta olmak üzere— Erim'in savaşım gücünü —bence— iyi hesaplamıyorlardı. Yalnız kalabilirdi, İnönü'nün «manevi desteği» sürüp gittikçe bunalımların içinden kolaylıkla çıkabilirdi. Zekâsı, kurnazlığı, bu yeteneklerine ek olarak bilgisiyle çoğu kişiyi sollayıp geçebilirdi.

«Yeni Ulus» adını bırakmaya da rıza gösteriyordu. Erim için, gazetenin adı önemli değildi, uygun bir adla çıkaracağı gazetenin elinde olması yeterliydi.

Bu kargaşa içinde «Yeni Ulus» adını bırakmayı, Ulus yeniden çıkarken, gazetesini «Halkçı» adıyla sürdürmeyi planlamıştı.

Hıfzı Oğuz Bekata'nın matbaasından ayrılması —saptadığı— planın ilk koşuluydu. Yoğun bir muhalefetle parti içinde, kamuoyunda kendisini hırpalayan Bekata'dan koptuktan, «Halkçı»yı kendi olanaklarıyla çıkarmayı planladıktan sonra, gazetenin «makineleşmesi» için olanaklar aramış... ve bulmuştu.

İstanbul'a gidip döndüm. Babıâli yokuşunda, valilik makamı binasının karşısındaki köşede Gökay'ın kardeşi üzerine kayıtlı rotatif makinesi yatıyordu.

Devletin el koyduğu «Ulus» rotatiflerini görmüş olanlar için, Gökay'ın makinesi ilkel bir değirmene benziyordu. Ağır, hantal, dış görünüşü kara, veriminin ne olacağı kuşkulu bir rotatifti. O sıralarda Türkiye'ye yeni rotatiflerin girmesi zordu, döviz yoktu, hele Nihat Erim'e Menderes iktidarının, aleyhinde yayım yapması için makine dışalım izni vermesi düşlenemezdi bile.

Erim, bu nedenlerle «piyasadan sağlayacağı rotatifle» siyasal savaşımını Halkçı'da sürdürmeye kararlıydı .

Edindiğim bilgileri Erim'e aktardım. Bana «Nazmi Balkanoğlu'na gideceksin, bu söylediklerini tekrarlayacaksın ve döneceksin» dedi.

Posta Caddesine girişten sonraki ilk sola sapan sokakta Nazmi Balkanoğlu'nun bürosuna gittim. Nazmi Balkanoğlu, Ulusal Kurtuluş Savaşını görmüş, CHP'ye canıyla kanıyla bağlı Ankaralı zenginlerdendi. Dürüstlüğü, efendiliği ile ün yapmıştı.

Mütevazi bürosunda İstanbul'da edindiğim bilgileri sıraladım.

Dinledi, «Ben gazetecilikten de, gazeteden de, makinesinden de anlamam yavrum,» dedi. «Anlattıkların için teşekkür ederim. Bu dar zamanda partiye, İnönü'ye ve Nihat Erim Beyfendiye yardımcı olmak istiyorum, o kadar,» diye ekledi.

«Yardımcı» olmaktan başka bir amacı olmayan Nazmi Balkanoğlu, Erim'e Gökaylara ilişkin o rotatifi alması için «gerekli maddi olanağı» sağladı. Günümüzün milyon kere milyonu ile hesaplanabilecek bir yatırımdı bu.

Bir süre sonra, Erim Halkçı'yı da, makineleri de bıraktı .

Ankara'da kimi müteahhitlik işleriyle uğraşan, yapı malzemesi satan Nazmi Balkanoğlu'nun iki erkek çocuğu, başta büyükleri Burhanettin Balkanoğlu'nun başına, bu rotatifle dört adet dizgi makinesi —gerçekten— bela oldu (Balkanoğlu ailesine, Erim'in bu girişimi, o dönemin parasıyla 400-450 bin liraya maloldu).

Bir işadamı için iktidarda olan partiyle ters düşmek, hele karşı politik kamplarda bulunmak «sayısız dertleri» davet etmekti. Burhanettin Balkanoğlu, Erim'e babasının yaptığı bu dostluğun ceremesini ağır biçimde ödememek için, bir yandan da babasından kalan bir sözü çiğnememek tutkusuyla Menderes'in çeşitli baskılarına karşı durdu.

İşadamıydı ya. Menderes tarafından çağrıldı, «Halkçı»nın yayımını durdurmak için Balkanoğlu üstü kapalı biçimde tehdit edildi. Ya da önüne daha çok kazanması için iktidarın elindeki kimi olanaklar uzatıldı.

Burhanettin Balkanoğlu, genç yaşına karşın, iki

seçeneği de tersledi. İktidar, 1950'den sonra Balkanoğlu'nun önüne serdiği benzeri olanaklarla pek çok kişinin «satın alınması»nı sağlamıştı. Hiç umulmayan adlar, birden «satış listesi»ne girivermişler, bir gün önce, Menderes'e ağız dolusu sövenler, ertesi günü Menderes'in yanında olduklarını ya konuşmalarıyla, ya da davranışlarıyla ilan etmişlerdi.

Balkanoğlu, Menderes'in baskılarına, kimi söz verişlerine, yeni maddi ufuklar açmayı garanti eden konuşmalarına kanmadı.

Oysa, Menderes elinin bir hareketiyle Balkanoğlu'nun bütün işlerini allak bullak edecek, ya da tersine yeni olanaklarla büyütecek güçteydi. Buna karşın, Balkanoğlu «baba sözü»nden caymıyor, iktidarın kendisiyle kurduğu ilişkileri kimseye açıklamıyor, susuyordu.

İsteseydi, bir çırpıda beş katı zengin olabilirdi.

Evrenin değişimiydi yazgısı. Bir de baktı ki bir gün, her çeşit baskıya karşın altından maddi desteğini çekmediği Erim, politika kazanında İnönü'den sonra, «ötekinin kepçesine» takılmış, gidiyor.

Burhanettin Balkanoğlu, elinde bir rotatifle, dizgi makineleriyle öyle kalakaldı. Uzun süre bu matbaayı işletmeye çalıştı, sonra bir müşteri bulup rotatifi neredeyse, hurda demir fiyatına sattıktan sonra, derin bir «ohhh» çekebildi.

Kullanmadığı bir rotatiften Gökaylar, kullanıp kullanıp tam borçlarını ödeyeceğine inanıldığı sırada Erim tesislerden kurtulmuş, Balkanoğlu da «bilinmeyen bir kahraman» olarak, bütün meşekkati, ıstırabı sinesine çekerek, o dönemin art arda gelen olaylar dizisinin bir bölümüne adını yazdırmıştı.

11

CHP: DEVLETÇİ Mİ, SOSYALİST Mİ, NE?

2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra, CHP'nin geçirdiği büyük sarsıntı, kamuoyunda içyüzündeki kimi önemli gelişmelerin ışığında gözleniyordu.

CHP'nin bir kez daha ağır bir darbe yediği, milletvekili sayısının yüzde yüz eksilerek 31'e düştüğü, bu sonucun partiyi giderek daha da zayıflatacağı gibi yargılar, halk arasında konuşuluyordu. Ama, CHP'nin iç bünyesindeki «büyük rahatsızlık» daha çok kapalı kapılar ardında gözleniyor, içine düştükleri bu «kahredici ortam»dan nasıl sıyrılabileceklerini yalnızca İnönü değil, partinin bütün önde gelenleri araştırıyordu. Görüşler, dağınıktı.

Seçimlerden hemen sonra «partiye çoğu zaman egemen» oldukları bilinen ve adları, yeni gelen CHP milletvekillerince «kodaman»a çıkan beş kişi, Şevket Raşit Hatipoğlu, Hıfzı Oğuz Bekata, Raif Karadeniz ve iki arkadaşı, İsmet Paşaya bir yazı gönderdiler.

Yazıda «örgütün, Genel Yönetim Kurulunun, giderek Genel Başkan kimliğinin» değişmesi gerektiğini, seçimlerde alınan sonuçtan sonra «partinin umdeleri, ilkelerinin yeni baştan gözden geçirilmesi gerektiğini, CHP'nin laiklik ilkesinin halk yığınlarınca yanlış anlaşıldığının bu seçimlerde görüldüğünü, Genel Başkana çok geniş yetkiler verilmesinin halk indinde 'tek parti, tek şef'ten kalma bir uygulama izlenimi» çizdiğini vurguladılar.

İçeriği açısından, bu yazının İsmet Paşaya karşı olmadığı gibi bir görüntü doğuyordu. Partinin çekidüzene kavuşturulması adı altında, bir öteki yönüyle öndere karşı bir hareket olduğu seziliyordu, ancak bu istek «açıktan» söylenemiyordu. İnönü'yü açıktan hedef almanın, doğuracağı sakıncaları bilmeyecek kadar deneysiz değildi 'beş'ler.

Artık olayların üzerindeki örtüyü kaldırmanın, 1954 CHP'sinde gelişen olayların —bilinmeyen kimi yanlarını— ortaya koymanın sırası geldi.

İnönü, 'beş'lerin yazısını dikkatle okudu.

Kars'tan çiçeği burnunda bir milletvekili olarak gelen, parti yönetiminde Genel Sekreter Yardımcılığı görevini üstlenen Turgut Göle'ye, «Faik Ahmet Barutçu'nun başkanlığında toplanarak 'beş'lerin görüşlerini saptamalarını» bildirdi.

Faik Ahmet Barutçu, öteki «önde gelen kişiler» gibi «seçimzede» idi. Trabzon'dan seçime girmiş, yitirmişti. O günlere değin sürekli olarak CHP'nin ön kademesinde önemli görevler almıştı, ılımlı yanları ve kuvvetli mantığı ile yalnızca muhalefetin değil, iktidarın da saygı duyduğu bir politikacıydı.

Göle ile Barutçu, 'beş'lerle bir araya geldiler. Ne var ki, 'beş'ler, konuyu Barutçu ile görüşmeyeceklerini, kendilerine ancak Genel Başkanın «muhatap» olabileceğini öne sürüp, İnönü'nün «sorunu önemsemez tavır almasına» karşı durum takındılar.

Barutçu onurlu insandı, karşılaştığı tepkiden sonra «görev yapamayacağını» yazılı olarak İnönü'ye bildirdi.

Göle, durumu İnönü'ye yansıttı. Paşa dinledi. «Yaaa!» dedi. «Öyleyse gelsinler bakalım saat 16'da da konuşalım.»

TURGUT GÖLE — 1954'te CHP'den Kars Milletvekili seçilen Turgut Göle, partinin zor günlerinde büyük hizmetler gördü. İnönü'nün yakınında bulundu. 1960 ihtilaline kadar bu hizmetlerini parti yönetiminde sürdürdü. İnönü'nün yakın adamı bilindiği halde, 1960'tan sonra İnönü'nün isteği ile partiden ihraç edilmesine çalışıldı.

O gün cephenin öteki yanında, İnönü artık durum almıştı.

Toplandılar. İlk sözü Hıfzı Oğuz Bekata aldı, memleketin ıstırap çektiğini klasik biçimde anlattıktan sonra, doktrin partisi olarak merkezden ocak, bucak örgütüne kadar inilmesi gerektiğini savundu. Arada da parti önderinin ocağa değin partiye egemen olması gerektiğini söyledi. Yarı doğrudan taktiklerle eleştirinin İnönü'ye değin uzanmasına Paşa, ses etmiyordu. Bekata, «Genel başkan sağlam, sistemi kurup aşağılara inelim» biçiminde bir cümle söyleyince, İnönü derhal davrandı: «Siz, devlet yönetiminden bahsediyorsunuz» dedi.

O dakikaya değin perde gerisinde durmaya özen gösteren Şevket Raşit Hatipoğlu söze karıştı, «bir başıbozukluk»tan söz etti. Örgütün çalışma biçimini eleştirip, parti meclisinin kaldırılarak yerine genel merkez yönetimine daha etkin yetkiler verilmesini savundu. İnönü alay etti: «Her Kurultay'da aynı konunun bahsi geçer» dedi.

Sonra, sözü aldı, eleştirilerin üzerine giderek, «Din dersleri koymayı halka vaat edelim diyorsunuz, peki edelim. Ama kime koyacağız bu din derslerini, Alevilerle Sünnilere ayrım yaparak mı koyacağız? Din dersleri serbest bırakırsak, ne olacak?» diye tersledi.

Hatipoğlu, önderin üzerine gelmesinden korkuya kapılır gibi oldu. Karşısında «hâlâ büyük etkinliğiyle bir İnönü» vardı: «Siz bize konuşma imkânı bırakmıyorsunuz, cesaretimizi kırıyorsunuz» dedi.

İnönü, hiç duraksamaksızın yanıtladı: «Hatipoğlu her konuda benim karşıma geçer» dedi.

Hatipoğlu, «İthamları yumuşatalım, taviz vermeyelim ama, halka daha yakın politika kotaralım» diye konuşmaya başlayınca İnönü, «Seninle münakaşa et-

mem, sen bu konuları bilirsin, ne demek istediğimi bilirsin,» dedi.

Hatipoğlu: «Din dersleri koymayacağız diyoruz. pekâlâ, halk da soruyor, bunlar iktidara gelince ne olacak?»

İnönü, «Raporunuzda da bu fikir işlenmiş, bizim politikamız din ile devlet işlerini biribirinden ayırmaktır» diye müdahale etti.

Hatipoğlu bir ölçüde direnmeyi sürdürdü: «Laikliği savunacağız diyerek din sorununu cemaate mi bırakacağız?» dedi.

«Önder» yumuşak, ama alaylı davranışını sürdürdü, «Bak, bu doğru, bunu söyleyemeyiz» diye konuştu.

Tartışma giderek İnönü'nün kendine güvenli davranışlarıyla, artık bir «raporun müzakere edilmesi»nden çıkıyordu. İnönü, hepsini yatıştıracak bir kısa konuşma yaparak, tartışmayı kapatıyordu. Paşa diyordu ki:

«...Dünya liberalizmden sıyrıldı, ayrıldı. Bir başka rejime doğru gidiyor. Bunun adı da sosyalizmdir. Biz partiye bu adı koyamayız. Koyamıyoruz, bu bakımdan partimizi devletçi olarak tanıtıyoruz, devletçiyiz diyoruz. Bizim devletçiliğimiz, devletin müdahalesini istilzam eden bir rejimdir. Nasıl ki sosyalizm liberal partiyi kendine mal edip eritti, biz de bunu devletçilik adıyla millete hazmettiriyoruz...»

Bu sözler, 1954 yılının Mayıs ayında yapılan bir genel seçimden hemen sonra söyleniyordu. Türkiye, doktriner sol-sağ kavgaların çok uzağında, demokrasinin klasik sınırlarını çizmeye yöneldiği bir ortamda iken İsmet Paşa gibi güçlü bir insan, CHP'nin devletçiliğini böyle özetliyordu.

Hatipoğlu sustu, Bekata kalktı Paşanın elini öptü, yazılarını, önerilerini geri aldılar. Parti içindeki dövüşün ilk raundu kapanmıştı.

12

İNTİZAR

Ancak, CHP içindeki «yeni politika saptama, partiyi canlandırıp kitleleri mal etme hareketleri»nin ardı arkası kesilmiyordu.

Temmuza doğru, bu tartışmalara ılımlı bir yol aranır gibiydi. Parti yöneticilerinin İsmet Paşayla yaptığı «gizli» bir toplantıda, artık «önder» bir kez daha duruma egemendi. Seçimden sonra geçen aylar, günler, Paşayı partiyi istediği yöne götürebilmek için yetmişti.

Paşa, bu gizli toplantıda: «Yapılan haksızlıkları ortaya koymaya devam edelim, halka meseleleri söylemeyi sürdürelim» diyordu. Kasım Gülek'in yurtiçi geziden «iktidarın seçimlerde para oynattığı» yargısıyla döndüğünü söylüyor, «Ama, biz bunu ispat edecek durumda değiliz» diye konuşuyordu.

Paşaya göre, CHP «içinde» disiplinli, «dışarıda» da statik olmalıydı. Adliye, iktidarın emrine girmişti. «Suç icat etmektedir, zulüm derecesine varan yöntemler icat etmektedirler» diyerek o gizli toplantıda DP iktidarına yükleniyordu.

Basın davalarından şikâyetçi oluyor, «memleket sorunları üzerinde kalmayı» öğütlüyordu. Ardından 1954'te insana doğalmış duygusu veren bir cümle getiriyordu: «Şiddete geçmek bir saatlik iştir.»

Bu genel yargısını genel stratejisine uygun bir başka cümleyle «Muhalefetteki mülayemetimiz bir sü-

re devam etmelidir» cümlesiyle tamamlıyordu. İnönü'nün DP karşısında daha sonraki yıllarda ortaya koyduğu davranışlara uygundu bu sözleri. İlk önce «yumuşaklık», daha sonra olayların ışığında «sertliğe tırmanış» ve bütün bunlardan da başarılı sonuç alınamayınca «bir saat içinde şiddete geçebilme» olanağının zorlanması!

Paşaya göre, «muhalefetin tutumunu sert-yumuşak diye tespit etmenin gereği» yoktu.

Politikayı bizzat kendisi saptayacaktı ve o nedenle «sert-yumuşak politika saptanması istemlerinin» merkez yönetim kuruluna, yani buzdolabına havale edilmesini istiyordu.

Daha o günlerde anaçizgileriyle beliren İnönü politikası, 1960 öncesi daha da belirginleşecekti. İktidarın kimi önemli hataları İnönü'yü yolunda haklı kılacaktı. 1954'te anlaşılmayan, kapalı görülen bu strateji, sonradan gelen yılların ve alınan sonucun ışığında incelendiği zaman, CHP önderinin 1954'te «kimi işleyişlere, uygulamalara» adım adım yaklaşmayı daha o günlerde politika haline getirdiği yargısını güçlendiriyordu.

1954 seçimlerinde petrol ve yabancı sermaye yasalarından başlayarak ele aldığı konulardan vazgeçmeyeceğini söyleyen İnönü, o gizli toplantıda, «Milletvekili seçimlerinden ele aldığımız konular kıymetini kaybetmemiştir» diyordu.

İşte, bir başka strateji hedefi: «Biz propaganda da muvaffak olduk. Muvakkaten iktidarın güttüklerinden uzak kalacağız. Köylü üzerinde duracağız, davalar iktisadi olmalıdır.»

Sonra, klasik İnönü eğilimleri başlıyordu. «Bu yıl intizar devresi geçirelim. Halka sorunları anlatmaya çalışalım. İlk önce aydını yanımıza çekelim, sonra onlarla birlikte halka kayalım. Biz siyasi hayata kuvvet ve huzur getirilmesini istiyoruz.»

Bu sloganlarla saptadığı hedeflerin, DP'nin hırçın, hesapsız aldığı oylara güvenen tutumuyla giriştiği anlamsız davranışlarla, 1960'ta önemli bir sonuç vereceğini, 1954'te kim bilebilirdi ki...

13

PİYANGO

İnönü'nün parti yöneticilerinden «bir yıl intizar» istemesinin, kuşkusuz başka nedenleri de vardı.

DP iktidarının, 1953'te bütün mal varlığını elinden almasıyla bu köklü parti, derinden sarsılmıştı. Elindeki avucundakilerle 1954 seçimlerine rahatça gidebilecek maddi olanaklardan yoksundu.

İktidar partisi yurt düzeyinde halktan gördüğü büyük desteğin yanı sıra, hem devletin olanaklarını elinde tutuyor, hem de zengin kişilerin «yarını düşünerek» verdikleri paralarla güçlenebiliyordu.

CHP bunlardan yoksundu. Belki «çok köklü» CHP'lilerin el altından ve iktidarın öğrenmemesine özen göstererek yaptıkları «yardımlar» vardı. Ne çare ki, hiçbiri yeterli değildi.

CHP, her yerde her şeyde dökülüyordu. Daha önceleri eski Halkevlerinin, parti binalarının rahatlığına alışmış olan CHP'liler, 1954'te tam anlamıyla «çıplak» kaldıklarını gözlüyorlardı. Parti il merkezlerini kiraya çıkarmak, ağırlarına gidiyordu belki de. Ya da gerekli yeri tutabilmeleri için maddi olanakları sağlayamıyorlardı.

Durum, 1954 seçimlerinden sonra değişmediği gibi, daha da kötüleşti. Parti, para bulabilmek, halktan maddi yardım alabilmek için bir «eşya piyangosu» düzenlemişti. O günlerin parasıyla 250 bin liralık eşya —bisiklet ve benzeri— ödüller listeye konulmuştu.

CHP, bir türlü 250 bin lirayı bir araya getirip eşya piyangosunu çekemiyordu. Gazetelerde ilanlar yayımlanıyor, bir ölçüde biletler satılıyor, hepsi yitip gidiyordu. Durmaksızın «çekiliş» geriye atılıyor, erteleniyordu

İsmet Paşayı, partinin seçimleri yitirmesi, ardından gelen kargaşa üzüyordu üzmesine ama, daha çok «eşya piyangosu»nun sonucundan ötürü sarsılıyordu. Bir parti, hele CHP, saygınlığını bir eşya piyangosuyla eşdeğerde yitirebilir miydi?.

İnönü, bu sorunu çözmenin zamanı geldiğine inandı. Turgut Göle ve benzeri genç CHP'lileri, eşya piyangosunu bir sonuca bağlamaları için «yurt düzeyinde partililerden para toplamaya» çıkardı.

CHP Genel Sekreter Yardımcısı Turgut Göle, ilk uğrak yeri olarak Adana'ya gitti. Adana zengindi, Adana'nın eli açıktı. Gereksinilen parayı bulabilirim diye düşünüyordu. O sırada CHP il başkanı olan Turgut Yeğenağa, Genel Sekreter Yardımcısını «partiye, İnönü'ye her şeyiyle bağlı» olduğunu söylediği «bir diş hekimi hanımın» muayenehanesine götürdü.

Diş hekimi hanımın, konu paraya değinince partiye de, İnönü'ye de bağlılığı 250 lira ile simgelendi. Oradan Ceyhan'a gittiler. CHP'li «ağalardan» Arif Bey, evine buyur etti Göle'yi. Adamlarına buyurdu, partiye 37.500 lira toplattı. Mersin'de işadamları 15 bin lira verdiler.

Yeterli değildi. Istanbul'a gittiler. Muhlis Sırmalı, İnönü'nün dünürü Ali Sohrotik, Turgut Göle para toplamak için çalışmaya başladılar.

Turgut Göle'nin gözünü, Eyüp'te bir lastik fabrikasının sahibi olan Yahudi bir vatandaşın sözleri açtı. «Bakın» dedi adam, fabrikasında kabul ettiği Göle'ye. «Para önemli değil, ama zaman... Ben Ulusal Savaştan

bu yana CHP'liyim, işadamıyım da. İktidar, CHP'ye para veren işadamlarına karşı amansız davranıyor. Size yardım edeceğim, ne var ki, benden para aldığınızı hiç kimseye, ama hiç kimseye söylemeyeceksiniz» dedi.

Kasasından çıkardı. Göle'nin önüne, Ulusal Kurtuluş Savaşından bu yana CHP'li, hepsinden de ötede bir Atatürk hayranı olan Yahudi vatandaş tam iki yüz bin lira koydu. CHP'ye gelecek için bir «umut» bağlayamazdı, CHP'nin iktidara gelmesi olasılığı yoktu, bu nedenle bir «beklenti»ye şimdiden yatırım yapmış olamazdı.

İki yüz bin lira... 1983'ün birimleriyle 1954'ün iki yüz bin lirası, milyonlar, milyonlar ederdi.

CHP'deki sarsıntı sadece parasal yönden bu denli ıstırap vermekle kalmıyordu, örgüt de perişandı. Göle, acı veren gerçeği her yerde seziyordu. Kayseri'de ise daha somut biçimde gördü.

CHP örgütü paramparçaydı. Kimi illerde «tabeladan» öteye gitmiyordu varlığı. Kayseri'de, partiyi yeniden kurmalarını istediği CHP'lilerden aldığı yanıtı düşüne düşüne başkente dönüyordu. Yanıtları özetle şöyleydi:

«Partiyi kurun diyorsunuz, bizi bağışlayın diyoruz. Parti örgütünde görev alamayız. CHP'liyiz, sonuna kadar CHP'li. Ama, partide görev alırsak, başımıza gelmedik iş kalmayacak..»

CHP'nin «eski» kadroları 1954'ten sonra sinmişti. İktidarın, 1954'te aldığı sonuç gözlerini korkutmuş, bu arada DP'nin baskı yöntemleri ya da karşısına geçenlere karşı hemen her yerdeki kimi uygulamaları yıldırmıştı CHP'lileri, ancak «eski» partilileri.

İşte, bu sonuçlar. CHP'nin önde giden kadrolarını «yenileşmeye» zorluyor, «genç kadrolarla» DP'ye karşı korkusuzca savaşın verilebileceği inancına itiyordu.

1954 seçimleri ve ertesi CHP, kesinkes «ölü nokta» daydı.

Yeniden kanlanıp canlanması gerektiği konusunda kuşkusuz herkes birleşiyordu ama, eski günlerden kalan alışkanlıkları CHP'nin bir anda silkip atması da beklenmemeliydi.

İnönü bütün bunları gözetiyor, «Bir yıl beklemeli, toparlanmalı, yeni biçimler almalı, DP'nin zayıfladığını gördüğü anda üzerine bütün hışmıyla çullanmalıydı.»

1954 seçimlerinden sonra ortaya çıkan bu gerçeği kavrayan İnönü, o günden sonra varmayı amaçladığı sona artık adım adım ilerleyecekti.

CHP'de bu tutarlı gidişe karşın, DP'ye rüzgârın esintisine kapılmış giden bir düzensizlikle, kendini beğenmişlik, anlamsız bir güven duygusu egemen oluyor, kimi yozlaşmalara yol açıyordu.

Gelecek günlerde, toparlanma yolunda olan CHP'nin en güçlü yardımcısı DP ve iktidarının gereksiz, anlamsız hataları olacaktı.

CHP'nin eşya piyangosu, Göle ile arkadaşlarının çabalarıyla çekildi.

Sorun, çözülmüştü.

İnönü, Turgut Göle'ye «CHP, yapmış olduğunuz bu hizmeti hiçbir zaman unutmayacaktır» dedi.

Evet, unutmayacaktı!.

Zaman geçecek, İnönü, Nihat Erim'i, Sami Doğan'ı, Kasım Gülek'i ve... Turgut Göle'yi —askerle birlikte kimi girişimlerde bulundukları için— partiden ihraç etmek için tüm gücüyle çalışacaktı.

14

ERİM'İN DRAMI

Siyasetin cilveleri arasında, 1947'den beri bir arada yaşayan Erim'le İnönü'nün 1954'e değin birlikte, sonra uzun bir ara vererek 1961'den sonra gene yanyana politika yapmaları da yer alır.

Erim, sonunda İnönü'den 1971 Mart darbesiyle ayrılmış, halkın özgür iradesiyle hiçbir zaman gelemediği Başbakanlık koltuğuna, askeri yönetimin kendisini «bağımsızlaştırması»ndan sonra oturabilmiştir.

Erim karşısında CHP'de biriken karşı güçlerin İnönü'den uzun süre etkilenmediği anlaşılıyordu. Her ne denli Yeni Ulus'ta ve Halkçı gazetelerinde artık İnönü ile Erim'in «kem gözlere şiş» örneği eski günlerde yaptıkları gibi birlikte çektirdikleri fotoğraflar yayımlanmıyorsa da, perde gerisinden CHP önderinin Erim'i kolladığı söylenebilirdi.

Erim üzerindeki iktidar partisinin baskısı da her gün gittikçe artıyordu. Halkçı gazetesi hakkında birbiri ardına dava açılıyor, yeni basın yasasıyla gazete sahiplerine ağır para cezaları verilen son sistemle Nihat Erim'in maddi ve manevi varlığının eritilmesine çalışılıyordu.

Erim'in uzun süren bu baskıya karşı direndiği de bir gerçekti. Ne var ki, zaman akıyor, Nihat Erim'in baskılara karşı direncinde giderek bir azalma görülü-

yordu. Erim, partinin genel çizgisinde beliren, kimi gruplarca kabul edilmesine gerek olduğu söylenen «yeni ılımlı politikaya» dönecek olursa, birkaç açıdan belki sorunlarını çözecekti. Ya o güne kadar sürdürdüğü «sertlik politikası» ne olacaktı?...

İnönü'den «cesaret ve izin almaksızın» Erim gibi zeki, kurnaz, politika labirentlerini bilen siyaset ustasının herhangi bir harekete geçmesi olanaksızdı.

Nihat Erim, «Aslında beni Menderes'le konuşmaya iten, İnönü oldu» dedi bana.

Yılların ardındaydık. CHP içinde «tuu kaka» olmuş, giderek gün gelmiş, CHP'den adaylığına bile İnönü karşı çıkmıştı, sonra birden tekrar yıldızı parlamış, İnönü'nün yanında görev sürdürmüştü Erim.

1954'te gelen siyasal fırtınanın içine nasıl düştüğünü konuşuyorduk. Kamuoyunun önyargısının «kişisel yararlar doğrultusunda davranarak Menderes'le» işbirliği yaptığı biçiminde özetlendiğini anlatıyordum Erim'e:

«Herkes böyle biliyor ama, gerçek bu değil» dedi. Anlattı:

«...İnönü Menderes'i DP'nin öteki önde gidenlerinden, özellikle Bayar'dan ayırmayı hep düşünmüştü. Menderes'i yanına almayı hep istedi. 1954'te partinin içine düştüğü ağır hezimetten sonra, bana Menderes'le temas etmemde bir sakınca olmadığını söyledi. Başbakandan görüşme istekleri geliyordu. İnönü'ye bunları anlatmıştım. Bana, görüşmemi, ancak dikkatli olmamı söyledi. İnönü'den aldığım izinden sonra Menderes'le görüştüm. CHP liderinin DP ile aramızdaki siyasal ihtilafları ele almamızı, Menderes'i yumuşatarak genel siyasal duruma birlikte bir anlayış getir-

memizi söylemesinden sonra, kimi önemli adımlar atmıştık.

İstanbul'dan Ankara'ya döndüğüm zaman, İnönü'nün bana karşı olan tutumunun tamamen değiştiğini gördüm. Beni karşıladı, yüzü asıktı, gidelim, dedi ve evine gittik galiba...»

Nihat Erim'in bu anlatımının —sonradan öğrendiği— bir başka yüzü daha vardı. Menderes'le İnönü'nün onayıyla konuşmakta olan Erim aleyhinde parti içinde sert rüzgârlar esiyordu. Başta İsmail Rüştü Aksal, Hıfzı Oğuz Bekata, Hatipoğlu gibi ünlü kişiler Erim'in «Menderes'le kurduğu temaslarla partiyi sattığını öne sürmeye» başlamışlardı.

Bu arada Parti Merkez Yönetim Kurulunda Nihat Erim'in partiden ihracı için disiplin kuruluna verilmesi kararlaştırılmıştı.

Otomobiline atlayıp Pembe Köşke giden Göle, İnönü'ye kararı götürdü. İnönü, derhal Merkez Yönetim Kurulu toplantısına katıldı. «Benim bilgim altında bu temasları yapıyor» diyerek Erim'den yana çıktı.

Bunun üzerine Genel Sekreter Yardımcısı Göle, «Bu kararı uygulamıyorum» dedi.

Erim'in bilmediği bu gelişmelere karşılık, parti içindeki kişiliğine yönelen muhalefet giderek büyüyordu. Halkçı ve Yeni Halkçı gezetelerindeki yayınlar nedeniyle büyük para cezalarına çarptırılmasından sonra, Erim'in iktidarın başı ile «partiyi satarak, İnönü'yü kullanarak» kendini kurtarmak için pazarlığa oturduğu yaygınlaşmıştı.

Nihat Erim, benimle yıllarca sonra konuşurken, o günleri yeniden yaşıyordu. «Hiçbiri doğru değildi. Görevi veren İnönü'ydü, bir süre sonra çevrenin telkini ve baskısıyla bana karşı durum alan da İnönü'ydü.»

ERİM İLE İNÖNÜ : Nihat Erim uzun yıllar desteğini gördüğü İnönü'ye karşı sürekli saygı göstermişti. Uzun yıllar Menderes rejimine karşı sert politika izlenmesinden yana olan, bu görüşünü CHP'ye kabul ettiren Nihat Erim, 1954'teki ağır seçim yenilgisinden sonra DP iktidarına yanaştı. Temelde sorun, Erim'in sahip olduğu gazeteye iktidarın mahkemeler eliyle biçtiği ağır cezalar değildi. CHP içindeki ikilem artık Erim'in Menderes'e yanaşmasıyla yeni bir çığıra giriyordu (Foto : Rahmetli H. Ezer'in arşivinden).

diyordu bana. Bunları söylerken sesinde acı bir tat vardı. Üzgündü hâlâ.

İnönü, yalnız kaldıklarında «Beni satıyormuşsun, partiyi satıyormuşsun» diye sert konuştu Erim'e. Erim bunların doğru olmadığını, Menderes'le yaptığı konuşmanın içeriğini anlatarak durumunu kurtarmaya çaba gösterdi. Bu konuda Erim'in bana yaptığı açıklamaların özüydü bu cümleler.

Erim'in Paşayla arası açılmıştı artık. Toker de Akis'te Erim'i kınayan, eleştiren sert yazılar yazıyordu. Erim kayıp gidiyordu CHP'den. Turgut Göle'nin sonraları bana söylediğine göre, İnönü Erim'i Menderes'le konuşmaya iterken «Ülkede siyasal güvenliğin sağlanması» politikasını gerçekleştirmekten çok «kendi kişisel ve ailevi güvenliğini» sağlamayı düşünüyordu.

İnönü, çevresinden gelen —doğru yanlış— bilgilerin etkisiyle Erim'den uzaklaştı. Erim ise, Menderes'le görüşmeyi, ilişkiyi sürdürdü. Bu görüşmelerin yapıldığı yer, Safa Kılıçlıoğlu'nun «Yeni Sabah» gazetesiydi.

Erim'e karşı duyduğu tepkinin ateşi uzun süre sönmeyen İnönü, 1960 ihtilalinden sonra oluşturulan Kurucu Meclise eski dostunun gelmemesi için elinden geleni yaptı.

Bu ateş sönmedi. 1961 seçimlerinde, hâlâ CHP'ye kayıtlı üye olan Erim, Kocaeli'nden adaylığını koydu, örgüt Erim'i milletvekili adaylığına seçti.

İnönü, o gün Merkez Yönetim Kurulundan Emin Paksüt'ü ivedi Pembe Köşke çağırdı. «Erim'in adaylığının ne yapılıp edilip iptal edilmesini» istiyordu. Müthiş kızgındı. «Vatan hainidir o, partide yeri olamaz» diye bağırıyordu. Paksüt şaşırmıştı ama, soğuk-

kanlılığını yitirmedi. «Parti üyesidir Paşam, ihraç edilmemiş, her türlü yasal koşulu dikkate alarak adaylığı için başvurmuş ve seçilmiş. Yapacak bir şey yok» diyordu Paksüt ama, Paşa direniyordu. İnönü «Eğer siz bir şey yapamazsanız, ben Kocaeli'ne gider, bu adamı seçmeyiniz, partiden atınız, bu bir vatan hainidir diye bağıra bağıra ilan ederim» diyordu.

Yasal açıdan da parti tüzüğü açısından da yapılacak bir şey yoktu. Paşa, hukuksal duruma boyun eğmek zorunda kaldı.

İnönü'nün başbakanlığı sırasında, AP-CHP koalisyonlarının kritik günlerinde Erim gene bir kenardaydı. Koridorda karşılaştığı zaman Erim'in bütün saygılı haline karşın İnönü, «eski dostuna, yandaşına» yüz vermiyor, hatta başını çeviriyordu.

Kaç kez gördüm bu manzarayı. Erim ise kendi kabuğuna çekilmiş, İnönü'nün yürüttüğü «yüksek politikanın girdi çıktıları» ile uğraşmıyordu. Sessizdi.

Sonra... Politikanın, politikacının yazgısı, günü geldi, gene ağlarını ördü. İnönü koalisyon başbakanı iken, AP grubu gereken yeterli imzayı toplayarak Meclisi yaz tatilinde iken toplantıya çağırdı. Konu, Kıbrıs'tı. AP kurucu lideri Ragıp Gümüşpala ölmüştü. AP'de genel başkanlık sorunu günceldi ve parti içinde gruplar arasında parti içi iktidar uğruna şiddetli çarpışmalar oluyordu.

Saadettin Bilgiç Genel Başkanlığa oturabilmek için Meclisteki Kıbrıs sorunu görüşmelerinde AP sözcülüğüne soyundu. Eğer bu görüşmelerde İnönü'ye karşı siyasal bir «zafer» elde ederse, bu sonuçla AP liderliğine daha çok yaklaşabileceği inancında olmalıydı.

Yapacağı konuşmayı «bir uzmanlar grubu» yazmıştı. Bu «uzmanlar grubu» arasında Erim'in de adı geçiyordu.

BU GÖRÜNTÜ : Siyasal yaşamımızdan uzun yıllar eksik olmadı. Gazeteci olarak, iki insanın beraberliğine o denli alışmıştık ki... (Foto : Rahmetli Hüseyin Ezer'in arşivinden)

Ne çare ki, başkalarının yazdığı bir konuşma metnini okumak bile siyasal yaşamda bir marifetti, bir sanattı. Bilgiç, büyük gürültülerle yaz tatilini kestirip Meclisi toplantıya çağırdıktan sonra, hazırlanan konuşma metnini kekeleyerek, cümlelerin hakkını veremeyerek okudu, parti ve kendi adına bir fiyaskoyu sergiledi.

Bilgiç —1964'te— önderlik oyununda büyük bir kozu elinden kaçırırken, bir öteki insan, Nihat Erim önüne çıkan fırsatı ustalıkla değerlendirmeyi bilecekti.

Menderes zamanında Kıbrıs Anayasasının hazırlanmasında görev aldığı ve sorunu yeterince iyi bildiği için kürsüye gelen Nihat Erim, Meclis konuşmasının sonlarına doğru «Kıbrıs sorununu çözecek tek insan vardır aramızda» dedi.

Eliyle Başbakanlık koltuğunda oturan, mikrofona dayalı kulağı ile Erim'i izleyen İnönü'yü işaret etti. «Bizi bu sorunun içinden çıkaracak tek insan İnönü' dür» dedi, kürsüden indi.

Koridoru gözlüyordum. Müzakereler AP adına olumsuz bir sonuç vermiş, umulanın tersine İnönü'yü güçlendirmişti.

İnönü elinde küçük fermuarlı çantasıyla koridorda göründü. Yanında kimi partili milletvekilleri vardı. Bir ara durdu, koştum, sokuldum, o boğuk sesiyle «Nihat Beyi çağırır mısınız?» dedi.

Koşuşmalar oldu, Nihat Erim hızla geldi. Paşanın uzattığı eli saygı ile sıktı. İnönü Erim'in koluna girdi, yürüdü gitti.

Şaşakaldım.

Ve... İnönü, bu olaydan sonra Erim'le eski sıcak ilişkilerine benzeyen ilişkiler kurdu. Ve... Bu olaydan sonra toplanan ilk Kurultay'da Nihat Erim adaylar arasında en çok oyu alarak CHP Parti Meclisine üye oluyordu

Bu iniş çıkışları bütünüyle izleyen ama, pek anlayamayan bir gazeteci için, «politika çok karmaşık, anlaşılmaz, ancak vazgeçilmez bir garip meslek»ti.

15

BU GÜNLERİ GÖRECEK MİYDİK?

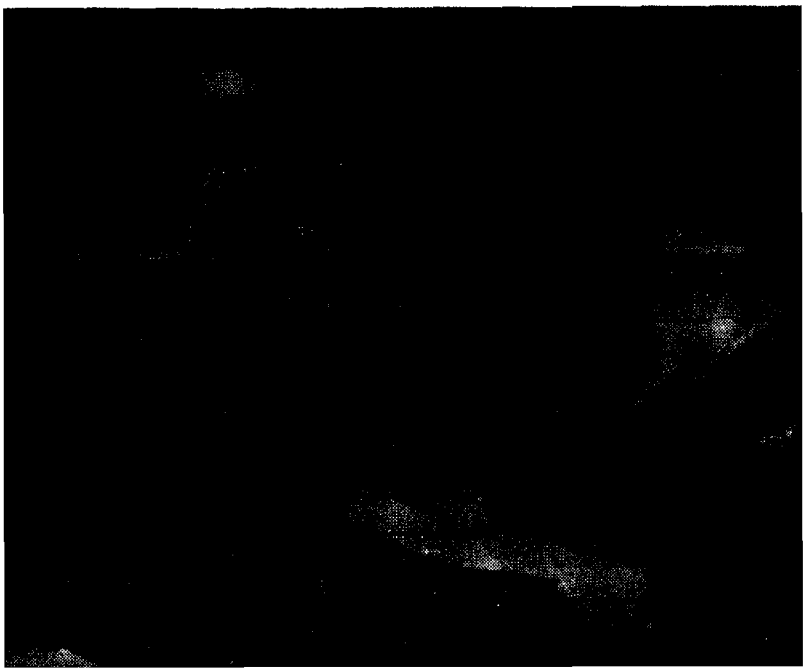
Aklımıza bile getirmezdik.

Hele 1950 öncesini yaşayan gazeteciler, DP iktidarının bütün hışmıyla Türk basınına karşı saldırıya geçeceğine asla inanamazlardı.

1950 öncesinde de, 1950'de de gelen taze iktidarın ilk günleri herhangi biri ortaya çıkıp «Menderes, Bayar, Ağaoğlu... Her biri ve DP iktidarının tümü, Türk basınını cendereye sokacak» deseydi, bu kişinin aklını yitirdiğini söylerdik. O denli özgürlük havarisi, o denli basın yanlısı idiler ki, bu kadronun, özellikle muhalefet basınını susturmak, öteki basına gözdağı vermek için yasalar çıkaracağını düşlerimizden bile kovardık.

Basın özgürlüğüne, basına öylesine sarılmışlardı ki... Bu yakınlığın, içtenliğinden kuşku duymadığımız bu benimseyişin hiçbir etki altında kalmayacağından en ufak kuşkumuz yoktu. Patenti Sıtkı Yırcalı'ya ait olan «basın, yatak odalarımıza girecektir» sözü, âdeta DP'nin bize karşı takındığı tavrın bir simgesi gibiydi, dilimizden düşmüyordu.

DP iktidarının ülkeye egemen olmasının üzerinden üç dört yıl ya geçti, ya geçmedi. Bir de baktık ki, bir sabah, yatak odalarına değin gireceğimizi söyleyenler Meclise basını kıskıvrak bağlayan yasalar gönderiyorlar, yatak odası bir yana hapishanelere girmemiz için her türlü «tertibi» alıyorlardı.

DP ileri gelenlerinin kimileriyle —onlar iktidarda, ben muhalefet gazetesinde de çalışsam— olumlu ilişkilerimiz aralıksız sürdü. Bunlardan biri Sıtkı Yırcalı idi. 1953'lerde Yırcalı'nın bir basın toplantısında beraber görünüyoruz. Yırcalı ne kadar genç!.. Ya ben?

Kimi genç gazeteciler mahkemelere sürüklenirken, Erim'in sahibi olduğu Halkçı gazetesindeki yazısından dolayı Hüseyin Cahit Yalçın gibi yüzyıllık bir çınar 26 ay hapse mahkûm oluyor, Yazı İşleri Müdürü Cemal Sağlam 16 ay hüküm giyiyor, gazetenin sahibi Nihat Erim ise 35 bin 533 lira para cezasına çarptırılıyordu.

Daha sonra Yargıtay —ki o sırada iktidarın emrinde olmasını sağlayacak yasalarla çevrilmişti— Hüseyin Cahit Yalçın'ın hapis cezasını onaylıyordu. E-

rim'e verilen para cezasını az bulan Yargıtay, 35 bin lirayı 100 bin liraya yükseltiyordu.

Hüseyin Cahit Yalçın, seksen yaşını bulan bir yazı insanı, İstanbul'da hapse girerken, Erim «yeni yol»unda Menderes'e doğru çark ediyordu. İnönü'nün desteği ve izniyle ilişki kurduğu Menderes'e, hele bu para cezasından sonra karşı gelemeyecek duruma düşüyordu. İdeallerini, politikadaki savlarıyla kişisel hesaplarını Menderes'in satırı altına uzatıyor, DP genel başkanı da —kimi dost eliyle hazırlanan bu sonucu— büyük bir sevinçle uyguluyordu.

Erim'i, DP Başbakanının önüne uzatanlar, eski CHP bakanlarından Fazıl Şerafettin Bürge ile bir zamanların ünlü gazetelerinden Yeni Sabah'ın sahibi Safa Kılıçlıoğlu ve Devlet Bakanı Mükerrem Sarol idi. «Yakınlaşma» 1954 yılının haziran ayının ilk yarısında başlamıştı. Ama, her iki aracı kişi, eğer Erim'de gerekli ortamı görmemiş olsalardı, herhalde, Erim'i Menderes'le «yakınlaştıran» girişimleri yapmazlardı.

Menderes, bir yandan bir yasayla, para cezalarıyla basını nasıl dize getirebileceğini kanıtlıyordu. Çünkü, Erim «büyük balık»tı. Bir büyük partinin siyasetini kuran, planlayan ve yürüten bir siyaset adamını bu yoldan avucuna alıyor, böylelikle —sonradan çok yanılacaktı— basını nasıl dize getirdiğini kanıtlıyordu. Bir başka hesabı, Erim'i yanına çekince, CHP'yi de istediği gibi at oynatacağı bir alana dönüştürebileceği varsayımının kendine ve çevresine egemen olmasıydı.

Belki, birinci olasılıkta, öteki bir deyişle Erim'i para cezası yoluyla avucunun içine alabileceği hesabında yanılmıyordu. Ne var ki, Erim demek CHP demek, hele İnönü demek hiç değildi. «Sertlik politikası»nın şampiyonu olan bir siyasetçinin birden yüz seksen derece çark etmesi olayını CHP'nin sindirmesi olanaksızdı.

İnönü, «İktidarla şu ya da bu nedenle iyi ilişkiler kurulması»ndan yana olabilirdi ama, bu ilişkilerin bir «satış» unsuruna dönüşmesine asla izin vermezdi. Sonuna kadar Erim'i savunduğu halde, bir yere gelindi ki, İnönü'nün koruyucu şemsiyesi de yeterli olmadı. Seçim sonrası gelen 1954 CHP Kurultay'ı Nihat Erim'i tasfiye etti.

Nihat Erim'in izleyeceği politikanın CHP politikası olacağını sanan iktidar, bu sonuçla yanıldığını kabul etmek zorunda kalıyordu.

Erim'le başlayan «yakınlaşma süreci»nin hep sürüp gideceğini ve 1954 seçimlerinden aldığı büyük oylarla istediği gibi at oynatacağını sanan Menderes, o denli ileri gidiyordu ki, «...Yasal zorunluklar dışında CHP'yi tanımadığını...» ilan edecek noktaya değin geliyordu.

1954 seçimlerinden sonra, artık, «...İktidarla bir süre olsun sert ilişkiler kurmamak gereğine inanan...» CHP, bu tutum karşısında kendine yeni bir siyaset yöntemi aramak zorunda kalıyor ve... buluyordu da.

Ne günlerdi Yarabbi! Genç kafalarımıza ne güçlü «çelişkiler» işleniyordu. Nihat Erim, DP iktidarına yanaşsın, hele Menderes'le yan yana, diz dize otursun, iki adım gerisinden yürüyerek resim çektirsin!..

Hiçbirine inanamazdık. Çünkü, Erim öylesine katıydı ki... Menderes'le bir basın toplantısında dahi yan yana gelmemek için —İnönü dahil— bütün parti önde gidenlerinin zorlamalarına karşın direnmişti. 1952 yılında Menderes bir basın toplantısına, Ulus başyazarı olduğu için, Erim'i de çağırmıştı. Bütün ısrarlara karşın, Erim bu çağrıya uymayacağını, «...çünkü, Menderes'le yan yana bulunmaya tahammül edemeyeceğini...» söylemişti. Hepimiz biliyorduk bunu. Ulus'un koridorlarında Erim'in bu tutumu söyleniyor, biz yaşta-

«HA BİR EKSİK, HA BİR FAZLA»

DP'nin muhalif basına uyguladığı amansız baskı politikasını eleştiren bir karikatür.

(Ratip Tahir/Ulus)

kilerin gıptayla baktığı bir «direnme hakkı» olarak onaylanıyordu.

Olayın üzerinden iki yıl geçtikten sonra, 1952 yılının Erim'i, 1954 seçim sonrasında bütünüyle değişiyor. Menderes'le çizdiğimiz görünüm içinde, artık, «kader birliği» yapıyordu.

Basında ve basınla ilgili olaylarda kimi ilginç gelişmeler gözleniyordu. Erim'den ve gazetesi Halkçı' dan kurtulmak isteyen CHP önde gidenleri, Ulus'u yeniden çıkarmayı planlıyorlardı. 1954 seçiminden sonra yapılan Kurultay'da konu desteklenmişti delegelerce. Desteklenmişti ama, 1500 delege, iş somut davranmaya gelince ellerini ceplerine atmışlar, ancak ve ancak 2500 lira toplanmıştı.

Ulus, bu koşullar altında, ancak 1955 yılının Haziran ayında, derme çatma bir binada, kiralık külüstür rotatiflerle yayımına yeniden başlayabilmişti.

Hüseyin Cahit Yalçın üzerindeki baskıyla açılan DP stratejisi, kısa zamanda başka meyveler vermeye başladı.

«Dünya» gazetesinin sahiplerinden, köşe yazarı Bedii Faik bir gün geldi, tutuklanıp içeri atıldı. İktidar artık gemi azıya almıştı. Yalçın, Bedii Faik, Nusret Sefa Coşkun, Ratip Tahir Burak gibi muhalefet yanlısı kalemleri, bir bir —kendi yöntemleriyle— kırmayı amaçlıyordu.

Bedii Faik içeri girdi. Türkiye'nin o günlerdeki usta kalemlerinin önde gelenlerinden biri olan Bedii ağabey, ciğerlerinden rahatsızdı.

Metin Toker'in yazdığına göre, Bedii Faik'in tutuklanmasından bir gün sonra gazetenin başyazarı Falih Rıfkı Atay, İstanbul'da bulunan İnönü'yü Taşlık'taki evinde ziyaret etti. Bedii Faik'i kurtarmak için iktidara özür dileyen bir mektup göndereceğini söyle-

«YAZIK OLDU HALİL EFENDİYE»

Dönemin yıldırımları üstüne çeken karikatürcüsü Ratip Tahir, Adnan Menderes'in, Adalet Bakanı Halil Özyörük'ü görevinden almasını, bir trafik kazasıyla betimliyor.
(Ulus/20 Ekim 1951)

di. İzin almaktan çok, yapacağı davranışı haber vermek gibiydi bu tutum. Bedii Faik tutukevinden çıkarıldı.

Bu sonuç, iktidara bir başka kapıyı aralaması fırsatını vermişti. Gazetecileri hapse atabilir, sonra özür dileme, bağışlanma, benzeri mektuplar alarak, her birini kamuoyunda küçük düşürmeye yönelebilirdi.

Daha sonra bu yöntemi denedi. Tutturamadı.

Bedii Faik'in tutuklanmasından üç gün önce, Akis'i artık «karşı kampın» yayın organı gören DP'ce Metin Toker aleyhine bir dava açıldı.

Toker, Sarol'a hakaret etmişti, 1955 yılları gözden geçirilse Toker'in, Devlet Bakanı Sarol'ca nasıl insafsızca ve haksız biçimde mahkemeye gönderildiği görülecektir.

Akis başyazarını, 1954 seçimini yitiren Faik Ahmet Barutçu savunuyordu.

Aslında, Metin Toker'e karşı girişilen bu saldırıların amacı, İnönü idi. Damadını tutuklamaya değin gidecek bir yol izleyerek Toker'le birlikte CHP önderini sarsmak, aman nasıl da boş bir umuttu!..

Oysa, Metin Toker'in kızıyla evlenmesi öncesi İnönü, «harem-i ismeti»ne girecek genç gazeteci ile konuşmuş, olabilecekleri sezdiği için «Bunlara dayanabilecek misin?» diye sormuştu. Elbette, bu sorunun hemen altında, İnönü'nün damadı olacak bir gazetecinin her türlü çileye göğüs gerecek nitelikte ve dayanıklılıkta olması gerektiği yatıyordu. Toker ise «dayanabilirim» yanıtını vermişti.

Bence, Toker, İnönü'nün kızıyla evlenip muhalefete damat olmasaydı bile, kendisini kırmaya, eğilmeye yönelecek her türlü saldırıya boyun eğmeyecek ölçüde mesleğine, inandıklarına bağlı kişiliği olan bir genç insandı.

16

YAKINLAŞMANIN ÖTEKİ KURBANLARI

Erim, Menderes'e yakınlaşmanın bir simgesiydi.

Ancak, iktidar CHP'yi parçalamak, içinden çökertmek için başka yöntemleri de zorluyordu. CHP içinde söz sahibi olup da «zayıf yanları» bulunan kimi siyasetçilerle yakından ilgileniyor, her birine «çengel» atıyor ve birden kendi yanına alıveriyordu.

Erim'den sonra, CHP için öteki şok, Server Somuncuoğlu'ndan geldi.

Sinop'tan milletvekili seçilen, CHP içindeki gençleşmenin önemli adamlarından biri olan Somuncuoğlu, parti politikasında sertliğe yanlı olmamış, iktidarla yaptıkları ya da yapamadığı işler konusunda bir iktidar-muhalefet çizgisi izlenmesini istemişti. Yumuşaklık yanlısıydı.

1954 seçimlerinden sonra iktidar-muhalefet ilişkilerini ha koptu, ha kopacak duruma getirmeyen, gergin bir ip benzeri bir yöntem uygulamak istemeyen CHP, TBMM'deki grubuna başkan vekili olarak Somuncuoğlu'nu getirmişti. Somuncuoğlu, zengindi, varlığını gençliğinden politikaya girinceye değin kendi çabasıyla sağlamıştı. Siyaset adamıydı, ancak işadamıydı da.

Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalar ılımlı gibi görünür, sonrası gelince iktidara yıldırımlar yağdıracak bir düzeye erişirdi. Yakışıklı, sevimli ve de bilgiliydi.

Ününün doruğuna çıkacağı günlerden bir gün, Somuncuoğlu, İstanbul'a gitti. Birden beklenilmeyen haber geldi:

«...Server Somuncuoğlu, CHP'den istifa etmiş»ti...

DP çevreleri kıs kıs gülerken, CHP şaşırmıştı. Bir iktidarın, hem siyasetçi, hem de işadamı olan bir insana karşı giriştiği yıldırma hareketlerine somut bir örnekti bu sonuç.

Somuncuoğlu, bir Rum ile ortaktı. Kimi işlerinde hangi takıntılı noktayı keşfetmişti ki iktidar, Somuncuoğlu'nun önüne, «Ya o, ya bu» diye bir fatura uzatmıştı.

İşadamlığıyla politikanın —eğer sakıncalı yanları varsa— Türkiye'de hiç kimseye bir yarar sağlamadığı, aksine kişiliklerinden bu tür uygulamalarla pek çok şeyi alıp götürdüğü kanıtlanıyordu. Türkiye'de «politikacı satın alma yöntemi»ni ilk keşfeden, uygulamaya koyan parti, böylece DP oluyordu.

Yakından tanıdığım, doğrusu, çok sevdiğim Somuncuoğlu, daha sonra Menderes hükümetlerinin birinde bakanlığa oturdu. Açıkça söylemese bile, kimi zaman yakınırdı, üzülürdü, sıkılırdı. Hele Somuncuoğlu'nun basın işlerine bakan devlet bakanı olması sırasında, bir gün, yanındaydım. Menderes aradı.

Dışarı çıktım, tekrar çağırdı. Yüzü allak bullaktı.

«Öyle şeyler istiyor ki...» dedi. «Ne yapacağımı şaşırıyorum.»

Menderes, Somuncuoğlu'nun bir demeç vererek —durup durduk yerde— muhalefete, yani eski partisine, İnönü'ye, yani eski önderine ağır biçimde çullanmasını istemişti.

Olmadık yerde bu denli saldırıya Somuncuoğlu yanlı olmasa bile, yapacağı bir şey yoktu. Ağa düşen (benzetme için özürlerle) bir küçük sinek gibi yapacağı hiçbir şey yoktu!.

Buna karşın, Erim'in iktidar yanlısı politikayı benimsemesinden sonra, iki eski Ulus'çu, Halkçı gazetesini bırakıyordu.

Bunlardan biri, köşe yazarı Bülent Ecevit'ti. O güne değin, inançları doğrultusunda yazı yazmıştı ama, bir de bakmıştı ki Erim yavaşça kayıyor, kayıyordu.

Günü geldi. Bülent Ecevit başbaşa kaldığı sıkıntısını bir biçime getirerek, «dokundurmak» yolunu buldu. Erim, zeki insandı, olaylara gerçekçi gözle bakmayı bilirdi:

«Yazmak istemiyor musun artık?» diye sordu. Ecevit 'evet' diye yanıtladı soruyu. Ulus çıkmak üzereydi, gazetecilik yaşantısını orada sürdürmek istiyordu.

Erim, belki de, içi burkularak kabul etti.

İkinci insan, kamuoyunda derin çizgiler bırakmayan, basının «adsız kahramanlarından» biriydi. Cemal Sağlam da yeniden yayımlanacak olan Ulus'a dönüyordu.

Yazı İşleri Müdürü olarak hemen her perşembe günü adliye koridorlarını arşınlayan iri gövdeli, şişman, gözlükleri ardından sakin sakin gülen Sağlam da ayrıldı Erim'den.

Ulus, Rüzgârlı Sokakta, Zafer gazetesinin biraz ötesindeki iki katlı, üflesen yıkılacak ölçüde yıpranmış «konut»ta hazırlandı.

1960 ihtilali olup Ulus yeniden CHP'ye geri verilinceye değin muhalefet sözcüsü bu gazete gecekondu yaşamını sürdürdü.

Ama Cemal Sağlam?..

Bir gün, iki katlı, küçük, eski evin ikinci katında yüreği sıkıştı. Ahşap döşemeye uzanıverdi.

Öldü.

İktidarın baskısı, kimilerine, işte böyle yansıyordu,

17

BİR ONURLU İNSAN

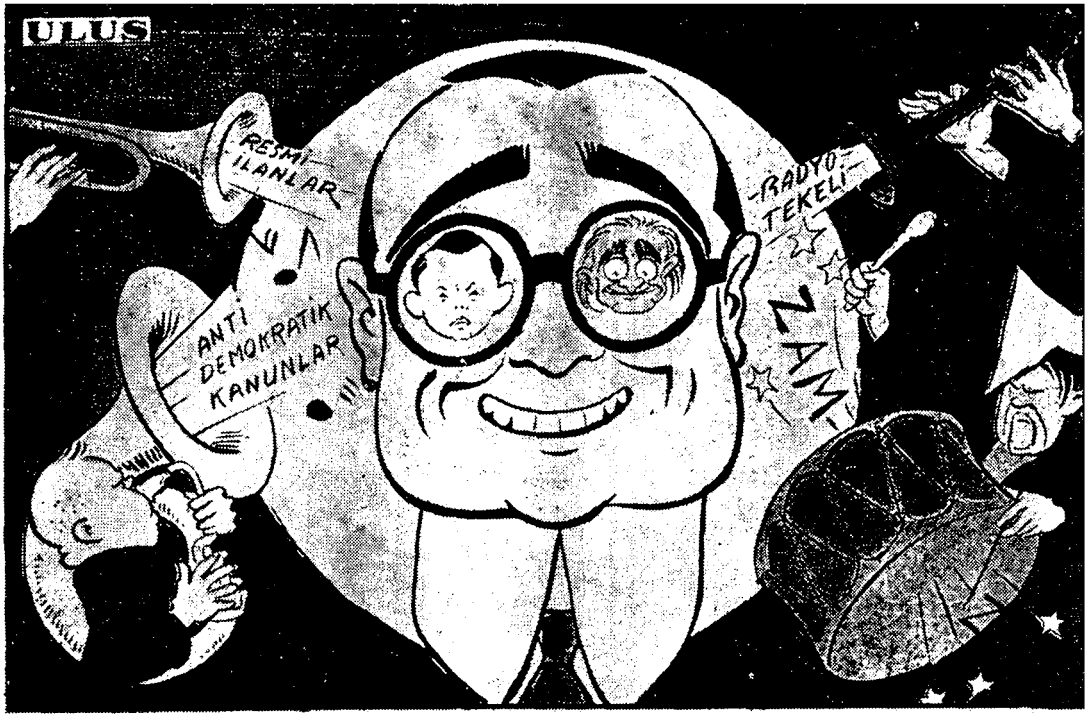
Sabahattin Sönmez'i bir usta olarak, bir gazeteci olarak anlatmaya çalıştım. O Sönmez ki, 1950 öncesi, giderek 1950'lerden sonra DP'nin iktidara gelmesi için yıllarını vermiş bir insandı.

DP büyüklerinin hemen hepsini tanırdı. Her biriyle yakın ilişki içindeydi. Bütün uğraşlarında, koyduğu hedef asla şaşmadı: Özgür bir rejim, özgür bir basın...

Haydi biz gençtik. Aldanabilirdik. DP önde gelenlerinin kurduğu tuzağa düşebilir, tatlı sözlerin avuntusuyla yaşayabilirdik. Ama Sönmez, bir usta, bir ergin ve olgun adamdı. O da DP'nin Türkiye'ye demokrasiyle birlikte özgürlükçü bir rejim, özgür bir basın getireceğine katıksız inanmıştı.

Bizim, DP'nin basına karşı birden yön değiştirmesi karşısındaki hayretimizle, şaşkınlığımızla Sabahattin Sönmez'inkini bir arada değerlendirmek, koşut saymak olanaksızdı. Sönmez, basına karşı sürdürülen DP yöntemleriyle âdeta bir uçuruma düşmüşçesine bunalmıştı. Ruhunda derin sarsıntılar geçiriyordu.

DP 1954 seçimlerine girerken, kimi gazetelerden de aday vermelerini istemişti. Ahmet Emin Yalman'a yapılan öneriyi, Vatan başyazarı kabul etmemiş, ama kendisi yerine Sönmez'in milletvekili olmasını istemişti. Sabahattin ağabey Konya'dan DP listesinde «bağımsız» olarak milletvekili seçilirken, 1954'ten başlayarak ilerleyecek bir süreç içinde candan bağlı oldu-

«ANLAMAYANA...»

Ratip Tahir'in boy hedefi DP yönetimiydi. Bu karikatür de, zamlardan, antidemokratik yasalardan, resmi ilan yoluyla «besleme basın» yaratılmasından yakınan kitlelere, Menderes'in kayıtsız kalışını gösteriyor (Ulus).

ğu gazeteciliğe karşı DP'nin anlamsız ve tutarsız yasalar getireceğini nereden bilsindi?..

Bizim mayamız, Sönmez gibi mesleğe bağlı kişilerin yanında yoğrulmuştur.

Haziran 1956'da «Basın Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun Layihası» Meclise geldiği zaman, bütün DP sıraları CHP muhalefetinin karşı çıkışlarını tersliyordu.

İçlerinden biri, ama «içimizden biri», Konya Milletvekili Sabahattin Sönmez, kürsüye çıkıyor, ceket cebinden çıkardığı küçük bir kâğıda yazdıklarını okuyordu. Şöyle diyordu Sönmez:

«...**Başvekil Menderes'ten sonra konuşmak talihsizliğine mazharım. Hepiniz teshir edilmiş bir haldesiniz (Vazgeç sesleri). Hayır vazgeçmeyeceğim. Ama çok kısa konuşacağım. Şimdiye kadar hiçbir partiye girmedim. Müstakil bir arkadaşınızım. 30 senelik bir gazeteci sıfatıyla bugün kabulü istenen layihalar hakkında umumî görüşlerimi ifade edeceğim. Bu layihaların teferruatı, noktası, virgülü üzerinde durmayacağım. Sadece, maksat ve hedef üzerine dikkatinizi çekmek, tarihi bir dönüm noktasında bulunduğumuza işaret etmek ve sizi vicdanlarınızla başbaşa bırakmak istiyorum.**

İktidar, küfrü ve hakareti önlemek vaadi ile gruptan aldığı selahiyeti suiistimal etmiş, yazı ve söz hürriyetini katleden hükümlerle huzurunuza gelmiş bulunmaktadır. Demokrasi, hak, hürriyet ve adalet vaatleriyle iktidara gelenlerin matbuatı susturacak, ağızları tıkayacak, hürriyeti ve murakabeyi felce uğratacak bir layihayı Türk milletinin mümessilleri huzuruna getirmeye hakları yoktur...

...Bu layiha, artık yepyeni bir rejimin arifesinde bulunduğumuzu sarahatle göstermektedir. Memleket menfaatlerini parti bağları üstünde tutmanızı, tarihi vazifenizi yapmanızı rica ediyor ve hepinizi kırmızı rey vermeye davet ediyorum...»

Bu son cümle üzerine Muhittin Özkefeli adında bir milletvekili, Sabahattin Sönmez'e haykırır:

«...Yalancı adam, sen senelerce Vatan'ın muhabirliğini yapmadın mı? Utan, utan.»

Sabahattin Sönmez, kürsüden yanıtlar:

«...Hayatımda şerefimle, namusumla yaşadım. Ne parti değiştirdim, ne fikir?..»

Sönmez bu cümleyle hem kişiliğini koruyor, hem de Özkefeli'nin bir kısa süre önce «bilinen ve o günlerin modası olan yöntemlerle» parti değiştirmesini kınıyordu.

Oturumu yöneten başkan, Sabahattin Sönmez'in sözünü kesiyor ve kürsüden indiriyordu.

Her şey bunca açıktı. Ama, basın sütunlarında savaşım verirken, kıvanç duyduğumuz bir olay gerçekleşiyor, «içimizden biri» Sabahattin Sönmez, TBMM kürsüsünden tutulan yolun ülkeyi, bir partiyi ve yönetici kadrosunu nereye götürdüğünü tutanaklara geçirtiyordu.

18

TİPLER, TİPLER

Fatin Rüştü Zorlu'yu ilk kez, Paris'te tanımıştım. Hareketli, sinirlendiği zaman sert davranışlara kapılan, uzun boylu, yakışıklı bir insandı.

Paris'e bir NATO gezisi nedeniyle gitmiştik. Türkiye'den üç gazeteci idik. Öteki iki arkadaşım, Anadolu Ajansı ile Basın-Yayın'dan geliyordu. Ben ise, Ulus'tan. Muhalefet kanadıydım Türk gazeteci heyetinin!

Fethi Çelikbaş, bu tür gezilerde muhalefetten bir kişinin olmasına özen gösterdiği ya da iktidar bakanı olmasına karşın, bir muhalif gazeteciyle de uygar ilişkiler kurulmasını hep sürdürdüğü için, bu geziye katılmamı önermişti. Ulus da izin verdi, gittik.

Çeşitli kentlerden sonra son durağımız Paris idi. Fatin Rüştü Zorlu, parlak hariciye kariyeriyle NATO nezdinde daimi delegemiz olarak görev yapıyordu. Bir akşamüzeri, Türk gazetecileri şerefine bir kokteyl verecekti. Çağrılı idim, belki de gidecektim. Ne var ki, kulağımıza «eğer çağrıya uymazsak Fatin Rüştü Zorlu'nun fena halde kızacağı» gibi bir uyarı iletilmişti.

Çağrıyı bir nezaket gereği kabul edip gitmekle, «gitmediğimiz takdirde Fatin Rüştü Beyfendinin çok kızacağını» söyleyerek zorlanmak arasında oldukça önemli bir ayrım vardı.

Gitmedim davete.

Giden arkadaşların sonradan anlattığına göre,

Fatin Rüştü «Ulus muhabirinin gelmemesi nedenini öğrenmek» istemişti. Ortamı kızıştıracak bir davranıştan kaçınmak için olacak, arkadaşlar, «biraz hasta» demişlerdi.

Ertesi günü büyükelçilik görevlileriyle buluştuğumuz zaman, dün geceki çağrıya gitmememin nedenini açıkladım: Çarşıya çıkmıştım, gelmek istememiştim.

Söylediklerimin yıldırım hızıyla Sayın Zorlu'nun kulağına gideceğini bile bile, yalan söyleyerek bu özrü bulmuştum. Sonradan öğrendim ki, Sayın Zorlu «son derece asabiyete kapılmışlar» ve Türk büyükelçisine karşı Ulus muhabirinin «terbiyesizliğinin hesabını» mutlaka vereceğini beyan buyurmuşlardı.

Kısa süre sonra, Fatin Rüştü Zorlu'nun yıldızı birden parlayıverecekti. Zorlu, Başbakan Menderes'in akrabasıydı. Menderes'in bilgisi, görgüsü yönüyle Zorlu'yu, Köprülü gibi 'sap yiyip saman şeyeden' birine yeğleyeceği kuşkusuzdu.

1954 seçimleriyle Zorlu, artık dış politikanın değil, iç siyasetin önde gidenleri arasına giriyordu.

1954 seçimleriyle ortaya çıkan «kimi kişiler» yavaş yavaş DP iktidarının vazgeçilmez insanları olarak yükseleceklerdi. Zorlu, bu kişilerden biriydi, 1954 seçimleri sonrası kabineye Başbakan Yardımcısı olarak giriyordu. Namık Gedik'in de Menderes'in gözdeleri arasında yer aldığı dönemdi bu. Osman Şevki Çiçekdağ daha yükseklere tırmanıyordu. Muammer Çavuşoğlu bir bürokrattı, Bayar'ın etkisiyle o da kabineye giriyordu. Kemal Zeytinoğlu ile Hasan Polatkan, iki Eskişehirliden biri Bayındırlık'ta, öteki de Maliye'de kalıyordu.

Dr. Sarol ise, grubunda fazla sevilmeyen, ancak Menderes'in yanından ayırmaya kıyamadığı bir poli-

tikacı olarak DP'nin önde gelenleri arasında ayrımlı yerini koruyordu.

Zorlu'yla iç ve dış politikadaki kargaşa ortamı, Namık Gedik'le içişlerindeki —aydın kesime ters düşen— kimi uygulamalar, Çiçekdağ eliyle ilçelerin il, illerin ilçe yapıldığı bir dönem başlıyordu. Altı yıl boyunca muhalefet, Menderes'in çevresindeki bu insanlarla ve elbette ki Menderes'e karşı büyük bir savaşım verecekti.

Örneğin Çiçekdağ, «bütçe denk değildir demek, devletin mali saygınlığını, elbette ki, sarsmaya yetecektir» demeye varan konuşmalar yapıyordu. Bir yandan muhalefete karşı önlem, öte yandan da basına karşı ciddi bir gözdağıydı bu sözler. Zorlu ise, bir süre sonra, Fransızcası ölçüsünde güçlü olmayan Türkçesinin getirdiği sakıncayla «Türkiye'yi kurtaran insan» olduğunu söyleyerek ününe ün katacaktı. 1954' ten sonra tırmanan muhalefet kamuoyunda da kimi zayıf yanlarıyla olumlu puan almayan bakanları, asılda başka amaçlarla söylenen sözleri saptırarak kullanıyordu.

Menderes ve çevresindekilerin kimi yanlışlıkları, giderek demokrasinin ilk yıllarında yadırganan girişimleriyle uygulamaları eleştirilebilirdi. Her birinin memleketseverliğinden eldeki bütün olanakları —kimi zaman yanlış da olsa— kullanarak Türkiye'yi «az gelişmişlikten kurtarmaya» çalıştıklarından hiç kimsenin kuşkusu olmamalıydı.

Türkiye'ye hizmet vermiş insanların şu ya da bu biçimde siyasetten, yöneticilikten uzaklaştırılmalarından sonra, her birine veya kadrolarına karşı «vur abalıya» edebiyatıyla, karalama yöntemlerini alabildiğine kullanarak kıyasıya saldırmanın ülkeye hiçbir yarar sağlamayacağı bilinmeliydi.

Yapmakta zorluk çeken, yıkmakta ustalığını kanıtlayan çevreler —1960'ta— bu yargılara varanları olumlu yanlarını da söyledikleri için Menderes'in «kuyruğu» gibi göstermişlerdi. İdeolojik inançları için doğruyu bulmaya çalışanları da çeşitli «tezvir çarkları» ile silmeye çalışmışlardı.

Demokrasinin ana ilkelerine ters düşen kimi uygulamalarıyla DP, hiç gereği yokken öylesine «garip» davranışlar sergiledi ki, bu iktidarı savunan, kalkınma yolundaki çabasını alkışlayanlarda bile bu görüntü düş kırıklığı yarattı.

Örneğin, seçimin üzerinden daha bir ay geçmemişken, 29 Mayıs 1954'te Kırşehir'i il olmaktan çıkarıyor, ilçeye dönüştürüyordu.

Bu davranışın nedeni ise, Osman Bölükbaşı'yı Kırşehir'in gene milletvekili seçmesiydi. İktidar, bir muhalife oy verdiği için bir ili cezalandırıyordu.

Buna karşın, İnönü'nün Malatya'dan seçilmesini de bir öteki biçimde ödüllendiriyordu! Malatya'ya bağlı Adıyaman ilçesini koparıyor, ilçeyi il yapıyordu: 9 Mart 1954.

Bu girişimin nedeniyle Kırşehir'inki başka biçimlerde koşuttu birbirine. Seçim öncesi Adıyaman il olursa, İnönü'ye verilen olumlu oylarda eksilme olabileceği hesaplanmıştı.

Ne gerek vardı bu uygulamalara, girişimlere?.

Pek çok çevrede eleştiriye yol açan bu siyasal olgulara itibar etmeseydi Menderes, 1954 yılında sanki seçimleri mi yitirecekti?.. Aksine, daha da güçlenecekti.

Kısacası, 1954'ten sonra Menderes ve çevresinde oluşan kadronun kaderi çizilmişti. Bu kadro Menderes'i 1960 ihtilaline değin götürecekti.

19

BUGÜNE, DÜNDEN KALAN MASALLAR

Bu olumsuz yanlarına karşın, DP iktidarının, özellikle partinin genel başkanı olan Başbakan Menderes'in bir konuda haklılığı söz götürmezdi. Seçim yasası, memurların istedikleri partiden adaylıklarını koyabileceklerini, seçimi yitirseler bile, gene eski görevlerine dönebileceklerini öngörüyordu.

1954'te bir gerçek ortaya çıktı. Yasanın bu emriyle pek çok devlet memuru CHP'den adaylığını koydu. Ancak, seçimlerde ellerinde bulunan hükümet aleyhindeki bütün belgeleri açıklamak ya da bildikleri her şeyi seçim kampanyasında söylemek yolunu seçmişlerdi. Ankara valisi iken, Sıvas'a atanan Necati İlter'in, CHP adaylığı ile Ulus'taki bir yazısı nedeniyle ağır ceza mahkemesine verilen yazar Falih Rıfkı Atay'ı beraat ettiren yargıç Dazıroğlu'nun, seçim kampanyası boyunca sürdürdükleri tutumdan sonra yeniden eski işlerine dönmeleri olanağı Menderes'i «çılgına» çeviriyordu.

Muhalefet bu duruma kıs kıs gülüyor, iktidar ise bu uygulamayı önlemenin çarelerini arıyordu.

Geniş halk yığınlarınca sevilen ve tutulan DP'nin büyük kentlerde, özellikle Ankara'daki aydın ve bürokrat kesimce benimsenmediği biliniyordu. Giderek bu kesimin CHP ile kimi zaman gizli, kimi zaman açık işbirliği yaptığı ve iktidarın aleyhine çalıştığı kesin bir gerçekti. Bu kesim daha sonra devlette olup biten

her şeyi CHP'ye aktaracaktı. DP yönetiminde üst kadroları oluşturan pek çok kimse, 1960'tan sonra açığa çıkacak, ya CHP'den milletvekili olacak, ya da önemli bir görev alacaklardı.

Her dönemde olduğu gibi, 1954'lerde de Türk demokrasisi yasal tersliklerle doluydu. Bir yandan memurların diledikleri partiden aday olmalarına olanak tanınıyor, beri yandan «memurin yasası» gereği, memurların siyasal parti üyeliği yasaklanıyordu.

Menderes DP grubunda bütün bunları anlatıyor, seçim kampanyasında hangi yüksek memurun devletin belgelerini hükümet aleyhinde kullandığını ad vererek sıralıyordu.

Daha sonraki yıllar ateşi üzerinden eksik olmayacak bir öteki tartışma, seçim sonuçlarıyla gündeme girecekti. CHP, çoğunluk sistemiyle yapılan seçimler sonunda çıkan tabloya bakarak «vatandaş oylarının tümünün Mecliste temsil edilmediğini» öne sürmeye başladı. Bu, bir bakıma doğruydu. Çünkü çoğunluk sistemiyle bir ilde seçime giren iki partiden hangisi bir oy fazla alırsa, o partinin listesi tümüyle kazanıyordu.

İkinci genel seçimdeki darbeden sonra CHP'nin aklı başına gelmişti. «Eğer» diyorlardı, «nisbi sistemle seçim yapılaydı, Meclisin çehresi çok başka olacaktı.»

Nisbi sistemle CHP, aldığı yüzde 39,5 oranındaki oyla, Mecliste 211 milletvekiliyle temsil edilecekti. Oysa, çoğunluk sistemiyle CHP, 31 milletvekili getirebilmişti, DP ise, 494 milletvekili kazanmıştı. Nisbi usulle getireceği milletvekili sayısı 281 olacaktı. Bu gerçek karşısında Menderes'in seçim sistemini değiştirmesi beklenebilir miydi?

Petrol, yabancı sermaye gibi konulardan sonra, Türk siyasal yaşamına memurların politika yapıp yapmamaları, seçim sisteminin çoğunluk sisteminden çı-

karılması gibi ana konular giriyordu. Bu konular, yıllar sonra 1983'lerin de ana konuları değil miydi?

Bir iki ileri adım, savunuların içeriğinde değişik biçimler... Türkiye'yi yıllardır uğraştıran, üzerinde konuşulup sonuçlar aranan konular —galiba— hiç değişmiyordu...

O denli ki, 1954'lerde «anayasanın değiştirilmesi» konusu da siyasal kulislerin, kimi araştırıcı çalışmaların odak noktalarından biriydi. 1924 Anayasasının artık düzeltilmesine, demokratik yöntemlere uygun biçime sokulması gereğine inanılıyordu. CHP'de bu yönde oluşan isteklerle, İnönü'den gelen eğilimlere koşut olarak, DP'de de aynı arayış vardı.

Giderek, o günlerde Anayasanın değiştirilmesi için bir Kurucu Meclis toplanması istekleri de su yüzüne çıkmıştı. Ne var ki, İnönü akılcı bir davranışla, demokrasiyle yönetilen bir ülkede Kurucu Meclisle değil, ulustan gelen TBMM ile Anayasanın yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunuyordu.

İnönü için «Kurucu Meclis» 27 Mayıs ihtilalinin ardından sözü edilir konu olacaktı.

DP'de de Anayasa değişikliği kıpırdanışları gözetiliyordu. DP teknisyenleriyle yöneticileri, Anayasanın «günün koşullarına uydurulması görüşü»ne karşı çıkmıyorlardı. Bu değişikliğe gidebilmek için DP büyük kongresinden karar almak gerektiğini söylüyorlardı.

Bu kıpırdanışlar hiçbir zaman meyve vermedi. Anayasanın «demokratik kurallar»a uydurulması için beliren ışığın gücü giderek azaldı, azaldı.

İnönü ve çevresi, öteki konuların yanı sıra Anayasanın düzenlenmesi görüşünü kampanyalarının ana noktası olarak sürdürdüler.

İnönü için yeni bir Anayasa, altı yıl sonra, 27 Mayısın ardından geçerlik kazandı.

20

ÇIKIŞTAN İNİŞE

1954 seçiminden sonra, DP iktidarının mali ve ekonomik konularda yokuş yukarı çıkmaya başladığı seziliyordu. O güne değin, alabildiğine ABD desteğiyle kalkınma çabalarını sürdüren Menderes'in önüne, ticaret dengesindeki bozulma çıkmaya başlamıştı. Sürekli dışalımla gereken işleri yürütme olanağı bulunabildiği için, döviz girdilerindeki kimi sallantıların çıkmazı genişlettiği görülüyordu.

Menderes'in birden ABD'ye gitmesi, dört günlük bir ziyaret sırasında ABD yönetiminin mali ve ekonomik desteğini pekiştirmeye uğraşması, hep bu yüzdendi.

Ama ABD, Türkiye de olsa, yardımın sürekli olarak alabildiğine sürüp gideceğine inanılmaması gerektiğini Ankara'ya hafifçe çıtlatıyordu. Artık Türkiye'nin, kendini bulması ve toparlanması gerekiyordu. John Foster Dulles yönetiminin sürdürdüğü «soğuk savaş» Türkiye'yi bu konuda «himaye» ediyordu ama, ne kadar süreyle?..

ABD yönetiminin İnönü yerine DP iktidarını yeğlediği de açıktı. Menderes coğrafi gerçeklerin yanı sıra bir de buna güveniyor olmalıydı.

Amerika gezisinin iç politika yönünden öteki ilginç yanı, heyette Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü yerine, Fatin Rüştü Zorlu'nun yer almasıydı.

Bu tutum DP içinde kimi yeni kıpırdanmaların başladığına yönelik sezgiyi güçlendirecek doğrultudaydı.

Menderes'in başıbuyruk tutumuna karşın «içerde» homurdanmaların çoğaldığı söylenebilirdi. «İçerdeki homurdanmaların» daha somut olaylara yönelmesi, o sırada olanaksızdı. Menderes seçim sonrası «gücünün doruğunda» idi.

1950'ye doğru ve daha sonra DP idealleri uğruna savaşım vermiş ün sahiplerinin yavaş yavaş Menderes'ten koptukları, daha doğrusu, Menderes'in onlardan kopmayı göze aldığı anlaşılıyordu. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi, Fethi Çelikbaş gibi kişilerin, Menderes'in «tek elden yönetim»e yatkın tutumuna karşı çıkmaları için zamanın geçmesi gerekecekti.

Karaosmanoğlu, yavaşça kayıyordu DP'den. Seçimden sonra yeni Menderes kabinesi Meclis önüne geldiği zaman, çılgınca duyulan alkışlar arasında Karaosmanoğlu'nun elleri yoktu.

Mali, ekonomik sıkıntıların, siyasal kimi yanlış uygulamaların yanına bir de parti içinde büyümesi olası tedirginlikler ekleniyordu.

21

İKİ İNSAN, BİR OLAY

Halim Alyot-Muammer Baykan olayı, bir bakıma Menderes'in partiyi ve hükümeti «tek elden yönetme» eğiliminin somut örneği idi.

Halim Alyot, 1954 seçimlerine kadar Basın-Yayın Genel Müdürlüğü görevindeydi. Uzun boylu, kalın çerçeveli gözlükler takan, hareketli, insancıl bir insandı. Genel müdürlüğü sırasında Türkiye'ye altın değerinde bir armağan da getirdi. Herkesin alay etmesine karşın, uzun yıllar didindi ve Meryem Ana mezarının Türkiye'de, Selçuk'ta olduğunu Papalığa kabul ettirdi. Türkiye —bugün de pek anlamaz ya— turizmin ne kadar güçlü bir döviz girdisi olduğunu pek anlayamıyordu. Oysa Alyot, Meryem Ana mezarının Türkiye'de olduğunu Papalığın kabul etmesiyle, her yıl yüz binlerce Hıristiyanın hacı olmak üzere İzmir'e, oradan da Selçuk'a akacağını söylüyordu. Bu gerçeği içeride kabul ettiremeyen Alyot, çabalarının ödülünü Papalığın Meryem Ana'nın mezarının Selçuk'ta olduğunu «resmen» ilan etmesiyle aldı.

Turizm sorunlarının bile Basın-Yayın Genel Müdürlüğünün görevleri arasında olduğu bir dönemdi, o dönem. Alyot, 1954 seçimlerinde Çanakkale'den DP adayı olmak istemişti. Kökence Giritliydi.. O nedenle Türkçeyi biraz Rum şivesi karışığı konuşurdu. Çanakkale'de de akrabaları vardı. Kardeşi o ilden milletvekili olabileceğini söylemişti.

Alyot, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'dan izin aldı, adaylık kampanyasına girdi ve kazandı. Menderes ise, Alyot'un aday olmasını istemiyordu. Adaylıktan çekilmesini istedi, Alyot reddetti.

Genel Müdürlükten alındı. Çanakkale'den aday olmak isteyen, ABD'de de öğrenim görmüş bir öteki insan, Muammer Baykan ise, Menderes'in isteğine karşı çıkmadı, çekildi.

Alyot'un yerine Baykan Basın-Yayın Genel Müdürlüğüne atandı.

Sonraki yıllar Baykan'ı Menderes'le karşı karşıya getirecek, «asi genel müdür» Alyot ise, 1960 ihtilalinde Menderes'le birlikte hapsedilecekti.

Alyot çalışkanlığının yanı sıra aile dünyasında oldukça karmaşık çatışmaların içinde yaşıyordu. Kimi geceler bu sorunlarını yakın bildiği dostlarına anlatırdı. Galiba, bir başkasını seviyordu.

Alyot, 1960'ta hapse düşünce elinden tutan tek insan, istememesine karşın bir türlü boşanamadığı eşi oldu. İlaçlarından yemeklerine değin her şeyi kocasına yetiştirmek için didinen bu eş, bir ihtilalin ardından gelen sosyal yozlaşmalara karşı insanlığı anıtlaştıran bir kadın olarak yüceldi.

Alyot'un yumuşak yüreği bu davranışlar karşısında daha da harap oldu. Bir süre sonra öldüğü zaman, istemediği, ayrılmayı düşlediği kadın yanı başındaydı.

22

YENİ HAYAT

1954 Ağustos ayı ortalarında, Metin Toker'in önerisiyle Akis'in «teknik sekreterliği» görevini üstlendim.

Artık derginin mutfağında çalışacaktım.

Teknik sekreter olarak görevim Toker'den aldığım yazıları dizdirmek, Toker'in hazırladığı sayfa düzenlemesine uygun olarak sayfaları yapmak, düzeltmeleri yaptırmak ve... gece yarısı baskıya giren sayfaları denetlemek için kimi zaman saat 01'de matbaaya giderek gerekli işlemleri yapmaktı.

İşimin karşılığı ayda 300 lira alacaktım.

Zengindim artık!

İşimi seviyordum. Toker çalışkan bir gazeteciydi. Sabahtan akşama değin yazar, gerekli ilişkileri sürdürür, bir de derginin ayakta kalması için özenle yürütülmesi gereken maddi sorunları çözmeye çalışırdı. Derginin çıktığı günden bu yana, Özden Toker'le evlendiği sırada bile uzun bir tatil yapamamıştı.

Daha çok yakınlaşmamız, iş ilişkisi dışında dostluğumuzun gelişip olgunlaşması, Akis'te bütün gün birlikte sürdürdüğümüz çalışmalar sırasında gerçekleşti.

Dergi, başlangıçta Rüzgârlı Sokakta Desen Matbaasında hazırlanıp basılıyordu. Matbaa bir ortaklığın idi ama Zafer'de görevli, koyu AP yanlısı Vedat Refioğlu arkadaşımızın yönetimi altındaydı. Bize bir oda vermişlerdi.

Bu odada derginin bütün yazıları yazılır, her çe-

şit ilişkiler sürdürülür ve bir haftaki dergi hazırlandıktan hemen sonra öteki sayının hazırlıkları başlardı.

Toker'in İnönü'nün kızıyla evleneceği söylentileri Akis, Rüzgârlı Sokakta iken yayılmaya başlamıştı. Toker'e en çok takılan, eski arkadaşı Vedat Refioğlu olurdu. Bütün söylentilere, şakalara, dokundurmalara Toker hiç sesini çıkarmaz, güler geçerdi.

Ben Metin Toker'in özenle kendini hazırladığı bir gününü anımsıyorum. O sabah dergiye gelmiş, biraz sonra berbere gideceğini söylemiş, ayrılmıştı. Heyecanlıydı galiba. Sonradan öğrendik ki, İnönü müstakbel damadı ile öğle yemeği yemiş. İnönü gibi bir insan damat adayını tartmak için birlikte olmayı istemişti.

Bu yemek ve öteki oluşmalardan sonra Toker'in Özden Toker'le evlenmesi kesinleşti.

Özden Toker'i ilk kez Toker'in Bahçelievler'deki evinde, bir gece yarısına doğru gördüm. Matbaadan ayrılmıştık, Metin Toker biraz tedirgin görünüyordu. Gece bana telefon etti, ateşinin yükseldiğini söyledi. Evine gittim. Bekârdı ama, temiz derlitoplu bir evi vardı. Ateşi yüksekti. Doktor getirip getirmemekte duraksıyorduk. Söz kesilmişti. Evlenmesi gün sorunuydu.

Metin mi, yoksa ben mi, ikimizden biri Özden İnönü'ye telefonla hastalığı bildirdik. Özden İnönü, yanında ağabeyi Erdal İnönü ile bir süre sonra geldi. O sırada ben, Toker'in mutfağında çay yapmaya çalışıyordum, pek de beceremiyordum. Özden İnönü yardım etti.

İlaçlar salık verildi, bir süre konuşuldu, Özden İnönü ile ağabeyi gittiler. İlk kez İnönü'nün kızıyla karşılaşıyordum, hakkındaki bilgim daha çok çevreden, özellikle Özden İnönü'nün okuduğu Kız Lisesinde görevli annemdendi. Bende bıraktığı ilk izlenim, onca

sadeliği bir eski Cumhurbaşkanı kızının nasıl da benliğinde toplamış olmasıydı.

Özden Toker, daha sonraki yıllarda —yakından izlediğimden çok iyi biliyorum—, ideal bir eşti. Eşsiz nitelikleri olan bir ev kadını olarak gözümüzde her gün biraz daha yüceldi, büyüdü.

Toker'in bütün ıstıraplarına, karşılaştığı güçlüklere onunla birlikte göğüs germesini bildi. Bir Cumhurbaşkanının kızıydı, dışındaki evrenle —doğal olarak— pek fazla ilişkisi olmamıştı. Bunlara karşın, sanki Özden İnönü, Toker soyadını aldıktan sonra «içimizden biri» gibiydi. Akis'te geçirdiğim günler Özden Toker'le daha başka koşullarda, daha değişik yerlerde karşılaştım. Hiç değişmedi. Zekâsını, bilgisini, Türk kadınına özgü yeteneklerini o her zaman yumuşak, anlayışlı, ama «rahatsızlık vermeden yöneten» davranışlarla kullandı.

Toker'in nikâh töreninden sonra Pembe Köşkte bir parti verildi. Çağrılıydım. Geç gittim. Doğrusu Pembe Köşkteki ortamın —bizim gibilere— pek uygun düşmeyeceği kanısındaydım. «Yüksek çevre insanları»nın çoğunlukta olacağı düşüncesiyle ağırdan alıyordum. Akis'in «iki kişilik kadrosunun ikinci insanı» olarak çağrıya gitmemem de doğru olmazdı.

Lacivert elbiselerimi annem ütülemişti, kolalı gömleğimi çektim üzerime, bir de «şık» boyunbağı bağlayıp Pembe Köşkün kapısını çaldım.

Biri açtı, adımı sordu, söyledim. Baktım, Özden Toker gelmiş kapıya. «Nerede kaldınız?» dedi. Sanki ben olmazsam nikâhın ardından yapılan bu çağrı havasını bulamayacakmış gibi. Sıkıla büzüle bir şeyler geveledim. Özden Toker —hiç unutmam— öylesine ya-

kınlık gösterdi ki, aldı beni içeriye, arkadaşlarıyla tanıştırdı, içki verdi elime. Bir köşeye sıkışmış çevreyi gözlüyordum, görünmekten çok, izlemeyi yeğleyerek.

Bütün CHP önde gelenleri, daha bilmediğim kimi «büyük, zengin» insanlar vardı çevrede. Mevhibe İnönü Hanımefendi konuklar arasında neşeyle geziniyordu. İsmet Paşa kız çocuğu babaları gibiydi, durgundu.

Çok sevdiği tek kızını «bir yabancı»ya vermenin sıkıntısını çekiyordu. Bana öyle bir izlenim vermişti. Zaman zaman rastladığım neşeli kahkahalarını atmıyor, durmaksızın geziniyordu Pembe Köşkün salonlarında.

Özden Toker çok mutluydu. Toker'e daha bir ağırbaşlılık gelmişti sanki. Konuklarla konuşuyordu. Çağrının, gözler üzerinde olan tek adamıydı bence. Eski «Milli Şef»in, eski Cumhurbaşkanının, daha ötesi Cumhuriyet tarihine damgasını vurmuş, çekinilir, korkulur İnönü'nün kızını almıştı. Mesleği de gazetecilik!.

Herkes gıptayla, kıskanarak, ama yüzeyde sevgi gösterileriyle Toker çiftini kucaklıyor, aralarına alıp konuşuyorlardı.

Sonraları Babıâli'de Metin Toker'in yazıdan, gazetecilikten gelen ününe bir başka yorum daha katıldı: «Gazetecilerin 'saygın insan' katına çıkmaları, Metin Toker'in İnönü'nün kızıyla evlenmesinden sonra başlamıştır» denildi.

Toker evlendiği sırada, Akis matbaa değiştirmişti galiba. Rüzgârlı Sokaktan, Hıfzı Oğuz Bekata'nın Denizciler Caddesindeki Yeni Matbaasına taşınmıştık. Yük gene Toker'de, bir ölçüde benim omuzlarımdaydı. Küçük bir odada, kimi zaman bir masanın iki ucunda dergiyi hazırlıyorduk.

Metin'le eşi balayları için Bursa'ya gittiler. CHP' nin elinden alınan Ulus'ta iken aldığım «Princess» marka küçük daktilo makinem, balayı için trene binen çiftle birlikte İstanbul'a, oradan da Bursa'ya gitti.

Metin, balayında da olsa derginin yazılarını yazmak zorundaydı. Dergi satılmasına, büyük ilgi görmesine karşın, ilan gelirimizin kıtlığı, dağıtımcılardan satış paralarının gecikmeli gelmesi Akis'in yayımını kimi zaman zorlukla sürdürmemize yol açıyordu.

Metin, balayı süresince dergiye yazı yazdı, gönderdi. Sonra İstanbul'a geçtiler sanırım. Metin bana telefon etti: «Paşanın bir bahçıvanı varmış, aylığı yüz lira, rica etti benden, götür o adama yüz lira veriver» dedi.

«Olur, olur» dedim. Dedim demesine de, «yüz lirayı Paşanın bahçıvanına vermek niye» diye geçirdim içimden. Unuttum bu görevi yerine getirmeyi. Ardından bir telefon daha, «Yahu vermemişsin parayı, İsmet Paşa bahçıvandan haber almış, parayı götürmediğini saptamış» diyordu Metin. Sesi de —kızdığı zamanlar olduğu gibi— genizden çıkıyor, Taşlık'taki evden telefonda fazla konuşamamanın verdiği sıkıntıyla, üstü örtülü «çıkışıyor»du.

Unuttuğumu söyledim. O gün parayı bahçıvana verdik. Paşaya da ne oluyordu sanki? Bahçıvanı bir ay gecikmeli almış olsa, ne yazardı?!.. Yok, sorun o değildi, Paşa kırk yılın başında bir iş buyurmuştu Metin'e, o da bana güvenerek yerine getireceğini söylemişti ve yalancı çıkmıştı. Bunu sindiremiyordu herhalde.

Bir iş için ben de İstanbul'a gittim. Toker çağırdı beni Taşlık'a. Öğle üzeriydi. Hiç ummuyordum İnönü

Paşanın sofrasına buyur edilmeyi. Aç kalmayayım diye önlem almış, Taşlık'a gitmezden önce bir şeyler atıştırmıştım.

Metin'e durumu söyleyecek oldum, ters ters baktı. İnönü'nün çağrısına uymamak —bakışlarıyla anlattığı gibi— terbiyesizlik olacaktı.

Çaresiz oturduk. Tabağıma konulan her yemeği, tok bir mideye indirmenin kıvrantısı içinde yiyor muydum, bana dayak mı atılıyordu, tanımsız sıkıntılar içindeydim.

Paşanın Taşlık'taki evi, İstanbul'a gittiği zamanlar politikanın odağı olurdu. Yemekte genel siyaset üzerinde bir şeyler söyleyip söylemediğini anımsamıyorum. Paşayla, Paşanın sofrasında Toker'in yarattığı koşullarda ilk kez yemek yediğimi, uzun yıllar bu anıyı unutamadığımı söylemeliyim.

Tokerler Ankara'ya döndüler. İzmir Caddesinde bir ev tutmuşlar, dayayıp döşemişlerdi. Dergi saygınlığını her geçen gün artırıyor, Toker ise İnönü'nün damadı olduktan sonra iktidarın bütün şimşeklerini üzerine çekiyordu. Özden Toker, Akis'te çalışanları —çalışanlar bir kişiydi, bir de düzeltmen olarak Refika Bağana vardı— eve çağırırdı kimi geceler.

Hiçbir davranışı abartmayarak, ama gösterdiği yakınlığıyla insanı utandıran ev hanımı olarak Özden Toker'in hazırladığı yemekleri yer, daha önce bir iki kadeh içki içer, hep birlikte konuşurduk.

Bir süre sonra «teknik sekreterlik»ten, «yazı işleri müdürlüğü»ne yükseltildim. Maaşım da 300 liradan

900 liraya yükseldi. Zamanında çok paraydı. Annem rahatlamıştı, ben de.

Dergi artık kazanıyordu. Hiç kimseye gereksinmiyorduk. Siyasal baskılarsa, bana vız geliyordu, Metin'e de.

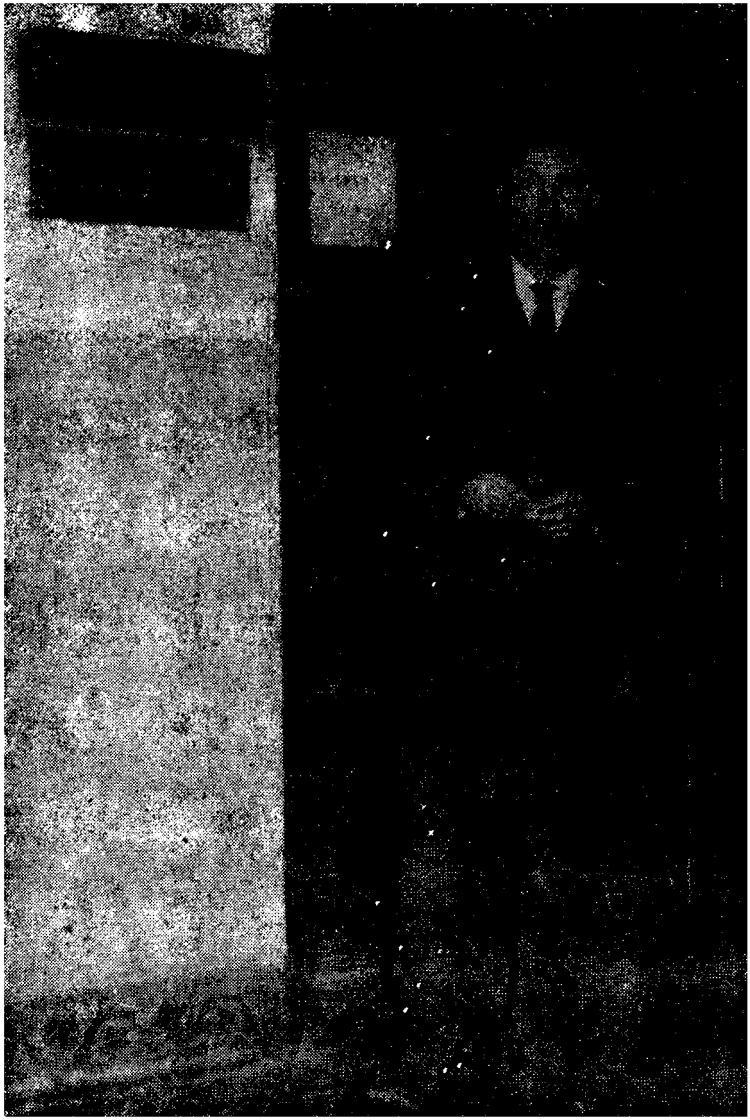
Akis'te geçirdiğim o yıllar, mutlu yıllarımdı. İşimi seviyordum, çalışma ortamı çok güzeldi; içtenliği vardı. Dergiye yaraşan saygınlık, çalışanı da etkiliyordu. Maaşımın dolgun olması, geceleri yalnız başıma matbaadan çıktıktan sonra, Ankarapalas'ın pavyonuna gitmeye, orada amerikanbarda oturup bir kadeh içkinin ardından çevreyi izlemeye yetiyordu.

Bir başka olumlu değişim gazetecilik anlayışımdaydı. Evrene bakış açımdaki gelişmelerin Akis'te başlayıp filizlenmesiydi. Toker'in dergiciliğe getirdiği üslup —zamanına göre— çok değişikti. Kolayca taklit edilmesi olanaksızdı. Esasen Metin'siz Akis'in de bir değeri olmayacaktı. Çünkü Akis, Metin'le Türkiye'ye ve olaylara yeni bir bakış getirmişti.

Kimi gelişmeleri içeriğinde halkın beklediği, istediği ayrıntılarla anlatmayı başarmıştı. Kuru habercilik yerine, renkli, hareketli bir yazım yöntemiyle kamuoyunu sarıyor, çekiyordu.

Daha sonraları bu biçimde bir dergi çıkarmayı düşleyenlere ya da Akis'i —onsuz— yeniden diriltmeyi önerenlere, «Akis, Metin'siz nasıl olacak?» yanıtını vermiştir haklı olarak. Bu yargıda, kendini beğenmişlik sezenler yanılıyorlardı. Eğer bir dergi «Akis» adı altında çıkacaksa, Metin'siz eski «Akis» olması düşünülemezdi.

Bir kezinde, 1970'lerde, Akis'i birlikte yeniden çıkarmayı önermiştim. Gözlerimin içine baktı: «Yaşlandık!» dedi. Oysa yaşlandığımızı söylediği yıllarda, çoğu dış gezilere görevle birlikte gidiyorduk. Toker ge-

BU RESİM YALNIZCA BENİM DEĞİL, TÜRK BASININ FOTOĞRAFIDIR:

Basına büyük özgürlük vereceklerini muhalefet yıllarında vaat eden DP, iktidara geçtikten sonra basına karşı şiddetli önlemler almaya başladı. Her perşembe Ankara Adliyesine gider, saatlerce, birbiri ardına savcılığın açtığı davalarda savunmamızı yapardık. Çoğu perşembeler, adliye koridorları basının buluşma yeri haline gelirdi.

cenin hangi saatinde yatarsa yatsın, sabahın erken saatinde, örneğin 07'de kalkıyor, odama geliyor, «Hadi bakalım, yarına hazırlanalım, yazmaya başla!» diyordu.

Bütün iş gezilerimizde kimi yerde bir muhabir gibi, kimi zaman bir yazar olarak sabahın erken saatlerinden geç vakitlere kadar çalışıyordu.

Yazısını teleksle kendi yazar, sıkıştığımı gördüğü anda, teleks dahil, her türlü yardımı yapardı.

İnsana anımsadıkça haz veren daha nice nice gözlemler...

Saygınlığımızın, çalışarak yorulmaktan doğan rahatımızın doruğa çıktığı günlerden bir gün, derginin kapısı açıldı. Emniyet Birinci Şubeden bir polis, savcılığa kadar gelmemi, ancak yanımda nüfus cüzdanımı da bulundurmamı söyledi.

Metin'e baktım, gözlerini kırpıştırıyor, bir şey söylemiyordu.

«İçeri atacaklar bu kez» dedim.

«Hadi hadi, olmaz öyle şey!» dedi bana.

Oysa, beni DP iktidarının buyruğuyla hapse atacaklarını birkaç gün öncesinden öğrenmişti. Bozulup korkmamam için söylememişti.

Çıktım matbaadan.

Bir saat sonra Ankara cezaevine giriyordum.

Hapse düşmem, gelişen siyasal olaylar... Eski insanların yeni karakterleri, Türkiye siyasasındaki oluşmalar... Kişisel ıstıraplar... Hepsi, hepsi 1960 ihtilaline değin uzandı.

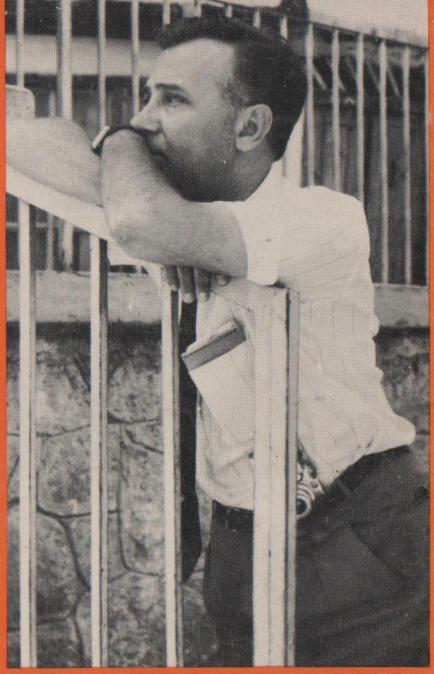
«Üçüncü cildin» ana öyküleri olarak...

Cüneyt Arcayürek 1928'de Ankara'da doğdu..

Öğretmen anne ve babanın ikinci oğludur. Orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Tıp Fakültesi'ne girdi, bitirmedi.

Gazeteciliğe 1947 yılının Aralık ayında Ulus Gazetesinde başladı. Sırasıyla Ankara Akşam Haberleri, Kudret, Vatan, tekrar Ulus Anka Ajansı, Akis Dergisi, Hürriyet, Tercüman, Milliyet, Güneş Gazetelerinde çalıştı. Kısa ayrılmaları sayılmazsa, Hürriyet'te tam yirmi yıl hizmet gördü. Mesleğin her kademesinde görev yaptı. Şimdilerde Milliyet'te çalışıyor (1983).

Cüneyt Arcayürek, her yıl gazetecilik kuruluşlarının düzenlediği yarışmalarda çeşitli ödüller aldı. Son aldığı ödül, 1980 yılı başında Hürriyet'te yayımlanan "**Ordu, Uyarı Mektubu Verdi**" haberiyle gerçekleşti. Bu haberle ilk önce Cumhuriyet'in "**Bülent Dikmener**", daha sonra da Hürriyet'in "**Sedat Simavi**" ödüllerine lâyık görüldü.

Cüneyt Arcayürek kitapları için şöyle diyor:

"Otuzbeş yıldır gazetecilik yapıyorum. Kimi dostlarımın sürekli baskısıyla, 1947'den bu yanaki yılları bölüm bölüm yazmaya çalışacağım. 1950–60 arasını, 1960–70 dönemini, 1970'den 1980'lere uzanan günleri, kimi büyük gazetecilik örneklerimi, kişilerin içyüzlerini, olayların derininde yatan, çoğu kişinin bilmediği siyasal gizleri anlatmayı sürdüreceğim. Bakalım kitap kitap nereye varacağız?"

Ve işte 1951–1954 dönemini kapsayan ikinci kitap: YENİ İKTİDAR, YENİ DÖNEM.

1951–1954 döneminin demokrasi tarihimizdeki önemli yerini kim yadsıyabilir? Yakın geçmişte tanık olduğumuz siyasal ve ekonomik çalkantıların, ülke çapında sarsıntılar yaratan dar boğazların, Türkiye gündeminden bir türlü eksilmeyen bunalımların tohumları hep bu dönemde atılmamış mıdır? Yıllar yılı sürüp giden İnönü – Menderes çatışması, Celâl Bayar'ın bu çatışmayı kızıştıran bir katalizör oluşu, bitip tükenmeyen politik entrikalar ve asıl önemlisi ekonominin yabancı reçetelere göre yönlendirilmesi, unutulacak gerçekler midir? Arcayürek, bu dönemi bilinmeyen yönleriyle açımlarken, bir bakıma günümüzü kavramanın sağlam ölçütlerini veriyor.

900 Lira
K.D.V. Dahil 990 Lira

Kapak baskısı pan matbaacılık ankara 12 14 22